

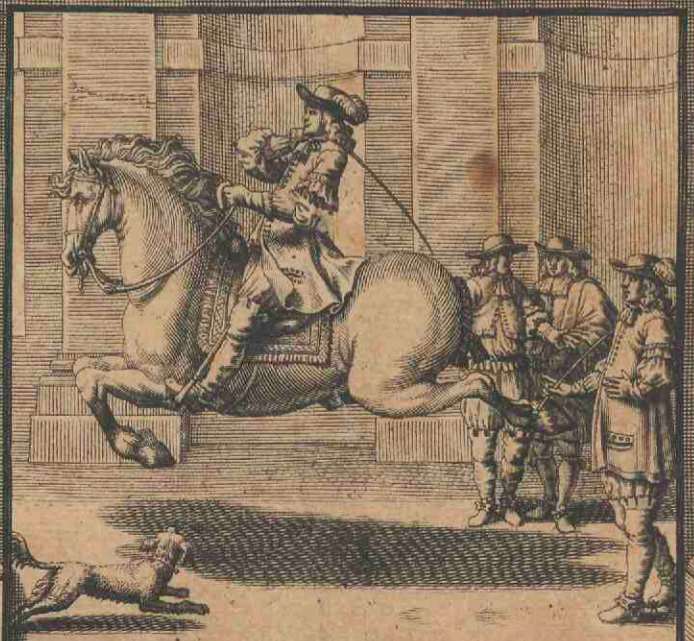

Practica et arte di cavalleria, of Oeffeningh en konst des rydens, leerende een berijder de paerden nae haer natuer en aert t'onderwijzen en af te richten ... : met byvoegingh van een Gebit-boeck, handelende van de toomingh der paerden, en wat daer aen dependeert

<https://hdl.handle.net/1874/34988>

PRACTICA et ARTE
DI
CAVALLERIA
of
Oeffeningh en konst
des
RYDENS.
DOOR
CHRISTOPHORUS LIEB.

TOT UTRECHT
By JOHANNES RIBBIUS.
M D C L X X I.

Webber iuvent.

G. G. v. Benaem sculp.

Bm. 459.

PRACTICA ET ARTE
DI
CAVALLERIA,
Of Oeffeningh en Konst des
R Y D E N S,

Leerende een Berijder de Paerden nae haer Natuer en
Aert t'onderwijfen en af te richten;

D E S G E L Y C K S,

Hoe hy defelve ten foodanigen eynde tot çierlijcke en wel-voe-
gende Manieren gewinnen fal.

Ten bysonderen dienst van alle Liefhebbers der

ADELYCKE RYD-KONST,

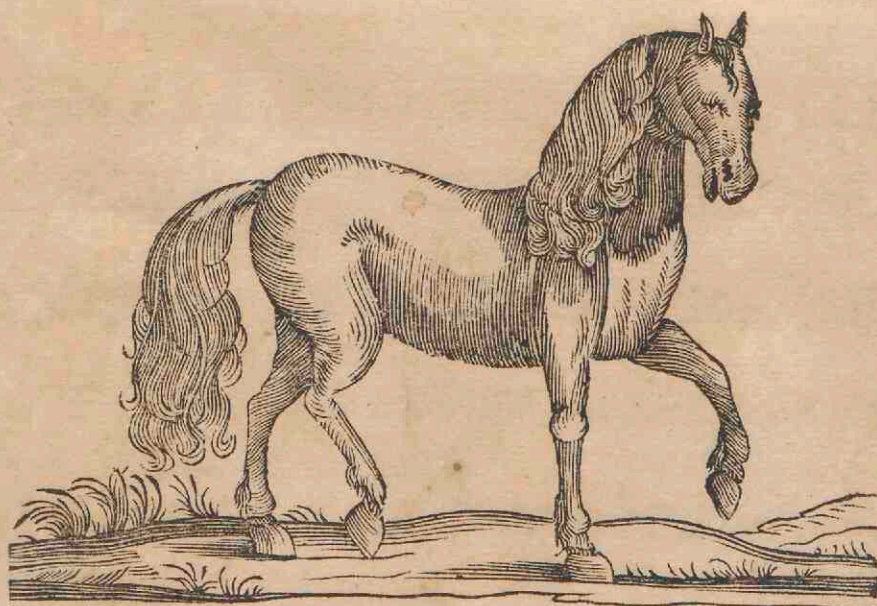
Op t'kortste in twee Deelen vervat, met by-
voegingh van een **GEBIT-BOECK**,

Handelende van de Toomingh der Paerden, en wat daer aen dependeert.

Door **CHRISTOPHORUS LIEB.**

Nu vertaelt door

S I M O N de V R I E S.

t' U T R E C H T,

By **Johannes Ribbius**, Boeck-verkoper woo-
nende in de korte St. Jans-straet. Anno 1671,

D E N
ALDER-DOORLUCHTIGHSTEN,
HOOGH - WEL - GEBOOREN
V O R S T
WILHELM DE III.

BY DER GRATIE GODTS

P R I N C E

V A N

ORANGIEN,

GRAVE VAN NASSAU,
CATZENELLEBOGEN, VIANDEN,
DIETZ, MEURS, BUUREN, LEERDAM, &c.

MARQUIS van VEERE en VLISSINGEN, &c.

BORG-GRAVE van ANTWERPEN en BEZANSON, &c.

BARON van BRED A en YSSELSTEYN, &c.

Wort dit Boek handelende van de
Konst en Oeffeningh des Rij-
dens in alle Onderdanigheyt
opgedragen

Van sijn

HOOGHEYTS

alder-onderdanighste

Dienaer

*Utrecht, desen
16. Junii des
Jaers 1671.*

JOHANNES RIBBIUS.

D E

V E R T A E L E R

Aen den

L E S E R.

't Al misschien veele (diemijn voor-
heenen uyt-gegevene Wercken
en Vertalingen gelefen hebben)
vreemd duncken, dat ick, tegens
mijn geduerige gewoonte, in dese
Oversettingh behouden heb de Konst en Ba-
staerd-woorden, welcke onder de Lief-heb-
bers der Adelijcke Rijd-konst in swang gaen,
en van den Schrijver deses Boeks in sijn Tael
oock meerendeel gebruyckt sijn, sonder de-
selvereght Duyts te geven, gelijk niet alleen
bequamelijck, maer oock eygentlijk en krag-
telijck genoegh had konnen geschieden, wijl
wy geen gebreck van woorden hebben, om al-
les grondelijck en op 't nauwste uyt te druc-
ken: Derhalven heb ick billijck geacht, de
soodanige met dese weynige regelen bekend
te maecken, dat ick my heb laten bewegen,
om de gedachte Konst en Bastaerd-woor-
den

den plaets te doen houden, soo door 't verfoeck des Druckers, als op 't aendringen van verscheydene ervaerne in dese Adellijcke Oeffeningh; welckers gevoelen was, dat dit werck veel aengenamer sou sijn, indien de manieren van spreecken, op de Rijd-School, en onder de Lief-hebbers deeser Konst, gebruyckelijck, in haer weesen gelaten wierden. 'k Heb my dan haer Oordeel gewilligh onderworpen, en my geschickt nae de gelegentheyd van de saeck, om soo veel my mogelijk is, een yeder in 't sijne te voldoen. Meer had ick voor deese tijd niet te seggen, als alleen, dat ick u beveel in de genaedige bewaeringh des Alderhooghten.

Uw toegenegene Vriendt

SIMON DE VRIES.

Utrecht, desen
16. Junij des
Jaers 1671.

Oeffeningh en Konst

D E S

R Y D E N S.

E E R S T E B O E C K,

Handelende van d'eerste Onderwijfing der Paerden.

I. H O O F T - S T U C K.

*Vande Natuer en Eygenschappen der Paerden;
desgelijcks, wat ontrent deselve noodwendigh t' observeren staet.*

MYNS ghevoelens is'er
niets noodwendiger, als
dat ick, eer ick tot mijn
voorneemen treede, te
voren 't *Fundament* legg',
waer op dit gantsche
werck rusten, en gelijk
als gebouwd werden sal:

't Welck dan alleenlijck
dit is, dat den Berijder moet met alle neer-
stigheyd ondersoecken en leeren kennen, niet
alleen de Natuer en eygenschappen, desge-
lijcks 't vermogen, maer oock de goede en
quade *Qualiteyten* der Paerden, om sich in alle
Occasien daer na te *reguleeren*. Want ick acht
de grootste konst te sijn, welke voortkomt
uyt *Ervarentheyd* en *Oeffeningh*; uyt vlijtige
Observatie en *Nadenkingh*, namentlijck, dat
den Berijder met een yeder Paerd in 't bysonder
nae sijn Aert en Natuer, nae sijn Vermogen
en *Proportie*, nae sijn Ouderdom en *Dispositie*,
en alsoo nae sijn goede of boose *Qualiteyten*
weete te *Procedeeren* en om te gaen; en dat om
de Redenen, welke ghy hier hooren sult.

Want den Berijder sal in alle Lessen en On-
derwijfingen geen ordentlijck *Proces* kunnen
houden, noch met jonge noch met oude Paer-

den, indien hy niet soo veel *discretie* heeft, dat
hy de Natuer en andere *Qualiteyten* der Paerden
kan onderscheyden. Maer 't sal meenichmael
gebeuren (gelijck dan van de grove onverstan-
dige pleegh te geschieden) dat een Paerd soo-
danige Lessen gegeven en opgeleyd werden,
waer toe het niet ge-aerd of *gequalificeert* is; jae
oock 't vermogen niet heeft, om deselve te
volgen. In tegendeel salmen dickmael soo-
danige Lessen van de Rijd-School in een Paerd
voor-by gaen, waer toe het van Natueren wel
geaerd, genegen, en genoeghsaem *gequalifi-
ceert* is. Waer uyt dan niet anders kan vol-
gen, als een groote *Confusie* en verwarringh;
jae eynd'lijck 't verderf van 't Paerd, veroor-
saeckt door d'ongheschicktheyd des Berij-
ders.

De Natuer en Eygenschappen kunnen ten
deelen waergenoomen en gekend werden uyt
het uyerlijcke aensien van de verscheydene
Verwen en Teecken en der Paerden, welke
uyt de vier *Elementen*, als Aerde, Water,
Lught en Vyer, haeren Oorspronck neemen;
en sonder welke oock wy Menschen, soo wey-
nigh als andere Schepselen, 't leven behouden
kunnen, selfs niet als'er maer een van dese vier
Elementen ontbrack.

A

Maer

Maer wijl van dese *Materie* (te weten, van de verscheydene Verwen en Teecken en der Paerden, en hoe deselve [na 't gevoelen der Geleerde] *Natuerlijcker wijs* uyt de vier *Elementen* voortkomen, vertoonende uytterlijck sich onderscheydentlijck door de Verwen en Teecken aen de Paerden) genoeghsaem, jae overvloedigh is geschreven geworden; soo aght ick, kortheyds halven, onnodigh, hier yets daer van te herhalen, wijl 't gantschelijck mijn *Intentie* niet is, dit mijn geringh werck te vervullen met anderer lieden moeyte en arbeyd, of een groot Boeck daer van te maecken. Alleen wil ick van 't overige spreekken, 't welck ick meen, dat boven allen een Berijder noodwendigh te weten staet.

't Is wel waer, dat men door de verscheydene Verwen en Teecken en der Paerden, der selver *Natuere* eeniger maten onderscheyden en kennen kan; Maer echter bevind ick door *ervarentheyd* en vlijtige *Observatie*, dat soodanige uytterlijcke Teecken en Verwen dickmael feylen; somtijds maer voor een gedeelte 't doel treffen, en alsoo in 't een en 't ander niet weynighmael onsecker sijn. Als nu den Berijder van dese saeck gheen ander Oordeel heeft, als dat hy (gelijck sommige) maer sleghs nae 't uytterlijck aensien der Verwen en Teecken de *Natuere* der Paerden onderscheyden wil, en sich in der selver *Onderwijsingh* alleen daer nae *reguleeren*, wat voor *Qualiteyten* de gedachte Verwen en Teecken hem aenwijsen, soo vrees ick, dat hy sich menighmael sal bedrogen vinden; vermids d' *Experientie* ons leerd, dat veeltijds onder de beste Verwen en Teecken d' alderslimste, weerspannighste, boosaerdighste, traegste en kragtelooft; In tegendeel, onder d' aldersleghste Verwen en arghste Teecken dickmael de beste, moedighste, kragtigste en arbeydsaemste gevonden werden: Soo dat beyde, de Verwen en Teecken, niet weynighmael bedriegen, en, tegens verwagtingh, in de Paerden gantsch wat anders aenwijsen, als 'er in te vinden is. Op deese wijs gebeurdt het, dat een Paerd, 't welck men, wegens de goede Verwen en Teecken, meent *Sanguin*, Moedigh en van goede kraghten te sijn, traegh, vreesaghtigh en vertsaegd is; En wederom, dat de geene, welcke men, wegens de lighte Verwen en quade Teken en voor *Melancholijck*, traeg en vreesaghtigh houd, moedigh, dapper, arbeydsaem, van een goede *Natuer*, en gantsch sterck sijn.

Ter deeser oorsaek is 't dan nodigh, dat den Berijder niet alleen sie op d' uytterlijcke Verwen

en Teecken (alhoewel deselve oock *observeeren* en in aght te nemen staen) maer mede te gelijk, ja veel meer, op d' innerlijcke *reccenen* des Gemoeds; op de gestalte en *proportie* des Lijfs, en de sterckte des Rugh; op de *dispositie* en geschicktheyd der Beenen; op den Adem en de kraght; op 't *humeur* en den Ouderdom: En dit alles moet hy eensdeels door d' uytterlijcke aenschouwing, andersdeels oock door *ervarentheyd* en waernemingh in 't berijden, leeren kennen, om sig alsoo in 't bysonder na de gelegentheyd van yeder Paerd te kunnen *reguleeren*.

Soo veel nu 't uytterlijck aensien belangt, om daer door 't gemoed en de *Natuer* der Paerden te leeren kennen, ick kan ligtlijck *Argumenteeren* en besluuten, dat geen beeter noch seeckerder *aenwijsingh* des gemoeds kan gevonden werden, als door 't Gesigt en de Gebeerden; welcke, mijns gevoelens, de geene, die deselve *observeeren* sullen, niet alleen des Paerds Gemoed en *Natuer*, maer oock de goede en quade *Qualiteyten* des gantschen Lijfs sullen verkondigen sonder eenig bedrog. Want vrolijcke Oogen en Gebeerden komen voort uyt een vrolijck Gemoed. In tegendeel, een *Melancholijck* en treurig Gesigt komt gemeenlijck uyt een bedroeft, quaedwilligh en bedrieglijck gemoed; gelijck dan de Gemoederen der Menschen door 't gesigt en de gebeerden ten deelen gekend kunnen werden; onaengesien wy (als vernuftige Schepfelen) ons Gemoed, Oogen en Gebeerden dickmael veranderen, en daar door de Schalck in 't hert eenichsins verbergen kunnen, gelatende ons veeltijds vriendlijck en vrolijck tegens eenen anderen, schoon wy wat anders binnen ons dragen. Gelijck dan d' *ervarentheyd* betuyghd, dat veele sich met d' oogen en gebeerden vrolijck en goeds moeds betoonen, daer doch hare herten met enckele droefheyd vervuld sijn. Andere laten een groote dapperheyd en stoutmoedigheyd blijcken, schoon haer hert vertsaeght en vol vrees is. Noch andere stellen sich tegens haeren Naesten in woorden en ghebeerden seer vtiendlijck aen, *presenteren* hem groote Liefde en diensten, doch 't hert is valsch; steekt vol toorn, haet en nijd, jae bedenckt wel duysend heymelijcke bedriegeryen en aenslagen, om hem daer door te beschadigen. Dit nu komt daer uyt voort, om dat de Mensch, door 't verstand, hem van God verleend, de swaerigheyd sijns herten, desghelijcks oock sijn boose ghedachten, door soodaenigh een vermommigh van de gesteltenis sijns ghemoeds, eeniger maeten kan

kan verbergen. Doch een Paerd, sijnde een onvernunftigh Dier, t welck dit bedrogh onbekend is, sal u, door t vertoonen van een vrolijck of treurigh gesigt en gebeerden, niet bedriegen, maer u op den rechten weg voeren, om van sijn gemoed, natuer en eygenschap te konnen oordelen.

Derhalven als ghy fiet, dat een Paerd met Oogen en gebeerden sijn vrolijck en lustigh betoond; met de beenen behendigh en geduerigh tegens d' aerde trampelt; sijn van selfs met het gebit verlustigt; Oogen en Ooren dickmael beweeghd, soo sult ghy bevinden dat soodanigh een Paerd van een goede Natuer, vrolijck, moedigh, en tot alles te doen seer gewilligh sijn sal, of t schoon swart of wit van verwe, wel of quaelijck geteekend was.

In tegendeel, wanneer ghy fiet, dat een Paerd van een treurigh of *Melancholijck* gesigt is; Oogen en Ooren weynigh en langhsaem beweeghd, en voorts in alles doet tegen t geen wy hier boven verhaeld hebben, soo sult ghy gewaer werden, dat het traegh, ongeschickt en bedrieghlijck sal sijn. Desgelijcks, als ghy fiet dat het d' oogen in t hooft verkeerdt (insonderheyd als het vertoornd werd) en d' Ooren in den hals leydt, soo sult ghy bevinden, dat soodanigh een Paerd (schoon gemeenlijck in den arbejd geduersaem) evenwel weerspannigh, boosaerdigh en van een quaede Natuer sal sijn, al had het schoon d' alderschoonste Verwen en de beste teekenen.

Wederom, als ghy fiet dat een Paerd d' oogen opspard, soo haest het yets hoord, de Neusgaeten opblaest, d' ooren spitst, en gelijk als daer over stil staet, soo sult ghy bevinden, dat sulcke Paerden vreesaghtigh en schouw sulen sijn.

Verders, ghy kond door geen ander middel aldereerst leeren kennen en waerneemen de gebreecken, innerlijcke of verborgene kranckheden en smerten eens Paerds (hoe weynigh deselve oock sijn moghten) als even door sijn treurigh gesigt, en sijn gebeerden. Maer insonderheyd kan de kranckheyd der herffenen, diemen de Herffen-woede (by de hooghduytsche *koller*) noemd, in t begin door geen ander teecken soo wel bemerckt werden, als door t strengh onbeweeghlijck gesigt, en de gebeerden: Naementlijck, als een Paerd met onbeweeghlijcke Oogen en Ooren t hooft gantsch *melancholijck* laet hangen, of anders in gedagten staet, als of t droomde, of met vlijt ergens na hoorde. Als ghy dit gewaer werd, soo dunckt my, dat ghy aenleydingh genoegh hebt, om de kranckheyd en t gebreck eens Paerds

te kennen; en u voor t selvet te waghten, sonder nae eenighe andere teekenen der herffen-woede, die diergelijcke Paerden (met gevaer des Berijders) dickmael van sijn geven, te vertoeven: Want dit gebreck is een kranckheyd en beswaeringh der herffenen, die van dagh tot dagh toeneemt, soo dickmael men soodaenige Paerden eenighsins verhit, of datse haer selven vertoornen. Doch hier van wil ick tegenwoordigh niet verder *discoureeren*.

Dit nu sijn d' aenwijfingen des Gesichts en der Gebeerden, door welke t *humeur* en t gemoedt eens Paerds gekend kan werden, en die ick hier kortelijck heb willen verhalen.

Ten anderen moet ghy aenvancklijck en voor alle dingen wel in agh neemen, en u in t *Exerceeren* of onderwijfen der Paerden *reguleeren* nae de *proportie* van t hooft, hals, beenen en t gantsche lijf, welke u de geschicktheydt of ongeschicktheydt des Paerds toonen sal, op dat ghy alsoo onderscheydentlijck nae de geschicktheyd en andere *Qualiteyten* mooght weeten te *procedeeren*.

Ten derden moet ghy u oock *accommodeeren* nae de gevoellijckheydt en sterckte des Rughs, en hoe t Paerd genegen is t hooft te draegen, (waer van hier nae gesproocken sal werden). Dit sal u yeder Paerd in t bysonder selfs gelijk als in de hand geven, als ghy maer uw gedaghten daer heenen laet gaen, om neerstighlijck t *observeeren*, of het door een geringe straf of dwangh sijn light vertoornd, en boosaerdigh betoond; en vertoornd sijnde of t sijn haest weer laet stillen, saghtmoedigheyd en gehoorsaemheyd bewijsende, dan of het in boosheyd en toorn hardneckighlijck volhard, en sijn weerspannigh draeghd. Desgelijcks, of het sulcke sijne weerspannigheyd met groote sterckte en geswindheyd *continueert* en verdedicht, dan of het geschied uyt groote swackheyd des Rughs en der Lendenen, of uyt moedeloosheyd; t welck niet de geringhste *Observatie* in t berijden en onderwysen der Paerden is.

Paerden die groote sterckte des Rughs en der Lendenen hebben, dragen t lijf en de lendenen vast, sonder wanckelingh of groote beweging, t sy dan in een *Pas*, *Draf*, *Galop*, of watmen oock met haer voorneemt. Maer het tegendeel sult gy gewaer werden, als gy fiet, dat een Paerd met de Lendenen van d' eene sijde nae d' andere wanckeld; insonderheyd, als het eenigh Gebergh of hooghte afaet, t welck den Beryder seer *moveert*, en een gewis tecken is, van swackheyd des Rughs en der Lendenen. Soodaenige Paerden salmen altijd onaerdigh en onge-

ongefchickt op de Beenen bevinden: En wijlfe deselve niet nae behooren maghtigh sijn, soo struyckelense, jae vallen wel gantsch op de Neus, alsfe maer een weynigh gearbeyd hebben: En kunnen alsoo haeren Beryder in veele dingen niet *contenteeren*.

Dit alles moetmen in 't onderwijfen der Paerden met alle neerstigheydt *observeeren*. Waer uyt gy dan sien kond, datmen niet met het eene Paerdt als met het andere, maer met een yeder in 't bysonder; en niet alleen nae de Verw en Teecken en, maer veel meer nae de *proportie* en andere goede of quaede *Qualiteyten* moet *procedeeren* en handelen: Gelijkmen in dit Boeck verder sal kunnen verneemen. Door soodaenige *Observatien* sult ghy van dagh tot dagh, door de daeghlijcksche oeffeningh, noch veel meer en grooter onderricht en kennis bekoomen, als ick hier kortelijck verhaeld heb; 't welck u de bloote verw en andere uyerlijcke teecken en soo eygentlijck niet te kennen kunnen geven. Want de Verw en Teecken en maecten geen Paerd quaed, maer wel een quaede gewoonte en onderwijfingh: En niemand kan loogchenen, dat een goede tught de quaede gewoonten niet alleen verdryven, maer oock de boose Natuer eenighsins bedwingen kan.

Mijns bedunckens is't onrecht en sonder eenige Reden, dat sommige de witte voeten (in sonderheyd alsfe over-hoecks of kruyswijs geteeckend sijn) voor een ongheluckigh en quaed teecken houden; stellende d'oorfaeck daer van, om dat sulcke overhoecksche witte voeten in 's Moeders Lijf alsoo by malkander gelegen hebben; en datse derhalven (door dese Natuerlijcke gewoonte) naederhand in 't Rijden, Oeffenen, Om-dryven of Loopen weer by malkander staen, en alsoo in den loop de ghedaghte witte voeten onder malkander verwarren, waer doorse lichtelijck om verr' komen te vallen. Seeckerlijck, dit dunckt my een seer sleghte Regel te sijn; en wie is soo on-verstandigh, die niet weet, dat een Paerd in 's Moeders Lijf alle vier de voeten by malkander moet hebben? Soo nu natuerlijcker wijs daer uyt volgen moest, dat het daer nae in 't berijden, omdrijven of loopen wederom alle vier de voeten by malkander moest setten, gewisfelijck, soo sou in 't rijden een seer groot gevaer sijn, en daer sou by nae niet feldsaemers kunnen gesien werden. Doch ick kan niet geloven, noch door seeckere Redenen bevinden, dat een, twee, drie, of alle vier, of kruys-wijs

geteeckende witte voeten, of eenige andere Ligchaemelijcke teecken en (alsfe niet *Monstrens* sijn) een Paerd ongheluckigh en quaed souden maecten. En alhoewel d'Oude (onse Voorvaders) in een gemeen Spreeckwoord pleegen te seggen: Dat vier witte voeten, haeren Ruyter in de nood laten moeten; soo sal doch een yeder sulcks, door ervarentheyd, anders bevinden: En ick wou deesen regel veel liever aenneemen, indien se geseyd hadden, Dat de hooge voeten, haeren Ruyter in de nood laten moeten; want de *proportie* maect de Leden der beenen beweeghlijck of onbeweeghlijck, geswind of langhsaem; maer niet de witte vleccken.

Derhalven dunckt my, dat d'ongheluckigh eyd der Paerden moet voort-komen uyt gantsch andere en Natuerlijcker oorfaecken, als van de teecken en der witte voeten; 't welck ick oock met vaste en seekere redenen sou kunnen bewijsen, soo niet eenige insighten my daer van afhielden.

Evenwel is mijn meeningh niet, datmen d'uyterlijcke verwen en teecken en der Paerden, gelijk de selve sijn verscheydentlijck vertoonen, veraghten, of niets met allen daer van houden soude: Maer ick oordeel, datmen de selve, nevens al de geene, die ick tegenwoordigh verhaeld heb, vlytigh behoorde *observeeren* en in acht te nemen: Want een Paerd sal dies te *perfecter* sijn, wanneer het, nevens de goede Deughden en *Proportie*, oock een schoone verwe heeft, en wel geteeckend is.

Doch hier tegens woud' ick oock een Paerd van sleghte verw en witte voeten (onaengesien sulcks niet gierlijck staet, maer 't oogh gantsch mishae ghlijck is) niet geerne veraght of verworpen hebben; in sonderheyd wanneer het, nevens een goede *proportie*, oock een stercke Rugg' en andere goede *Qualiteyten* had; welke, mijns oordeels, veel gewisser bewijsen sijn van een goed en arbeyd saem Paerd, als de Witte voeten gehouden kunnen werden voor teecken en van een quaed Paerd. Niettemin wil ick hier in yeder sijn *Opinie* onverhinderd laten behouden. En dus veel heb ick in dit Hooftstuck kortelijck willen verklaeren de Natuur en Eygenschappen der Paerden, nevens de goede en quaede *Qualiteyten* des gantschen Ligchaems, om de selve eygentlijck te leeren kennen; gelijk oock, wat hier in een Beryder t' *observeeren* staet.

II. HOOFSTUCK.

Ter welcker tijd, hoe, en op wat wijs men de jonge Veulens eerst opstellen, tam en Berijdsaem maeken sal.

Alhoewel'er verscheydene *Opinien* sijn, in welcken tijd en Ouderdom men de jonge Veulens behoord op te stellen, om de selve tam en berijdsaem te maecken, soo houd' ick 't echter daer voor, dat sulcks alderdienstighst en bequaemst geschieden kan in 't vierde jaer; en dat de beste tijd den Herfst is, wannermen doch evenwel de selve, wegens de koude en rijp, moet op Stal brengen. D'oorfaecken hier van sijn de volgende. Want in den Herfst, als't begind koel te werden, soo beginnen oock de Veulens eerst weer aen te neemen, 't geense te voeren in de Soomer, door de hitte en vliegen afgemat sijnde, verlooren hadden. In deese tijd herhaelense weer de kraghten, die haer in de Lente aen-gegroeyd waeren. Indienmen nu de jonge Veulens wou opstellen in foodaenigen tijd, alsse van de Vliegen afgemat sijn, en eerste sijn in den Herfst weer herhaeld hebben, soo soudense, op Stal geset werdende, en een ander voeder gewend sijnde, sijn nauwelijcks herhaelen kunnen: Want het is seecker, dat een jongh of oud Paerd, soo dickmael het veranderingh van Voeder krijght, altijd eenighsins kraghteloos werd, tot dat het aen't nieuwe Voeder weer gewend is geworden.

Ten anderen, het kan sijn, geduerende de Winter, veel beeter verstercken, en gevoeglijcker sonder schaede bereeden werden, als of men 't in de Lente op Stal gebraght had, en in de heete Soomer tam en berijdsaem maecken wou.

Ten derden, dat wy geseyd hebben, dat men een Veulen in 't vierde jaer behoord op te stallen, en een begin van berijden te maecken ('t welck eenige meenen te vroegh te sijn) sulcks is niet te verstaen, datmen haer soo stracks de perfecte lessen der *Volten* geven, of anders door veel *travail* de kraghten beneemen sou, gelijk misschien van eenige onverstandige gedaen werd; maer datmen haer stracks in 't begin en van der jeughd af, door een soete en saghte *tracteeringh*, en niet met geweld, allenxen, en met gemack tot een reghte volkoomene gehoorfaemheyd brengen, en tot goede deughden gewennen sal; op dat haer by tijds den hals geboogen moght werden, volgens

't gemeene Spreekwoord: Men moet een Boom buygen terwijl hy noch jongh is. Indienmen waghten sou (gelijk eenige willen) tot datse alreeds vijf of ses Jaeren oud, en in den neck sterck geworden sijn, soo soumen haer dan den hals niet wel buygen kunnen, insonderheyd alsse noch daerenboven van hoofd en hals qualijck *geproportioneert* waeren; en sonder groot geweld soudense niet tot behoorlijcke gehoorfaemheyd te brengen sijn: 't welck met kleyne moeyte, beyde voor den Berijder en voor 't Paerd, geschieden kan, wanneerse ter reghter tijd, en, gelijk ick geseyd heb, in 't vierde jaer opgesteld werden: Soo dat ick oordeel, dit alderdienstighst te sijn. Want eer den Beryder 't Hoofd, den Hals, de Borst, en 't Kruys van 't Paerd, of Veulen, in een goede *ordre* en cierlijcke *postuer* brenght, en de beenen geswind en geschickt maect, soo sal het de volkoomene sterckte en behoorlijcken Ouderdom tot d' andere naevolgende Lessen bereyckt hebben.

Ondertusschen kan den Beryder oock 't *Humeur*, de geschicktheyd en de kraght des Paerds leeren kennen, om te weeten waer toe het best genegen en *gequalificeert* sal sijn. Indien yemand voorwerpen mogt, dat de Turcken en andere Natien de Paerden eerst in 't vijfde of sesde jaer beginnen te beryden, en sijn evenwel wel daer by bevinden; soo sal ick antwoorden, dat de verstandige een seer groot onderscheyd sullen sien tusschen de gehoorfaemheyd der Turcksche, en die van onse Paerden.

Ten vierden, geen verstandige sal onbekend sijn, dat een Paerd van vier jaeren eerst, door de kraght der Voedingh, de reghte volkoomene sterckte des Gebeents krijght. Indienmen nu 't selve tot op 't vijfde of sesde jaer in 't Gras liet loopen, soo weet ick niet, wat voor groote kraghten, tot sulck een volkoomene sterckte des Ghebeents, een Paerd van foodaenigen Ouderdom door 't Gras sou kunnen ontfangen hebben. Ick sal my noyt laeten wijs maecken, dat in dit geval 't Gras grooter vermoogen sou hebben, als Haver, en ander kraght-gevend Voeder. Derhalven segh ick wederom, dat het alderbest en dienstighst is, datmen jonge Paerden opsteld, en begind te beryden, op datse, tot bevoeringh

ringh der kraghten, en toeneemigh des Wafdoms, ter reguter tijd de behoorlijcke Voedingh en waerneemigh mochten hebben.

Boven dit alles, de jonge Paerden matten sich af, door de Moeder-paerden na te loopen; eeten weynigh, en werden dickmael smertelijck gellagen; soo dat het beter, en haer niet soo schaedelijck waere, indien op een behoorlijcke wijs bereden wierden. Veel meer andere oorsaeken, waerom men de jonge Paerden niet langer, als tot in 't vierde Jaer behoort in 't gras te laten loopen, soumen hier kunnen aenwijfen, doch ick gae voor ditmael deselve, om kortheyds wil, voor by.

't Behaeghd my niet, datmen jonge Veulens (die, van de Moeder genomen en op Stal geset werdende, noch wild sijn) met geweld en groot gevaer qualijck handelen, of met harde stricken en *Cavezons* met ketenen (gelijck eenige gewoon sijn te doen) *tormenteeren*, bedwingen en tam maecken soude: Maer 't is voor alle dingen nodigh, datmen eerst, eermen sich hard en wreed tegens haer aensteld, d' alderfoerste en saghtste middelen diemen bedencken kan ter hand neem; en met deselve, als 't reghte *Fundament*, denaenvangh maeck. Want anders (vermits sulck een jongh Paerd noch wild, en de Menschen noch niet reght gewoon is) kon het seer lichtelijck, indien 't gevoellijck en van een goede Natuer was, verschriekt en verstaecht worden, soo dat het daer over in een vreesse vallen, en den moed verliefen moght: Of indien 't van een boose Natuur was, tot weerspannigheyd en *desperatie* geraecken, welke het niet light weer sou kunnen vergeten.

Gebruyckt derhalven in 't eerst tot sulcke jonge en noch wilde Paerden geen *Cavezon* van harde stricken, of ysere keetenen, die deselve wonden en ongeduldig maken; maer alleen een slechten helfter van sachte stricken, of dubbel leer met doeck gevoederd, hebbende op yeder sijde een ysere Ringh, in welke men Touwen maeckt, die wel langh moeten sijn, om haer daer aen in de Stal vast te binden, en dies te seeckerder te bewaeren; desgelijcks uyt de Stal te voeren en haer sonder gevaer te mogen handelen. Desen helfter salmen haer aendoen, gelijckmen met andere Paerden gewoon is, sonder die af te nemen, voor datse tam en geduldigh geworden sijn, om haer dan een andere aen te doen. Want in 't begin soud' het Paerd doch geensins lijden, datmen 't ontrent het hoofd veel sou handelen; en 't sou daer door maer alleen tot ongeduld geraecken. Neemt derhalven (gelijck ick alreeds geseyd heb) wel acht, dat de Helfter soodanigh maeckt sy, dat

deselve 't Paerd de minste wonde noch smert veroorsaken magh: Want sulcks geschiedende, soo sal 't daer door niet tam en gehoorfaem, maer in tegendeel noch veel wilder en vertwijfelter gemaect worden; vermits sulcke jonge Paerden (voor datse hare vryheyd vergeten hebben) in 't begin hun wilden aert doch niet verlaeten sullen, schoon men oock hardelijck met haer handelen wou; maer met springen en vallen (even gelijck woeste Dieren) sich onmanierlijck betoonen, sonder sich aen diergelijcke scherpe handelingen te stooten. Even soo schaedelijck souden in dien tijd oock sijn de *Cavezons*, die aghter de kin kruys-wijs doorgetogen werden; welke aengedaen wordende, 't Paerd dickmael te verr' beneden op de Neus-gaeten komt, en 't selve den Adem verhinderd: Waer door het dan, soo ten eersten (als het noch niemand kend, en nergens van weet) van sulck een geweld en dwangh verschriekt sijnde, de moed verliest, en (gelijck light te vermoeden is) in groote *onordre* soude kunnen geraecken.

Ter deser oorsaek sal 't veel beter en dienstiger sijn, als ghy de jonge Paerden eerst uytvoerd en tam maect, een Helfter van sachte Touwen, of van leer (waer van hier boven gesproocken is) te gebruycken; haer te liefkooften, te streelen, met de hand te kloppen, en vriendelijke woorden te geven; maer geensins met slaen en bulderen haer qualijck te *tracteeren*; wyl 't genoeg is, dat het Beest, te rug wijkende, sich dickmael seer doet.

En schoon soodaenigen wilden Paerd een Man alleen te sterck is, soo is evenwel niet te prijfen, dat sich veele daer meê bemoeyen, insonderheyd niet, alse geen kennis of oordeel van de saeck hebben. Want hier door gebeurde het, dat den eenen 't Paerd gantsch, den anderen herwaerts treckt; waer door het gantsch verbijstert gemaect werd. 't Sal derhalven bequamer sijn, wanneer ghy met het Veulen, of jong Paerd, de ruyme plaets gekregen hebt, dat twee in dit werck verstandige Persoonen 't samen treden, en 't selve alsoo rondom u (soo lang als de Touwen sijn, waer aen het gevoerd werd) laten draven of *Galopeeren*, nae dat het selfs doen wil. Doch indien 't niet voort wilde, soo laet het allenxen met een Roede aandrijven; sonder u daer aen te stooten, schoon het met springen, vallen, of andere onmanierlijkheden, sich vry onstuymig betoonde. Laet u dit geensins tot ongeduld bewegen, maer *continueert*, met groote *patientie*, soo langh, tot dat ghy 't Paerd wat vermoeyd siet, en dat het van sich selven begeerd stil te staen. Laet het dan, onder 't spreekken van vriendelijke woorden,

den, eenigh Gras aanbieden; en soo het den brenger verwachten wil, laet hem dan sachtelijck naerderen; voorts, dat hy het streele, en met de hand kloppe, om sich selven te verseecken. Want hier door sal het tot vriendschap bewogen werden. Dit moet men in 't begin daegelijcks, en soo langh *continueren*, tot dat men vryelijck tot het Paerd gaen, en 't selve met de hand aengrijpen magh: En alsoo sal de vermoeydheyd van 't Beest, en uw geduld te weegh brengen, dat het in korte tijd tot gedweehed en vriendelijckheyd gebracht sal werden. Neemt hier nae de Touwen, daer 't Paerd aen geleyd werd, hoe langer hoe korter, en laet het op deselve wijs, maer al sachtelijck, om u heenen gaen; soo sal 't u wel haest gewend werden, en sich laten voeren waer heenen ghy wilt. 't Kan oock seer veel helpen, dat men de jonge Paerden in de Stal met vriendelijcke woorden, freelen en liefkoosen bejegend; sonder deselve met slaen en bulderen (gelijck by veele seer gebruyckelijck is) qualijck te *tracteeren*.

Even dese selve manier en ordre sult ghy houden, wanneer ghy 't Paerd wilt beginnen te berijden, behalven dat ghy eenige dagen te vooren, eer ghy daer op gaet sitten, een Sadel op de rugg' moet leggen; doch slechtelijck en seer saght gegord. Want het verderf der Paerden komt in 't begin voornamentlijck voort van 't onbehoorlijck gorden, waer door de Paerden boose gewoonten aen nemen, gelijck hier nae ter behoorlijcker plaets geseyd sal werden. Doch de gedachte Sadel, diemen tot diergelijcke jonge Paerden behoort te gebruycken, moet niet een *ordinaire* Sadel sijn, van hout gemaect; maer een slechte, saghte, en alleen van Lijnwaed met Stroo gevuld; sonder Beugel of Stengel-repen: Welcke van sommige een Gordel-Sadel genoemd werd: wijl deselve maer saght, slechtelijck en met eene Riem gegord werd. De manier en 't gebruyck van dese Sadel in 't begin is niet alleen op veelerley wijsen seer nut en dienstich voor de jonge Paerden, maer oock voor de jonge Ruyters en *Scholieren*, gelijck in 't volgende *Capittel* gehoord sal werden. Daer nae sult ghy een versoeck doen, en den songen (nae dat het Paerd rondom u gedreven, en eenichsins vermoeyd geworden is) gantsch saght en feedich in den Sadel helpen; die sich op 't veerdigst en met veelerley liefkoosingen neetsetten moet; eenige reysen op en af sittende, eer men 't Paerd weer van de plaets drijft. Laet het dan weer, gelijck voor heenen, aen de lange touwen, met welcke ghy 't geleyd hebt, om u heenen gaen, op dat ghy (indien 't sich onder-

stond den Jongen af te werpen, of anders door loopen of vallen in gevaer te brengen) alsoo de beschadigingh beyde van den Jongen en van 't Paerd soud mogen verhoeden, en in geval van nood haer te hulp komen. Dit is 't eenige middel, om groote *perijckelen* te voorkoomen, tot dat ghy 't Paerd meester geworden sijt, soo dat het sich op-geeft, en alleen laet berijden. Op deese wijs, en met soodanigen *ordre* geloof ick, dat het alderwildste Paerd binnen veertien dagen tijds tam en berijdsaem gemaect kan werden.

Enige plegen in 't begin op de jonge Paerden stercke sware Jongens te setten. Andere belasteden deselve met Sand, en meendense daer door dies te eerder te sullen bedwingen, en tot dragen te gewennen. Doch dit is maer alleen een *opinie*, die ick niet prijsen kan; wijl ick bevinde, dat dit noch met Sand, noch met een grooten en stercken Boeren-knecht, maer met goede *discretie* moet te weegh gebracht werden. Want wijl de rugg' des Paerds te deesertijd noch weeck en saght is, oock daerenboven noyt gewoon was yets te dragen, soo geven wy u selfs te bedencken, hoe lichtelijck het selve sich sou konnen ergens verwringen en beschadigen, indien het (gelijck gemeenlijck pleeght te geschieden) in 't begin weerstreefde, en sich van dien swaren last socht 't ontslaen. 't Is derhalven prijslijcker, dat men tracht de middel-maet te treffen, nemende eerst een proef met de Gordel-Sadel (van welcke ick gesproocken heb, en noch verder spreecken sal); en dan met een Jongen, die niet plomp, swaer of vertsaeght, maer soodanigh *geaccomodeert* en geschickt is, dat hy 't Paerd behoorlijck kan besitten. En ick houde het daer voor, dat men een Paerd op deese wijs veel eer tam en berydsaem sal maecten, als door de beswaringh des Sands, of eens groven Boeren-knechts.

Sommige plegen sulcke jonge Paerden met een langh touw aen een Pylaer of Boom te binden, en deselve alsoo om te drijven, doch ick houde de gedachte manier (namentlijck, dat men met een langh Touw in 't midden treed, en 't Paerd alsoo rondom sich laet draeven) voor veel dienstiger en seeckerder. Want dan kan men 't selve toe-given of inhouden ter rechter tijd; aen welcke saeck seer veel gelegen is, en van geen Pylaer of Boom verriicht kan werden, die 't Paerd dickmael t'ontijd en onbehoorlijcker wijs aentasten, en daer door verward maecten soud. Evenwel laet ick dit aen een yeders welgevallen.

III. HOOFSTUCK.

Vande Commoditeyt en nuttigheyt des Gordel-Sadels.

DOude, onse lieve Voorvaderen, hebben de Nuttigheyt des Gordel-Sadels sonder Beugel (gemaect van lijnwaed, met Stroo gevuld) wel gekend, en overvloedigh bemerckt, dat het gebruyck daer van seer dienstigh is, niet alleen voor de jonge Veulens, maer oock voor jonge Knechten en *Scholieren*, als 't beste middel, om haer te leeren vast en wel te Paerd sitten. Waerom sy dan oock de jonge Paerden, desgelijcks de Kinderen en Nieuwelingen op andere oude Paerden, in geen andere Sadels lieten *Spaceeren* rijden, als even in deesen Gordel-Sadel, of (gelijcke den selven plegen te noemen) Veld-Sadel sonder Beugel of Stegel-reepen. Doch die is nu een tijd langh by eenige niet alleen buyten gebruyck gekoomen, maer oock te gelijk is de nuttigheyt daer van by na t'eenmael vergeten, niet meer geacht, en voor een vergeefsche, jae grove *Opinie* gehouden. Maer niettemin wil ick met geringe en slechte redenen genoegsaem bewijfen, dat het gebruyck des Gordel-Sadels sonder Beugel niet alleen nut, maer oock noodwendich is, beyde voor de jonge Paerden en voor de *Scholieren*. Ick segge dan, vermits by nae alle jonge Paerden op den rugg' kittelachtich sijn, en niets daer op verdragen wilien, soo sullense zelfs een geringe dwang lichtelijck gevoelen. Indien men haer nu op sulck een sachte en gevoelijcke plaets ten eersten met *d'ordinaire* Sadel wou Sadelen, op soodanigen tijd, datse noch ongewoon sijn yets te dragen, soo sullense, door den drangh van 't hout des Sadels ('t welck haer nu op d' een, dan op d' ander sijde druckt, soo dickmael als den Berijder sijn op d' een of d' ander sijde met sijn lichaem wend) ongeduldigh werden, en sijn onderstaen, beyde den Ruyter en de Sadel van sijn te werpen; waer doormen haer dan oorsaeck geeft tot andere ondeughden, en grooter onordentlijckheden; insonderheyt, alse noch daerenboven wat stijf gegord sijn; 't welck de reghte *ordinaire* Sadels (indiense anders vast sullen leggen) noodwendigh vereyschen. Hier door sullense niet anders als boose gewoonten aen neemen, sich opswellende, krommende, en 't ligchaem buygende; 't welck haer naderhand seer beswaerlijck, jae dickmael nimmermeer, sal konnen afgewend werden. Ick gae voorby d' andere ondeughden, die hier uyt volgen. En even

hier door werden van d' onverstandige veele Paerden verdorven; gelijk dan de soodanige wel gewaer werden, die diergelijcke ter hand koomen, doch niet weten wat d' oorsaeck daer van is, wijsse dese dwalingh niet kennen, noch waernemen. Maer de Gordel-Sadel, van welke ick hier spreek, is saght en gebuyghsaem, leggende de Paerden over al gelijk op den rugg', soo datse daer van niet gedrukt noch gedwongen werden; en derhalven geen oorsaeck tot ondeughden en quade gewoonten krijgen, gelijk van d' andere Sadels lichtelijck kan geschieden.

Dat oock 't gebruyck, van op een Gordel-Sadel sonder Beugel te rijden, de jonge Knechtens en Leerlingen op veelerley wijs seer nut en noodwendigh is, blijkt hier uyt, om dat niet alleen de nood haer dwinght, vast, reght en veerdigh op 't Paerd te sitten, maer oock de sterckte des rughs, der armen, en des gantschen ligchaems met groot voordeel te gebruycken; en daer door te leeren al de geschicktheden en bewegingen des lijfs, welke een te Paerd sit-tend pertoon betamelijck sijn.

Want voor eerst, wijl de *Scholier* geen Beugel of Stegel-repen heeft, soo werd hy gedwongen, sijn sterckte alleenlijck (en dit is noodwendigh) in den rugg' en de t' samensluytingh der knyen te soecken, sonder sijn op de Beugels te verlaten; gelijk geschieden soude, indien hy in deselve stond.

Ten anderen, de *Scholier* werd hier door gedwongen, sich selven soodanig te *Accommoderen*, dat hy met sijn ligchaem, te Paerd sittende, een evengelijck gewicht houde, sonder op d' eene of d' andere sijde over te hangen: Want de Gordel-Sadel (die maer saghtelijck gegord is, en van sijn selven niet vast op 't Paerd leyd) sou sijn omwenden, soo dickmael als den Leerling op d' een sijde meer als op d' andere te Paerd sou sitten: Waer door hy dit gebreck terstond zelfs gevoelen en waernemen kan; 't welck hem sal leeren (indien hy anders niet begeerd af te vallen) sijn met 'het lijf in 't gewicht te houden, reght te sitten, en sich alsoo na de gelegentheyd des Paerds te schicken, en hem doen verstaen de hulpe des ligchaems, waer meede hy 't Paerd in alle *Exercitien* en bewegingen, gelijk als met een evenmatigh tegen-gewicht, berijden moet; gelijk ter behoorlijcker plaets

(hoe

(hoe sijn een Berijder te Paerd *presenteren* moet) geseyd sal werden; waer van den oorsprong en't *Fundament* uyt het gebruyck des Gordel-Sadels voortkomt.

Ten derden, hier door leerd de *Scholier* sijn Beenen te dwingen, en deselve wel-gevoeglijck ter behoorlijcker plaets te houden; desgelijcks de Knyen, Hielen, en eynd'lijk oock de Sporen recht te gebruycken. Tot al deese dingen werd hy selfs gelijk als gedwongen, wyl hy geen Stegelrepen heeft: Want of hy schoon de beenen wou laren hangen, soo souden doch deselve maer dies t'eerder moede werden, en hem smerte veroorsaken. Oock moest hy met een flappe rugg' te Paerd sitten; 't welck hy niet sou kunnen doen: Want als 't Paerd hard begint te draven, of maer de minste bewegingh om te springen doet, soo moet hy de sterckte van sijn rugg' en gantsche persoon t' saemen brengen.

Hier door dan sal de Leerlingh in korte tijd niet alleen met sijn Beenen wel *gedisponeert*, maer oock met sijn gantsche ligchaem (om 't Paerd daer door te hulp te komen) geschickt en genoeghsaem geoeffend sijn; 't welck hy in d'andere Sadels sonder veel moeyte en tijdverlies niet leeren kan, hoe vlijtigh hy oock onderweesen moght werden.

Eynd'lijk ten vierden, een *Scholier* heeft in de Gordel-Sadel 't gevaer van af te vallen soo seer niet te vreesen als wel in d'andere; vermits hy vry is, en uyt deselve van 't Paerd koomen kan, wanneer hy wil. En schoon oock 't Paerd met hem overhoop viel, soo kan hem evenwel soo licht geen schade overkomen, als wel in d'andere Sadels. Om dese en meer andere oorsaken (die ik, kortheyds halven hier voorby ga) houd' ick 't daer voor, dat het gebruyck des Gordel-Sadels op veelerley wijs nut en noodwendigh is.

I V. H O O F T S T U C K.

Van d' Eygenschap, de Nuttigbeydt en 't Gebruyck der Cavezons, of Neus-bandens.

DE gantsche volmaecktheyd van de navolgende Onderwijsing der Paerden, bestaet enckelijck in *d' Obedientie* en gehoorfaemheyd des Monts, in de vastigheyd van Kop en Hals, en in de groote *Justesse* van de gantsche *proportie* des Paerds; 't welck alles door de kunst des Berijders, met het rechtmatigh gebruyck der *Cavezons* of Neus-bandens te weegh gebragt werd.

Veele, en byna 't meeste deel, sijn van gevoelen, dat de verscheydene *Formen* en gestalten der *Cavezons* oock verscheydentlijck en uyt haer selven *effectueren* souden: En dat het derhalven meer als genoegh is, den Teugel van de *Cavezon*, of Neus-band, alleen in de hand te houden, om de gewoonte, of om welstaens wil, of ten schoonsen genomen, om 't Paerd daer mée om te wenden: Waer toe dan de *Cavezon* wel diend, maer daer mée is 't niet genoegh; wyl dit de sleghtste Nuttigheyd des *Cavezons* is. Oock werckt en *effectueert* de verscheydene *forme* en gestalte der *Cavezons* niets meer, als dat d'eene saght, d'andere hard, of noch harder is. Maer enckelijck alleen het rechtmatigh gebruyck der selver werckt verscheydentlijck op veelerley wijfen: 't Welck (gelijck ick stracks geseyd heb) 't *Fundament* en Rightsnoer van al de volgende Leeringen en Onderwijsing is; waer door een Paerd niet alleen van Kop en Hals *gefermeert*

en vast gemaect, voorts van een saghte Mont en gehoorfaem werd, maer oock wel geschickt tot *pareeren*, en alle andere Lessen. De Beenen en *Croupe*, of 't kruys, maect men hier door geswind en light; den Hals, indien hy sterck en qualijck *geproportioneert* was, werd daer door gebogen: In tegendeel, is 't swaer van Kop, soo werd het daer door oppereght en verlight. En alsoo werd hier door de gantsche *proportie* des Paerds t' saem vereenight, gelijk als veranderd, in een reghte *postuer* en schoone gestalte gebragt, en tot alle deugden en sierlijcke gebeerden gewend; soo dat oock d'onweetende niet anders meenen, of 't Paerd heeft sijn van Natueren en uyt hem selven tot dit alles geschickt, wylse 't reghte gebruyck en 't groote nut des *Cavezons* niet verstaen, en onbewust sijn, dat dit alles daer uyt voortkomt.

Maer hier tegen geschied het tegendeel door 't onrechtmatigh en onordentlijck gebruyck; namentlijck, als men de selve (soo stracks geseyd is) meer uyt gewoonte, als om goede en seeckere oorsaecken voerd: Of dat men sijn ontrent de selve niet behoorlijck weet te dragen, om te straffen of te helpen, nae de gelegentheyd des Paerds. Even hier uyt moet volgen, dat de Paerden allerley quaede manieren en onaerdige bewegingen met de Kop aenneemen, en sijn daer toe gewinnen sullen, als:

als: De Kop en Hals op d'een of d'andere sijde te krommen en te buygen; sijn in den Toom te leggen, op de vuyft te dringen, en nae beneden te drucken en te booren, of de Kop op en neer te slingeren, en opelcke tred met de kop den *Tact* te houden, nevens meer andere quade gebeerden en gewoonten, alle voort koomende van de ongeschicktheyd des Berijders, en 't onrecht gebruyck van de *Cavezons*, of Neusbanden. Want door 't gebruyck der selver werd, in 't begin, een Paerd haest goed of quaed, wel of qualijck gewend; vermits deese twee verscheydene en tegen-een-strijdende *Effecten* (namelijck goed en quaed) sijn den aerd en d'eygenschap des *Cavezons*. Een jongh-geinten Boom wascht op, en werd sterck in sijn wasdom, nae dat hy eerst gewend en gebonden werd, 't sy recht of krom. Even soodanigh een gelegentheyd heeft het met de jonge en noch onberedene Paerden. Gelijk deselve in 't begin geleerd werden 't hoofd te dragen, 't Ligchaem en de Beenen te bewegen, soo sal 't haer, door de gewoonte, als tot een eygenschap worden, en in de Natuer ingeplant blijven. Ter deeser oorsaek is 't seer nodigh, dat ghy u bevljcht, de *Cavezons*, of Neusbanden, nae de gelegentheyd en *proportie* des Paerds te gebruycken, in allerley Onderwijfingen, van den eersten aenvangh tot de hoogste volmaecktheyd; gelijk in dit Boeck ter behoerlijcker, doch op verscheydene plaetsen verder aengewesen sal werden. Voor deese tijd wil ick alleen spreekken van 't begin en eerste gebruyck der sleghte *Cavezons*, en hoemen naderhand deselve moet veranderen.

Als ghy 't nu met soodanige jonge Paerden en Veulens, van welcke hier boven gesprooken is, en die eerst op-gestalt sijn geworden, soo verr gebragt hebt, datse sijn goedaerdigh en vriendlijck betoonen, geerne met u omgaen, opsitten, affsitten en berijden laten ('t welck ick geloof, dat binnen veerthien dagen tijds geschieden kan) soo sult ghy haer de Ley-Helfter afdoen, en in plaets van deselve een sleghte *Cavezon* van saghte Touwen gebruycken; gelijk dese *Figuer* aenwijst.

Daer nae sult ghy 't Paerd beginnen te berijden, met soodanige Lessen, die voor des selven jonckheyd in 't begin gevoeghlijck sijn, en van my beschreven sullen werden. 't Sou oock niet als goed konnen sijn, indien ghy 't Paerd, nevens deese *Cavezon* van Touwen, oock een *Trense* Gebit met een sleght Holmondstuck in de Mont geeft: Niet om 't selve met het gedaghte Mondstuck te houden of te regeren, ('t welck niet te prijsen waere, maer het Paerd in tegen-

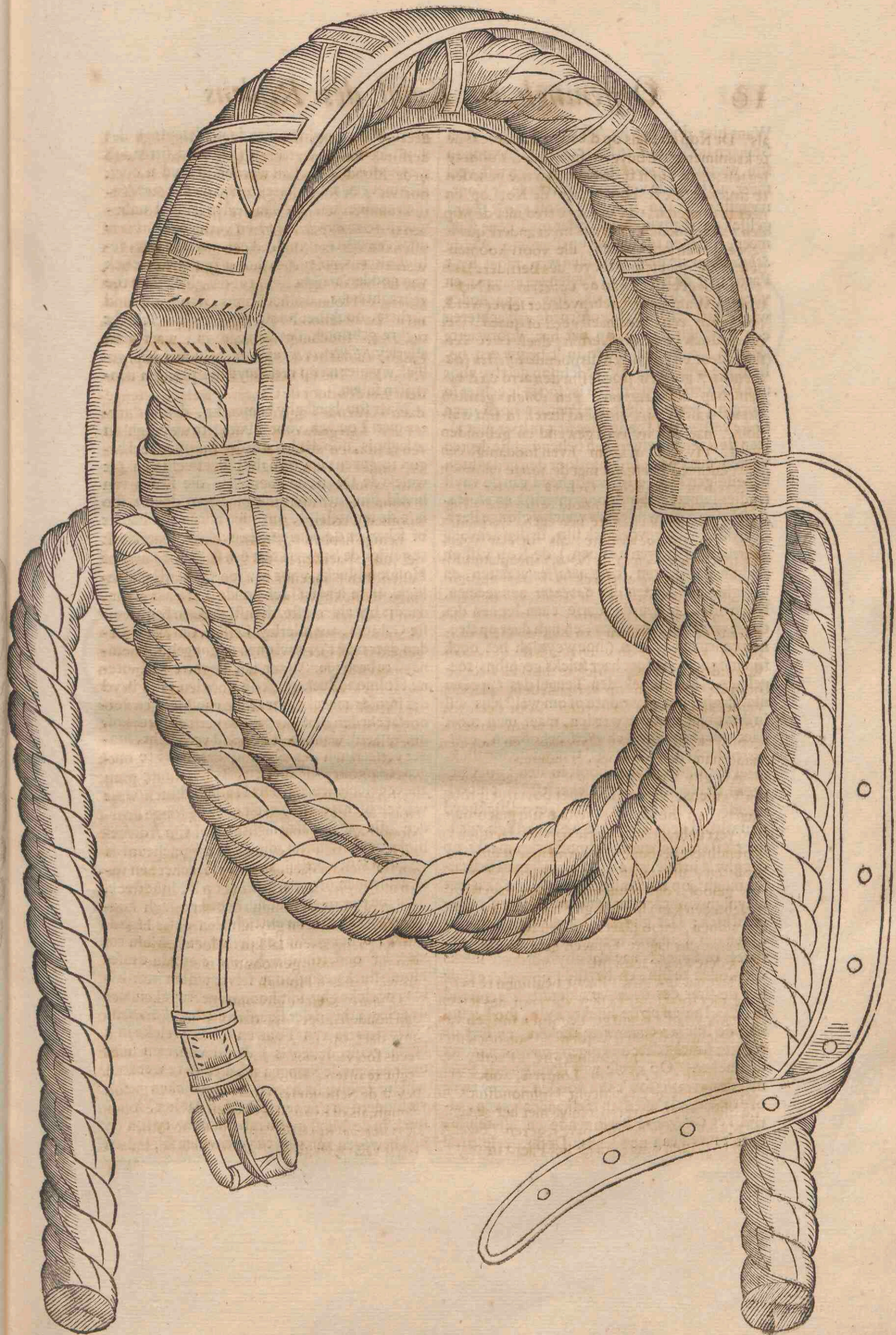
deel op veelerley manieren schaedlijck en verderlijck sou sijn, vermits de *Trense* 't Paerd in de Mont aengedaen werdende, 't selve veroorsaect de Kaecken op te sparren, de Mont te krommen, en meer andere quade gewoonten aen te nemen) maer alleen daerom, om 't Paerd allenxen aen het Mond-stuck gewend te leeren werden, en yets in de Mont te lijden: Want hier nae sal het de behoerlijcke Stangen, met den *Canon*, of Holmondstuck, dies te liever aenneemen. En of schoon 't Paerd in 't begin, wegens de *Trense* soodanige onmanierlijckheden begingh, en dat het de Mont krommen of opsparren wilde, soo sal hem sulcks evenwel verhinderd werden door de *Cavezon*; welke, aengedaen werdende; sijn 't samen treckt; waer door 't Paerd sijn gedwongen vind, de Mont geslooten te houden, en de Tong, gelijk behoerlijck is, onder 't Mondstuck te houden. Op deese wijs konnen in 't begin veelerley quade gewoonten en qualijk-voegende gebeerden voorkoomen werden.

Eenige hebben 't gebruyck, datse 't Mondstuck der jonge Paerden in 't begin met honig of Sout bestrijcken, meenende daer door een sonderlinge lieflijckheyd in de Mont te sullen verwecken. Doch ick waerschouw u, sulcks niet te doen: Want ick heb door ervarentheyd bevonden en gesien, dat het meeste deel der Paerden, die honig genooten hebben, de tongh laten uythangen en eynd'lijck 't Hooft geheel laten hangen. Want de Paerdē lecken de Mont na den honig; en door dese leeking gewennense sijn tot d'uytstrecking der Tonge en boose gewoonten des Kops.

Even deselve gelegentheyd heeft het oock met het Sout; alhoewel 't selve voor de jonge Paerden niet soo schaedlijck is als den honigh. Doch soo ghy de gedaghte jonge Paerden 't Mondstuck aengenaem wilt maecken, op datse 't selve dies te liever aenneemen, sijn geerne laten toomen, en daer aen leeren knauwen of spelen moghten, soo maect het nat, en bestroyd het, in plaets van Honigh, of Sout, met Roggen of Weyten meel: en ghy sult bevinden, dat haer dit seer aengenaem sal sijn. Oock sullense hier van sulcke boose gewoonten niet aenneemen, als wel van den Honigh.

D' *ordre*, welke ghy ontrent de jonge Paerden houden moet, is, dat ghy de *Scholier*, die ghy daer op set, *instrueert*, (of dat hy alreeds soo veel *geinstrueert* sy) met het ligchaem recht te sitten, sonder wanckelen; houdende beyde de Schouderen *egael*, en de beenen soodanigh, als of hy in Stegelrepen stond; de Toom des *Cavezons* kort, den arm onbeweeghlijck, de vuyft vast en laegh, digt op den hals des Paerds:

Want

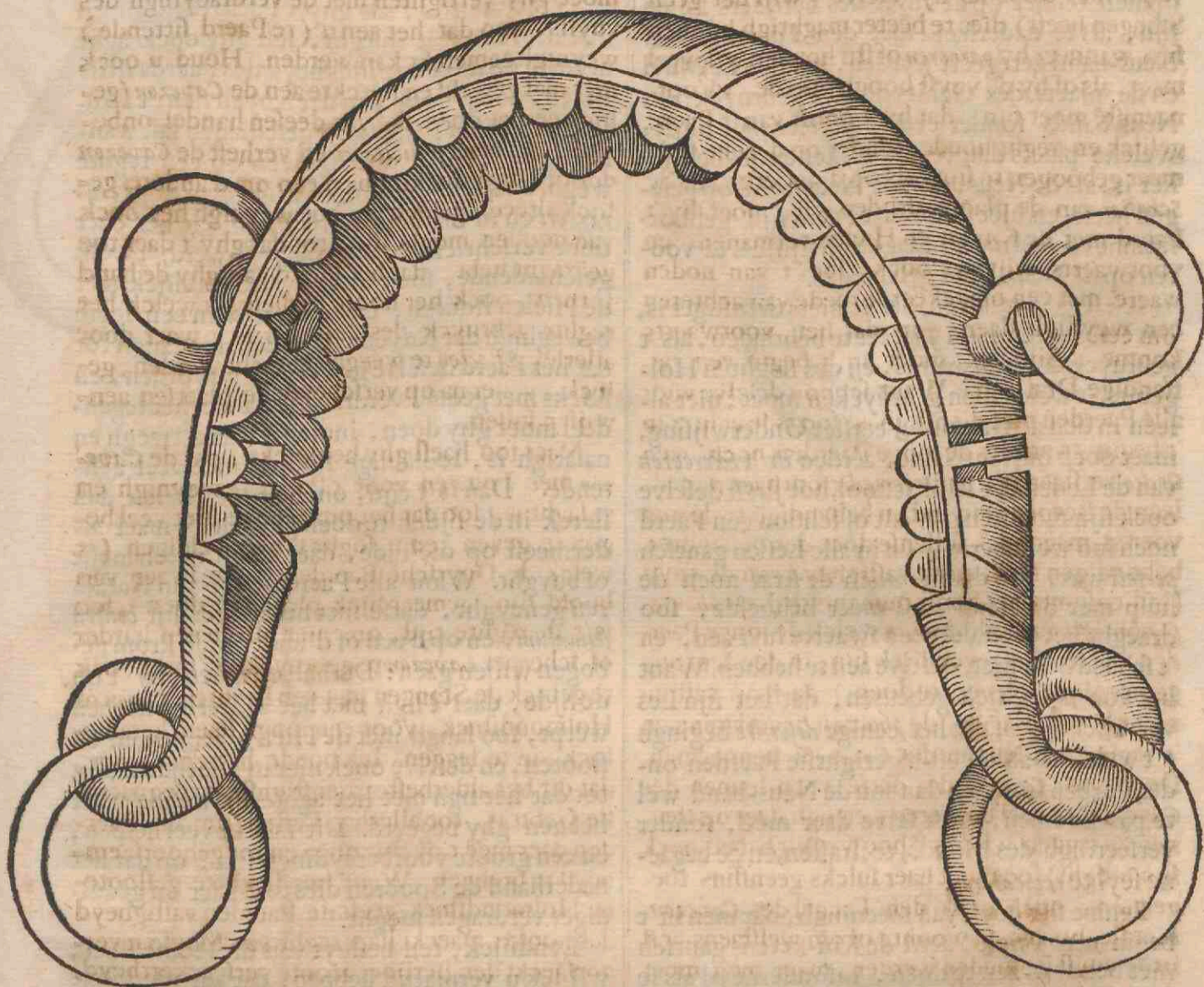

Want hier door sal hy 't selve (wyl het geen Stangen heeft) dies te beeter maghtigh konnen sijn, wanneer hy *pareeren* of stil houden wil; veel meer, als of hy de vuyft hoogh voerde. 't Voor-naemste moet sijn, dat hy 't hooft van 't Paerd gelijk en recht houde, sonder op d' eene sijde meer geboogen te sijn, als op d' andere. Als de *Scholier* van de plaets afrijden wil, moet hy 't Paerd met de Knyen en Hielen vermanen, en voorwaerts drijven; oock, soo 't van noden waere, met een omgekeerde roede van achteren een weynigh slaen; op dat het voorwaerts koome. Sijn les moet in 't begin een behendige *Draf* sijn; Want schoon deselve voor alle Paerden niet dienstigh is, soo is se echter in 't begin (vermits de jonge Paerden noch geen *Ordre* verstaen) de beste *remedie*, om haer niet alleen de Beenen geswind en behendigh te leeren voeren, maer oock sullense door den gedaghten behendigen *Draf*, en de vastigheyd van de vuyft (indien se met het hooft onmanierlijk en *phantasy*-aghtigh gaen wilden, 't welck de jonge Paerden, die teer en gevoelijk sijn, in den aenvang gemeenlijk plegen te doen) de Kop vast en recht leeren dragen, de *phantasyen* verlaten, en 't reghte aen-leunen des *Cavezons* aenneemen. Doch soo 't gebeurde, datse 't aen-leunen des *Cavezons* te veel begeeren, en sijn daer op steunen en leggen wilden (hoe weynigh het oock sijn moght) soo moet haer sulcks geenssins toegelaten, noch oock den Teugel des *Cavezons* niet sleghts uyt gewoonte of om welstaens wil in de vuyft gehouden werden, maer men moet daer mée 't behoorlijk *effect* bekoomen, *castigeerende* en 't Paerd te rugg' treckende, soo dickmael het sijn met het hooft in den Toom begeerd te leggen. Ter sulcker tijd is 't noodwendigh, dat ghy een groote gevoelijkheid in uw hand hebt; lettende wel neerstigh, wanneer 't Paerd sijn met het hooft swaer maect, op dat ghy 't in 't selve oogenblick daer over straffen moght; op foodanigh een wijs, als ick u met weynigh woorden te kennen sal geven, Nammentlijk: Dat ghy de Teugels des *Cavezons* d' een om d' andere terugg' treckt en verheft, starck of swack, nae dat ghy oordeeld sulcks van noden te sijn, en bevind, op welke sijde het de straf des *Cavezons* aldermeest verdiend heeft. Indien op de lincker sijde, soo begint met de lincker *Cavezon* te rucken, en laet de rechter stracks daer op volgen; en daer na weer de lincker. Op deese wijs kond ghy de Straf met de *Cavezon* (soo 't van noden waere) twee of drie dubbel t'effens in malkander geven, al-tijd het *Castigeeren* beginnende en aflatende, daer 't meest van noden is. Doch deese Straf

moet ghy verrichten met de verdraeyingh des vuyfts, soo dat het aen u (te Paerd sittende) weynigh gemerckt kan werden. Houd u oock niet met geweld en sterckte aen de *Cavezon* (gelijk eenige doen, die van deesen handel onbewust sijn) maer *solliciteert* en verheft de *Cavezon* door te rugh treckingh, d' een om d' andere, gelijk alreeds geseyd is, hoe weynigh het oock van nooden moght sijn, tot dat ghy 't daer toe gebraght hebt, dat het Paerd, als ghy de hand verheft, oock het hooft verheft; 't welck het reghte gebruyck des *Cavezons* is, waer door allerley *Effecten* te weegh gebracht werden, gelijk wy hier na op vericheydene plaetsen aenwijfen sullen.

Maer soo haest ghy bemerckt, dat de *Cavezon* met Touwen voor 't Paerd te weynigh en te saght is, soo dat het om deselve niet veel begon te geven, en u soght 't overweldigen ('t welck de Duytsche Paerden, die swaer van hoofd sijn, gemeenlijk plegen te doen) soo is 't de reghte tijd, om niet alleen een harder of scherper *Cavezon* te gebruycken, maer oock te gelijk de Stangen met een sleghten *Canon* of *Holmondstuck*, voor een jongh Paerd betamelijk, in te leggen. Ick houde het daer voor, dat dit het alderbeste, dienstighste en bequaemste Gebit is, tot allerley Lessen, om alle Paerden daer mée 't overwinnen en tot gehoorsaemheyd te brengen. Want het sleghtte geslootene *Holmondstuck* geeft de Paerden vastigheyd des hoofds, maect haer recht van Muyl, en veroorsaect den Berijder groote verseeckertheyd, om 't Paerd, wanneer 't de nood vereyscht, sonder verseeringh des mondts, daer mée te mogen *Castigeeren* en straffen, 't welck met geen ander geschieden kan. Dit *Holmondstuck* (waer van ick hier spreek) geeft oock de jonge Paerden, die van een al te saghte Muyl sijn, desgelijcks oock de geene, die de Muyl gescheurd of gewond is geworden, 't reghte, seeckere en vaste aenleunen, of ondersteuning op 't *Mondstuck*. Men sou een overvloedigh breed gewagh konnen maecten van de nuttigheden deses *Mondstucks*, of het gebits; en derhalven heb ick, tot meerder onderrightingh, op 't eynde deses *Hooft-stucks* eenige der selver willen neerststellen. welke ghy sult konnen gebruycken nae de gelegentheyd der Paerden en uwe *discretie*.

De *Cavezon* van Touwen (van welke in 't begin gesproocken is) diend voortaan niet meer nevens de Stangen gebruyckt te werden: wijl hy deselve in haeren behoorlijcken gangh verhinderd en t'famen trekt, soo dat het *Mondstuck* in de Muyl niet nae behooren vry sijn en sijn bewegen kan, gelijk geschieden sal, indien ghy

ghy nevens de Stangen de sleghte geheele Neus-band gebruyckt: welckers *Forme* ghy hier boven sien kond: en die ick houde be beste manier der Neus-banden te sijn: Want sy blijven leggen aen haer behoerlijcke plaets, en verhinderen de Stangen in haer bedrijf gantschlijck niet.

Daer sijn wel andere en harder Neus-banden, met welcke men een Paerd meer bedwingen kan, insonderheyd de gebroockene, in 't midden met Geleeden; doch deselve konnen my niet behagen, vermits (gelijck voor heenen geseyd is) niet de meenigerley soorten van scharpe Neus-banden, maer de vuyft, in welke deselve gevoerd werden, 't *Effect* te weegh moet brengen. Want de Neus-band voor hem selven sal 't Paerd niet meer straffen, noch niet meer vryheyd geven als den Berijder hebben en toelaeten wil, nae dat hy de Teugel, die hy in de hand houd, aentreckt of toegeeft, nae de gelegentheyd des Paerds, en na datse verdienen gestraft te werden. Derhalven oordeel ick, dat deese Neus-band, en 't sleghte Holgebit hard

genoegh is, om allerley Paerden tot behoerlijcke gehoorsaemheyd te brengen; gelijk ick dan selfs voor alle Paerden, hoe hardmondigh, onghoorsaem en qualijck - *geproportioneert* die oock sijn, op mijn School niet anders gebruyck, als 't sleghte Holgebit en deesen Neus-band, brengende evenwel deselve tot behoerlijcke *Obedientie* en juyste *proportie* des Tooms: 't Welck ick met veel voorname *Cavalliers* sou konnen bewijsen, indien 't my geliefde, my selven hoogh te beroemen. Eenige sijn'er, die van 't gebruyck des *Cavezons* niet veel houden, seggende dat deselve meer schadelijck als nut is, om langh te gebruycken, vermits het Paerd naderhand (wanneer de Neus-band nagelaten werd) niet meer soo gehoorsaem is. Doch ick geloof, dat dit voort komt uyt Nijdt, of uyt oukunde deeser konst: Want ghy sult het tegendeel bevinden, en gewaer werden, dat al de Paerden, die behoerlijcker wijs met de Neus-band sijn bereden en tot gehoorsaemheyd gebraght geworden, veel lighter, geswinder en

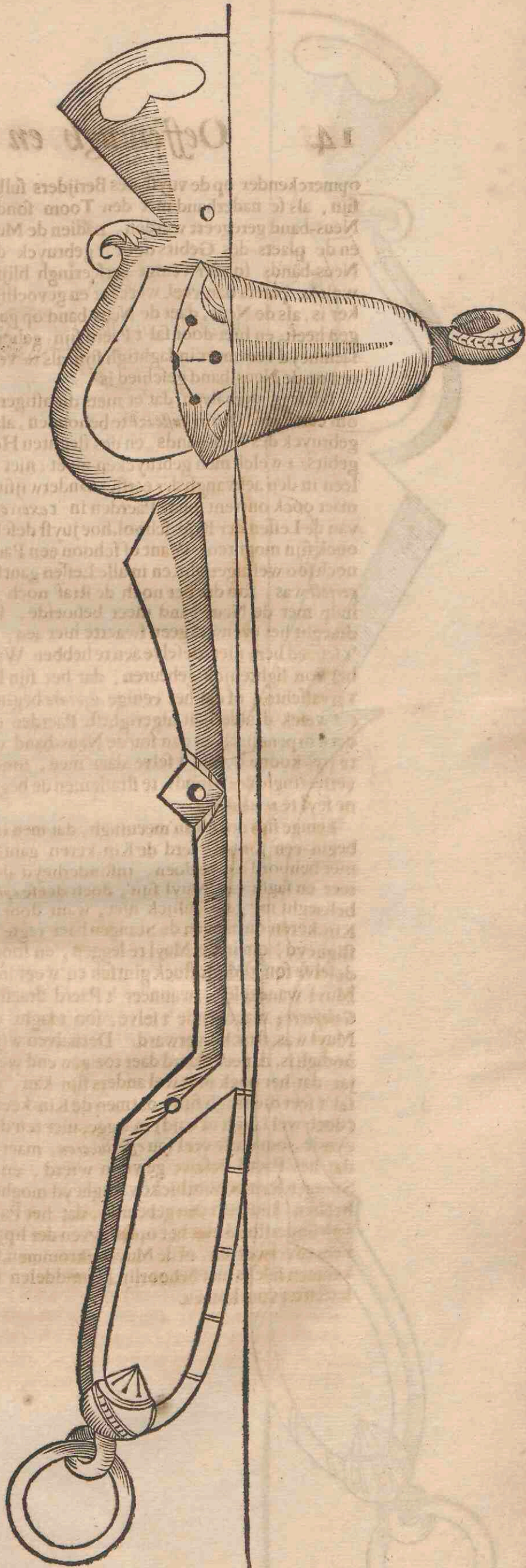
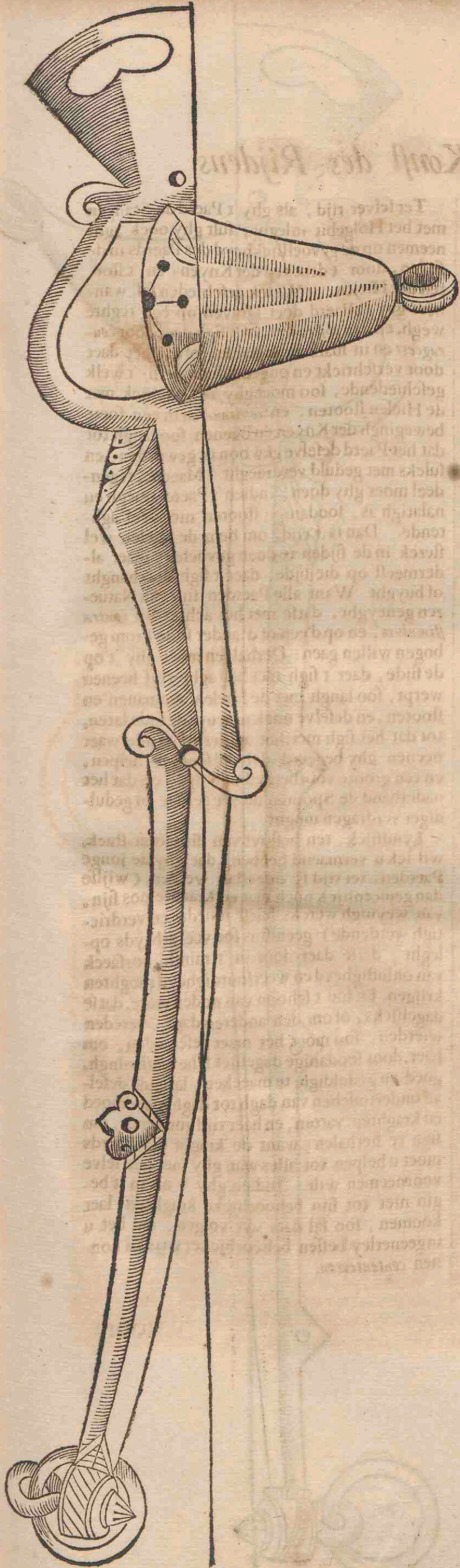
opmerckender op de vuyft des Berijders fullen fijn, als se naderhand met den Toom sonder Neus-band geregeert werden, nadien de Muyl en de plaets des Gebits door 't gebruyck des Neus-bands sonder eenige verfeeringh blijft; welcke plaets dan veel weecker en gevoellijker is, als de Neus, daer de Neus-band op gelegen heeft; en hier door sal 't Paerd fijn gehoorsaemheyd veel meer indaghtigh fijn, als te voren op de Neus-band geschied is.

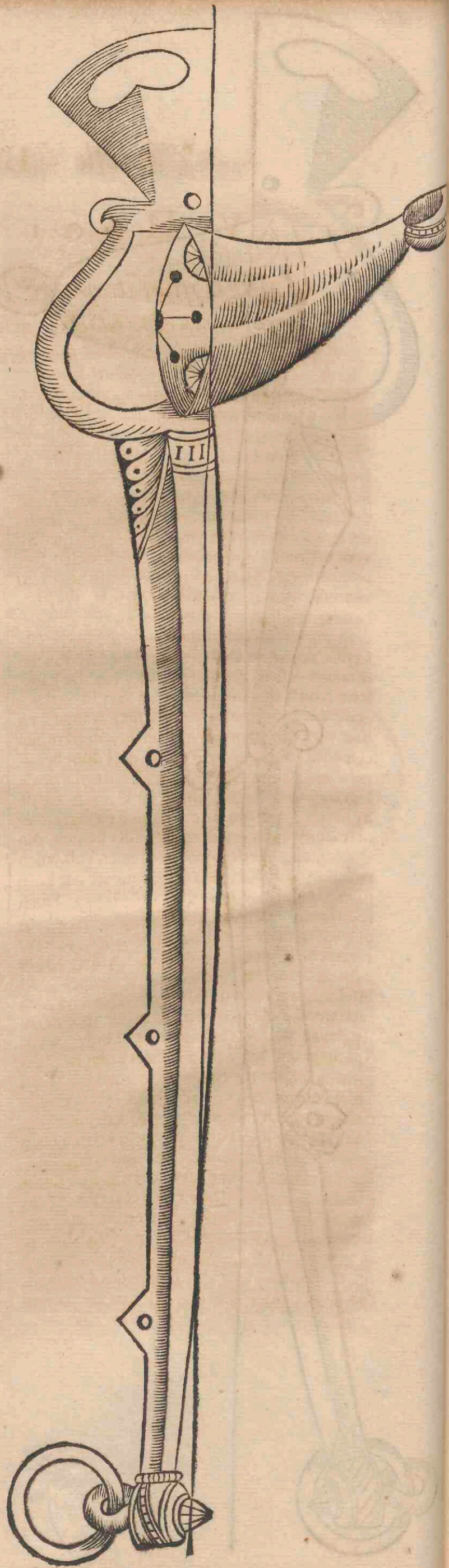
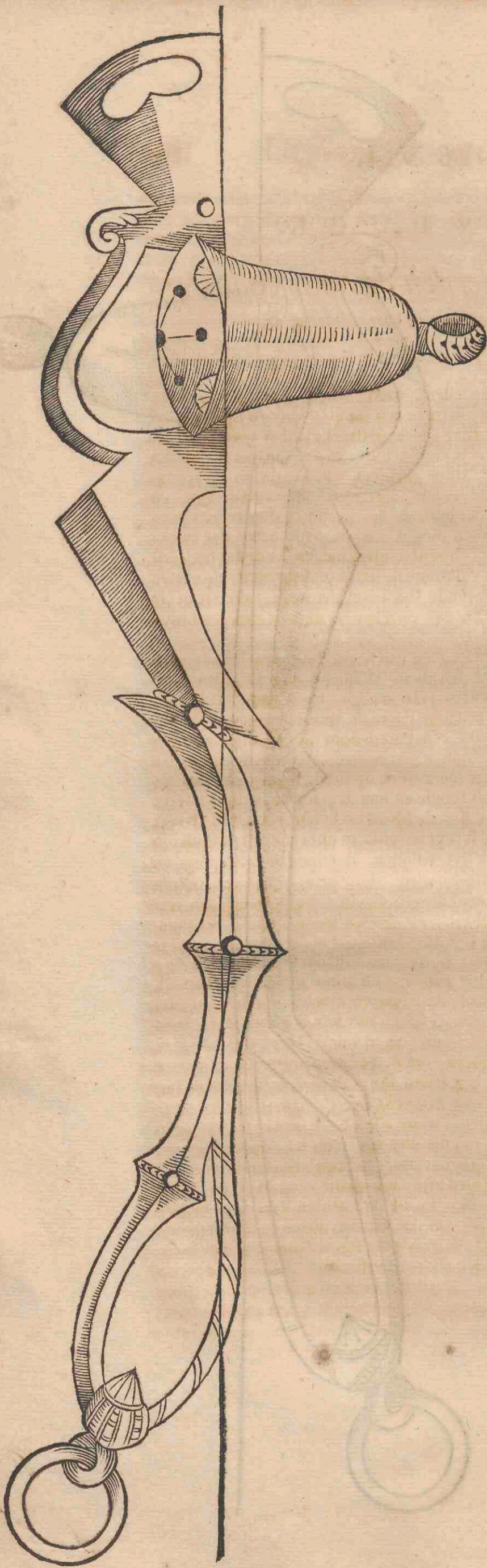
Ick segg' derhalven, dat'er niets dienstiger is, om een Paerd in sijn *Justezze* te behouden, als 't gebruyck des Neusbands, en des slechten Holgebits, 't welck men gebruycken moet, niet alleen in den aenvangh der eerster Onderwijfing, maer oock ontrent oude Paerden in 't *exerceren* van de Lessen der Rijd-school, hoe juyft deselve oock fijn moghten. Want of schoon een Paerd noch soo wel afgeright, en in alle Lessen gantsch *perfect* was, soo dat het noch de straf noch de hulp met de Neus-band meer behoefde, soo draeght het evenwel geen swaerte hier aen, en 't schaed hem niet, deselve aen te hebben. Want het kon lichtelijck gebeuren, dat het sijn Les vervalchte, of dat het eenige *disordre* begingh ('t welck d' alderbest-afgerightste Paerden onderworpen sijn) en dan sou de Neus-band wel te pas koomen, om 't selve daer mée, sonder verfeeringh des Monds, te straffen, en de begaene feyl te *remedieren*.

Eenige sijn oock van meeningh, dat men in 't begin een jongh Paerd de Kin-keten gantsch niet behoord aen te doen, insonderheyd als se teer en saght van Muyl sijn; doch deese *opinie* behaeght my gantschlijck niet; want door de Kin-keten ontfangen de Stangen haer regte vastigheyd, om inde Muyl te leggen, en sonder deselve sou 't Mondstuck gantsch en weer in de Muyl wanckelen, wanneer 't Paerd draeft of *Galopeert*; maeckende 't selve, soo 't saght van Muyl was, stracks verward. Derhalven wyl 't nodigh is, dat een Paerd daer toe gewend werd, jae dat het oock niet wel anders sijn kan, soo sal 't seer dienstigh sijn, datmen de Kin-keeten (doch wel langh of wijd) in legge; niet ten dien eynde, om datse veel sou *effectueeren*, maer op dat het Paerd deselve gewoon wierd, en de Stangen haer behoerlijcke vastigheyd moghten hebben. Indien 't dan gebeurde, dat het Paerd sijn onderstond met het opschuyven der lippen hem te verweeren, of de Muyl te krommen, soo kanmen sulcks met behoerlijcke middelen belletten en voorkomen.

Ter selver tijd, als ghy 't Paerd de Stangen met het Holgebit inleght, sult ghy oock agh neemen op de gevoellijckheyd des Paerds in de sijden, door 't drucken der Knyen, en 't stooten der Hielen: 't Welck geschieden sal, wanneer ghy 't Paerd doet Draven op een reghte wegh, en dan *observeert*, of 't sijn daer door *courageert* en in malkander treckt, of dat het daer door verschriekt en ongeduldigh werd; 't welk geschiedende, soo moet ghy 't saghtelijck met de Hielen stooten, en *continueren* in een soete bewegingh der Knyen en Beenen, soo langh tot dat het Paerd deselve gewoon is geworden, en sulcks met geduld verdraeght. Maer het tegendeel moet ghy doen, indien 't Paerd traegh en nalatigh is, soodanige stooten niet veel agh-tende. Dan is 't tijd, om hem de Hielen wel sterck in de sijden te doen gevoelen; maer aldermeest op die sijde, daer 't sijn neerhanght of buyght. Want alle Paerden sijn van Natueren geneyght, datse met het achter-lijf *contra stimulum*, en op d'een of d'ander sijde krom gebogen willen gaen: Derhalven moet ghy 't op de sijde, daer 't sijn met het achterlijf heenen werpt, soo langh met de Hielen aanmanen en stooten, en deselve oock niet uyt de sijde laten, tot dat het sijn met het achterlijf wende waer heenen ghy begeerd. Dit sal seer veel helpen, en een groote voorbereydingh sijn, op dat het naderhand de Sporen dies te eerder en geduldiger verdragen moght.

Eyndlijck, ten besluyt van dit Hooft-stuck, wil ick u vermaend hebben, dat ghy de jonge Paerden, ter tijd sy opgestalt werden (wylse dan gemeenlijck noch mat en krachteloos sijn, van weynigh wercks haest moede en verdrietigh werdende) geenssins soo veel arbeyds oplegh, datse daer door in 't minste oorfaeck van onlustigheyd en weersoordigheyd moghten krijgen. En soo 't schoon van noden ware, datse dagelijcks, of om den anderen dagh, bereden wierden, soo moet het maer geschieden, om haer, door soodanige dagelijcksche oeffeningh, goed en geduldigh te maecken, latende deselve ondertusschen van dagh tot dagh meer moed en kraghten vatten, en haer tijd gunnende, om sijn te herhalen; want de kraght des Paerds moet u helpen tot alles wat ghy met het selve voorneemen wilt. Indien ghy 't nu in 't begin niet tot sijn behoerlijcke kraghten laet koomen, soo sal daer uyt volgen, dat het u ingeenerley Lessen behoerlijcker wijs sal konnen *contenteeren*.

V. HOOFSTUCK.

Hoedanigh men de jonge Paerden de Spooen sal leeren kennen: Desgelijcks, op hoe veelerley wijs deselve te gebruycken zijn.

DE straf en hulp met de Spooen is niet minder noodwendigh en nuttigh, als de straf en hulp met de *Cavezon*, of Neusband, waer van hier boven gesproocken is, en in't vervolgh noch gesproocken sal werden. Derhalven moet yeder Paerd deselve leeren kennen en verdragen, vermits de *Effecten* daer van bynae ontelbaer zijn. Sy verwecken de ghemoederen der Paerden seer wonderlijck: Maecken deselve recht bequaem van Hals en Kop; saght van Mondt, ras, behendig en gewillig: in alles geschickt, demoedigh, ghehoorsaem, verstandigh, en in alle *Lessen perfect*. d'Oorsaecken daer van souden te langer vallen, om hier te verhaelen. De gantsche Konst des Berijders leydt hier in verborgen, dat hy weete de reghte tijdt, wanneer en hoe veel sijn doen van nooden is, deselve aen een Paerd te geven, op dat hy daer door bekomen moght het begeerde *effect*. Beyde deese *Instrumenten*, naementlijck de *Cavezon* en de Spooen, moeten met malkander *Congrederen* of 't samen gaen, en d' een d' ander helpen, om d' *effecten* in allerley onderwijfsingen volkomen te maecken: Want men sal bevinden, dat 't een sonder 't ander niet veel kan *effectueren*. Doch ick spreek niet van de *Cavezons* of Neusbanden selfs, maer van de handen, welcke deselve regeeren. Desgelijcks spreek ick niet alleen van de Spooen, maer van de Beenen, of Hielen, waer aen de selve gebonden zijn, en met welcke die geregeerd werden. Ick derve segghen, dat de *Cavezon* in de Handt, en de Spooen aen de Voet van een ervaren Berijder gantsch seldsaem, en als Wildbraed is: Want veele verstaen 'er seer weynig van. En vermits men met de Spooen geen *effect* kan maecken, voor dat het Paerd de selve van te vooren heeft leeren kennen en verdraegen, soo is noodigh, dat ick aenwijs, op wat voor een manier sulcks gheschieden moet. Daer zijn wel verscheydene *opinionen* van deese saeck, te weeten, wanneer men een jongh Paerd eerst de Spooen behoort te geven; doch om my met deselve niet langh op te houden, wyl ick de kortheyd beoogh, soo sal ick maer alleen tweederley ghevoelens

voorstellen, naementlijck deese: Eenige meenen, datmen een jongh Paerd de Spooen behoort te geeven al stracks in den aenvangh, als 't noch kraghteloos, mat en mager is; op dat het, door ghebreck van kraght en lafhertigheyd, deselve dies te geduldiger verdragen, en sonder ghevaer des Berijders dies te eer leeren kennen moght: Andere meenen, dat sulcks niet behoort te gheschieden, voor dat het eerst sijn volkoomene sterckte verkregen, en 't sesde of sevende Jaer bereyckt heeft, alreeds in de *Lessen* wel verskert en onderwefen geworden zijnde.

Maer geen van beyde dese gevoelens kunnen my behaeghen: Want my dunckt, dat het op d'eene wijs te vroegh, op d' andere te laet is, om een jong Paerd de Spooen te geven. Want of wel een Paerd door de Spooen van sijn krachten niets verliest, schoon hem deselve ghegeven werden op soodanigen tijdt, als het noch jongh en mat is; soo sal echter 't selve daer door de Moed verliesen, eer het sijn Kragt en Hert genoeghsaem ghevat heeft. Oock sou daer uyt volghen, dat soodaenighe jonge en Matte Paerden, door gebreck van krachten en groote Lafhertigheydt, veel Spoorlagen verwachten, en deselve soo gewoon werden souden, datse (insonderheydt als 'er een boose Natuer by is) naederhandt niet veel daer op souden passen, en alsoo hier door lichtlijck teghens de Spooen mochten verherden, en t'eenemael steegh werden. Maer hier teghens waerschouw ick u oock, niet soo langh te waghten, om de Spooen te gebruycken, tot dat een Paerd sijn volkomene sterckte en ouderdom bereyckt heeft. Dit is gheensins te prijsen; want alle goede *ordren* en onderwijfsingen, die ghy tot noch toe sonder Spooen gebruyckt mogt hebben, souden te vergeefs geschied zijn, wegens de verwarring en groote *disordre*, die 't Paerd alsdan daer over begaen soude; om dat het niet alleen de Spooen niet kend, maer ook nu sijn volkomene kragt heeft, om deselve te weerstreven. Alsoo soud gy uw begane Dwaling gewaer werden, nevens 't groot ghevaer, dat u daer door te verwaghten staet,

vermits het Paerd al sijn vermogen sal aenwenden, om sijn daer tegens te verweeren. Oock sult ghy veel moeyte hebben, en groot geweld moeten gebruycken, eer ghy 't weer tot gehoorsaemheyd en in een reghte *ordre* brengt, om dat het niet ter reghter en behoorlijcker tijd met de Spooen tot gehoorsaemheyd gebragt, en in sijn doen bevestight is geworden.

Ick wil u derhalven bekend maecten, hoe daenigh een manier my behaeghd, om een jongh Paerd de Spooen te geven; en segge, dat ghy sulcks niet behoort te doen, voor dat het eerst, door de voor-heenen aangeweefene *ordre*, soo verr' is gebragt geworden, dat het de Kop vast draeghd: En soo haest ghy dan bemerckt, dat het aen kraghten begint toe te neemen, te verstercken, en een hert te vatten ('t welck binnen twee of drie Maenden geschieden kan, infonderheyd als het van een goede Natuur is, en dat men 't wel waergenomen heeft) soo moet ghy 't, sonder langer uytstel, de spooen geven, hoe jongh of mager van ligchaem het oock sijn moght: Doch op sulck een wijs, dat ghy 't Paerd te vooren (voornamentlijck als ghy merckt, dat het van een groote gevoellijckheyd, ketelaghtigh, of ongeduldigh is) aen een verseeckerde plaets door behendigh draven in sijn gewoonlijcke Lessen hebt doen arbeyden, en sijn wel verwarmen: Want het sal de Spooen veel liever verdraegen, wanneer 't eenighsins verhit geworden is, als wanneer het soo daedlijck uyt de Stal komt, noch frisch en onvermoeyd sijnde. Daer nae sult ghy 't allenxen de Spooen, nu in d' een, dan in d' ander sijde, en alsoo maer d' een om d' andere laten gevoelen, op dat ghy sien moght, hoedanigh het sijn aensteld, om alsoo, nae de gelegentheyd des Paerds, en nae dat ghy meend van noden te sijn, hoe langer hoe stercker daer in voort te gaen. Als ghy nu siet, dat het Paerd in sijn doen behendiger werd, en met de beenen op de Spooen *respondeert*, en sijn gelijk als in malkander set (gelijck ick geloof dat het doen sal) soo sult ghy niet nalaten 't selve met de hand op den Hals te streelen, en alsoo door *careseeren* 't Beest te verseeckeren, op dat het niet verschrickt werden, maer veel meer bemercken moght, dat het nu wel gedaen had. Maer indien het, terwijl ghy 't de Spooen geeft, eenighe *disordre* begingh, met de Kop te schudden, of uyt te slaen, soo sult ghy 't de Spoor-slaegen eenige malen nae malkander, of d' een om d' andere geven (doch wel letten, dat ghy ter reghter tijd weer op houd, als het peerdt het schudden of slaen met de Kop achter laet) en het oock te gelijk met

de *Cavezon* straffen, soo veel als van nooden sal sijn.

Doch indien 't Paerd lay en traegh was, niet behoorlijck op de Spooen *respondeerende*, soo sult ghy hem deselve, sonder genade, wel sterck in de sijden stooten, sonder 't ontsien, of wat het gewond werden moght. Want het sal hier nae, of oock wel 's anderen daeghs (infonderheyd als ghy 't op yeder Spoor-slagh met een harde stem toegrauwde) dies te veerdiger en behendiger werden, en sijn *courageeren* sonder Spoor-slaegen, soo haest het maer alleen uw stem sal hooren. Op deese wijs sal een Paerd niet gantsch steegh of hals-sterck tegen de Spooen worden; gelijk lichtelijck geschieden kon, indien men nae de voor-verhaelde meeningh quam te handelen. Onder tusschen moet ghy weeten, dat de Spooen, welcke tot jonge Paerden, of tot sulcke, die op de School koomen, te gebruycken staen, niet scharp noch spits moeten sijn, gelijkse hedens daeghs in 't gemeen foodanigh bevonden worden, wijl deselve 't Paerd niet alleen tot ongeduld verwecken, maet oock tot veel quaede manieren en boose gewoonten aenleydingh geven souden; als, met de staert te speelen, 't lijf te krommen: en in alle dingen *contraire effecten* te doen. Want de Spooen voor sijn selven sullen (even gelijk van de *Cavezon* geseyd is) 't Paerd niet meer straffen, als den Berijder toelaeten sal; 't welck ick nu aen uw *discretie* wil gesteld hebben. 't Geven van de Spooen, om goede *effecten* daer van te bekoomen, moet verscheydentlijck op drierley wijs gedaen werden, nae de gelegentheyd der Paerden; en om seeckere oorfaecken, sonder welcke den Berijder 't Paerd noyt met de Spooen moet aenraecken. 't Eerste gebruyck der selver is tot straffe. 't Tweede, om 't Paerd daer mee te *justeeren* (dat is reght tusschen beyde de beenen te doen gaen.) 't Derde, om 't Paerd daer mē te helpen.

D' eerste wijs, dienende ter straffe, sal strengelijck geschieden, met beyde de Spooen te gelijk, eens, of meermael op malkander, nae dat de gedachte straf van nooden sal sijn. Deese moet goeffend werden tegens foodaenige Paerden, die boose ondeughden en lasteren aen sijn hebben, willende sijn niet nae behooren voortdoen, noch op de Spooen *respondeeren*. Indien oock een Paerd van een al te saghte Mondt was, en de handt des Berijders niet begheerde te kennen noch aen te nemen, soo sal het door de harde Spoor-slaegen ghedwonghen werden, sijn op den Toom, of de hand des Berijders te begeven.

Deese

Deefe Straf kan men oock gebruycken, wanneer 't Paerd in zijn Les eenighe *disordre* en faut begingh, uyt boofheyd en onghehoorsaemheyd: Doch ghy moet neerstigh aght slaen op de tijd, wanneer deefe Straf van nooden is; naementlijk, datse gheoeffend werde, soo haest als 't Paerd *fout* begaet, en eenige *disordre* maect, doende de straffe met de misdæd over-een-koomen. Anders sou 't Paerd van zijn voornemen wijcken, en de straf sou 't behoorlijk *effect* niet bereycken konnen, maer een *contrarie effect* veroorsaecken, indien men 't de straf met de Sporen eerst gaf, nae dat de misdædt, die de straf verdiende, alreeds te vooren begaen was, en 't sou sich niet weten indaghtigh te maecten, waerom het gestraft wierd.

De tweede wijs, streckende om 't Paerd daer door te *Jufteren* en recht te doen gaen, moet saghtelijk, en maer half soo sterck geschieden, alleen met d' eene Spoor, in de sijde daer 't meest van noode sal sijn, 't sy dat het sich met het achterlijf uyt den *Circuit* der ronde of reghte *linien* werpt, of sich op eenige andere manier wou krommen of buygen; op dat ghy 't hier door weer te recht en in een juyfste *linie* brengt, waer van hier nae meermael sal gesproocken werden.

De derde wijs, om 't Paerd daer mēe te helpen, moet seer soet, en met een groote *Mensuer* gegeven werden aen soodanige Paerden, welke hardbeckigh sijn, en in den Toom hangen; oock aen de sulcke, welke hittigh, toornigh en ongeduldigh sijn: Soo dat ghy 't Paerd alleen na sijn gevoellijkheyd met de Sporen roerd, op dat het leer kennen uw behagen of mishagen, en wat ghy van hem begeerd gedaen te

hebben. Dit alles sal het Paerd, door de hulp der Sporen, leeren kennen en verstaen, indien ghy behoorlijcker wijs met deselve weet om te gaen.

Eyndlijck, belangende de plaets daer de Spoor-slaegē voornamentlijk moeten vallen en gegeven werden, soo staet te letten, dat deselve, indienze een goed *effect* sullen hebben, niet te verr' achterwaerts, maer liever voorwaerts, nevens den Gordel, op de sterckte der Ribben moeten *geapliceert* werden. Sulcks moet oock even gelijk, d' eene niet hoogh en d' andere laegh, maer gesaementlijk ontrent op eene plaets (niet *extendeerende* de grootte van een Rijcksaelder) geschieden; hier van moet den Berijder, door gewoonte, een verseeckerde *Mensure* hebben: Want indien men 't Paerd de Sporen geven soude meer als een hand-breed achter den Gordel, soo sou 't selve (indien 't van een boose Natuur was) in sijn bedrijf weerstreven, en daer over den Adem verliefen; of immers in eenige *disordre* koomen; of soo het van een goede Natuur was, soo sou het de moed verliefen, en niet weten, wat 'et doen moest; Ter welcker oorsaek ghy dan oock 't begeerde *Effect* niet soud konnen bekoomen.

Soo siet ghy dan, uyt 't geen hier nu geseyd is, dat de Sporen, soo wel tot behulp als tot straf der Paerden, ter reghter tijd, met groote *Mensure*, met goed verstand en *discretie* des Berijders moeten gegeven en gebruyckt sijn. Ick kan in dit tegenwoordigh Hooft-stuck niet genoeghsaem beslyuten de meenigerley *Effecten* der Sporen; en derhalven laet ick sulcks by 't verhaelde berusten, tot dat ons naderhand verdere gelegentheyd sal voorkomen, om een naerder verklaringh daer van te doen.

V I. H O O F T S T U C K.

Van den reghten Ordinairen Sadel; wanneer en hoeden selven behoort op geleydt te werden.

Is ghy nu voorneemens sijn een Paerd (nae de voor-heenen aangeweefene *ordre*) de Sporen te geven, soo sult ghy den reghten *ordinairen* Sadel gebruycken, en laeten opleggen, op dat ghy (indien het sich door springen, of andere groote beweegingen, onbehoorlijk, of ongeduldig quam te dragen, gelijk ligt-

lijk gebeuren kon) met dies te meet geschicktheyd en verseeckertheyd op 't Paerd blijven, en te grooter voordeel hebben moght, om 't selve te straffen. 't Is lichtelijck te gelooven, dat de *Commoditeyt* eens goeden Sadel den Berijder in veele dingen te hulp komen, en dat het groot profijt doen kan, in alles op 't Paerd wel *geaccomodeert* te sijn. Oock soud' ick de *Commoditeyt* en

van eenige soorten van Sadels hier kunnen aenwijzen; doch ick bevinde by nae soo onmogelijk te sijn, dat alle Ruyters eenerley manier van Sadels souden gebruycken, als 't onmogelijk is, eenerley manier van Hoeden of Kleedingh te hebben; wijl den eenen dit, den anderen wat anders beeter behaeghd, en voor sijn ligchaem bequaem dunckt te sijn. Ter deeser oorsaek wil ick hier niet spreeken van de gevoeghlijckste manieren der Sadels, maer alleen van 't geen, waer op hier voornamentlijck te letten staet, en waer aen aldermeest gelegen is; namentlijck, dat de Sadel op de reghte plaets geleyd werde; niet te veel voorwaerts op den Hals van 't Paerd, oock niet te veel achterwaerts op de Lendenen, op datse 't Paerd aen d'een plaets niet meer drucke en aengrijpe als op d'andere; maer datse gelijkelijck op d'achterste Boom soo veel draegh als op de voorste, op dat ghy uw Beenen aen den buyck des Paerds voeren en houden kond, om alsoo 't selve ter rechter tijd te hulp te koomen. My aengaende, my dunckt, dat ick in alle Sadels, hoedanigh die oock sijn mogen, seer wel *geaccommodeert* ben, als se maer, op de nu verhaelde wijs, gelijk, recht en vast leggen; sijn niet op d'een of d'ander sijde hangende noch wendende, noch niet te veel voorwaerts noch achterwaerts, maer recht op 't midden des rughs leggende, daer men behoort te sitten, wanneer men 't Paerd sonder Sadel berijden wil.

Want soo de Sadel te veel na vooren op den Hals leyd, soo valt ghy 't Paerd seer beswaerlijck in alles wat het onder u doen soude, en 't moet u alleen op de voorste Beenen dragen. Ten anderen, ghy kond het Paerd, door de verhinde ringh des Sadels, met de hand de behoerlijcke hulp niet doen, noch deselve, nae de gelegentheyd des Paerds, ter behoerlijcker plaets voeren noch houden, wijl de Sadel op foodanigen plaets van den hals leyd, daer billijck de hand met den Toom behoorde te staen. Ten derden, als de Sadel te veel voorwaerts leght, soo sit ghy oock met de Beenen te veel voorwaerts, en met de Knyen te wijd van des Paerds Lijf, waer door ghy de straf of de hulp met de Knyen en Sporen niet ter rechter tijd en ter behoerlijcker plaets kond gebruycken, gelijk wel anders, wanneer de Sadel recht in 't midden geleyd is. Even 't selve geschied oock, als de Sadel te veel achterwaerts geleyd werd; want dan sit ghy niet (gelijck betaemlijck is) op den rugg' maer veel meer op de Lendenen des Paerds. Hier door werd niet alleen veroorsaect, dat

het Paerd de sterckte des rughs niet soo wel, oock de *Croupe* of 't Kruys niet soo geswind en behendigh gebruycken kan, als anders; maer 't sou sijn oock in 't *Maniëren* en omdraeyen ligtlijck in 't Kruys konnen beseeren, wijl 't u alleen met het agterste deel des lighaems dragen moet. Dat noch meer is, deese gestalte bedeckt den Gordel des Sadels, de reghte plaets van 't Lijf des Paerds, daer men 't billijck de Sporen moest geven, gelijk voor heenen gefeyd is. D'ongelegentheden, die hier uyt volgen konden, sijn te veel om te verhalen. Daer en boven soud ghy oock bevinden, dat de jonge Paerden door sulck qualijck Sadelen (insonderheyd als se ketelaghtigh van Natuer sijn) terstond boose gewoonten en quade nucken souden aenneemen, als op-blasingh, rug-krommingh, slaen en springen; gelijk de gene wel gewaer werden, die van deese dwalingh onkundigh sijn, en niet weten, datse uyt deese oorsaek voort komt. Mijn gevoelen is, dat oock 't meerendeel der oude foodanige *Commoditeyten* des Sadels niet gekend noch verstaen hebben, wijl 't doenmaels een gemeen gebruyck geweest is, de Sadels tot op den halven Hals te leggen, waer door niet alleen sijn selfs, maer oock de Paerden, seer beswaerd waren. Eerst, om dat (gelijck alreeds gefeyd is) 't Paerd den Ruyter alleen op de voorste Beenen moest dragen; want hy quam recht op 't Schoft-been te sitten, daer 't geen plaets voor de Sadel is. Daer nae, 't is den Ruyter selfs beswaerlijck geweest, soo qualijck *geaccommodeert* op 't Paerd te sitten, wijl de Sadel niet behoerlijck recht en gelijk, maer voor hoogh en achter laegh op 't Paerd lagh: Waer door dan veroorsaect wierd, datse (wanneerse een dagh langh moesten rijden, en vermoeyd wierden) sijn nu op d'een, dan op d'ander sijde hingen, om eenig gemack te soecken: En even hier door wierden alle Paerden lelijck gedruckt, qualijck toegerigt en gantsch verdorven; soo datse dickmael (gelijck d'er varentheyd geleerd heeft) onder de Sadel niet meer te gebruycken waeren. 't Was ter dier tijd niet nieuws, dat een Paerd, maer ses of aght Mijlen weeghs gereden hebbende, ten alderminsten eenige geswellen had gekregen, alleen veroorsaect door dit qualijck Sadelen: 't Welck nu heden sdaeghs soo dickmael niet gebeurd, wijl de Berijders meerendeel hebben leeren kennen de *Commoditeyten* des Sadels, als hy op de reghte plaets des Rughs, en niet voorwaerts op den Hals, of achterwaerts op 't Kruys geleyd werd.

VII. HOOFSTUCK.

Van de verscheydene Proportien der Paerden, en hoe deselve geneegen sijn de Kop te dragen.

Onder alle andere Onderwijfingen en veele voorname *puncten* in dese Konst, is de juyfste *proportie* des Tooms, of de *Postuer* van Hals en Kop, de noodwendighste en dienstighste; vermits hier door een Paerd niet alleen een geheel andere en çierlijcke aensienlijckheyd bekoomt, maer oock *dispoost* en geschickt werd, om de sterckte des Rughs, der Beenen, en al de leden des gantschen Lijfs dies te beeter en geswinder te gebruycken in al de Lessen diemen 't selve moght koomen te geven. Want een Paerd ontfanght eerst de geschicktheyd en *dispositie* tot sijn Lessen door de *postuer* van den Hals en 't Hoofst: En ick geloof, dat het meerendeel der Lessen en *Maneggen*, welke geschieden sonder of buyten de *Postuer*, of juyfste *proportie* des Tooms, te vergeefs aengewend werden, wijlse buyten deselve niet wel juyft en volmaect sijn konnen. Doch onder al de dingen deeser konst, is dit wel 't alderfwaerft te begrijpen, niet alleen voor 't Paerd, maer oock selfs voor den Berijder: En ick houd het daer voor, dat de foodanige het niet verstaen hebben, noch verstaen konnen, welke sijn te vergeefs soo seer bemoeijen, om veelerley *soorten* van betoomingen te bedencken, om daer door al *d'effecten* te maecten, waer van ick tegenwoordigh spreekken sal; wijlse sijn niet beneerstigen om nae te vorsschen de seeckere en waere oorsaecten van een yeder dingh.

'k Segh derhalven, dat in deese Konst niets soo hooghnodigh is, en waer nae den Berijder sijn meer te *reguleren* heeft, als nae de *proportie* der Paerden, en hoe deselve geneegen sijn de Kop te dragen; 't welck van haer alle geschied op drierley wijs. Eenige dragen de Kop laegh nae beneden, en hangen in den Toom. Andere dragen de Kop hoogh en gestrackt, steeckende tegen de hand des Berijders. Noch andere dragen de Kop middelmatigh, of in 't reghte midden der *Postuer*, maeckende alsoo van selfs een çierlijcke aensienlijckheyd des Tooms.

Op al deese gelegentheden moet ghy aght neemen, en u nae deselve righten, om 't Paerd nae de bequaemheyd of onbequaemheyd sijn *proportie* behoorlijcker wijs te hulp te mogen koomen; Eerst met de handt; Ten anderen met het Ligchaem; Ten derden met de behoorlijcke Lessen en andere noodwendige *ordinaire* hulpen

en Straffen. En om nu eerst van de *hant* te spreken, soo segg' ick, dat deselve, nae de gelegentheyd der Paerden, onderscheydentlijck moet gevoerd werden op drierley wijs. D'eerste is hoogh, en boven de Sadel-knoop: D'andere laegh, en onder de Sadel-knoop: De derde gelijcks de Sadel-knoop; gelijk tot meerder onderrightingh in deese volgende Figuer by de letteren A B C te sien is.

D' Eerste wijs, geteekend met A. hoogh en boven de Sadel-knoop, is dienstigh te gebruycken voor Paerden, die met het Hoofst laegh of nae beneden gaen, en sijn in den Toom hangen; op dat, soo dickmael men de hand met den Toom verheft, het Paerd 't hoofst oock verheft.

De tweede, geteekend met B. laegh en onder de Sadel-knoop, diend voor foodanige Paerden, die met een gestrackte Mont hoogh gaen, want hier door sullen se leeren in 't Gebit te *consenteren*, en sijn by geven.

De derde, geteekend met C. gelijcks de Sadel-knoop, is dienstigh voor sulcke Paerden, die wel *geproportioneert* sijn, dragende de Kop van sijn selfs recht en behoorlijck. Deese manier van de hand te voeren behaeght my alderbest, als, na mijn oordeel, de çierlijckste van allen sijnde: En den Berijder behoort sijn hier in te beneerstigen in de *Maneggen*, of als hy anders in openbare plaetsen rijdt: Want hier door krijght den Ruyter in al sijn doen een schoone aensienlijckheyd. D'andere twee manieren sijn alleen noodigh op de Schoolen, om 't Paerd daer door te *Justeeren* en in een reghte *postuer* te brengen, gelijk te sijn plaets breeder geseyd sal werden.

Ten anderen, met de hulpe des Ligchaems moet ghy u schicken nae de gelegentheyd des Paerds: Want eenige Paerden sijn voor veel lighter als achter; andere wederom sijn achter veel lighter als voor: En derhalven is 't van nooden, dat ghy 't Paerd tot geswindheyd helpt aen de plaets, daer 't swaer en ongeschickt is; en in tegendeel 't selve met u Ligchaem beswaerd ter plaets daer 't al te light en geswind gevonden werd; op dat alsoo de gantsche sterckte des Paerds voor en achter even gelijk moght sijn, en in al sijn doen een gelijk tegen-gewicht moght hebben; waer van wy in 't vervolgh

verder spreekken sullen. Ondertusschen evenwel moet ghy u, ontrent soodaenige hulpen des Lichaems in 't onderwijfen der Paerden, niet (gelijck eenige doen) met veel onmanierlijke bewegingen vertoonen (alhoewel men sulcks moght laten *passeren* op 't School, wanneer ghy 't Paerd *justeert*, of 't selve daer door te hulp quaemt) maer ghy moet u veel meer bekeerfgen, oock nae 't uysterse vermogen, alle hulpen en straffen te Paerd soodaenigh te verrichten, dat men weynigh aen u sien kan, op wat voor een wijs ghy 't Paerd te hulp koomt.

Ten derden, met de behoerlijke Lessen;

welcke voornamentlijck sijn het *Passegeeren*, *Draven*, *Pareeren*, *Galoppeeren*, op den reghten wegh en in den Ringh; waer door alle Paerden moeten *gejusteert* werden. Nae de gelegentheyd der selver moet ghy u weten te *reguleeren*; wijl de Natueren, geschicktheden, 't vermoogen, 't *humour*, de *proportie* en den gangh der Paerden een seer groot onderscheyd maken tusschen 't een en 't ander, en gantsch ongelijck sijn: Ter welcker oorsaek noodwendigh alle Lessen, Hulpen en Straffen gericht moeten werden nae den Aert der Paerden; en dit alles sal d'ervarentheyd u genoeghsaem konnen leeren.

VIII. HOOFSTUCK.

Van de Paerden, die met de Kop nae beneden gaen, en op den Toom hangen.

Gesproocken hebbende van 't onderscheyd der Paerden, hoedanigh sy genegen sijn de Kop te dragen, en datmen sijn *accommodeeren* moet nae de gelegentheyd van yeder Paerd, soo sal ick nu oock gewagh maecken, op wat voor een wijs sulck een onderscheyd gehouden moet werden, nae dat ick selfs gewoon ben met 't een of 't ander van diergelijcke Paerden te doen.

Eenige Paerden sijn qualijck *geproportioneert*, andere van onverstandige Berijders in 't begin soo qualijck bereden, onderweesen en gewendt geworden de Kop te dragen, dat het gelijk als onmogelijck schijnd, deselve tot een recht *postuer* te kunnen brengen. Evenwel, wanneer ghy met de saeck recht sult weten om te gaen, en al d'omstandigheden (die ick in 't vervolgh beschrijven sal) vlijtigh te betrachten, soo sult ghy bevinden, dat het niet ondoenlijck is, een yeder Paerd na sijn *proportie* de regte *postuer* des Tooms te geven.

Ondertusschen sijn sulcke Paerden, welcke van Natueren soodanigh *geproportioneert* en *gqualificeert* sijn, datse dese hulp niet seer behoeven, veel meer te prijsen, hooger te aghten, en de moeyte die men aen de selve leyd, veel weerdiger, als d' andere: Want sy sullen den Berijder van veel arbeyds ontslaen, en hem geen vergeeffsche tijd doen verliezen. En gewisselijck, sulck een *Picqueur* is boven andere geluckigh te noemen, welcke geen andere, als uytgeleesene, goede en wel-*geproportioneerde* Paerde van groote sterckte en bequame hoedanigheden krijght te berijden. In tegendeel magh den soodanigen billijck voor ongeluckigh gehouden werden, hoe *perfect* hy oock in sijn konst sijn moght, die geen andere als enckele Groot-koppige, traege en ongeschickte Paerden van een boose Natuer en kleyn vermoogen ter hand koomen; welcke door de gedachte hare ongeschicktheyd en quaden aert den Berijder in sijn konst maer alleen *offendeeren* en veraghtelijck maecken. Doch men moet niet meenen, dat ick een Paerd veraghten of verwerpen wil, om dat het wat qualijck *geproportioneert* en opgewassen is, vermits ick hier alleenlijck spreek van soodanige Paerden, welcke buyten de *postuer* en qualijck *geproportioneert* sijn. Want in een qualijck *gepropor-*

tionneert Paerd vertoonen sijn dickmael sulcke goede *Qualiteyten*, als selfs in d'alder schoonste: En ick wou meer sien op de *Beneficien* der Natuer, als op de gestalte en *proportie*.

Maer om weer tot mijn voornemen te keeren, soo wil ick in dit Hooft-stuck spreken van soodanige Paerden, welcke laegh nae beneden gaen, en met de Kop in den Toom hangen. Merckt derhalven, dat dit niet altijd de quaede *proportie* toe te schrijven is: Want eenige Paerden gaen benedenwaerts, en hangen geduerigh in den Toom, offe schoon van Kop en Hals wel *geproportioneert* en opgewassen sijn. Dit werd voornamentlijck veroorsaect door de groote swackheyd des Rughs, en 't onvermogen der Beenen, soo dat het d' opgeleyde Last niet dragen kan.

Eenige andere gaen benedenwaerts, als se of al te seer verwelfde, of gebogene Halsen, en daer tegens kleyne en smalle Kinnebacken hebben, of anders van onverstandighe Beryders soo gewend sijn geworden de Kop te dragen. Derhalven is 't noodwendigh, wanneer u diergelijcke Paerden ter hand koomen, dat ghy voor heenen alles vlytigh *observeert*, en aght neemt, wat in 't een of 't ander geval d' oorsaeck daer van is, dat het Paerd benedenwaerts gaet. Want als men van eenigh dingh de seeckere oorsaeck kend, soo kan 't gebreck dies te lighter verbeterd werden; oock dickmael met seer sleghte middelen. Ick wil dan nu beschrijven, wat ordre ghy met diergelycke Paerden behoort te houden.

Voor heenen heb ick geseyd, en sal nu 't selve met weynig woorden herhalen, dat ghy de hant beyde met de Teugelen des Neus-bands en der Stangen hoogh en boven den Sadel-knoop op de boogh van den Hals voeren moet, gelijk in de voorgaende *Figuer* te sien is. Evenwel moet de Teugel des Neus-bands korter sijn, als de Teugel des Tooms; want hier door sult ghy de Kop des Paerds lighter verheffen en oprichten kunnen, met het saghtjens opwaerts rucken van den Teugel des Neus-bands, ter reghter tijd, gelijk verder geseyd sal werden. Hier toe behoort oock noch de hulpe des lichaems, waer van hier boven gesproocken is, met welke ghy u schicken moet na de gelegentheyd des Paerds. Ick verseeckere u, dat ghy bevinden sult,

sult, dat het meeste deel der Paerden, die laeg na beneden gaen, achter geswind en light, maer voor gantsch swaer sullen zijn, vermits-se op den Toom hangen. Ter deeser oorsaek is 't nodigh, dat ghy, te Paerd sittende; u lichaem wat achterwaerts laet sincken, om 't Paerd gelijk als 't gewicht te geven; doch maer soo veel als van noden sal zijn. Dit sal seer veel helpen, niet alleen 't Paerd, maer oock u. Want eerstelijck, ghy kond uw sterckte by malkander hebben, welke u van noden is, om 't Paerd voor met de Kop door de Neusband te verheffen en op te righten. Ten anderen, het Paerd bekoomt, door deese hulpe des lichaems, het reghte gewicht van 't achterste en 't voorste des Lijfs, 't welck in alle Paerden, diemen in de lessen van de Rijdschool onderwijfen wil, vereyscht werdt.

En naedien diergelijcke jonge Paerden (die van soo een ongelijcke sterckte, en aen d'eene plaets geswind en light, aen d'andere swaer en geschickt zijn) niet recht na behoren even-gelijck op malkander Draven kunnen, soo sal in 't begin alder noodwendigste zijn, het Paerd, nevens de gedaghte en andere hulpen der hand en des lichaems, op een regten en juyften Draef te setten, en 't selve wel daer in 't *exerceeren* en 't onderwijfen: Want den Draef is onder alle andere lessen 't *fundament*, om een Paerd veerdigh en gehoorfaem te maecken; waer op gelijk als ghebouwd moeten werden allerley *soorten* der *Manegien*, of lessen van de Rijdschool.

Doch hier is van noden dat in d'oeffeningh des Dravens voor alle andere dingen vlijtigh in agh genoomen werde de *principale consideratie*, nae den aert en gelegentheydt der Paerden; anders sou niet vruchtbaerlijcks daer uyt volgen kunnen. Merckt derhalven, wanneer uw Paerd op de gedaghte wijs in den Toom hingh, of tegende handt aendrongh, soo is noodwendigh en alderbest, dat ghy 't selve doet Draven in een kort-verhevene en 't saemgedrongene Draef, soo veel mogelijk is; en insonderheydt, indien 't Paerd langh van Lijf waere, om 't selve daer door in en by malkander te houden. Doch ghy moet het in 't Draven niet te sterck, of met een vaste onbeweeghlijcke Hand met de Neusband of Toom houden: Maer maect, dat ghy de Hand met de Neusband d'een om d'ander, of beyde te gelijk te rug treckt en verheft, soo dickmael als ghy gewaer werd, dat 't Paerd op den Toom hangen wil. Door dit middel sult ghy 't selve gewinnen, dat het, soo dickmael ghy de Neusband te rug treckt, en de handt met den Toom verheft, oock de Kop verheffen, en 't selve van selfs in een cierlijcke po-

stuer leeren dragen sal.

Maer indien ghy diergelijcke Paerden, welke op den Toom hangen, tegens haer Natuer in een behendige of uytgespannen Draef woud *exerceeren*; daer benevens oock de Hand vast en onbeweeghlijck woud voeren, soo sou 't Paerd daer door veroorsaect werden, noch dies te meer op den Toom te hangen: En daerom is de gekorte of gedwongene Draef voor diergelijcke Paerden alderdienstighst: Oock kon, door sulck een korte Draef, en de verheffingh der Hand met de Neusband, het Paerd met 'er tijdt gheraecken soo wel tot de sterckte des Rughs, als tot het goede *temperament* des Monds, indien het, weghens de swackheydt des selven, op den Toom hingh. Doch indien het Paerd van Natueren light en gheswind ter hand waere, alleen met de Kop neerwaerts gaende, door een quaede ghewoonte des Berijders, soo sal voor 't selve de behendige en uytgespannene Draef alderbest zijn; want daer door sult gy 't niet alleen den Hals en de Kop oprighten en verheffen, maer oock bevestigen, en de rechte leuning des Tooms geven kunnen.

Hier uyt is dan lightelijck af te nemen, hoe seer het van noden is, de Paerden nae haren aert en ghelegentheydt te *trotteren*: En 't sal alderdienstighst zijn, dat ghy deese *exercitie* des Dravens aenvanght op den reghten wegh; u beneerstigende, soo veel mogelijk is, 't Paerd in een reghte *Linie* te berijden: Want alle Paerden zijn geneghen sich met het Achterlijf op d'een of d'ander sijde te hanghen; waer op ghy wel agh nemen moet, en soo haest sulcks gheschied, moet ghy 't Paerd met het Been, de Knie of Spoor der selver sijde soo langh aenmanen en *soliciteeren*, tot dat het uw begeerte kend, en sich wend nae d'andere sijde. Desgelijcks moet ghy oock de Kop des selven gheelijck houden; niet op d'een of d'andere sijde geboghen, noch den eenen Teugel des *Cavezons* meer of stercker ghebruyckende als den anderen; ten waere dan, dat den Hals des Paerds alreeds op d'eene sijde stercker geboogen was als op d'andere, en de Kop nu al meer op d'eene als d'andere sijde droegh. Want het eerste en 't voornaemste, daer ghy u 't meest mée behoort te bemoeien, moet zijn, dat gy 't Paerd, door d'*exercitie* des Dravens op de regte weg, met de Kop, Hals, Borst en Kruys in een reghte *linie* en nette *ordre* brenght; waer uyt dan veelerley Nuttigheden komen te volgen; en door dese eerste onderwijfingh kunnen veelerley boose ghewoonten der Paerden verhoed werden.

Ick wilde oock wel, dat ghy in 't begin de jon-

jonge Paerden noyt *Pareerde*, ten waere dan nae't eyndigen des Drafs, wanneer ghy nu stil houden wilt. D'oorfaeck hier van is, om dat sulcke jonge Paerden in dien tijd noch geen *ordre* verstaen; noch niet reght sterck genoegh, oock door d'*Exercitie* des dravens noch niet reght uyt malkander; of (nae dat haer van noden is) in malkander en te saemghebraght sijn: Derhalven soudense daer door maer alleen boose gewoonten en onmanierlijckheden leeren aenneemen; jae eyndlijck sijn gewennen, om van selfs tegens uwen wil te *Pareeren*. Daerenboven, hier door kon de jonge Paerden in't begin eenigh naedeel in 't Kruys toegevoeghd werden. En daerom soud' ick prijsen, dat ghy geen Paerd de gewoonlijke Les des *Pareerens* gaest, voor dat het eerst in den rugg' wel sterck geworden, en door den Draf in een reghte *ordre* gebraght was. Maer hier tegens woud' ick oock, dat ghy dies te beeter aght naemt, om't Paerd in't stilstaen te gewennen, dat het reght, en met alle vier de voeten (doch voornaementlijck met der twee voorste) gelijk nevens malkander stond; gelijk hier nae ter behoorlijcker plaets gefeyd sal werden.

Boven dit alles wil ick u op 't eynd deeses Hoofstucks (op dat wy niet veel tijds verliezen) noch een Regel geven. Indien een Paerd soo seer nae beneden gingh, en met sulck een geweld op den Toom druckte, dat ghy't soo haest niet weer in de hooghte kond brengen; en dat ghy ondertusschen bevond, sulcks te geschieden door een groote sterkte des Rugs, soo sal dit gebreck qualijck te verbeeteren sijn, wanneer ghy dickmael van eenighe hooghte afrijden, of eenige oneffene plaetsen gebruycken wilt. In soodaenigh afrijden eens Berghs moet gy't ligchaem in elcke *Tempo* des schreeds wat te rugg' leggen, verheffende te gelijk de hand met de *Cavezon*, en doende ghelijck als of ghy *Pareeren* woud. Helpt niettemin het Paerd met de Beenen, terwijl ghy't *Tempo* in *Tempo* saghtelijck voorwaerts laet gaen, op dat het niet stil stond, maer d'een schreede in d'andere voort gingh. Hier door sal het (sulcks dickmael gedaen hebbende) sijn aghter leeren *uniereen*, en sijn op de *Hanche* (of sijn achterste) setten. In tegendeel sal't sijn van vooren moeten op righen en verheffen. Door deese *ordre* sal't dies te lighter en geschickter tot *pareeren* koomen.

Eenige Paerden gaen neerwaerts met een gebogene Hals, gelijk een stootende Bock, de Mond dicht aen de Borst hebbende. Dit ghe-

schied, wanneer een Paerd (gelijck nu alreeds gefeyd is) een lange ghebogene of verwelfde Hals, en daerbenevens smalle Kinnebacken heeft, en ter deeser oorfaeck plegen soodaenige Paerden alle Stangen tegen de borst te setten hoe kort die oock sijn moghten. Voor deese is alderbest, lange Stangen te gebruycken, welke nae de *proportie* des Paerds soo langh sijn, als ghy wilt, dat het met de mond hoog van de Borst sal gaen. Treckt dan de Teugel van de Stangen soo kort aen, dat de Stangen altijd aen de Borst koomen te blijven, soo kan het niet verder koomen, als de Stangen hem toelaeten. En soo dickmael het, volgens sijn ghewoonte, met de Kop neerwaerts wil drucken, soo sal't, wegens de Stangen, niet konnen, maer moet sijn selven daer mēē straffen. Gebruyckt daerenboven oock al de voor heenen aengeweefene manieren des Dravens, en andere hulpen des *Cavezons*, soo langh tot dat het Paerd sijn door deese middel anders gewenne, om't hoeft in een goede *postuer* te draegen. Hier nae kond ghy't oock al lenxen tot andere Stangen gewennen, die met sijn *proportie* over een koomen, om soodaenigh een *postuer* te behouden.

Eenige sijn'er, die tot diergelijcke Paerden veelerley Konsten gebruycken, maekende Bollen van hout, of anders Yserwerck, onder den Hals. Doch vermits sulcke *Fantafyen* tegens de reghte en waere Konst des Rijdens, en in haere werckingh niet kragtigh genoegh sijn; oock gemeenlijck alleen van de soodaenige gebruyckt werden, die geringh van verstand, en in deese Konst niet reght *gefundeert* sijn, soo behooren deselve billijck verlaeten te werden, wijl de nu aengeweefene *Ordre*, mijns oordeels, grooter vermogen en *Effecten* heeft, als sulcke Konsten.

Eyndlijck, tot een besluyt, vermaen ick u, dat ghy u beneersticht en *Modereerd*, in wat gheleghentheyd het oock sy, dat ghy diergelijcke Paerden (welcke neerwaerts gaen) soo langhse in de hand des Berijders swaer sijn, en op den Toom hangen, met de Sporen niet *castigeert*, noch hard aentast, offe't schoon in't een of't ander geval verdienen moghten. Indien evenwel de hulp der Sporen t'eenmael noodwendigh was, soo moet deselve gantsch saght gheschieden, 't Paerd daer mēē maer alleen aenroerende. Anders verseecker ick u, soo dickmael ghy't selve met de Sporen straft of hard aentast, dat het sijn noch veel meer op den Toom sal leggen; 'twelck alles door't geduld des Berijders *gemodererd* kan werden.

I X. H O O F T S T U C K.

Vande Paerden die hoog en met een gestrackte Mond gaen, en tegen de handt des Berijders steeken.

ICk honde my verseeckert, dat het veele (die van deese faeck niets weten, en evenwel 't groote woordt willen voeren) vreemd sal voorkomen, dat ick soo uytdruckelijck *discoueer* van het *postuer* der qualijck *geproportioneerde* Paerden met korte gekrompene of, soo men seyde, Verckens Halsen, breede Kinnebacken en groote Koppen, van welcke wy nu spreekken sullen, vermits meenen, dat alles wat van de *postuer* des Hals en Kops, of van de reghte *proportie* des Tooms geseyd werd, alleen met sonderlinge Gebitten uytgewerckt en daer toe gebraght moet worden: En wat daer door niet getoomt en verricht kan werden, dat kan oock, meenense, door andere middelen, wegens de quaede *proportie*, niet mogelijk zijn. Evenwel bedriegense sigh; want veele van deese (oock selfs die Meesters in de Rijdkonst willen zijn) verstaen niet, of hebben niet verstaen, 't geen ick nu segghen sal vande *Postuer* der qualijck *geproportioneerde* Paerden: Alhoewel ick bekennen moet, dat de foodaenighe niet alleen een groote vlijt en geschicktheydt des Berijders, maer oock groot geduldt, en een onverdrootene Arbeyd veresschen.

Derhalven, als een Paerd quaelijck *geproportioneert*, oock noch daer-en-boven van een boose Natuer en sleghte *Qualiteyt* was, soo segh ick; dat het selve soo veel moeyte niet weerdigh is. Doch indien'er eenighe waeren (insonderheydt van die geene, die dit gebreck alleen door sonderlinge Gebitten meenen te verbeteren) die onmogelijck hielden, een qualijck *geproportioneert* Paerd door andere middelen te dwingen en tot gehoorsaemheydt te brenghen, soo wil ick my hier meede veel meer *refereeren* tot het gheen ick veelmael gedaen en met'er daedt beweesen heb, en noch doen kan, als tot deese mijne *discoursen*. Ick segge kortelijck, dat het Vleesch 't Been wijcken moet; en hoe breed de Kinnebacken, hoe kort en ingebogen den Hals oock waere, soo moet evenwel een Paerd sigh anders ghewennen, en de *Kop*, volgens sijn *proportie*, in een goede en schoone *postuer* leeren dragen, indien men maer alleen hier in verstandig *procedeert*, en regt daer mēē weet om te gaen.

En vermits ick te vooren ghesproocken heb van de Paerden, welcke neerwaerts gaen, in den Toom hangende, en nu oock spreekken

sal van de geene die het tegendeel doen, naementlijck, van sulcke Paerden die hoog en met gestrackte Monden gaen, dringende tegen de Hand des Berijders, en deselve weerstrevende, soo merckt, of wel de quaede *proportie* der breede Kinnebacken en des ingheboogenen Hals de voornaemste oorsaeken daer van zijn, soo siemen echter, dat deese ondeughd sigh oock meerendeel bevind in Paerden die wel *geproportioneert* zijn, soo wel als te vooren van d'andere geseyd is geworden. Dit komt voornaementlijck daer uyt voort (gelijck ghy door opmercking bevinden sult) om dat sulcke Paerden gemeenlijck gevoelijck, toornigh en ongeduldigh zijn, geen straf verdragen konnende: Maer soo haestse bedwongen, aengerast of vertoornd werden, soo strackense de Muyl, en spannen de Kinnebacken en Hals uyt teghens den Toom, om sigh alsoo te *defendeeren*, en de handt des Berijders t'overweldighen. Ter deeser oorsaek zijn soodanige Paerden onstrafbaer, soo lang, tot dat door ordentlijcke middelen dese ondeughden haer benomen werden, en dat men haer den Hals gebogen, de Mond tot gehoorsaemheydt gebraght, en haer uwen wil of onwil doen verstaen heeft, om haer de noodige straffen te doen verdragen. Anders soudense door elcke straf de hand des Rijders konnen overweldigen.

Eenige andere Paerden zijn van Naturen soo light van Hals en Kop, datse, alleen uyt ghewoonte, de Kop seer geswind op en neer werpen; dickmael tegens den wil en 't welgevallen des Berijders: Gelijck men dan sulcks siet aen de Paerden uyt Hongeryen, Turkyen, en andere diergelijcke. Sommighe andere zijn van soo een saghte Mond, of oock wel soo quaelijck ghewend ('k wil niet seggen verdorven) datse niets in de Mond lijden, noch oock de Hand des Berijders kennen noch aennemen willen: Maer soo haestse gevoelen, dat haer de Mond eenigfins bedwonghen werd, soo werpense de Kop nae boven, om sigh daer door vry te maecken; 't welck seer gevaerlijck is, ten opsight van 't vallen: Want diergelijcke Paerden konnen door een geringhe beweegingh tot struyckelen gebraght werden. Evenwel, onaengesien het *periculus* is, soodanige Paerden te dwinghen en tot gehoorsaemheydt te brengen, soo kan het evenwel met veel minder moeyte gheschieden, wijlse niet soo sterck in den Hals

zijn,

zijn, als d'andere. Daer-en-boven kan men sulck een Paerd, 't welck met een ghestrackte Mond buyten de regte behoorlijcke gehoorsaemheyd gaet, soo wel niet maghtigh zijn, om 't selve nae sijn welgevallen te *regeeren* waer heenen men begeerd, of te *pareeren* wanneer gy wilt; gelijk men wel met een çierlijcke gestalte sou kunnen doen op een Paerd 't welck in sijn doen met de Kop wel vast, en met de Mondt gehoorsaem is, bewilligende nae behooren, en in alle *occassien*, de handt des Berijders. Verders, 't geeft niet alleen het Paerd, maer oock selfs den Berijder een quaedt aensien, wanneer het, soo uytgespannen als een Swijnsriet, met de Mondt ghestrackt gaet; soo dat het oock ter deeser oorsaek den Wegh niet wel sien kan, waer op het met de voeten gaen soude. Hier door kon 't lichtelijck gebeuren dat sulcke Paerden in 't loopen of *Galopeeren* (insonderheydt aen oneffene plaetsen) een mis-treed of valsche *Pas* moghten doen, en sich alsoo van 't vallen niet wel souden kunnen onthouden. Dit alles werd veroorsaect, om dat dierghelijcke Paerden 't regte *Appuy* van de handt, of de stuttingh des Tooms niet hebben; 't welck onder allen 't voornaemste middel is, waer doorse de sterckte des Rughs volkomentlijck gebruycken kunnen. Doch om my in deese *Discoursen* niet te langh op te houden, soo sal ick alleen seggen: Gelijk ghy oogenschijnlijck een groot onderscheyd siet in de *proportie* des Tooms aen een Paerd, 't welck met de Kop neerwaerts gaet (waer van voor heenen ghesproocken is) en dan aen een ander Paerd, 't welck met een ghestrackte Mondt hooghgaet (waer van ick hier spreek) soodaenigh een groot onderscheyd moet ghy oock houden in 't *procedeeren* en onderwijfen, u altijd richtende nae de gheleegentheydt des Paerds, en den stand, waer in ghy 't selve vinden sult.

Derhalven, indien ghy begeerd, dat diergelijcke Paerden in de hand des Tooms bewilligen, en sich naederhand in alle Lessen deselve gehoorsaem en onderworpen maecten sullen, soo moet gy voort eerst *observeeren* 't gheduld of 't ongeduld uws Paerds. Want ick heb voor heenen gheseydt, dat diergelijcke Paerden by nae alle ongeduldigh en weerspannigh zijn, om te verdraeghen de gehoorsaemheydt des Tooms. Ter deeser oorsaek moet ghy eensdeels dies te meer gheduldt, anderdeels dies te meer vlijt aenwenden, om 't Paerd daer door tot uw wil en voorneemen te brenghen. Ick heb already hier boven gesproocken van 't onderscheydt der hulpe met de Handt en 't

Ligchaem, nae de gelegentheydt van 't een of 't ander Paerd. Staet nu voorts aen te merken, wijl 't meerendeel deeser Paerden (jae by nae alle) voor lighter sijn als agter, en daerom oock met de Mondt begeeren vry te blijven, de Hand des Berijders alsoo weerstrevende, soo moet ghy u met de hulp des Hands en Lijs anders schicken, als te vooren geseyd is gheworden van de Paerden die neerwaerts gaen; voerende de gedaghte Hand om laegh, onder de Sadelknoop, dicht op den Hals des Paerds: Want daer is gheen grooter Wercking, als de wercking des Handts, waer door een Paerd wel of qualijck gewend werdt, veel meer, als door eenighe andere Middelen gheschieden kan. Doch ghy moet het Paerd in 't begin met de Handt niet al te seer, noch met geweld dwinghen, wijl yeder Paerd soo terstondt niet geschickt is, om de verscheydene *Effecten* des Handts te leeren kennen: Maer gaet liever verdraeghsaem te werck, en begind allenxen den Teugel des *Cavezons* en des Tooms hoe langhs hoe meer te korten: 't welck geschiedende, soo sal het Paerd (wijl 't sich met de Kop gedwonghen, en niet vry bevind) niet voorwaerts willen gaen, maer sal tragten, sijn voorige wijsheyd weer te krijgen, vermits het noch niet verstaet, wat ghy hier door van hem begeerd, en noch niet ghewoon is, op soodaenigh een wijs gedwongen te zijn. Ter deeser oorsaek sal dan van nooden zijn de hulp der Beenen en der Sporen, om 't Paerd daer door voorwaerts, of tot den Draf te brenghen. Anders sou 't lichtlijck kunnen gebeuren, dat sig 't Paerd met geweld sou willen los maecten, waer uyt veel gevaerlijcke onordentlijckheden souden kunnen ontstaen. Hierom oordeel ick best te zijn, dat men al deese Paerden eerst in een behendigh Draf *exerceerde*, tot datse eenighsins met de Handt op de gedaghte wijs bedwonghen zijn geworden. Daer nae kan mense *Trotteren* of Draven, na haren Aert en gheleegentheydt, ghelijck in 't voorgaende Hooft-stuck gehoord is.

Ondertusschen moet ghy wel vlijtig letten, dat ghy, soo dickmael als 't Paerd, nae sijn gewoonte, met de Mond ruckt, om sich vry te maken, een groote vastigheyd in uw Hand hebt, de selve ter soodaniger tijd in 't minste niet beweegende, maer *castigeert* het stracks, en als op 't selve ooghenblick met de Sporen; doch saghtelijck, nae de gelegentheydt des Paerds, nu in d'eene, stracks in d'andere sijde, of met beyde de Sporen tegelijck, nae dat van nooden sal zijn, om 't Paerd niet alleen in den Draf, maer oock in de vastigheydt des Kops te be-

houden. Want door de bestendigheyt des Hands, en de kleyne hulp met de Sporen, sullen deese Paerden gedwonghen werden nae 't Mondstuck te grijpen, en in 't selve te be-willighen. Hier toe behoort oock noch de hulpe met het Ligchaem, waer van hier boven ghesproocken is; en welcke ick hier weer her-halen sal; naementlijck: Wijl deese Paerden met het Voorlijf veel te light en geswind zijn, soo is't van nooden, dat ghy de gedaghte hulp doet, wat nae vooren ghesoncken, om daer door 't Paerd in al sijn doen te beswaeren en in sijn lightigheyt en gheswindheyt te verhin-deren. Veele sullen misschien meenen, dat de hulp met het Ligchaem, te Paerd sittende, seer sleght en van een geringhe werckingh is: Maer de foodaenige, die deselve ghebruycken, en recht weeten te gebruycken, sullen sich van de werckingh veel meer *gecontenteert* vinden, als ick daer van schrijven kan. Want in deese hulpen (die malkander gelijklijck helpen moe-ten) naementlijck de hulp met de Handt, met het Ligchaem en met de Sporen (waer van ick nu spreek, en in 't vervolg noch gesproocken sal werden) bestaet de gantsche Konst, om selfs een qualijck *geproportioneert* Paerd den Hals te buygen, de Mond t'overwinnen, en tot reg-te gehoorsaemheyt te brenghen; waer over veele sich selven moede en verdrietigh ghe-maect hebben, meenende sulcks door son-derlinghe Gebitten te sullen verrigten, sonder evenwel 't *Effect* ('t welck door dit middel ver-kregen werd) te kunnen bereycken.

Eenighe Paerden, die anders wel opgewaf-sen zijn, en sich oock van een saghte Mond betoonen, stracken evenwel (alsse vertoornd werden, of niet doen willen, somtijds oock niet doen kunnen, 't geen men van haer be-geerd te hebben) de Mond, werden als ver-stijft in den Toom, en spannen den Hals en de Kinnebacken teghens de handt des Berijders, als offe dood in de mond waren. Even dit werd veroorsaect of door een boose weerspannighe Natuer, of om datmen dickmael (gelijck voor heenen verhaeld is) een jongh, of eenigh an-der dierghelijck Paerd, meer opleydt te doen, als het verdragen en verrigten kan. En derhal-ven gebeurd het niet weynigh, dat foodanighe Paerden door gebreck van kraghten, deese en andere ondeughden begaen, diefe anders niet bedrijven souden. Ter deeser oorfaeck moet ghy u beneerstigen, om diergelijcke ghebree-ken te *remedieeren* veel meer door goede *ordren* en behoorlijcke Lessen, als door veel *Travail-leeren* en slaen; 't welck behoord ghespaerd te werden, ter tijd toe, datmen siet, alle *patientie*

en saghte middelen te vergeefs te zijn. Want indien een Paerd in den Toom quam te beven, of gelijk als te verstijven, door onvermoghen en swackheyt des Rughs niet verrigten kon-nende den arbeyd die men 't opleydt; en dat men 't noch veel meer wou afmatten, meenen-de 't selve door geweld te dwingen, soo soud' het, door gebreck van kraghten, noch veel meer in dit quaedt toe neemen: Of soo het voortquam uyt een boose weerspannighe Na-tuer, soo soumen 't door veel slaen en *travail-leeren* noch veel meer verderven als goed maec-ken; wijl de Paerden van een boose Natuer niet veel harde straffen verdragen kunnen; en sulcks sou lightelijck veroorsaecten, dat het Paerd noch verwarder wierd, en al sijn kraght-en aanwendde, om u t'overweldighen, wijl het noch niet weet van de gehoorsaemheyt des Tooms. 't Is derhalven veel dienstiger, fooda-nighe Paerden met goede *ordre*, en van dagh te dagh te doen *obediieren*, als deselve ten eer-sten en met geweld te dwingen. Want men moet *confidereeren* dat het een Paerd, 't welck te vooren met de Kop vry geweest, en qualijck *geproportioneert* is, seer swaer valt, de Leden van den Hals te dwingen, en gelijk als anders te gewennen. Selfs oock de redelijcke en ver-nuftighe Menschen kunnen niet wel doen 't geense onghewoon zijn, en te vooren noyt gedaen hebben: 't Is derhalven onbetamelijck, een onvernuftigh Dier soo ten eersten en met geweldt te willen dwingen.

Of 't dan schoon gebeurde, dat een Paerd in den Toom ghelijck als verstijfde, of *obstinaet* wierd, of wel t'eenemaal uytbrack en wegh liep, soo moet ghy u echter niet tot ongeduld laten beweegen, noch met herdigheyt te werck gaen, insonderheyt niet met jonge Paerden. Maer indien 't u, door 't strack maecten des Monds, meende t'overweldigen, soo begeeft u met de Hand niet van de behoorlijcke plaets, en noch veel minder moet ghy 't den Toom toe-geeven, ghelijck eenige gewoon zijn te doen; want indien dit gheschiede, soo sou 't Paerd Meester werden, en u overwonnen hebben. In tegendeel, houd de hand (ghelijck wy ge-seydt hebben) beyde met de *Cavezon* en den Toom, ter behoorlijcker plaets, soo sterck als ghy kond; en sit voorts met de Beenen, desgelijks met uw gantsche Persoon, stil en vast te Paerd; maer druckt allenxen met ghemack de Sporen in d'eene of d'andere sijde, nu d'eene, dan d'andere, gantsch saghtelijck, nae de ghelegentheydt en gevoelijckheydt des Paerds; 't selve met de Beenen en Sporen be-dwingende, tot dat ghy 't overwonnen hebt, soo

soo dat het niet meer *opiniatreert*, maer sigh bygeeft, soo terstont als ghy 't met de Spooen drucken, of *toucheren* sult. Soo haest ghy nu in de Handt bemerckt, dat het Paerd naelaet teghen den Toom te steecken, hoe weynigh het oock sijn moght ('t welck ick ghe loof, dat op foodanige Hulpen volgen sal) soo moet ghy 't met de Hand op de Hals *caresseeren*, en 't selve met vriendelijcke woorden verseecken, op dat het daer door uw mishae ghen of behagen leer kennen, en nu weete, dat het uw begeerte gedaen heeft. Op deese wijs, maer niet door slaegen of groot gheweld, sult ghy 't Paerd overwinnen, in behoorlijcke ghehoorsaemheyd en in een goede *ordre* brengen, sonder groote *Confusie* of verwarring, alleenlijck eenige daegen daer aen te kost hangende. Andersins, indien ghy 't Paerd slaen, of met harde Spoorsteecken straffen wilt, in foodanig een tijd, in welke het de Toom weerstreeft, en ghelijck als een voorneemen heeft om u r'overweldigen, soo kan men lichtlijck afmeten, dat het noch meer in sijn opset voortvaeren, en 't selve in 't werck stellen sou. Al deese ghedaghte hulpen en straffen moeten geschieden in de gewoonlijcke Les des Dravens op den reghten wegh, of in den Ringh, nae den aert en gelegtheydt der Paerden: Waer van in 't voorgaende Hoofstuck gesproocken is, en derhalven onnodigh, ons hier weer herhaelt te werden.

Doch indien 't Paerd onlijdsaem, ongeduldigh, weerspannigh, of van quaede Meesters in deese Konst tot *desperatie* gebracht was, soo dat het de hulp of straf des Hands en der Spooen niet kennen noch aennemen wilde, maer met geweldt soght uyt te breecken, en sigh met loopen te *salveeren*, soo moet ghy eerst en insonderheydt op de *principale* oorfaeck sien, waerom dit geschied: Want ick segge opentlijck, dat een Paerd, of 't schoon een onvernustigh Dier is, in 't minste niets doet, sonder gegevene oorfaecken, 't zy dan uyt voorsiene, of uyt onvoorsiene, hoemen deselve sou moghen noemen. Derhalven dunckt my in foodaenighen geval best te zijn (indien u d'oorfaecken niet ghenoeghsaem bekendt waeren, welke 't Paerd beweegen om uyt te breecken, of anders de hand des Berijders te weerstreeven, en op dat ghy 't selve; door gramschap, met geen onbehoorlijcke straffe overvallen moght) dat ghy eenen te voet by u neemt, die goede kennis van de saeck heeft, houdende een lange Koorde of *longe* in de Handt, aen de *Cavezon* vast gebonden. U aengaende, ghy sult uwen wegh op d'een of d'ander sijde om hem heenen nee-

men, volgende voorts de voorheenen aengeweefene *ordre* ontrent de hulp der Spooen en des Hands, tot dat het Paerd daer toe gebragt is, om altijd (op de hulp der Spooen) de Hand met den Toom te *consenteeren*, en sigh by te geven. 't Welck geschiedende (ghelijck door dit middel gewisselijck sal gebeuren) soo verseeckert het nae behooren, door *caresseeren* en streelen met de hand. Dit is de seeckerste wegh, om met diergelijcke weerspannighe Paerden te *procedeeren*: want schoons wilde uytbreecken soo soudense echter niet kunnen; maer werden hier door op veelerley wijfen gestraft, en moeten sigh eyndlijck, sonder groot geweld, opgeven.

Hier teghens, indien 't ghebeurd, dat het Paerd sigh bygeeft, en aen de hand bewillight, doch te veel by quam, of te laeg, meer als behoorlijck is, en als ghy begeerde, soo moet ghy 't terstont, door de verheffingh der hand, weer oprichten, soo veel als ghy meend dat van noden is, en tot dat het het reghte midden met de Kop bereyckt heeft: Want de *Justesse* des Kops moet in uw hand zijn, om alsoo allerley *defecten* en ghebreecken te *corrigeeren*, nae dat ghy de hand verheffen of laeten daelen sult. Gewisselijck, daer is voor een Paerd niet swaerder te begrijpen, als de meenigerley *effecten* des Hands: En derhalven wil ick u gewaerschoud hebben (wyl 't niet wel anders geschieden kan, als datmen diergelijcke Paerden, insonderheydt die quaelijck *gheproportioneert* en weerspannigh zijn, inde hand wat hardt *travailleeren* en straffen moet, tot datse overwonnen en tot ghehoorsaemheyd gebragt werden) dat ghy gheen ander Gebit of Mondstuck gebruyckt, als 't aldersaghtste, en foodaenigh toegericht, datse 't Paerd in de Mond niet verseecken kunnen, hoe hard ghy 't oock daer mée soud mogen straffen. Hier toe aght ick best te zijn 't geslootene Holmondstuck, waer van de *Figueren* aen 't eynde des vierden Hoofstucks te sien zijn; welke ick oock soo voor jonghe, als voor deeser ghelijcke Paerden *verordonneert* heb, wegens de seeckerheyd des Monds. En ick wenschte, dat ghy foodaenige Mondstucken ghebruyckte voor allerley Paerden, hoese oock in de Mond gesteld moghten zijn.

Want of schoon een Paerd quaelijck *gheproportioneert* van Mond was, en een dicke Tongh had, en dat ghy 't met sulck een Mondstuck foodaenigh *travailleerde*, dat de Tongh hem swart in de Mont wierdt, soo sal 't hem echter niet schaeden, als maer de Laejen of Laeden geheel blijven. In tegendeel, als ghy 't te voeren daer door sult overwonnen hebben, soo dat

het den Toom *consenteert*, en dat ghy 't dan de tongh vry geeft, met een open Mond-stuck, nae de *qualiteyt* des Monds, soo sult ghy 't daer nae dies te *perfecter* in den Toom bevinden. Maer soo ghy stracks in't begin; en op soodaenigen tijd, dat ghy 't Paerd in de Mondt noch straffen en *travailleeren* moet, opene en andere harde Mond-stucken met Olijven en Raederen, hoe deselve oock sijn moghten, ghebruycken woudt, meenende 't selve daer door te dwinghen, soo soud ghy de behoerlijcke hulpen of straffen met den Toom, sonder groote verseeingh der Laeden, niet wel verrichten kunnen. Want d'opene Mond-stucken (hoe slegt die oock sijn) vatten te hard op't vleesch der Laeden: en maecken ligtlijck wonden; waer door 't ghebeuren kon, dat het Paerd, wegens de smerten in de Mondt, die 't van diergelijcke Mondstucken ontfangt, veel ongeduldiger en weerspanniger sou worden als te vooren; sijn onderstaende, hem daer van vry te maecten, en 't behoerlijck ghevoel des Mondstucks te haeten. Op deese wijs soud ghy 't niet wel brengen kunnen tot soodaenigen *effect* als ghy begeerd: En 't sou seer onvoorsichtigh gehandelt sijn, indien ghy u liet voorstaen de weerspannigheydt der Paerden door harde Mondstucken te sullen bedwingen.

Ick besluyt derhalven, dat ghy, uyt kraght van de nu verhaelde oorsaecten, gheen Paerd sijn *perfecten* Toom sult aendoen, na den eysch van de *qualiteyt* des Monds (waer van wy hier nae ter behoerlijcker plaets sullen sprecken) voor dat het eerst, door d'alreeds aengheweefene *ordre* en behoerlijcke Lessen, met het Hoofd wel *ghejusteert*, 't selve in een goede *postuer* te dragen gewend, en in de Mond gantsch overwonnen en *delicaet* is, de straf, of 't *travailleeren* met den Toom, niet meer van noden hebbende. Want een Paerd sierlijck van Kop en Hals te maecken, en in een schoone goede *postuer* des Tooms te brengen, is niet te vinden in de veelerley soorten der Olijven, Raederen en strenghe Gebitten, maer (gelijck nu meermael geseyd is) in de meenigerley werckingen des Hands, der Sporen, en in de wetenschap des Berijders, om daer door al d'*Effecten* die hy begeerd, te weegh te kunnen brengen.

Tot sulcke quaelijck *gheproportioneerde*, en soo hardneckighe Paerden sou oock, nevens d'*ordre* en behoerlijcke middelen, alreeds ten deele van my aengheweefsen, niets dienstiger kunnen sijn, als 't ghebruyck des enckelen slegten Springhteugels, seer nut voor veele Paerden, insonderheyd voor de Duytsche, en voor de soodaenige, die starcke dicke Halsen,

groote Hoofden, breede Kinnebacken en quade Monden hebben. Want de selve treckt een Paerd met ghebogenen Hals aen, en verhoed oock, dat ghy 't in de Mond niet soo hard behoeft te *travailleeren*, als anders. Doch ghy moet de selve in't begin niet te kort, maer wat langh aen-maecken, op dat het Paerd, door den schielicken dwangh, niet noch meer verward, maer in tegendeel, dat het den gedaghten Springhteugel allenxen ghewaer en ghewend wierdt. Daer nae kond ghy den selven van dagh tot dag t'elckens wat korter spannen, nae dat ghy sult oordeelen van nooden te sijn, tot dat ghy 't begeerde *Effect* bekomen sult hebben. Ick weet niet, om wat voor redenen eenige 't ghebruyck des Springhteugels veraghten, behalven alleen, datse voortbrenghen, wanneer men 't een *effect* daer door meent te soecken, datmen een ander sou vinden: Want als een Berijder 't Paerd daer mée wou te reght brengen, en deselve daer nae weer wegh nam, soo sou 't ghedaghte Paerd (sijn nu vry bevindende) weer tot d'eerste ondeugden vervallen, en met de Mondt, volghens sijn ghewoonte, weer hoogh gaen, gelijck te vooren. Maer indien dit waerachtigh waere, soo kon ick even 't selve segghen van alle Tughtigingen, Straffen en Hulpen, wannermen deselve een Paerd ontrecken of af-doen soude; te weten, dat het weer in de voorighe Lasteren vallen, en by sijn boose ghewoonte blijven moght. Desgelijcks, wanneer een Paerd een quaedt aenwensel had; 't Hoofd op d'eene sijde meer als op d'andere droegh, en sijn niet wou laeten wenden, dat al de hulpen en noodwendighe straffen, hier toe dienstigh (waer van hier nae ter behoerlijcker plaets ghesproocken sal werden) te vergeefs sijn. Doch wijl ick bevinde, dat het tegendeel waerachtigh is, soo is oock mijn gevoelen, dat deese tegenwerping t'eenemacl valsch is.

Want als een Paerd, nevens de tot noch toe aangeweefene ordentlijcke hulpen en straffen, met de Springhteugel een tijd langh bereden, den Hals geboogen, in een sierlijcke *postuer* gebracht, en in al sijn doen wel vast geworden is, een goeden Aert en schoone Gebeerden aengenoomen hebbende, soo ghelooft my vryelijck, dat het deselve niet soo haest sal vergeeten. Maer ick meen, misschien wel te kunnen raeden, waer het deese *Ignoranten*, welke 't ghebruyck des Springhteugels veraghten, schort; naementlijck, datse gantsch onkundigh sijn van 't regte *Fundament* deeser Konst, welke is 't ghebruyck des *Cavezons* of Neusbandts, en niets met allen verstaen van
d'*ordre*

d'ordre der Lessen, welcke nae de *proportie* der Paerden, en hoe deselve geneghen sijn de Kop te dragen, moeten onderscheyden en *geobserveert* werden; ghelijck ghy alreeds ghehoord hebt, en noch verder hooren sult. Want indienze 't gebruyck des *Cavezons*, nevens de behoorlijcke *ordentlijcke* Lessen en der selver groote Nuttigheydt verstonen, soo souden se oock 't *profijt* des Springhteugels kunnen bemercken. Doch wijlse van dit alles niets met allen weeten; oock geen reghte *Mensuer* hebben, noch in de Hand, noch met de Sporen, om yets daer mée 't *effectueren*; en daer-en-boven meenen, dat de Springteugel alleen voor sich selven (welcke doch een dood dingh is) al deese faecken werckt, soo konnense oock derhalven niet tot het reghte *Effect* koomen, en daerom veraghtense den selven: En even hier van daen komt het, dat de Paerden (gelijckse selfs seggen) alsse naederhandt de Springteugel weer wegh doen, oock wel met de Mond buyten *postuer* om hoogh gaen, en tot de voorighe ondeughden vervallen. Deselve gelegentheyd soud' het oock hebben met de *Cavezons* of Neusbanden indienmen deselve een Paerd maer alleen aendoen, doch niet behoorlijck gebruyck-

ken wilde. Maer gelijk het niet genoegh is, datmen de gedaghte *Cavezons* aendoe en voere, maer datse oock, volgens 't geen ghy daer van gehoord hebt, recht en met kennis gebruyckt werden; soo is 't oock niet genoegh datmen de Springhteugel aenspand, als'er de bequaeme hulpen en *ordentlijcke* Lessen niet by sijn. Doch vermits ick in der daed bevinde, dat het gebruyck des Springhteugels goed en feer dienstigh is, soo wil ick my niet bemoeyen, om 't selve door veele redenen hier verder te bewijfen.

Eyndlijck, tot een besluyt van dit Hoofstuk, staet aen te mercken dat al diergelijcke Paerden, van welke ick voor heenen en tegenwoordigh ghesproocken heb, die op den Toom hanghen, of die de handt des Berijders door 't stracken des Monds weerstreven, nevens de tot noch toe aengewesene *Ordren* en hulpen, niet beter kunnen te recht gebracht werden, als door de rechtmaetige Lessen des *Pareerens*, en des te rugg' tredens. Even door deese Lessen kunnen alle Paerden overwonnen en tot behoorlijcke gehoorsaemheydt gebracht werden; waer van wy naderhand in 't breede spreken sullen.

X. H O O F T S T U C K.

Van de Paerden, die uyt haer selven de Kop middelmatigh, vast, en in een goede Postuer dragen.

Soodanige Paerden, die van Natueren schoon, daer-en-boven van Kop en Hals wel op-gewasschen en *geproportioneert* sijn, pleghen oock gemeenlijck de Kop middelmatigh en vast van sich selfs in een goede *Postuer* te dragen. Mer deese behoeft men soo veel bedrijs, moeyte en arbeyd niet te hebben, als met de voorgaende, die met de Kop buyten *postuer* en de reghte maet gaen, of quaelijck *geproportioneert* sijn. Ter deeser oorfaeck sijnse oock veel prijsweerdiger, als, wegens haer goede *proportie*, tot veele dingen geschickter en veerdiger sijnde, als d'andere. Evenwel, ofschoon een Paerd van Hals en Kop, gelijk oock van de gantsche *proportie* des Lijs, soo schoon en wel opgewassen, van Natueren tot alle goede deughden geschickt, en soo wel gaert was, als yemand sou mogen wenschen, soo sal 't doch van selfs de Kop niet soo juyft en cierlijck dragen, of 't kan door Menschlijcke hulp noch beeter *gejusteert* en *geregeleert*

worden. Noch veel minder sal 't van soo een goede Natuer sijn, dat de selve door Menschlijcke Tughtigingh niet sou kunnen verbeectert werden. Jae ick geloof, dat de Menschlijcke hulp, tught en onderwijsingh, welke voort komt uyt een goed en wel geleyd *Fundament*, en geschied op wel-gegronde Redenen, niet alleen de schoone *proportie*, maer oock de goede Natuer en hoedanigheden in de Paerden eerst en voornamentlijck opweckt, en *perfect* maect, als se wel gewend en opgevoed werden. Want of schoon diergelijcke Paerden gantsch wel en cierlijck *geproportioneert* sijn, soo sult ghy echter bevinden, datse sich genegen sullen toonen, met de Kop te *fantaseeren*, deselve gintsch en herwaerts te slingeren, en buyten de reghte *postuer*, 't sy te veel benedenwaerts, of te hoogh met een gestrackte Mond te gaen. Hoe weynig dit oock sijn moght, soo is 't evenwel stracks den aenvangh, om sich tot veelerley onmanierlijckheden en quade gebruycken te gewinnen, welke de

de schoone *proportie* een wanghestalte veroorsaecten, en de goede Natuer in haer gelijk als te rugg' houden. 't Sal derhalven van nooden sijn, dat ghy diergelijcke Paerden dies te meer daer toe houd, om met de Kop in een reghte en goede *ordre* te blijven.

En om dit te doen, soo moet ghy u, gelijk nu alreeds meenighmael by andere gelegentheden geseyd is, oock alsoo tegenwoordigh in deese, schicken en *accommodeeren* nae den aert deeser Paerden; wel lettende, dat ghy de hant met den Toom, desgelijcks met de *Cavezon*, in een reghte behoorlijcke *Ordre* voerd; niet, gelijk te voeren, hoogh boven de Sadelknoop, noch beneden onder de Sadelknoop, maer middelmatigh, en ten naesten by gelijcks den Sadelknoop; gelijk in de *Figuer* des sevenden Hoofstucks by de letter C. te sien is. Dit moet wel-ghemaetight gheschieden, niet al te saght noch te hard aengetogen, maer alleen soo veel, dat het Paerd daer door verwitticht magh werden, de Kop vast te draegen. Maer indien het nu alreeds met de Kop *Fantaseerde*, en deselve, uyt een boose gewoonte, op en neer wierp; oock te saght van Mond en te light van Hals was, soo soud' ick in dit geval seer dienstigh oordeelen, dat ghy 't wat meer met den Toom bedwonght, of beyde den Toom en de gelijk-aengehoudene Teugelen des *Cavezons* gebruykte, voerende de hand in de voorgedaghte *Ordre*, en 't Paerd *Exerceerende* in een behendigen Draef op een reghte wegh, of in den Ringh. Tot deese *Exercitie* des Dravens moet ghy 't dwingen met de Knyen, of oock, soo't van noden waere, met de Sporen van de gelijk-aengehoudene Beenen, soo wat in malkander: Want door dit middel sal 't Paerd gedwongen sijn, de reghte vastigheyd des Kops aen te neemen, en het behoorlijck *sentiment* of gevoel van den toom te vatten; vermits het (wanneer 't nae sijn gewoonte met de Kop gintsch en herwaerts wou slingeren) sijn sels, door de vastigheyd van uw hand, sou tughtigen en straffen, van d'eenen sijde tot d' andere, waer heenen het de Kop

werpen soude. Doch ghy moet hier wel aght slaen, dat ghy u met de hulp des Hands alie ogenblick weet te *accommodeeren*, en deselve nae de ghelegentheyd der Paerden te veranderen: Naementlijck, wanneer ghy siet of bemerckt, dat uw Paerd met de Kop, meer als beraemlijck is, laegh en op den Toom, of in tegendeel meer als nae behooren hoogh en met een opene opgesperde mondt gaet, hoe weynigh het oock sijn moght, soo moet ghy een seeckere *Mensuer* in uw hand hebben, om deselve, nae de vooraengheweefene *ordre*, wanneer 't met de Kop nae beneden wil gaen, wat meer van de plaets te verheffen; en in tegendeel, wanneer 't de mond strackte, soo terstond op den selven tijd wat te verlaegen nae den hals des Paerds. Dit moet geschieden, hoe weynigh het oock van noden moght sijn, om 't Paerd in behoorlijcke *Justesse* te behouden, en op dat ghy stracks geschickt moght sijn, om ter gelegener en juyst ter reghter tijd te kunnen geven of neemen, nae dat sijn *d'occase* vertoonen sal. Want alle Paerden, die in de *Manegie*, of Lessen van de Rijd-School, *perfect* en van een groote gehoorsaemheyd sullen sijn, moeten noodwendigh oock een groote *Justesse* met het hooft hebben.

Desgelijcks moet ghy u beneerstigen, 't lichaem in een goede *ordre* te stellen en te houden; niet, gelijk te voeren, wat te rugg' of voorwaerts gesoncken, maer in 't reghte midden opgericht, houdende u met uw gantsche persoon recht en sonder wanckelen te Paerd (gelijk hier nae ter behoorlijcker plaets geseyd sal werden) ten waere dan, dat de nood vereyschte, een tegengewicht met het Lijf te maecten, om 't Paerd daer door te helpen. Ondertusschen evenwel moetmen niet meenen, dat de verscheydene wijsen, om de Hand, de Sporen en 't Lichaem te voeren, soodanige werckingen souden vermogen te verrichten. Geenssins; maer dit geschied door de bewegingen der selver, alsse ter reghter tijd (gelijk nu ghehoord is) ghebruyckt werden.

XI. HOOFSTUCK.

*Hoemen jonge en andere Paerden stracks met den aen-
vangh in't stilstaen gewinnen sal.*

Alle Onderwijfingen en volkoomene Afrightingen der Paerden rusten enkelijck alleen op de gewoonte der daeghlijcksche Oeffeningh en neerstighe Onderrightingh. Derhalven als nu den

Berijder 't Paerd neerstelijck in alle andere Lessen sal onderweesen, en tot de gewoonte van goede gebeerden gebraght hebben, soo dat het sijn *Manegien* (in wat *Air* het oock sijn moght) met een sierlijcke bevallijckheyd en gratie

gratie verrichten kan, soo dunckt my nut en noodwendigh te sijn, dat het, nae de verrichtingh der ghedaghte Lessen, oock een goede manier en cïerlijcke aensienlijckheyd behoord te behouden in 't stil staen: Want indien het Krom met een gebogen Lijf, en ongelijck met de voorgesette voeten op der aerden stond, sijn niet *presenteerende* volgens de ghelijckmatigheyd der voorighe *postuer*, soo sou sulcks niet alleen van den Berijder en 't Paerd een quaed gevoelen veroorsaecken, maer oock de *Manegie* (hoe juyft en *perfect* die oock geweest ware) vermommen en gelijck als verdonckeren. 't Sal der halven van noden sijn, dat ghy een Paerd hier toe gewend, niet dan eerst, wanneer 't wel afgericht en onderweesen is, of alreeds de gewoonte van onmanierlijck te staen aengenoomen heeft; maer stracks in den aenvangh, door de daeghlijcksche oeffeningh. En wij ick hier boven in 't aghtste Hooftstuck geseyd heb, om wat reedenen men in 't begin de jonghe Paerden niet veel behoord te *pareeren*, soo woud ick in tegendeel, dat ghy ter dier tijd, in plaets des *pareerens*, uw Paerd, nae de voleyndigingh der gewoonlijcke Les, ghewende, dat het niet alleen met ghelijcke voeten op d'aerde, maer oock met de Kop, Hals, Borst en Kruys even gelijck in een reghete *linie* en goede *postuer* stond: 't welck beyde Man en Paerd een cïerlijcke aensienlijckheyd geeft, en op veelerley wijzen in de verdere Onderrichtingen dienstigh sal sijn. Want een Paerd, soodaenigh ghewend sijnde, sal sijn daer nae veerdigh en geschickt toonen, in wat *Air*, of op wat wijs ghy 't soo terstond wilt gebruycken, 't sy tot *Draeven*, *Galopeeren*, in de *Courier*, of in de *Courbetten*, vermits het ghelijck, reghet op de voeten, en met de gantsche sterckte des Ligchaems by malkander staet; 't welck niet sou konnen geschieden, indien 't Paerd sijn ghewende, om ongeschickt, uyt malkander, met een krom geboogen Lijf, en met voor uyt-gesette voeten te staen, voor dat ghy 't eerst door een schreede twee of drie weer t'faemen had gebraght. Desgelijcks kond ghy u, door soodaenigh een wijs van stil staen, cïerlijck en met een reghet Lijf te Paerd *presenteeren*. Want als een Paerd in 't gedaghte stilstaen ongelijck en met voorgesette voeten op d'aerde staet, soo sult ghy gewaer werden, indien ghy neerstigh daer op let, dat het oock de Schouderen, op welke de Sadel leggen moet, niet gelijck, maer d'eene hooger of laeger als d'andere sal draegen. Hier door komt het Lijf, en met eenen oock de Sadel, wat op d'eene kant te sincken, soo dat ghy niet

soo juyft en reghet te Paerd kond sitten, als ghy wel soud konnen doen, wanneer het, volgens d'aengeweesene *Ordre*, op alle vier de voeten en met de gantsche *proportie* gelijck, vlack en reghet op d'Aerde stond. Maer terwijl het Paerd soo ongelijck en krom staet, soo sult ghy u oock met het Ligchaem; 't sy soo weynigh als 't wil, moeten sincken of buygen; 't welck soo wel u als 't Paerd een quaed aensien sou geven. Derhalven als ghy 't Paerd *pareert* of stil houd, en bemerckt, dat het met ongelijcke voeten onder de Man staet ('t welck ghy in 't sitten gewaer werden en voelen kond) soo laet het een schreede twee of drie voorts treden; en ondertusschen kond ghy 't ghewennen, om ghelijck en reghet te staen: Daerenboven kond ghy 't oock met den Toom helpen, als ghy den selven ter reghter tijd aantrekt, wanneer het in 't schryden van de laetste schreede is; soo dat het deselve niet gantsch volbrenght, maer dat ghy die afbreekt; waer door het de voortschrijdende voet nevens den anderen sal setten. Hier toe moet ghy 't Paerd door de daeghlijcksche oeffeningh gewennen; en ick verseecker u, als ghy uw Paerd stracks in den aenvangh door 't gheduerigh ghebruyck hier in wel onderweesen sult hebben, dat het daer nae niet lichtelijck tegens deese gewoonte doen sal; maer soo dickmael als ghy 't naederhand *pareeren* of stil houden wilt, soo sal 't van sijn selfs, sonder verdere vermaeningh, sijn *Justeeren* en reghet stellen. Even 't selve sou oock geschieden, wanneer 't gewoon sou sijn, met de voor gesette voeten krom te staen: Want ick heb in 't begin deeses Hooftstucks geseyd, dat alle goede en quaede Manieren der Paerden uyt een goede of quade gewoonte voortkomen.

D'oude (en oock eenige noch hedensdaeghs) plegen weynigh t'aghten, dat een Paerd, als ie stil hielden, krom en ongeschickt op d'aerde stond; jae sy gaeven 't genoeghsaeme oorsaeck daer toe, wijlse 't met de Kop vry lieten, den lossen Toom vergunden, en den selven met de hand schuddeden; meenende 't Paerd hier door een sonderlinge weldaet te betoonen, en evenwel een groote Meesterschap, en de proef van een goede handelingh in 't rijden te bewijzen, als se 't gebit in de Mondt gintsch en herwaerts wierpen, en de Handt niet *ferme* hielden. Doch ick oordeel dit een quaed en onverstandigh gebruyck te sijn, 't welck niet nae te volgen staet. Want terwijl ghy 't Paerd in 't stilstaen den Toom toegeeft, soo sal 't oock met de Kop nae volgen, streckende 't selve uyt de voorgaende goede *postuer* waer heenen het wil. Hier door verliest het sijn sterckte

en geschicktheyd om ten eersten *paraet* te sijn, soo dat ghy 't niet weer in de voorighe *ordre* kond brengen, sonder het eerst door aentreckingh des Tooms en dwangh der gelijk-aengehoudene Beenen weer geschickt te maecken, en de Kop weer in *postuer* en op 't rechte aenleunen des Tooms te brengen; 't welck dan noch te prijsen, noch voor een sonderlinge weeten-schap te houden is. Ick segge derhalven, dat ghy 't Paerd in 't stilstaen den Toom niet meer als anders moet toegeven: In tegendeel moet ghy 't, soo met den Toom, als met den dwangh der beyde te gelijk-aengehoudene Beenen, in behoorlijcke *ordre* met de Kop op houden, soo dat het ('t welck nu meermael geseyd is) met de Kop, den Hals, de Borst en 't Kruys recht en met een çierlijcke welvoegentheyd op d' aerde staet. Waer door ghy, volgens mijn gevoelen,

niet alleen 't Paerd een meerder weldaet be-toonen, maer oock een grooter geschicktheyd en meesterschap laeten blijcken sult, als of ghy 't den Toom los gaeft, en met de Kop gintsch en herwaerts liet *fantaseeren*.

Eenighe Paerden toonen sijn onrustigh, als se staen sullen. Deese moet ghy eerst door goede woorden en met het *caresseeren* der hand op den hals soecken te stillen, en tot staen te ghewennen. Doch indien sulcks niet helpen wilde, soo straft het met de Sporen, nu in d'eene, stracks in d'andere sijde, of met beyde te gelijk, nae de ghelegentheydt des Paerds. *Castigeert* het daer benevens met de *Cavezon* en den Toom, en bedreyght het met de stem, soo sal 't sijn buyten twijffel op deese straf gehoorsaem toonen, en stil staen.

XII. H O O F T S T U C K.

Van d' eygenschappen en 't onderscheydt der Schreede. Of stap, of Pas de Manegie.

Tot noch toe is gesproocken, hoe ghy u behoort 't *Accommodeeren* in 't *Exerceeren* en *Onderwijsen* der Paerden, nae 't onderscheydt der *Proportien*, en nae datse geneegen sijn de Kop te draegen. Tegenwoordigh sal 't oock van nooden sijn te sprecken van d' eygenschap des Weefens, of Ganghs, waer in de Paerden voornamentlijck moeten *geexerceert* werden; welke is de *Pas*, of Schreede des *Drafs* en *Galops*, waer doormen haer tot de rechte *perfectie* der *Volten* en *Radopiaten* kan brengen. Voor eerst sal ick ghewagh maecken van de Schreede, welke der Paerden (gelijck oock aller viervoetige Dieren) rechte en natuerelijcke gangh is; die ghy boven alles in d' *Onderwijsingh* der Paerden wel in acht behoort te neemen. Ick wil niet sprecken van de gemeene gewoonlijcke of haestige stap of *pas*, diemen over land te Paerd rijdende, of anders die de gemeene Ruytery gebruyckt; maer van de gekortte of gebroockene Schreede, namentlijck, van de Schreede der Schoolen, welke wy noemen *passageeren* in malkander, die seer dienstigh en noodwendigh is voor en nae 't *Exerceeren* van de Lessen der Rijdschool, om daer door de Paerden geschickt, veerdigh en behendigh te maecken, en in rechte *Justesse* te behouden. Ondertusschen moet ghy weeten, dat niet een yeder Paerd van Natueren geschickt en

genegen is, om soodanigh een wijs der Schreede soo stracks te begrijpen en aen te neemen; En derhalven moeten oock de meeste daer toe gedwongen werden, insonderheydt traege Paerden, en soodaenige, die van een harde mondt, of traegh in den Toom sijn, dringende tegens de hand des Berijders. Want de traege Paerden werden hier door opgeweekt, aengemoedight, en ghelijck als in haer selven vergramt. D'andere werden daer door veroorsaect, nae 't Mond-stuck te grijpen, aen 't selve te knauwen, en sijn alsoo light en gheswind in den Toom te maecken. Ter deeser oorfaeck is de ghedaghte schreede niet min noodwendigh als dienstigh.

Derhalven soo haest ghy bemerckt d' ongeschicktheyd uws Paerds, of dat ghy 't selve traegh bevond, hoe weynigh het oock sijn moght, soo dwinght het tot deese ghekortte Schreede door den dwangh uwer Beenen, der hielen of der Sporen; en ghebruyckt oock te ghelijck de hulpe des Hands met den Toom en *Cavezon*, nae de ghelegentheydt des Paerds, op sulck een manier, dat ghy, wanneer 't Paerd in 't schryden is, d' een of d' ander der voorste voeten opheffende, en deselve nu weer neersetten wil, op den selven tijd der Schreede, oock te ghelijck een *Tempo* met den Toom of de *Cavezon* geeft. En met deesen *Tempo* des

des *Cavezons* moet oock te gelijk den *Tempo* met de hielen of met de Sporen ghemaectt werden, ter welcker sijde het Paerd sich heenen werpt, of nae dat ghy oordeelen sult van noden te sijn: Soo dat de hulp des Hands, des Spors, en de Schreede des Paerds te gelijk eenen *Tempo* sy. Want als ghy 't in den *Tempo* der Schreede met de Hand ophoud, soo sal 't daer door gedwongen sijn, de Schreede te breecken en te korten, de voeten dies te behendiger neersetten; en door de hulp der Sporen sal 't genoodsaectt sijn, sich t' saem te doen, en met d'achterste voeten in een gelijcke *Mensuer* op de voorste te *Respondeeren*; soo dat d'achterste Beenen behendigh en gheswind de voorste volgen. Dit moet gheschieden *Tempo* in *Tempo*, schreede in schreede; soo langh, tot dat ghy uw Paerd hier in tot een reghte *ordre* gebraght hebt: En op deese wijs sal 't ghedwongen werden, de Beenen met een gierlijck welstand te voeren. Ter deeser oorsaeck werd de manier deeser Schreede ghenaemt het *Pasageeren*, of de behendige gekortte schreede; ghelijck ick dan, soo dickmael ick in dit Boeck van *Pasageeren* sal spreekken ('t sy op den reghten wegh, of in de *Volten*) altijd deese wijs der behendige en gekortte Schreede verstaen wil hebben.

Doch dit hard ghedwonghen *Pasageeren* diend maer alleen voor Paerden, welcke traegh en ongeschickt sijn; desgelijcks voor de geene, die niet recht Draven kunnen, en langh van Lijf sijn. Want door soodaenigh in malkander *Pasageeren* werd het gantsche *Ligchaem* des Paerds in een gebraght, soo dat het niet alleen de Beenen, maer oock de gantsche sterckte des *Rughs* met dies te grooter gheswindheydt en geschicktheyd gebruycken kan. Op dit *Pasageeren* (of ghekortte Schreede) volght een vrye gantsch *perfecte* *Draf*: Uyt den *Draf* komt een lichte, behendighe en gheswinde *Geunieerde Galop*; en uyt den *Galop* komt dan een *gedetermineerde Courier*.

Doch een dingh moet ick u hier noch indaghtigh maecten: Te weten, wanneer uw

Paerd al te traegh was, en op 't *soliciteeren* des Spors niet behoerlijcker wijs *Respondeeren* noch volgen wilde, soo moet ghy in dit gheval de hulp der Sporen wat vermeerderen, en soo't van nooden waere, twee of drie stercke Spoorlagen op malkander geven. En schoon gy 't de *Huyt* doorboorde, sulcks kan niet schaden, want het sal naederhand maer dies te veerdiger werden. In tegendeel, indien ghy 't niet hard genoegh strafte, soo soud het, door 't geduerigh *soliciteeren* en stooten met de Sporen, noch traeger werden, jae dit middel eyndlijck gantsch veraghten: Ghy moet derhalven u op 't hooghste beneerstigen, dat ghy alle Paerden, hoe traegh deselve oock sijn moghten, tot de reghte teedere gevoellijckheyd der Sporen ghewend, en haer naederhand in alle Lessen by de selve behoud: Want daer is, te Paerd sittende, niets verdrietlijcker te doen, noch leelijcker om te sien, als sich met de Beenen te seer te bewegen, en daer mée ghelijck als te Weven. Ter deeser oorsaeck moet ghy 't Paerd, indien het traegh is, door de Sporen de reghte teedere gevoellijckheyd geven: Of is 't al te gevoellijck hitsigh en ongeduldigh, soo moet ghy 't in tegendeel door een saght aenroeren en drucken weer verseecken, op dat het deselve gewoon, en daer over niet ongheduldigh wierd; en alsoo sult ghy 't begeerde *Effect* der Sporen kunnen bekoomen. Ten besluyt, hoe dienstigh de ghedaghte manier van *Pasageeren* is, om alle Paerden in den *Mond* t'overwinnen, recht te maecten, den *Hals* te buygen, en tot gehoorsaemheyd t'brengen, weeten al de geene, die deselve ghebruycken, en met goed verstandt recht weeten in 't werck te stellen. 'k Sal derhalven alleen met weynigh woorden seggen, dat de wijs der gekortte Schreede, of des *Pasageerens* (recht *geexerceert* werdende) 't *Fundament* is, waer op naederhand kunnen ghewordt werden allerley soorten der *Manegien*, of Lessen van de *Rijdschool*, ghelijck hier nae in 't tweede Boeck gehoord sal werden.

XIII. HOOFSTUCK.

Van d' Eygenschappen en't Onderscheydts des Drafs.

WY hebben voor heenen gheseyd, en sullen 't selve hier weer herhaelen, dat het *Exercitium* des Draevens booven alle andere noodwendigh, dienstigh, en ghelijck als 't *Fundament* van al de naevolgende Lessen en Onderwijsingen is,

waer in de Paerden kunnen en behooren onder-
 right te werden. Want hier door werdense
 niet alleen gefwind, veerdigh en geschickt tot
 de *Manegien*, soo als ghyse hebben wilt, maer
 oock kunnen daer door *geobserveert* en gekend
 werden de *Qualiteyten*; geschicktheden, goede
 en quaede Natueren, wijl het meer een gedwon-
 gene als een vrye gangh is, die eenige Paerden
 seer swaer valt; hoewel'er oock gevonden wer-
 den, die van Natueren daer toe seer ghenegen
 en geschickt sijn, geerne Dravende. Ter dee-
 ser oorfaeck sult ghy door den Draf (wyl de-
 selve eenighsins, hoe weynigh het oock is, ge-
 dwongen moet zijn) kunnen kennen de ghe-
 schicktheyd of ongeschicktheyd des Paerds, en
 waer toe het *gequalificeert* of geaert is. Want
 yeder Paerd, door deese *Exercitie* een weynigh
 gedwongen werdende, sal terstond toonen sijn
 goede of quaede Natuer, sijn geschicktheyd of
 ongeschicktheyd; sijn vrolijk of *Melancolijck*
 gemoed, sijn vermogen of onvermogen. Dit
 alles kan *geobserveert* werden door den gangh
 des Drafs: Vermits men een groot verschil ge-
 waer sal werden tusschen den Draf die uyt een
 vrolijk en moedigh, of in tegendeel uyt een
Melancolijck en traegh Gemoed voortkomt.
 Alhoewel nu den Draf, nae de gelegentheyd
 der Paerden, op veelerley wijs onderscheyden
 kon werden, soo dat het optellen daer van by-
 nae onmogelijk sou sijn; soo heb ick echter
 hier boven in't aghste Hooft-stuck geseyd, dat
 d' *Exercitien* des Dravens in't onderwijfen der
 Paerden voornaementlijck op tweederley ma-
 nieren moeten onderscheyden werden, nae-
 mentlijck, kort verweckt, en wel in malkan-
 der; en dan behendigh, vry en uytgespannen,
 of in een gejaeghden Draf, gelijk ghy in't ge-
 daghte Hooftstuck gehoord hebt, nae den aert
 der Paerden. Maer vermits het dickmael ghe-
 beurdt, dat eenige Paerden in't begin niet recht
 Draven kunnen, doch naederhand, behoorlijc-
 ker wijs geoeffend sijnde, sulcks seer wel ver-
 righen, soo wil ick, tot meerder onderrigh-
 tingh, hier eenige oorfaecken ter neer stellen,
 welke ick meen, dat haer in den gedaghten
 Draf verhinderen; u bekend maeckende, waer
 uyt die voornaementlijck voortkoomen, en
 hoe deselve, nae mijn oordeel, kunnen *gecor-
 rigeert* werden.

Enige Paerden sijn tot den Draf van Natue-
 ren soo ongeschickt, andere soo quaelijck *gbe-
 proportioneert*, datse niet sonder groote dwangh
 en moeyte daer toe ghebraght en gewend kon-
 nen werden, wijlse door de gedaghte onghes-
 chicktheydt en quaede *proportie* met d'aghter-
 ste voeten niet nae behooren op de voorste or-

dentlijck en ter rechter tijd *respondeeren*; maer
 (gelijck ghy bevinden sult) voor Draven, en
 aghter de Schreede of *Pas* gaen; of anders soo
 ongelijck Draven, als drie Noten in een Sack.
 't Welck ghy niet alleen hooren, maer oock,
 uyt andere *Inequaliteyten* en onvastighee-
 den des Drafs onder u voelen sult. Soo langh
 als diergelijcke Paerden niet wel Draeven, kon-
 nense niet bequaemelijck tot andere Lessen ge-
 braght werden.

Enige andere, offe schoon van Natueren
 tot den Draf wel gheaert en gheneegen sijn,
 kunnen evenwel van vooren niet recht en be-
 hoorlijck voortkoomen, noch de Beenen be-
 quaemelijck buygen, maer Draven al stootende
 onder malkander; waer doorse niet alleen haer
 selven, maer oock den Berijder moede en ver-
 drietigh maecken. Noch andere sijn seer
 traegh in't Draven; voeren de Beenen langh-
 saem en onaerdigh; setten deselve hard neer,
 en ontfangen den Berijder quaelijck; doch op-
 gheweckt, en behoorlijcker wijs nae haeren
 Aert *gbeexerceert* werdende, soo beeterense
 sijn van dagh tot dagh, en leeren dickmael seer
 wel Draven. Sommige Paerden schrancken en
 setten de Voeten in't Draven kruyswijs over
 malkander. Deese sijn aldermoeylijckst te *cor-
 rigeeren*, en de gevaerlijckste om't *Exerceeren*; en
 dit komt voort uyt een quade *proportie* der Borst
 en der Beenen. Als men diergelijcke Paerden
 wat sterck in de *Galop* of *Courier* oeffend, soo
 doense niet anders, als over haer eygene Bee-
 nen vallen: En ter deeser oorfaeck is 't nodigh,
 dat al foodaenige Paerden (welcke ghy sult
 bevinden op d'een of d'ander der gedaghte ma-
 nieren te Draven) in een behendigh en uyt-
 gespannen Draf *geexerceert* werden, op dat-
 se tot een rechten en wel vry en ongedwongen
 koomen moghten, en de Beenen recht op
 malkander leerden voeren. In tegendeel wer-
 den'er sommighe Paerden gevonden, die in't
 Draven met d'aghterste voeten dicht by de
 voorste koomen, of wel met yeder tred in de
 voorste hoef-yfers slaen; 't welck niet minder
 gevaerlijck, en een gewis bewijs van een las-
 hertigh en niet-weerdigh Paerd is. Dit werd
 voornaementlijck veroorsaeckt door een bo-
 ven maeten groote swackheydt des Rughs:
 Want als diergelijcke Paerden maer een wey-
 nigh vermoeyd werden, soo leggense stracks
 met d'aghterste voeten in de voorste, waer door
 lichtelijck sou kunnen ghebeuren, insonder-
 heyd aen ongelijcke plaetsen, datse sijn inde
 voorste seenuwen quaemen te slaen, en haer
 selven alsoo verdierven. Ick segge dat dit ver-
 oorsaeckt werd, om datse door de swackheydt
 des

des Rughshaere Beenen niet maghtigh sijn; alhoewel oock de jonge Paerden sulcks in 't begin plegen te doen, alsse eerst uyt het Gras koomen, of anders haer behoorlijck Voeder noch niet ghehad hebben. In foodaenigh een gelegentheyd moet ghy uwe Paerden *exerceeren* in een kort-verhevene en t' saemghedwongene Draf; schoon het beeter waere, dat ghy dierghelijcke jonghe Paerden een tijd langh van 't Draven onthield, maer haer dies te vlytiger *exerceerde* in 't *Pafsageeren*, of in de kort gebroockene Schreede (waer van hier boven gesproocken is) tot datse wat meerder kraghten bekoomen hebben, en tot het Draven beeter gheschickt sijn. Hier uyt blijkt nu, hoe seer het van noden is, u te beneerstigen, om alle Paerden in 't Draven nae haeren Aert t' *Exerceeren*, en nae den staet, in welke ghy de selve vinden sult. Want soo langh een Paerd in 't Draven ongeschickt, *rude* en qualijck geoeffent is, soo sult ghy 't in geenerley andere Lessen recht onderwijfen en juyft maecken kunnen.

Eenighe andere Paerden, offe schoon van een goed vermoogen en arbeydsam sijn, grijpen of slaen evenwel met d' aghterste in de voorste Hoefysers. Dit komt gemeenlijck daer van daen, om dat dickmael een Paerd aghter veel hooger is dan 't behoorde, wyl d' aghterste Beenen langer sijn als de voorste; of oock wanneer de *proportie* des lijfs kort en dicht by malkander is, en dat het Paerd, tegens foodaenigen *proportie*, lange Beenen heeft, insonderheyd aghter. Dit veroorsaect, dat sulcke Paerden gantsch niet tot een reghten Draf kunnen koomen, maer, wegens de lenghte der aghterste Beenen, veel meer tot den *Pas* of *Tell* ghenegen sijn, vermitsse dan met d' achterste voeten over de voorste schryden kunnen; gelijk sulcks de gangh van sich selfs mée brengt, maer in 't Draven t' eenemaal onghewoeghlijck is. Ter deeser oorsaek kan een kort Lijf en lange Beenen sich tot een *perfecten* Draf gantsch niet schicken: Derhalven als ghy sulcks bevind, soo bemoeyd u niet te vergeefs, om een diergelijck Paerd tot een reghten Draf te willen brengen; maer helpt het (indien ghy kond) veel meer tot den gangh, waer toe het van Naturen genegen en wel geaerd is; naementlijck, tot den *Pas*, of *Telle* te gaen, als daer toe, nae mijn ghevoelen, veel bequaemer en geschickter sijnde.

Somtijds werd oock een Paerd verhindert, soo dat het niet geerne Draven wil, noch oock Draven kan, om dat het ghebrecklijcke Voeten heeft, of te volvoetigh is, soo dat het op den levendigen Hoorn moet gaen. Dit veroor-

saect, dat het geduerigh de Beenen of Voeten foeckt te verschoonen, en daerom, wegens de smerten, seer ongeerne Draeft. Ghy moet derhalven, als u diergelijcke Paerden, die niet Draven willen of kunnen, ter hand koomen, met alle neerstigheyd *observeeren*, welke oorsaecken den Draf verhinderen; want deselve uytgevonden hebbende, soo sult ghy 't gebreck dies te lighter en beeter kunnen *remedieeren*. Maer indien ghy een Paerd, sonder de verhaelde overweegingen, jae dickmael tegens sijn Natuer, op d' een of d' andere wijs in 't Draven soud willen *exerceeren*, soo bedenckt by u selven, wat voor een *perfectie* ghy eyndlijck bekoomen soud: En men sou billijck hier uyt kunnen besluyten, wyl ghy geen goed oordeel hebt, om een Paerd nae sijn Aert en Natuer in 't Draven t' oefenen, dat uw oordeel noch veel minder moest sijn ontrent andere en ghewichtiger Lessen, die oorspronckelijck uyt den Draf voortkomen en volgen.

Benighe maecken haer selven wijs, dat het goed is, de jonge Paerden eerst in diep Sand te leeren Draven, of deselve met swaere Yfers tot den Draf te dwingen: Doch my dunckt een groote dwaasheyd te sijn, met sulcke quaede en schaedelijcke middelen een Paerd tot den Draf te willen brengen. Want wie is soo t' eenemaal onverstandigh, die niet weeten soude, dat de jonge Paerden swack en teer van Beenen sijn, en dat grooten arbeyd haer ter dier tijd naedeeligh is, en de kraghten beneemd? Indien gy nu een jongh Paerd in diep Sand woud *exerceeren*, daer het de Beenen met geweld sou moeten uyttrecken, soo kond ghy lightlijck afmeeten, dat het niet alleen vermoeyd en verdrietigh, maer oock veel meer de kraght der Beenen verliesen soude, als of ghy 't *Exerceerde* op een harde en gelijcke grond. Even 't selve geschied oock met de swaere Yfers: Jae 't blijft niet alleen daer by, dat het Paerd vermoeyd, en met 'er tijd gantsch verdrietigh werd, maer de gedachte swaere Yfers splitten en verdeelen oock het beste deel des Hoorns, t' welck eyndlijck te gelijck met het Yfer wegh valt. Derhalven, of schoon de nu verhaelde Konst, om een Paerd te leeren Draven, een groot en schoon aensien moght hebben, soo isse echter in der daed te veraghten, wylse op veelerley wijs schaedelijck en verderflijck is. Benige hebben oock d' *opinie*, dat het goed is, een Paerd tot den Draf te dwingen in 't Water: Doch 'teen is als 't ander; en dit duerd maer soo langh, als het de Beenen uyt het water moet trekken. Ick heb nu verhaeld de voornaemste oorsaecken, waerom een Paerd ongeschickt is, soo dat het

niet geerne Draven wil, of niet Draven kan: En segge wijders, dat het de beste konst is, om een Paerd te leeren Draven, 't selve met lighte Yfers te beslaen, en op een evene wegh *t'exerceeren*, nae sijn Aert en Gelegentheyd; waer van hier boven in 't aghste Hoofstuck gesproocken is. Daerenboven, 't selve veel te *Pasfageeren*, op foodaenigh een wijs, als wy in 't voorige Hoofstuck verhaeld hebben; 't welck een Paerd in malkander, en eyndlijck in een reghten Draf sal brengen.

Ten laetsten, om u niet langer op te houden, daer sijn eenige Paerden van Natueren tot den Draf so wel *geinclineert*, en hebben de Beenen so vry en bequaem, datmen in 't stuck des Dravens geen sonderlinge tijd met haer behoefd te verliefen. Evenwel is 't van noden, datse geholpen werden nae haeren Aert en gelegentheydt, om haer of in een kort verhevene, of daer tegens in een behendige uytgespannene Draf *t'exerceeren*. Ondertusschen sult ghy bevinden, dat alle Paerden, die van Natueren

geerne en wel Draven, gemeenlijck welgestelde Beenen sullen hebben: Want een *perfecten* Draf vereyscht voor alle dingen sterckte des Rughs, een vrolijck ghemoed, en reghte wel *geproportioneerde* Beenen. Sonder dit, sult ghy geen weldravend Paerd sien. Doch ick spreek niet van foodaenighe Paerden, die hoogh verhevene Beenen hebben, ter sijden uytwerpen, swaeyende en flodderende, als offe in 't Water swommen. Deese wil ick voor geen weldravende Paerden gehouden hebben, wijl sulcken Draf gemeenlijck niet langh duerd. Maer de foodaenighe werden billijck gepreesen, en voor weldravende Paerden geroemd, die de Beenen wel buygen, deselve reght nae de Knyen, niet op werpende aen d'eene sijde, behendigh, gheswind, en ghelijck op malkander voeren. Welcken Draf sy niet alleen veel meer betoonen en langer *continueren* kunnen, maer ghy sult oock bevinden, datse in al haer doen welgeschickt en veerdigh sullen sijn.

XIV. H O O F T S T U C K.

Van d'eygenschap en 't onderscheyd des Galops.

Ut 't geen hier boven gheseyd is, is lightlijck af te neemen de *Consideratie* des Galops; welke (ghelijck te voeren van 't *Pasfageeren* en Draeven is verhaeld) nae den Aert en de ghelegentheyd der Paerden moet onderscheyden werden. Soo veel nu d' Eygenschap en 't Onderscheyd des Galops betreft, yeder Paerd, als het uyt den Draf gejaeghd werd, valt in een middelmaetige loop, welke 't midden is tusschen de *Courrier*, en den kleynen, of gekortten gedwongenen Galop.

D' Eygenschap des Galops is, de gelijkvormige Beweegingh der achterste en voorste Beenen; die in een gelijk gewicht, en met een goede cierlijcke *Mensuer* op malkander komen en *respondeeren* moeten: Niet dat sijn het Paerd met de Borst meer en hooger verhef, als achter met het Kruys, of achter met het Kruys meer en hooger als met de Borst; maer dat de Borst en 't Kruys, in een gelijcke beweegingh, en soo veel als in een gelijk Tegengewicht, op malkander volge, gelijk men siet aen de Golven des Waters. Ondertusschen evenwel, of sijn schoon (ghelijck nu alreeds geseyd is) de Borst en 't Kruys in de Galop d' een niet hooger als d' ander moet verheffen, soo is evenwel no-

digh en behoorlijck, dat het Paerd, soo wel in 't *Exerceeren* des Galops, als in den Draf, de voorste Beenen wat meer verhef en buyge, als d' achterste: Want de Galop moet geswind en vry sijn. 't Is een klaere en openbaere saeck, wanneer ghy uw Paerd, door 't *Exerceeren* des Dravens, wel *gejusteert*, light en geswind sult gemaect hebben, dat ghy 't selve naederhand dies te behendiger en geschickter tot den Galop sult bevinden.

't Onderscheyd des Galops is, en gheschied op tweederley wijs, gelijk oock voor heenen van den Draf is geseyd gheworden: Naementlijck, eerst een gekortte, engh-verhevene gedwongene, of (gelijck men sou moogen seggen) de kleyne Galop, en dan een behendige, ontslootene of uytgespannene langhe Galop, welke moet *geexerceert* werden nae den aert en ghelegentheyd der Paerden, waer van hier boven gesproocken is, en in 't vervolgh noch verder herhaeld sal werden. D' eene wijs diend, om 't Paerd daer door op te wecken, *t'encourageeren*, en light te maecken, indien 't eenighsins ongeschickt of onaerdigh moght sijn, of op den Toom hingh. D' andere manier is dienstigh, om de Paerden daer door op de reghte en middelmaetige stuttingh des Tooms vast van

van Kop te maecken, indien't noch weeck en al te saght van Mond was. Deese verscheydenheden des *Galops*, 'tſy datſe op d'eene of d'andere wijs geſchieden, moeten niet hoogh verheven van der Aerden, of in ſprongen, maer *à terra terra*, voet voor voet, dicht op der aerden, ſoo veel als mogelijk is, gedaen werden. Doch hier van ſal op een andere plaets een genoeghaem beright geſchieden.

Eenighe hebben voor een *generaelen* Regel, de Paerden (hoedaenigh ſy oock daer toe *geaccommodeert* moghten ſijn) gheſaementlijck op eenerley wijs te *Galopeeren*, in een behendige, of veel meer *furieuſe Galop*, om daer door de Paerden niet alleen arbeydſaem, maer oock van een goeden en langen Adem te maecken; meenende deſelve, door middel van foodaenigh een ſtercke *Exercitie* des *Galops*, met gheweld tot de reghte geſwindheyd en gheſchicktheyd te brengen. Doch ick kan geenſins prijſen, datmen alle Paerden, ſonder *Conſideratie* op ſulck een wijs in't *Galopeeren* ſou *exerceeren*. In tegendeel ſegg' ick, ſoo nut en noodwendigh 't *Exercitium* des *Galops* voor ſommighe Paerden is, even ſoo ſchaedlijck en verderflijck ſou het weer voor andere ſijn, indienmen niet (volgens't geen ick alreeds geſeyd heb) behoorlijck onderſcheydde den aert en de gheleghentheyd des Paerds. En gewiſſelijck, 't ſtaet te vreeſen, dat eenige Paerden, op de gedaghte wijs in't *Galopeeren* *geexerceert* werdende, binnen een Maendt tijds meer kraghten des Ghebeents verlieſen moghten, alſe in een gantsch Jaer weer ſouden konnen veroveren.

Maer ick ſou deese Regel prijſen, indiense kon onderhouden werden, naementlijck, dat

ghy, in't *Exerceeren* des *Galops*, u rightede niet alleen (gelijck nu geſeyd is) nae den aert, maer oock nae de geſchicktheyd en *qualiteyten* der Paerden; nae de ſterckte des Rughs en der Beenen; nae den Adem en den Ouderdom. Oock wenschte ick wel, dat ghy de Paerden tot op haer vijfde of ſefde Jaer verſchoonde, en onderwijl haer dies te vlijtiger *exerceerde* in de gewoonlijcke *Lessen* des *Drafs*. Ick heb, door eygene Ervaerentheyd, bevonden, dat, gelijck't eenighe Paerden ſijn, die van noden hebben, veel *gegalopeert* te werden, alſoo oock deſgelijcks eenighe der ſelver gevonden werden, welcke vereyſchen, datmen haer weynigh, of gantsch niet *Galopeere*; ghelijck in't vervolgh blijckelijck genoegh beweeſen werd. Ter deſer oorſaek behaeghd my niet, datmen de Paerden op eene wijs ſou willen *Galopeeren*. Eyndlijck ſal ick kortlijck ſpreecken van den Regel, die ghy voor den *generaelen* Regel behoord te houden; naementlijck, dat ghy hitſige Paerden, welcke op de hand des Berijders dringen, moet *exerceeren* in de kleyne, of ghekortten en ingetogenen *Galop*; doch dat deese *Exercitie* niet dickmael geſchiede: Maer traeghe Paerden, welcke den Toom niet begeeren aen te neemen, behendigh, in een vrye en uytgeſpannene *Galop*; en alſdan ſullen de ſaecten ſigh wel ſchicken. Dus veel heb ick kortlijck willen ſpreecken van d'Eygenſchappen en't onderſcheydt des *Galops*. D'oorſaecten, waerom men (gelijck nu geſeyd is) eenige Paerden weynigh of gantsch niet, andere veel en wel in de *Galop* moet *exerceeren*, en niet alle op eenerley wijs, ſullen hier nae vervolgens aengheweefen werden.

XV. HOOFSTUCK.

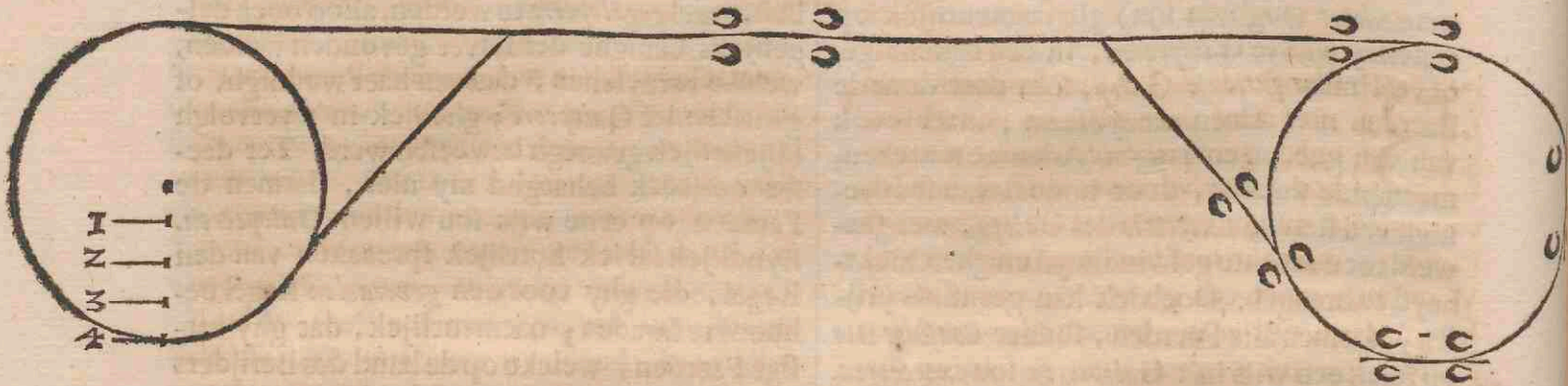
Van den Les des Dravens op den reghten wegh.

 Lhoewel ick nu alreeds dickmael, jae genoeghaem overvloedigh geſproocken heb van'r *Exercitium* des Dravens; ſoo is echter noch geen uytdruckelijck gewagh ghemaect van de reghte *proportie* en *juſteſe* deſer Les. Derhalven, als ghy uw Paerdt *exerceeren* en ghewennen wilt op den reghten wegh en in de *Volte* wel te Draven, ſoo verhoed, ſtracks in't begin van deese Les, dat het niet te veel onordeningen maecke, en geen booſe ghewoonten aenneeme: Waght u oock, dat het niet te veel, of niet te weynigh opghe-

legt werde. Ten deſen eynde ſal't van nooden ſijn, dat ghy't Paerdt te vooren bekend maeckt de plaets, daer op ghy't begeerd't *exerceeren*, laetende 't ſelve twee of driemaal op en neer gaen in de Schreede, of't *Pasſageeren*, waer van hier boven geſproocken is. Dit moet geſchieden behendigh, kort in malkander, geſwind en light. De *proportie*, of de lenghte des reghten weghs om te Draven, moet gemaeckt werden nae de gelegentheyd der Paerden, 'tſy datſe behendigh en geſwind, of in tegendeel traegh en ongeſchickt ſijn, en op de toom leunen.

nen. Voor deese laetste moet ghy de lenghte des rechten weghs verkorten, en geenssins soo langh neemen, als voor de behendige en gheswinde Paerden. Desgelijcks moeten oock voor de traege en swaere Paerden de *Volten* of *Ringen* (die aen 't eynd des rechten weghs gemaect werden, om't Paerd weer nae den gedaghten rechten wegh om te wenden) wat enger werden genoomen, als voor de veerdige en lichte.

Ondertusschen wenschte ick wel, dat de lenghte des rechten weghs tot *d'Exercitie* des Dravens, van d'eene *Volte* tot d'andere, ten minsten veertigh of vijftigh schreeden, en de *Volte* van 't midden des *Centrums* vier schreeden in de breedte gemeeten wierd, gelijk hier afgheteekent staet: Ondertusschen evenwel, dat het geschiede nae de gelegentheyd der Paerden.

Terwijl ghy nu 't Paerd tot Draeven aenmaend, soo beneersticht u, den Teugel des Tooms en des *Cavezons* behoorlijcker wijs, nae de *proportie* van 't Paerd (waer van nu alreeds gesproocken is) in de Hand te neemen, om't selve met de Kop in een goede *Postuer*, en in de reghte middelmaetige stuttingh of aenleuningh des Tooms te behouden: Wel in acht neemende, dat ghy 't Paerd op den rechten Draef set, soo als nae sijn aert en natuer van nooden sal sijn (waer van het voorgaende aghtste Hooftstuck kan nae gesien werden) en verhoedende, soo veel als mogelijk is, de *disordre*, die 't Paerd tegensdeese Les sou moogen begaen. Want ick heb alreeds gefeyd: en herhael sulcks weer op nieuws, om u dit stuck wel in gedaghten te doen blijven, dat alle Paerden genegen sijn, om met het aghter lijf *Contrastimulum* of ingebogen te gaen: Desgelijcks den Hals en Kop op d'eene of d'andere sijde te krommen of buygen. Ick voegh daer by, dat voor 't Paerd niets dienstiger, maer oock in't begin niets soo swaer te begrijpen is, als deese Les, van juyft, gelijk, en met de gantsche *proportie* des Lijfs recht en gedwongen te gaen. Oock houd' ick 't daer voor, dat even door deese gedaghte Les de Konst en wetenschap des Berijders ten deelen kan bemerckt werden; wijlmen 't Paerd hier door *d'Effecten* van de Beenen eenigermaeten bekend moet maeken. Merckt derhalven, wanneer ghy (nae de verhaelde wijs) uw Paerd op den rechten wegh *exerceert*, en gewaer werd, aen 't een of 't ander van uw gelijk-aengehou-

dene Been, dat het op 't een of 't ander Been sijn neer leght en aenleundt, willende met de *Croupe* buyten uytgaen, en alsoo een *disordre* maeken, 't sy veel of weynigh, soo moet ghy 't met het Been, de Hiel of de Spoor (nae dat van nooden sal sijn) soo langh plaegen en *soliciteeren*, desghelijcks oock met den Toom te hulp koomen, en in houden, tot dat het sijn *retireer* nae d'andere sijde, recht maecke, en gelijk gae. Desgelijcks, indien 't een onordre met de Kop begingh, en den Hals of de Kop op d'eene of d'andere sijde krom gebogen wou draegen, soo moet ghy 't dies te stercker *soliciteren* met de Teugel des *Cavezons* op d'andere sijde; soo dat de Kop, den Hals, de Borst en 't Kruys recht en in een *clerlijcke proportie* op malkander volge. De neerstige en daeghlijcksche Oeffeningh sal te weege brengen, dat het Paerd sijn hier toe t'eenmael sal gewennen; teder en gevoellijck sijnde, soo haest ghy maer alleene t'ene Been wat meer als 't andere sult aenleggen, *obedieerende* terstond, sonder eenige stercker bewegingen, tot dat ghy 't, door een geduerige daeghlijcksche vlijtigheyd daer toe gebracht hebt, om nae behooren, tusschen gelijk-aengehoudene Beenen juyft, effen en gelijk te gaen, sonder 't Lijf op d'een of d'andere sijde te buygen. Ick wenschte oock wel, dat ghy 't Paerd in deese Les aen de *Volten* of *Ringen* noyt *pareerde*, wanneer ghy 't selve in een lichten en rechten Draef, en in een middelmaetige stuttingh des Tooms vind; ten waeredan, dat het sijn op den Toom overleyde, want

want dan sou't van nooden sijn, 't Paerd door de Les des *Pareerens* weer t'saem te brengen, en tot de *Volten* gheswind en gheschickt te maecten: Vermits de Les des *Pareerens* meerendeel,

jae maer alleen voor diergelijcke Paerden dienstigh is, welcke ongheschickt sijn, en op den Toom leggen; gelijk in't volgende Hoofstuck geseyd sal werden.

XVI. H O O F T S T U C K.

Vande Les des Pareerens, en't Onderscheyd van de selve.

Belangende de Les des *Pareerens*, om een Paerd daer door op te righten, light, gheswind en geschickt te maecten, deselve moet onderscheyden werden nae de ghelegentheyd en *proportie* der Paerden, waer van hier boven gesproocken is: Want men moet een groote *differentie* maecten tusschen 't *Pareeren*, betaemelijck voor een Paerd, 't welck ongheschickt is, en op den Toom hanght, en tusschen een ander, 't welck van Natueren wel gheschickt en gheswind is; tusschen die, die met de Kop te laegh nae beneden, en tusschen de geene, welke met de Kop om hoogh en met een gestrackte Mond gaen; tusschen de soodaenighe, die van een groote sterckte des *Rughs* en geduerfaem in den arbeyd, en tusschen de sulcke, welke swack en *Laf-hertigh* sijn; tusschen de *hitfighe* en van Natueren gevoellijcke en toornige, en tusschen de traeghe en *Melancholijcke*. 't Is derhalven gantsch noodigh (ghelijck wy nu meermael gheseyd hebben) dat ghy u in alle Lessen voornaemelijck right nae den aert en ghelegentheyd der Paerden. En naedien ick nu spreekken sal van 't onderscheyd des *Pareerens*, soo wil ick eerst beginnen van 't *Pareeren* der Paerden, welke met de Kop laegh nae beneden gaen. Wy hebben gheseyd, dat al soodaenighe Paerden, waer van nu soo terstondt ghesproocken is, voor te veel en meer swaer sijn als achter. Dit veroorsaect, datse niet soo lightlijck tot *Pareeren* kunnen koomen, maer doen sulcks met groote ongeschicktheyd op de voorste beenen, en op den Toom, wijlse sich niet nae behooren bequaemen kunnen, om op d'achterste Been en te *pareeren*. 't Sal derhalven van nooden sijn, dat ghy 't Paerd deese Les des *pareerens* op soodaenigh een manier geeft, waer door ghy 't set op de reghte wijs des *Pareerens* der achterste Been en. Ondertusschen moet ghy weten, dat in deese Les des *Pareerens* drie *Tempo* t'observeeren staen. Eerstelijck, gantsch saght

en gemakelijck; in welke ghy 't Paerd voorwaerts moet helpen. Daer nae, wat stercker als te vooren; in welke ghy 't Paerd wat verheffen moet. Eyndlijck, sterck; dat het reghte volmaeckte *pareeren* behoort te sijn, 't welck ten laetsten moght ghegeven werden uyt een behendige *Galop* of *Courier*. Hier op segg' ick nu, dat ghy, om een Paerd te leeren *Pareeren*, beginnen moet uyt een behendigen *Draf*, met *observeeringh* van de drie *Tempo*; naementlijck: In't begin gantsch saght en allenxen, tot dat het Paerd eenighsins heeft leeren kennen, wat ghy van hem hebben wilt. Ondertusschen moet ghy wel in agh neemen den *Tempo* des *Pareerens*, op dat ghy, wanneer't met de Kop neerwaerts druckt, stracks met den selven *Tempo* den Teugel des *Cavecons* verheft en achterwaerts ruckt, soo sterck als van nooden sal sijn, om een *contra tempo* te maecten. Desgelijcks, dat ghy oock te gelijk en in eenen *tempo* 't ligchaem wel en mer gemak te rugg' doet sincken; doch niet te veel: Insonderheyd, indien 't Paerd vreesaghtigh is, wijl't daer door verschricken en een *disordre* maecten moght, als ghy 't Lijf te veel of te sterck begond te werpen. Verheft en ruckt oock de Hand met de *Cavezon* in den *Tempo* des *Pareerens* d'eene niet meer noch stercker als d'andere, maer recht ghelijck, op dat het Paerd met een reghte Kop blijve, ten waere dan, dat het alreeds ghewoon was gheworden; de Kop meer op d'eene sijde als op d'andere te draeghen. In dit gheval moet ghy, soo wel in 't *Pareeren* als anders, de Teugel des *Cavecons* meer verheffen en rucken op de sijde daer het aldermeest weerstreevigh is. Neemt daer-en-booven in agh, wanneer ghy 't Ligchaem sinckt, dat ghy niet te ghelijck oock de Hand met de Toom en *Cavezon* nae u, of beneedenwaerts treckt, maer dat deselve in't *Pareeren* aen haere plaets blijve en verheeven werde, ghelijck hier boven gheseyd is. Op deese

wijs sal't Paerd sijn aghter *uniceeren* en neerfetten, maer in tegendeel sijn van vooren verheffen, en geswind tot *Pareeren* moeten maecten. Indien ghy anders deed, en in't *Pareeren*, uyt onvoorsichtigheyd, den eenen Teugel des *Cavezons* meer en stercker gebruyckte als den anderen, soo sou't Paerd daer door gewend werden met een ghekromden Hals te *Pareeren*. Desgelijcks, als ghy de Hand in't *Pareeren* nae u trecken, en niet verheffen soud, soo soud ghy't Paerd met de Kop veel meer nae beneden dwingen, als verheffen. *Observeert* oock met alle neerstigheyd, dat het Paerd sijn in't *pareeren* met d'aghterste voeten niet op d'een of d'andere sijde werp, 't welck ghy ghenoeghsaem kond ghewaer werden aen uwe gelijk-aengehoudene Beenen: En soo haest dit geschied, soo moet ghy in den *tempo* des *Pareerens* 't Been, de Hiel, of de Spoor (op deselve sijde, daer heenen 't Paerd sijn werpt) sterck en wel in de sijde drucken. Want het *Pareeren* moet juyft, recht en te gelijk op beyde d'achterste Beenen gheschieden. Maer als een Paerd sijn op de gedachte wijs in't *Pareeren* achter uyt werpt, soo kan't *Pareeren* oock niet juyft sijn.

Al foodanige Paerden, die benedenwaerts gaen, traegh sijn, of, soo ick already geseyd heb, op de voorste Beenen *pareeren*, moet ghy stracks in den selven *Tempo*, wanneerse in't *pareeren* sijn, de Sporen eens, of, soo't van nooden is, tweemaal geven, doch stracks op malkander; te ghelijck de Hand met de *Cavezon* ruckende en verheffende, soo datse uyt het *Pareeren* voor uyt springen, en de voorste Beenen weer opheffen moeten. Of doerse wel behendigh en met een groote *furie* van eenige hooghte af draeven, en *pareertse* sterck, leggende in den *Tempo* des *pareerens* 't Lijf ruggwaerts, en verheffende (gelijck nu geseyd is) de Hand met de *Cavezon*; doch laet even gelijckelijck in't *pareeren* de Beenen fraey manierlijck, *dispropata* en wel *à tempo* voorwaerts gaen: Want daer door sal't gedwongen werden, de voorste Beenen te verheffen, te buygen, en sijn in't *pareeren* op de *Hanche* te ferten: En dies te meer noch sal deese Les *effectneeren*, wanneer ghy't Paerd altijd nae't *pareeren* van de hooghte af, weer te rugh de hooghte op doen gaen sult: Want hier door moeten diergelijcke Paerden achter met geweld *uniceeren* en sijn ferten; maer in tegendeel sijn voor oprichten.

Men vind oock Paerden, die in't *pareeren* uyt boosheyd (of wel door een quaede Onderwijsingh) met geweld den Toom *attacheeren*, om de hand des Berijders te *forceeren*, en

desghelijcks op de voorste Beenen te *pareeren*. Met de foodaenighe sult ghy den volgenden Regel houden, die ick meenighmael goet en *perfect* bevonden heb: Naementlijck, dat ghy deselve sterck *pareert*, uyt een behendigen Draf of *Galop*, nae de gheschicktheyd des Paerds; en dat ghy't selve nae de voor-aengheweefene *Ordre*, door de Sporen stracks en sonder stillstaen weer in den Draf of *Galop* aendrijft; en uyt den Draf of *Galop* weer *pareert*, en uyt het *pareeren* weer in den Draf of *Galop* brengt; en alsoo voorts *continueert* nae de gheleghentheyd des Paerds, tot so langh het den boosen aert ten deelen benoemen sal sijn. Ghy sult ghewisselijck een goed *Effect* van deese Les ghewaer werden, wijl men't Paerd daer door geschickt tot *pareeren* en veerdigh tot den *Galop* maect.

't Kan oock niet anders als goed doen, indien ghy foodaenighe Paerden, die voor al te swaer en ongheschickt tot *pareeren* sijn, vermaende en verhieft in de *Pasfaden*, op datse sijn nae de hulp der Roede en der Hand voor opdoen, en sijn daar nae in't *Pareeren* dies te lighter verheffen moghten. Ghy moet oock vlijtigh aght neemen op de Paerden, welcke (ghelijck verhaeld is) soo in't *pareeren* als anders, op de Handt leunen en neerdrucken; doch almen haer met de Toom of *Cavezon* verheft, de Kop opwerpen, en om hoogh smijten. Soo haestse deese *disordre* met de Kop begaen, moet ghyse met de Sporen behoorlijck straffen, d'een om d'ander, of beyde te ghelijck ghebruyckende, saght of sterck, nae de gelegentheydt des Paerds; houdende de Hand vast, en wat meer aenghetoogen als anders. Indien ghy deese *ordre* volght, soo haest het de ghedachte *disordre* begaet, soo sult ghy daer door't Paerd met de Kop recht maecten. Booven dit alles neemt deesen Regel waer, en slaet wel aght, dat ghy de Paerden (welcke hard op de Hand dringen, en in't *pareeren* benedewaerts booren) sterck *pareert*, en dickmael opwaerts doet gaen. Hoe harder ghy't Paerd in't *Pareeren*, of anders in den Toom vindt, hoe harder en stercker ghy't *pareeren*, en daer op, sonder stilhouden, weer te rugg'doen gaen moet; op foodaenigh een wijs, als u in't volgende Hooft-stuck geleerd sal werden: Want dit sijn de *principaale* Lessen, die de Paerden juyft maecten, naementlijck, het *Trotteeren* of Draven, het *Pareeren*, en het aghterwaerts doen gaen. Deese brengen een Paerd op een wonderlijcke wijs in malkander, maecten't vast en recht van Kop en Hals, en light op

op de Hand. Derhalven, indien ghy de gedachte Les voorby gaen, of niet op een behoorlijke manier verrichten woud, soo vrees' ick, dat ghy u in veele dingen te vergeefs sult bemoeven. Ten anderen, om de Paerden, welke hoogh en met een gestrackte Mondt gaen, in deese Les t' onderwijfen, soo moet ghy aenmercken, en ghy sult oock bevinden, dat deselve (wijlfe voor veel lichter sijn als achter) sijn altijd gheneeghen sullen toonen, om op d'achterste beenen te *pareeren*, en in tegendeel sijn voor hoogh te verheffen; willende op eenmael, of op eene *Tempo pareeren*. En gelijk als de geene, waer van hier boven ghesproocken is, sijn in 't *pareeren* weynigh, of gantsch niet verheffen, soo sullen sijn deese daer regens al te veel verheffen willen. Maer naedien 't behoorlijk is, dat het *pareeren* geschiede met een juyft gelijk gewicht van de Borst, niet te hoogh noch niet te laegh; met een ingeboogene *Croupe*, van twee of drie *Tempo*; soo is t van nooden, soo wel in deese als in alle andere Lessen, het reghte midden te treffen. 't Is seer dienstigh, diergelijcke Paerden hier in wel t'oeffenen, en dickmael te *pareeren*: Evenwel moet sulcks niet hard noch sterck, (gelijk met d'andere) maer gantsch saghtelijck en geduerfaem geschieden, uyt een behendige *Draf*; op datse in 't *pareeren* leeren een kleyn *courbetje* maecken, en geen tijd moogen hebben, om sijn van vooren hoogh te verheffen, en op een mael, of in, eenen *Tempo* te *pareeren*. Op datse oock in 't *Pareeren* geen *disordre* met de Kop moghten begaen, deselve strackende of opwerpende; maer ter behoorlijcker plaets en in een goede *postuer* hielden, soo let hier wel op, dat ghy de Handt met de Toom en *Cavezon* vast, kort en (ghelijck geseyd is) laegh onder de Sadel-knoop voerd, met soodaenigh een bestendigheyd en wel *getempertheyd* (dat is, niet te hardt noch te saght in den Toom houdende) dat ghy deselve in 't *Pareeren* gantsch niet beweegt, noch (gelijk te vooren) verheft. Want indien ghy de Hand, in 't *pareeren* van sulcke Paerden, verheffen woud, soo soudense oock de Kop verheffen. Maer boven alles sult ghy 't volkoomene *Effect* gewaer werden, wanneer ghy in den *Tempo* des *Pareerens* 't Paerd met de Kuyten of Hie-

len der gelijk-aengehoudene Beenen dwinght by malkander te blijven. Deese hulp der Beenen in den tijd des *Pareerens* sal 't Paerd met de Kop in *postuer* houden staen; en vast setten, insonderheyd alsse voor heenen daer in onderweesen sijn geworden; gelijk in 't voorgaende Negende Hoofdstuck geseyd is, want dan sullense sijn nu in deese Les dies te gewilliger, en nae uw begeerte gehoorsaemer betoonen, *consenteerende* in 't Gebit, en happende nae 't selve. Maer indien een Paerd, dit alles onaengesien, in 't *Pareeren*, of *gepareert* hebbende, de Mond voorwaerts strackte, of de Kop opwierp; sijn niet begeven wou onder de ghehoorsaemheyd des Tooms; de hulp des Hands, of de straf der Sporen niet aghtede, en sijn met de Kop niet recht begeerde te stellen ('t welck swaere traeghe Paerden, en de soodaenighe die van een boose Natuer en quaede *proportie* sijn, ghemeenlijck pleegen te doen) soo laet het stil staen; treckt den Toom vast aen; leght de reghter hand op de boght van den Hals; druckt deselve als nae beneden, en geeft het de Sporen d'een om d'ander, nu op d'eene, stracks op d'andere sijde, saght en hard, nae de gevoelijckheyd des Paerds, soo langh tot dat het den Hals buyght, en sijn met de Mondt tot ghehoorsaemheyd geeft (gelijk ick vertrouw dat het doen sal): Doch laet ter selver tijd niet nae, 't selve met de hand op den Hals te *Careseeren* en te streelen. Dat oock 't gebruyck des Springteugels voor diergelijcke Paerden seer nut en dienstigh is, is voor deesen geseyd geworden, en derhalven onnodigh, om hier weer te herhaelen. Eyndlijck segg' ick, dat ghy dusdaenighe Paerden, en voortnaementlijck de sulcke, welke van een al te saghte en weecke Mond sijn, niet hard (gelijk te vooren van d'andere geseyd is) maer gantsch soetelijck en gheduerfaem moet *Pareeren*, tot datse, door deese *ordre* des *Trotteerens* en *Pareerens* (waer van wy tot noch toe gehandelt hebben) een vaste seeckerheyd, of stuttingh des Tooms hebben aenghe-noomen; doende niet meer sulcke onordentlijcke bewegingen met de Kop. Hier nae kond ghy 't, nae de gelegentheyd des Paerds, van dagh tot dagh hoe langer hoe stercker *pareeren*. En dit is alloo 't geen ick van deese Les in 't kort hebben willen seggen.

XVII. HOOFSTUUCK.

Vande Les des te rugg' gaens : De Nuttigheydt der selve, en wat daer ontrent noodwendigh t' Observeeren staet.

Hoe slegt en geringh deese Les van eenighe geächt moght werden, soo isse evenwel van groote *Importantie*: En 't is niet alleen nut, maer oock noodwendigh, dat een yeder Paerd daer in wel onderricht en geoeffend werde. Want door deese Les werden d'andere, van welke wy tot noch toe gehandeld hebben, naementlijck, des *Trotteerens* en *Pareerens*, eerst *perfect*; wyl hier door oock allerley fouten en quaede ghewoonten der Paerden *gecorrigeert*, en deselve haer benoomen werden, soo datse veel meer als te vooren de hand des Berijders ghehoorsaemen. Maer vermits deese Les ghelijck als tegens de Natuer der Paerden is, en datse derhalven deselve niet geerne verrichten; insonderheyd niet de jonge en andere onberedene Paerden, soo is 't nodigh, dat gy hier in verstandiglijck en met groote *patientie* handeld; de selve niet soo *stracks* (gelijck sommige pleegen te doen) met geweld daer toe dwingende, en als ten eersten gehoorzaamheyd begeerende. Ter deeser oorsaeck dan, indien 't gebeurde, gelijck lightlijck geschieden kon, dat een Paerd seer weerstrevigh en hartneckigh was, soo woud' ick wel, dat ghy de jonge, of andere onberedene Paerden, deese Les niet liet *exerceeren*, voor datse te vooren door de Les des *Dravens* en *pareerens* eenighsins wel onderweesen, met de Kop recht vast, en in den Rugg' wel sterck geworden waeren; ten deelen verstaende de verscheydene *Effecten* van Hand en Sporen. Dit doende, soo meen' ick, datse tot deese Les dies te bequaemer en geschickter, oock, sonder groote *Confusie* en *disordre*, veel gewilliger en gehoorzaemer sullen sijn. Want anders, indien gy een Paerd met geweld woud leeren achterwaerts gaen, sonder de vooraengeweesene *ordre* te houden, en dat in soodaenigen tijd, als't nogh ongeschickt is, nergens van wetende, en noch hulp, noch straf kennende, soo soud ghy bevinden, dat een Paerd deese Les dickmael sou weerstreven, niet uyt een boose weerspannighe Natuer, maer door onkunde; niet uyt een groote sterckte, maer door swackheyd des Rughs; niet uyt boosheyd en toorne, maer uyt bevreesstheyd, wyl het niet weet, wat 'et doen moet. En of het schoon eenige treden

te rugg' gingh, soo sal sulcks echter met groote *disordre* en veelerley onmanierlijckheden geschieden; waer door het oock verscheydene quaede gewoonten sal koomen aen te neemen, 't welck geen kleyne verwerrigh sou konnen veroorsaecken. 't Is derhalven seer ongerijmd, een Paerd, sonder de reghte ordentlijcke *Onderwijningh*, tot deese Les met geweld te willen dwingen.

Maer als ghy uw Paerd in d' aengewesene ordentlijcke Lessen wel onderweesen en *geexerceert* hebt, en nu oock wilt, dat het nae uw begeerte cierlijck, gewilligh en gehoorzaam, sonder groote verwarringh, te rugg' treede, wanneer en soo meenighmael als't u behaeghd, soo laet het uyt sijn gewoonlijcke Les eenige schreden voorwaerts gaen, aen eenige Muer, indien ghy soodanigh een gelegentheyd hebben kond, op dat het sich niet soo light nae d' een of d' andere sijde moght werpen. Helpt het dan met de *Cavezon*, den eenen Teugel om den anderen, of beyde te gelijck, behendigh in malkander, sterck of swack, nae de gelegentheyd des Paerds. Spreekt het daer-benevens met vriendelijcke woorden aen, of het een treede of twee te rugg' wil gaen. Ondertusschen moet ghy wel in aght neemen, dat ghy met uw Beenen juyst en vast, sonder beweegingh sit. Want indien ghy in 't begin oock te gelijck de Beenen bewegen woud, soo soud ghy 't Paerd veel meer veroorsaecken voorwaerts als achterwaerts te gaen; insonderheyd, soo 't gevoellijck en vreesaghtigh was. Dit ghebeurd dickmael door d' onvoorsightigheyd des Berijders, 't welck dan van eenighe verkeerd op ghenoomen werd, even als of 't Paerd sulcks uyt hardneckigheyd deed, daer doch dit gebreck (op sulck een wijs gheschiedende) veel meer den Berijder selfs behoorde toegeschreven te werden. Of 't oock schoon sich roedroegh, dat het op u veelvoudigh *soliciteeren* d'eerste mael niet een tred te rugg' wou treden, soo moet ghy 't echter niet met geweld soo *stracks* daer toe dwingen, voor dat ghy te vooren genoeghaem uytgevonden hebt d' eygentlijcke oorsaecken, waerom het hier in weerstrevigh en ongehoorsaem is. Want dit komt dickmael voort uyt *suffisante* Redenen, en insonderheyd aldermeest, om datse swack van

Rugg'

Rugg' en lendenen sijn. Ter deeser oorsaek sijnse d'aghterste beenen niet wel maghtigh, om deselve soo stracks nae de voorste te *reguleeren*: Derhalven, als men haer te rugg' wil doen gaen (offe sulcks schoon geerne souden willen doen, en met de voorste Beenen gewillig te rugg' treden) soo blijvense evenwel achter staen, krommen en buygen sijn, en wanckelen met het Lijf van d'eene sijde nae d'andere, wijsse al haere kraghten daer aen te kost moeten leggen. En even hierom moet ghy dies te minder foodanighe Paerden met gheweld en als op eenmael daer toe dwingen. In tegendeel moet ghy 't met groote verdraeghsaemheyd door de daeghlijcksche Oeffeningh daer toe gewinnen, en met saghte middelen tot deese Les bequaem maecten. Indien ghy anders te werck gaet, *force* en haest gebruyckende, soo soud ghy 't lichtlijck (vermits het swack van rugg' en lendenen is) eenigh naedeel konnen veroorsaeken, of maecten, dat het sijn in 't Kruys veruckte. Dit sou oock selfs konnen ghebeuren een Paerd, 't welck sterck van rugg' is, wanneer men met het selve geweldelijck sou willen handelen.

Ten anderen gebeurd het oock dickmael, dat een jongh Paerd niet geerne te rugg' gaet, uyt vreesse; wyl 't noch niet weet, wat het doen moet: Insonderheyd indien 't misschien alreeds daerom eens geslaegen was geworden.

Ten derden komt het ghemeenelijck 't ontsaen uyt een groote ongheschicktheyd, wanneer een Paerd onaerdigh, dom, en niet te voeren door d'ordentlijcke Lessen geschickt en wel *geprepareert* is. Oock komt het dickmael uyt een boose, toornige en weerspannige Natuer. Hier uyt kond ghy nu afneemen, indien ghy een Paerd, sonder *observatie* der oorsaeken, haestelijck op eenmael, en met gheweld hier toe dwingen woud, dat ghy 't niet alleen daer toe niet brengen, maer selfs in een grooter *disordre* en weerspannigheyd doen vallen soud. In tegendeel, soo ghy voor heenen met alle neersigheydt d'oorfaecken *observeert*, waer van daen dit voortkomt, soo sult ghy dit alles op een ordentlijcke wijs, met kleyne moeyte en sonder groot geweld konnen te weegh brengen, en alle onmanierlijckheden af wenden.

Ick heb te voeren geseyd, wanneer uw Paerd niet stracks op uw begeeren te rugg' wilde, dat gy 't niet soo terstond met geweld daer toe dwingen moet; maer laet het eenige schreeden weer voorwaerts gaen, en *soliciteert* dan op nieuws soo langh, tot dat ghy 't daer toe brengt, om ten minsten eene treede aghterwaerts te gaen. En indien het dit gewilligh komt te doen, hoe

weynigh het oock sijn moght, soo verseeckert het daedlijck met streelen en kloppen op den Hals, op dat het bemercke, recht en uw begeerte gedaen te hebben. Want als 't een reys twee of drie op deese wijs verseeckerd is, soo sal 't leeren kennen, dat het door dit te rugg' treden bemind en gestreeld werd, en sal naederhand dies te gewilliger en genegener tot dese Les sijn. Doch indien 't noch niet begeerde, soo laet yemand te voet voor u, of tegens u aen treden, die 't Paerd met een roede en harde stem bedreyghe, met de ghedaghte roede op d'aerde, somtijds oock tegens de voorste Beenen, of wel, indien 't van nooden waere, op de Neus van 't Paerd slaende. Dat hy oock eenen Teugel in de hand neeme, die aen de *Cavezon* gebonden is, en 't Paerd daer mēē ter rechter tijd eenen ruck om den anderen geve. Maer ondertusschen staet te letten, wanneer ghy 't Paerd wilt aghterwaerts doen gaen, dat ghy, even met het te rugg' rucken, en 't verheffen des Tooms en *Cavezons*, een seeckere *Mensuer* en de reghte tijd moet houden; soo dat ghy, wanneer 't Paerd de voet verheft, en te rugg' wil setten, te gelijk oock in den *Tempo*, dat het de voet neerset, de *Cavezon* te rugg' treckt; soo dat altijd het te rugg' treden des Paerds, en het rucken mer de *Cavezon*, eene *Tempo* sy, en te ghelijck met malkander gheschiede. Deese *Mensuer* moet ghy houden *Tempo in Tempo*, soo dickmael, als ghy begeerd dat het Paerd treden te rugg' sal doen. Op deese wijs sult ghy sien, dat het door kleyne moeyte sijn tot de gehoorfaemheyd deeser Les sal begeven, indien ghy maer eenige daegen tijds daer aen te kost wilt leggen.

Ghy moet oock wel in aght' neemen, wanneer 't Paerd in 't aghterwaerts gaen sijn met het achterlijf op d'eene of d'andere sijde werpen of krommen wilde, dat ghy 't terstond, door 't aenleggen der Beenen, der Hielen of der Sporen, *Justeert*, en deselve soo langh in de sijde druckt, tot dat het met het Ligchaem recht gae. Ondertusschen evenwel moet ghy in uw voorneemen voortvaeren; want het achterwaerts gaen moet recht en met een gelijcke *proportie* des Lijfs geschieden. Hier uyt nu kond ghy sien, hoe noodwendigh het is, dat een Paerd te voeren staet, d'ordentlijcke hulpen des Hands, eer ghy 't in deese Les begeerd 't onderwijfen.

Doch indien een Paerd (gelijck wel sou konnen gebeuren) 't welck nu alreeds in alle goede *ordren* wel onderweesen waere geworden, u evenwel hier in hardneckigh en weerspannighlijck weerstreefde, sijn verlaetende op sijn kraght,

kragt, soo kond ghy dan wat scharper handelen, en 't selve met geweld daer toe dwingen. Evenwel waerschouw ick u, wanneer ghy fiet, dat het Paerd sich daer over foodaenigh vertoort heeft, dat het sich niet light weer bedaeren kan (gelijck dan diergelijcke Beesten wel gevonden werden) dat ghy van 't geweld aflaeft, en 't selve niet verder dwinght, voor dat het weer uyt de boosheyd of *colère* tot sich selven gekoomen is; of veel liever, niet voor 'sanderen daeghs. Want ick verseecker u, dat foodaenigh quaedaerdige Paerden van een boo-

se Natuer, alsfe vertoort werden, uyt enkele *Desperatie* alle Straffen veraghten, hoe hard en schricklijck die oock sijn moghten, sich hoe langer hoe meerder daer tegen stellende. *Procedeert* derhalven nae de Natuer der Paerden; in 't begin saght en verdraeghsaem, 't sy in wat Les het oock sijn moght: Soo sult ghy 't veel meer door daeghlijckliche Oeffeningh en neerstige Onderwijningh overwinnen, en tot volkomene Gehoorfaemheyd brengen, als door hard geweld.

XVIII. H O O F T S T U C K.

Vande Les des Dravens in den Ringh.

NAedien ick hier boven gesproocken heb, hoedaenigh ghy uw Paerd op den rechten wegh in 't Draeven behoort *t Exerceeren* en 't Onderwijsen; en nu oock spreekken sal van *d'ordre* des Draevens in den Ringh, en hoe ghy u daer in te draegen hebt, soo merckt, dat niet minder als voor heenen van nooden is, 't Paerd, eer ghy 't op den Draf set, de *proportie* der Rondten, of *Volten*, eenighsins bekendt te maecten, laetende 't selve in de Ringen, of *Volten*, twee of driemael van d'eene sijde tot d'andere omgaen, in de Schreede, of *Pasageeren*, waer van wy te vooren ghewagh gemaect hebben; op dat het daer nae in den Draf den *Circkel* der Rondten, of *Volten*, sonder *disordre* dies te gewilliger aenneemen, en uw begeerte leeren kennen moght. Ghy sult bevinden, indien ghy uw Paerd nae de vooraengeweesene *Ordre*, en insonderheyd op den rechten wegh, in d'oeffeningh des Dravens, als sijnde 't reghte en waere *Fundament*, wel sult onderweesen en *gejusteert* hebben, soo dat het nu recht gaet, en met de Kop ten deelen *ferme* en bevestight is, dat het dies te veerdiger, geschickter, gewilliger en gehoorfaemer sal sijn tot deese Les des Dravens in den Ringh, en daer nae oock soo voort van d'eene Les tot d'andere. Doch ghy moet hier de foodaenige niet naevolgen, welke alleen nae haer goedduncken in een, twee of drie t'faemgheslootene Ringen rondom swieren, tellende d'omkringh van d'eene sijde tot d'andere, sonder Reden, sonder *Ordre*, sonder behoorlijcke middelen, sonder *Fundament*, sonder gebruyck des *Cavezons* of Neusbands, der Beenen, Hielen, Spooren, en der reghte tijd, wanneer en hoe men daer mē een Paerd be-

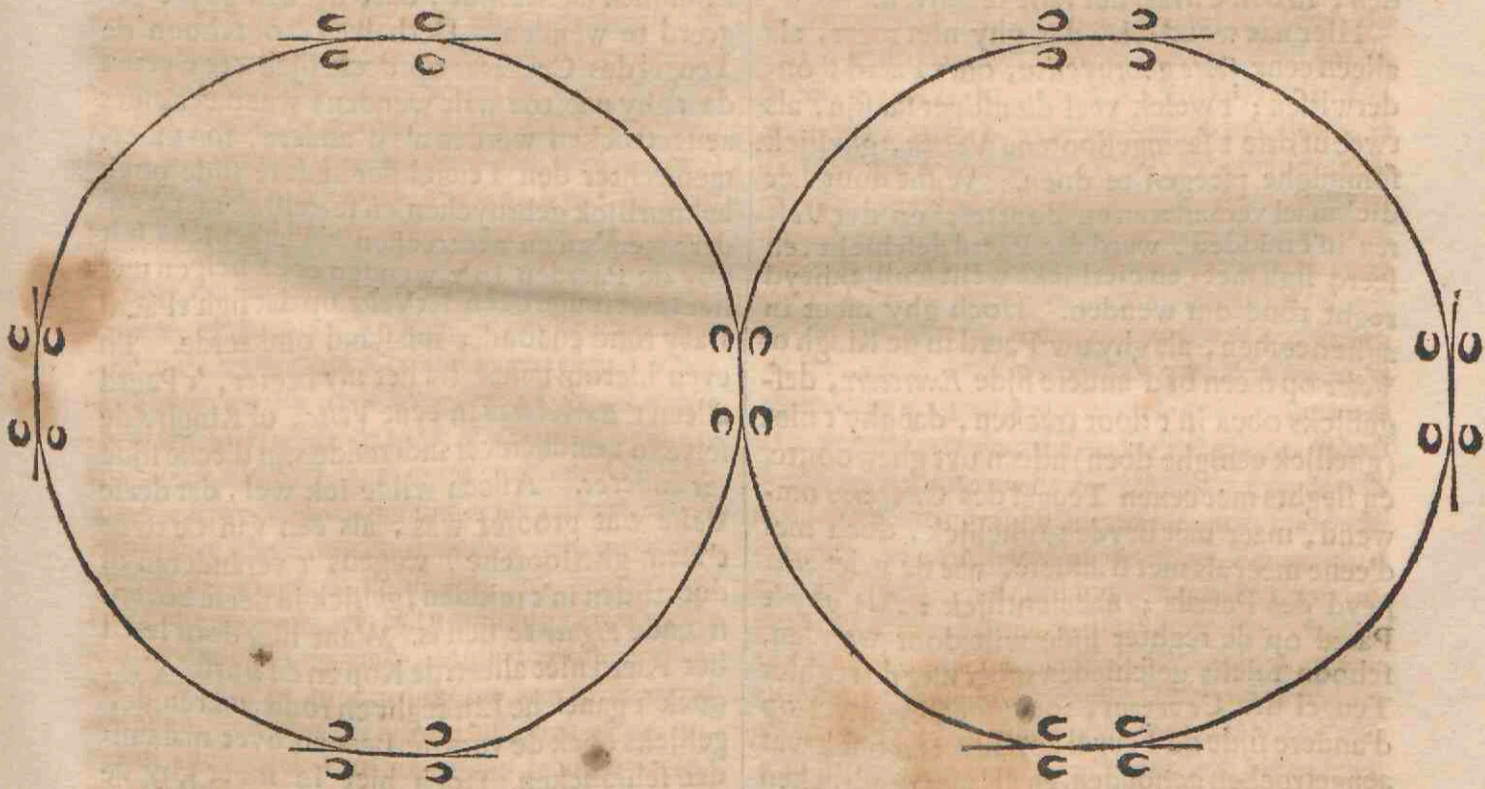
hoorlijck te hulp moet koomen, om 't selve toe een volle gehoorfaemheyd en kennis te mogen brengen, op dat het wist de wil sijns Berijders: Desgelijcks, sonder *observeeringh* der *Accidenten*, die sich hier ontrent moghten vertoonen en toe draegen; meenende, 't sal sich van langer hand wel selfs schicken; en dat het genoegh is, d'omkringen te tellen. Deese, segg' ick, moet ghy niet naevolgen, maer u schicken nae de gelegentheyd des Paerds, en nae dat het genegen is de Kop te draegen, en 't ligchaem te voeren. Want ick heb te vooren gheseyd, dat de Paerden genegen sijn, de Kop meer aen d'eene sijde als aen d'andere te laeten sincken, en met het Lijf te hangen of buyten, of binnen tegens de *Volte*. 't Sou wel betaemlijck sijn, 't getal der Rondten, of *Volten*, op de rechter sijde te beginnen en t'eyndigen; doch deese *ordre* staet meer *t'observeeren* ontrent asgerichte Paerden, die in haere Lessen juyst sijn, als ontrent foodaenige, die noch onderweesen moeten werden. Derhalven behoeft ghy in dit stuck aen deese *ordre* gantsch niet gebonden te sijn; maer *observeert*, op welke sijde uw Paerd geschickt of ongeschickt, gewilligh of ongewilligh, gehoorfaem of ongehoorfaem is. *Exerceert* het dan aldermeest op de sijde, daer ghy 't ongeschickt, ongewilligh of ongehoorfaem vind, 't sy de lincker of de rechter sijde. Op deese sijde moet ghy niet alleen beginnen en voleynden, maer oock den omkreys meerder maecten, als op d'andere sijde, daer 't Paerd ghewilligh is, en geerne heenen gaet. Want de geschicktheyd en gehoorfaemheyd der Paerden moet nae de *Volte* gelijck, en op d'eene sijde soo veel als op d'andere gewilligh sijn.

Beneerstight u derhalven soo veel als mogelijck

lijck is, om 't Paerd te gewinnen, met een recht Lijf in de rondte der *Volte* te blijven: Want uyt het reghte rond rijden komt de *perfectie* der *Volten* en *Radopiaten*; naementlijck, wanneer 't Paerd, gelijk geseyd is, gewend en *gejusteert* is geworden, om sich met het gantsche Lijf recht rond om te wenden. Onder tusschen moet ghy wel in acht neemen, wanneer uw Paerd, 't sy uyt ongeschicktheyd of uyt ongeduld, sich met het achterlijf uyt den Circkel der Rondten of *Volten* wou werpen, of sich tegens de *Volte* hingh, willende u gelijk als de tijd ontfleelen, om de *Volten* dies t'eerder te doen eyndigen, dat ghy 't in dit geval met het Been, de Hiel, of de Spoor, ter soodaeniger sijde daer 't sich heenen werpt, soo langh moet quellen en aenmaenen, tot dat het de reghte ronde *Circumferentie* der *Volten* bereyckt heeft. Hier moet ghy, hoe weynigh het oock van nooden moght sijn, wel nauw op letten, en 't Paerd in yeder omkringh viermael *Justeeren*; *observeerende*, dat het gelijk, recht en juist op de rondte of *Volte* blijve. Indien 't nu gebeurde, dat sich 't Paerd een of meermael van de reghte *Circumferentie* der *Volte*

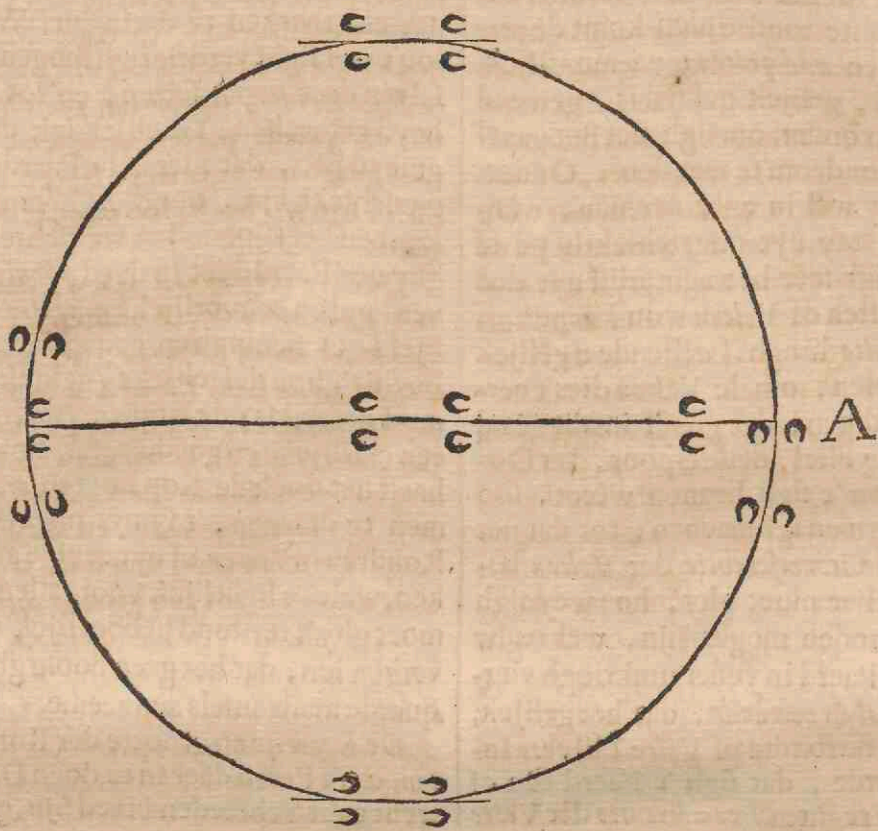
ontstal, of andersins eenige *disordre* maeckte, soo moet ghy 't evenwel niet soo terstond met geweld foecken te dwingen: Want hier door sou't wel light verdrietigh mogen werden, sich selven daer tegen setten, en tot weerspanningheyd geraecken: Ghelijck ick dan hier boven geseyd heb, dat niet alle Paerden soo stracks gheschickt sijn, om d' *Effecten* der Beenen te kunnen begrijpen. Ick wenschte derhalven, dat ghy uw Paerd hier in deed *obedieeren* met goed verstand en behoerlijcke *discretie*; door daeghlijckse Oeffeningh en geduerige Neerstigheyd. Bevljtight u desgelijcks (gelijck nual meenigmael geseyd is) de Kop te *Justeeren*, 't selve in een sierlijcke en goede *postuer* houdende. Soo haest het oock de Kop buyten *ordre* moght komen te draegen, 't sy uyt ongewoonte van de Rondten of *Volten*. of uyt eenige andere oorsacken, welcke lightlijck voorvallen kunnen, soo moet ghy 't terstond behoerlijck *Corrigeeren*, en verhoeden, dat het geen boose ghebruycken of quaede aenwensels aenneeme.

De *proportie* en grootte der Rondten, of *Volten*, om 't Paerd daer in te doen Draeven, sal ontrent acht Schreeden breed sijn, gemeeten van 't

midden des *Centrums* tot de *Circumferentie* toe; gelijk in deese *Figuer* te sien is. Deese *Volten* mogen een alleen; of twee aen malkander geflooren werden; alhoewel een alleen genoegh is, om 't Paerd daer in t' *Exerceeren* en te *Justeeren*; verkeerende de *Volten*, en van d' eene sijde ter anderer veranderende, in 't midden door

te rijden. Doch indien de Natuer uws Paerds van een boos *Temperament* was, geneegen tot weerspanningheyd, sich haest vertoornende en verwarrende, soo soud'et in 't begin dienstiger sijn, 't selve t' *Exerceeren* in de twee geslootene Ringen of *Volten*, van d' eene sijde ter anderer, tot dat het eenighsins ghewoon was gheworden

den, in den Circkel der *Volte* te blijven.

Hier nae woud ick, dat ghy niet meer, als alleen eene *Volte* gebruyckte, om't Paerd t' onderwijfen; 't welck veel dienstiger sal sijn, als twee of drie t' saemgeslootene *Volten*, ghelijck sommighe pleegen te doen. Want door het dickmael veranderen en doortrecken der *Volten* in't midden, werd een Paerd geschickt, en leerd sich met een sierlijcke welstaenlijckheyd recht rond om wenden. Doch ghy moet in acht neemen, als ghy uw Paerd in de Ringh of *Volte* op d' een of d' andere sijde *Exerceert*, desgelijcks oock in't door trecken, dat ghy't niet (ghelijck eenighe doen) alleen uyt ghewoonte, en sleghts met eenen Teugel des *Cavezons* omwend, maer met beyde te ghelijck, doch met d' eene meer als met d' andere, nae de gelegentheyd des Paerds; naementlijk: Als ghy't Paerd op de reghter sijde wilt door wenden, schoon sulcks geschieden moet met de reghter Teugel des *Cavezons*, soo moet evenwel op d' andere sijde de Teugel des *Cavezons* oock wat aengetrocken gehouden, en als met aendrukken der Hand aen den Hals ghewend werden nae de reghter sijde. Hier door sal't in't omwenden de Kop en den Hals gelijk, recht en in sijn *Postuer* behouden konnen. Anders, indien ghy't (nae de ghewoonte van eenige onverstandighe) alleen met den eenen Teugel des *Cavezons* omwend, soo sal het den Hals moeten buygen en

krommen nae de sijde, daer heenen ghy't begeerd te wenden. Derhalven, of schoon de Teugel des *Cavezons* op deese sijde (te weeten daer ghy nae toe wilt wenden) wat meer moet aengetrocken werden als d' andere, soo moeten echter den Teugel der andere sijde oock behoorlijck gebruycken, en te gelijk met d' andere wenden en aentrecken. Desgelijcks sult ghy de Paerden in't wenden oock helpen met het inwendige Been der *Volte*, op dat sich't Paerd fraey rond en sonder misstand omkeerde. En even hierom behaeghd het my beeter, 't Paerd alleen t' *Exerceeren* in eene *Volte*, of Ringh, de selve in't midden veranderende van d' eene sijde ter anderer. Alleen wilde ick wel, dat deese *Volte* wat grooter was, als een van de twee t' saem-gheslootene, wegens 't veranderen of doorrijden in't midden, gelijk in deese bovenstaende *Figuer* te sien is. Want hier door leerd het Paerd niet alleen de Kop en de Borst, maer oock 't gantsche Lijf recht en rond voeren; desgelijcks oock de voorste Beenen over malkander schrancken. Doch hier in moet ghy de Paerden ter reghter tijd helpen, soo dat ghy (gelijck geseyd is) wanneer ghy die op d' een of d' ander sijde wilt doorwenden, sulcks doet met beyde de Teugelen des *Cavezons*, en niet met eene alleen. Terwijl ghy nu't Paerd met de Kop nae't midden der *Volte* wend, soo sult ghy 't selve oock te gelijk helpen met de Hiel of Spoor

Spours des binnensten Beens, op dat het sijn niet van vooren wenden en achter stil staen moght; maer dat het recht rond met d'aghterste voeten op de voorste volghde, gelijk hier met de Letter A. af geteekend staet. Dit moet ghy *Observeeren* en onderhouden, soo dickmael als ghy in't midden de *Volte* verkeerren, of van d'eene sijde nae d' andere veranderen wilt. Op deese wijs moet ghy uw Paerd *Exerceeren* in de Ringh of *Volte*, om deselve recht juyft en rond te houden: 't Welck dan naederhand dienstigh sal sijn, om de *Manegien* (of Lessen vande Rijdschool) juyft te maecken. Ondertusschen moet ghy wel letten, dat ghy u selven *reguleert* nae de gelegentheyd en *proportie*, nae den Ouderdom, 't Vermoogen, en de gheduerfaemheyd des Paerds; u wagtende, van de jonghe en maghteloose door veel arbeys in den Ringh noch vermoeyder en kraghtelooser te maecken: Maer verkort hem 't getal des omkrings nae de ghelegentheyd van sijn vermoogen; op dat het daer over niet verdrietigh wierd, en uyt vermoeytheyd weerstreefde, gelijk dickmael pleegh te gebeuren.

Doch een jongh Paerd van groote sterckte en moedt, of anders stout en onrustigh, kond ghy 't ghetal des omkrings vermeerderen, in een behendigen Draf, tot dat ghy bemerckt, dat het door de lange en stercke Oeffeningh des Dravens wat stiller en saghtmoediger is geworden. Hier in moet ghy seer verstandigh sijn, u beneerstigende, om 't reghte midden te treffen; en in al uwe Lessen 't Paerd niet te veel arbeys op leggende, op dat het niet vermoeyd

en verdrietigh wierd: Want sulcks gheschiedende, soo sou 't Paerd de Les haeten, en deselve weerstreven. In tegendeel moet ghy 't oock inde gewoonlijke Lessen niet te weynicht te doen geven, op dat het geen boose gewoonten en quaede parten aennaeme; en dat het u niet gingh nae 't gemeene Spreeckwoord: Als 't Paerd sijn wil heeft, soo maect het den Ruyter goedt.

Oock waerschouw ick u, dat ghy 't Paerd, in 't *Exerceeren* der Rondten, of *Volten*, niet dickmael moet *pareeren*, als nae de voleyndingh van de Les. En of 't u behaeghde, veelmael te *pareeren*, soo moet ghy de plaets, daer ghy *pareert*, t'elckens verwisselen, en sulcks niet aen eene steede doen. Anders sou 't Paerd de plaets leeren kennen, en altijt, soo haest het omghekoomen was, van selfs willen *pareeren*; waer door het tot een groote *disordre* sou konnen vervallen. 't Selve sou oock lichtelijck gebeuren mogen, wanneer ghy uw Paerd (gelijk eenige doen) gewende tot een seecker getal der omkringen: Waer op volgen soude, dat het Paerd niet meer der selver sou willen maecken, als het gewoon was te doen; of anders sou 't verdrietigh werden, en sijn weerstreevigh toonen. Dit sou veroorsaecken, dat ghy 't Paerd niet sonder groote *Confusie*, soud moeten straffen, tot dat ghy 't weer in een goede *ordre* gebraght had. Dit alles kon voortkomen, uit d'aghteloosheyd en onverstandigheyd des Beryders, door welke de Paerden dickmael aldermeest weerspannigh en ongehoorsaem sijn

XIX. HOOFSTUCK.

Hoe en op wat voor een wijs men een Paerd uyt het Trotteeren (of Draven) tot Galopeeren sal brengen.

Ghy moet uw Paerden noyt *Galopeeren*, soo langh als ghy bevind, datse in den Toom hangen, of op de vuyft dringen; noch niet light en geswind genoegh gemaeckt sijnde door d'*Exercitie* des Dravens; desghelijcks oock d'ongheschicktheyd niet gantschlijck afgeleyd hebbende door de Les des *Pasfageerens*. Want anders, indien ghy dierghelijcken Paerd woud *Galopeeren*, wanneer het op den Toom hanght, soo soud ghy, door de bewegingh des *Galops*, veroorsaecken, dat het noch veel meer op den Toom hangen soude; insonderheyd, indien 't

noch daerenboven quaelijck *gheproportioneert* was, en met de Kop nae beneden gingh. Derhalven, als ghy nu voorneemens sijt, om uw Paerd uyt den Draf op de *Galop* te setten, en nu wilt beginnen, 't selve te *Galopeeren* op de *Proportie* der groote of wijde *Volte*, soo sal van nooden sijn, dat ghy 't eenige daegen te vooren *Exerceert*, om in een enge *Proportie* der *Volte* te Draven, ontrent een derdedeel of de helfte van de gewoonlijke en voorige *proportie*. Hier door sult gy 't Paerd geschickt en veerdigh maken, soo dat 'et naederhand tot d'eerste en wijde *proportie* der *Volten* dies te ligter en bequamer tot

G

Galo-

Galopeeren brengen sal sijn, als of ghy't soo stracks met gheweld en ten eersten woud *Galopeeren* op d'eerste *proportie* der Rondten of *Volten*, waer op het eerst is *getrotteert* geworden: Want door dit laetste sou veroorsaect kunnen werden, dat het Paerdt uyt ongeschicktheyd, of door eenige andere *Imperfectie* quam te feylen; sijn uyt den *Circuit* der *Volten* te begeven; van deselve af keerigh te werden, of sijn te verdedigen door eenig ander middel van weerspanningheyd, ghelijck d'ervaerentheydt meenighmael geleerd heeft. Doch als ghy't, nae de verhaelde manier, op de kleyne *proportie* der *Volte* sult *geexerceert* en ghedwongen hebben te Draven, en dat ghy't daer nae weer wijt neemt, op d'eerste *proportie* der *Volten*, op welke ghy't te vooren *getrotteert* hebt, soo sal ghewisselijck deese vryheyd't Paerd veel lighter, gheswinder, en gheschickter tot *Galopeeren* maecten: 't Sal hem oock soo veel te minder sijn wil laeten, om sijn uyt de *Volte* te begeven, maer veel meer tot veerdigheyd en ghehoorsaemheyd brengen. Ter deeser oorsaeck dan is 't noodigh, dat ghy, (volgens't geen nu gheseyd is) uw Paerd te vooren wel *Exerceert*, en tot Draven gheschickt maect, te weten, op d'enghe *proportie* der *Volten*, eerghy't *Galopeert* op de wijde en eerste *proportie* der selve.

Daerenboven, indien een Paerd ongeschickt was om in d'enge *Proportie* der *Volte* te draven, sijn seer beswaerlijck wendende, 't sy uyt traegheydt, of uyt eenige andere oorsaecten, welke die oock sijn moghten, soo is noodigh, dat ghy't selve, voor en nae de voleyndingh van sijn Les des Dravens, neerstigh en wel *Passageert*, op foodaenighe wijs, als hier boven in't twaelfde Hooftstuck beschreven is: En ick ver-

seecker u, indien den Berijder sijn in dit stuck geduldigh en bestendigh betoond, dat hy, door middel des *Passageerens*, meer sal verrichten, als dickmael met al de gantsche *Rest* der *Lesen*.

Of oock schoon een Paerd, 't sy van Natueren, of door d'*Exercitie* des Dravens, geswind en noch soo wel geschickt was om op d'eerste *proportie* der Rondten, of *Volten*, te *Galopeeren*, doch noch niet bereyckt had den behoorlijcken Ouderdom, die tot dierghelijcke *Exercitien* vereyscht werd, soo sult ghy evenwel naelaeten, 't Paerd onder den ghedaghten bequaamen tijd te *Galopeeren*: Ghelijck ick dan oock hier boven gheseyd heb, datmen de Paerden voor't sesde, of ten alderminsten voor't vijfde Jaer, in den *Galop* niet *exerceeren* magh. D'oorfaeck, waerom sulcks niet geschieden moet, is klaer; te weten, om dat de Paerden, voor den ghedaghten Ouderdom, de volkoomene kraght der Beenen, en des Marghs in de Beenen, noch niet bekoomen hebben: In tegendeel, alles is noch saght en weeck, jae veel meer Kraeckbeen, als Been; waer uyt dan lichtelijck te sien is, wat schaede en versering't *Galopeeren* foodaenighe Paerden sou kunnen veroorsaecten; behalven datse oock daer door verhinderd werden, om tot de reghte en behoorlijcke sterckte des Ghebeents te koomen. Evenwel kunnen, of liever willen, eenige Berijders, de tijd des reghten Ouderdoms niet verwaghten; weten oock ontrent jonge en andere Paerden geen *Moderatie* te gebruycken, Ick laet derhalven een yeder doen nae sijn gelieven, doch den Uytgangh geeft haer dickmael haere onbedaghtheyd te kennen.

X X. H O O F T S T U C K.

Om welcke Redenen men eenighe Paerden weynigh, of gantsch niet Galopeeren moet.

Ick heb gheseyd, datmen de jonghe Paerden met veel *Galopeeren* niet lastigh vallen of over-arbeyden soude, voor datse haer behoorlijcke kraghten bereyckt hebben, dat is, niet voor't vijfde of sesde Jaer. D'oorfaeck hier van is in't voorgaende genoeghsaem aangeweesen.

Maer vermits ick bevindē, dat de *Galop*, of d'*Exercitie* des *Galopeerens*, eenighe jonghe of andere Paerden seer dienstigh en noodwendigh is, soo vereyscht nu d'*ordre*, datmen sijn

in deese *Exercitie* in't een en't ander gheval wel en behoorlijck weet te houden. Voeght u derhalven, ghelijck nu dickmael gheseyd is, nae de gelegentheyd der Paerden. Want daer sijn'er eenige, die van noden hebben, datmen haer veel *Galopeere*, en haer daer in wel *exerceere*; en doe arbeiden; van welke wy in't volgende Hooft-stuck spreekken sullen. Eenighe andere moeten weynigh of gantsch niet *gagalopeert* werden; en van deese sal ick nu yets seggen.

't Is derhalven niet genoegh, dat ghy (ghe-lijck eenige onweetende doen) d' omkringen teld, hoe dickmael ghy uw Paerd in den Ringh *Galopeeren* wilt; maer oock moet ghy weeten d'eygentlijke oorfaecken, waerom; desghe-lijcks op wat voor een wijs ghy 't een of 't ander Paerd hier in *Exerceeren* moet. Want indien ghy ontrent dit stuck niet verstandigh sijt, geen onderscheyd weetende te houden, maer alle Paerden nae uw eygen goed duncken op eene maet, en een seecker getal der omkringen (de swack-ruggige en lafhertige soo veel, als die van een groote sterckte des Rughs en van een goed vermoogen sijn; de *ardante* of hetfige en gevoellijcke, gelijk als de traege en *Melancholycke*; de jonge nevens d'oude en volkoome- ne Paerden) woud *Galopeeren*; soo kanmen lichtelijck afmeeten, wat voor *Effecten* daer op volgen souden; en wat een groote dwalingh ghy begaen soud, en de geene begaen hebben, of noch begaen, welke de Paerden, op de nu gedaghte wijs, sonder *Fundament* en seeckere redenen, door overmatigh *Galopeeren* plegen af te matten en te plagen.

Ter deeser oorfaeck wil ick hier spreecken van soodaenige Paerden, welke ghy, nae mijn *opinie*, weynigh of gantsch niet behoort te *Galopeeren*. Merckt derhalven, dat het wel niet schaeden kan, somtijds uw Paerd eens, ruffchen d' ordentlijcke Les des Drafs, te *Galopeeren*, in den Ringh, of op den rechten wegh; doch sulcks moet alleen ten soodaenigen eynde geschieden, om't Paerd te beproeven, en daer door 't *observeeren* den aert en manier des *Galops*, die 't van sich selven aenwijst; op dat ghy saeght, hoedaenigh het daer toe genegen en geschickt was. Indien ghy bevindt, dat het Paerd van Natueren in den *Galop* geswind en *dispoost* is, en een cierlijcke manier heeft om te *Galopeeren à terra terra*, dicht op d' aerdeblijvende, soo moet ghy 't verschoonen, soo veel mogelijk is, en 't selve maer alleen tot noodwendige onderwijfingh, weynigh en niet veel *Galopeeren*. 't Moet u ghenoech sijn, dat ghy weet den goeden aert des *Galops* van uw Paerd, verwaghtende voorts den tijd, wanneer ghy koomen sult tot de *Manegien* en Lessen der *Volten* en *Radopiaten* (gelijck ghy ter behoorlijcker plaets verneemen sult) want dan sal 't sijn gheschicktheyd dies te meer kunnen betoonen en *presteeren*; oock sal 't dan de kraghten tot *Galopeeren* eerst recht van nooden hebben. Doch het tegendeel sou geschieden, indien ghy

de kraghten des Paerds stracks in 't begin en in de Jeughd door 't *Exercitium* des *Galopeerens* quaemt te verswacken; en 't sou u daer nae in de *perfecte* Lessen dies te minder kunnen *contenteeren*.

Maer soo ghy bevind, dat uw Paerd in 't *Galopeeren* onbeweeghlijck en ongheschickt is, wanckelende met de lendenen van d' eene sijde nae d' andere ('t welck gewisselijck voortkomt uyt een swackheyd des Rughs en der lendenen) of dat het beschaedighde voeten heeft, of volheupigh waere ('t welck ghy alles bemercken kond aen d' ongelijcke beweegingh, wanneer het sijn hulp in de Mond soeckt, en hardbec- kigh werd) soodaenigh een Paerd, segg' ick, moet ghy gantschlijck niet *Galopeeren*; want sy kunnen u niet voldoen, wegens de swack- heyd des Rughs en der lendenen: En even hier door souden haer noch veel meer kraghten be- noomen werden; wijl selfs de Paerden, die van een seer groote sterckte des Rughs sijn, door de stercke Oeffeningh des *Galopeerens* d' over- maetigheyd des harden Rughs benoomen werd; gelijk dat d' ervaerentheyd ghenoechsaem be- toond heeft, en ten deelen noch betoond, dat door quaede en ongeoeffende Meesters in deese konst, meenigh schoon, goed en edel Paerd stracks in sijn Jeughd door soodaenigh ongere- geld en geweldigh *Galopeeren* verdorven is ge- worden, eer het de helft van sijn sterckte, of den behoorlijcken Ouderdom bereyckt had, veel min, dat het met de Kop vast ghemaect, of geleerd sou geworden sijn, om met een ge- lijck Lijf juyft en recht te gaen. Waer op dari eyndlijck niet anders volgen kan, als dat, wan- neer een Paerd den tijd van sijn besten en kraght- ighsten Ouderdom bereyckt, en nu meest be- quaem sou sijn ('t welck, nae mijn oordeel, van 't sevende tot het veerthiende Jaer is) 't selve nu alreeds oud geaght moet werden; niet van Jaeren, maer van kraghten; niet afgeright, maer afgereden, hebbende de knoocken vermoeyd en geswollen, d' Aderen kort en ingekrompen, de Schenckelen vol Spadden en gallen, en eyndlijck, verdrietigh sijnde tot allerley Lessen, waer in sy onderweesen sijn geworden. Ter deeser oorfaeck wenschte ick, dat ghy diergelijcke Paerden weynigh of gantsch niet *Galopeerde*; *reguleerende* u in deese Oeffeningh nae 't vermo- gen of onvermogen, nae 't *humeur*, den Ouder- dom en andere *Qualiteyten*, van welke nu ghe- sproocken is.

XXI. HOOFSTUUCK.

Waerom, en op hoedaenigh een wijs men eenighe Paerden veel Galopeeren sal.

NAedien ick nu aengheweefen heb d'oorfaecken, waerom men eenighe Paerden weynigh of gantsch niet behoord te *Galopeeren*, soo staet nu oock te spreekken van 't tegendeel, naementlijck, van foodaenige Paerden, welcke van noden hebben, datmen haer in den Ringh en op den rechten wegh veel *Galopeere*. Eenighe Paerden sijn van Natueren soo boosaerdigh en weerspannigh, daer benevens oock soo arbeydzaam en van sulck een groot vermoogen, datse niet wel te winnen en af t'arbeyden sijn: Jae sijn oock dickmael onderstaen, door Springen, sleygeren, en andere onaerdige bewegingen, den Berijder te *braveeren* en van sijn te werpen.

't Sal derhalven noodigh sijn, dat ghy (gelijck te vooren geseyd is) diergelijck Paerden soo veel arbeyds opleght, als ghenoeghsaem is om haer t'overwinnen, en in behoorlijcke ghehoorsaemheyd te doen blijven, op datse niet van dagh tot dagh in haere quaede parten en ondeughden moghten toeneemen: 't Welck geschieden soude, soo ghyse in de gewoonlijcke Lessen te weynigh liet arbeyden, en haer al te veel wil gaest. 't Sou derhalven goed sijn, diergelijck een Paerd in den Ringh te *Galopeeren*, of anders op den rechten wegh, in een fiere en behendige *Galop*, op dat het uyt het springen quam. Straft het oock somtijts met de Roede, met de Sporen, en met de Stem, nae dat van nooden sal sijn, en nae dat ghy merckt, voor welcke straf het meest bevreesd is; soo langh tot dat ghy siet, dat het van sijn weerspannighheyd afstaet, de straf begint t'ontsien, en sijn gehoorzaam aensteld. Te deeser tijdt moet ghy op houden, niet alleen van 't straffen, maer oock van 't onmaetigh *Galopeeren*, verminderende voortaan den arbeyd, of den omkringh in de *Volte*, nae gelegentheyd van de saeck, en nae dat het sijn draegen sal; 't selve verseeckende met het streelen en kloppen der handen, en andere *Careffen*.

Als men eenige Paerden *Galopeeren* wil, die van aghteren lighter sijn als van vooren, soo koomensé aghter hoogh, met harde Ruggen, en in tegendeel voor met de Kop laegh, druckende met de selve gheweldigh neerwaerts;

springende en aghter uyt slaende, soo dickmael men haer de Sporen geeft. Dit geschied noch dies te meer, wanneer 't Paerd noch daerenboven van vooren laegh opgewassen was. Soodaenige Paerden moetmen veel *Galopeeren*, op datse daer door eenighsins d'overmatige sterckte des Rughs verliefen moghten. Doch men moet den Teugel der Stangen wat langer neemen, als den Teugel des *Cavezons*. De selve sult ghy kort en sterck in de Hand vatten, houdende de Hand hoogh. 't Ligchaem moet ghy in 't *Exerceeren* des *Galops* (nae de voorheenen aangeweefene *ordre*) wat te rugg' leggen, en met de Beenen voorwaerts sitten; want door dit middel hebt ghy veel meer sterckte te Paerd, om te *releveeren* en verheffen, desghelijcks tot straffen wegens t'achter uyt smijten, gelijck in 't vervolgh gehoord sal werden. Vaert dan daer nae in uw *Desseyn* voort, en haest u, om 't Paerd in een behendigen *furieusen Galop* te brengen, op dat het geen tijd moght hebben, om achter uyt te slaen. Ruckt, of verheft, de Hand met de *Cavezon tempo in tempo*, soo dickmael als ghy merckt dat het aghter te hoogh komt, en in tegendeel voor neerduyckt, en met de Kop *à bandonata* of neerduycken wil; 't welck ghy in 't alderminste niet gedoogen moet, hoe weynigh het oock sijn moght: Want de *Galop* moet *liber* en vry sijn.

Neemt oock in aght, wanneer het nae gewoonte slaet, als ghy 't de Sporen geeft, dat ghy 't dan deselve noch meer doet gevoelen, d'eene Spoor om d'andere, nu op d'eene, dan op d'andere sijde. En 't sou noch soo veel te beeter sijn, soo ghy de *Mensuer* kond houden, gevende de Spoor-slaegen op de gedaghte wijs even in den selven *Tempo*, wanneer 't in 't slaen is; en dat ghy 't oock t'elckens te gelijck met de *Cavezon castigeerde*. Volght, in 't tughtigen van 't Paerd, deese *Ordre* soo langh, tot dat ghy bemerckt, dat het de straffe kend, deselve aen neemt, en niet meer op de Sporen aghter uyt slaet, maer een ghelijckmaetige en gheswinde *Galop* betoond (gelijck ick geloof, dat het door deese straffe doen sal); maer laet dan oock niet nae, 't Paerd met streelen en kloppen des Hands op den Hals te verseeckeren, soo dickmael als ghy 't overwonnen sult hebben. *Travailleert* het dan

dan oock niet meer sonder oorfaeck met vergeefs *Galopeeren*, voor dat ghy't, door't nu aengewefene middel, vermeestert en in een reghte *ordre* gebraght hebt.

Eenighe andere Paerden, schoonse van een groote sterckte des Rughs en een goed vermoogen sijn, sijn evenwel *Melancholijck*, traegh, en ongeschickt tot *Galopeeren*, konnende 't selve niet verrichten, of doen't te hard en tegens den tijd; Draven half, en *Galopeeren* half onder malkander, sonder een reghte *Mensuer* te kunnen houden. Soodaenige Paerden moet ghy, gelijk de voorige, behendigh, doch wat ingetogen *Galopeeren*, weynigh of veel, naede gelegentheyd des Paerds; gevende 't selve in't *Galopeeren* veele Spoor-slaegen; maer insonderheyd ter dier tijd, wanneer het den *Galop* veranderen of Draven wil. En om 't Paerd te helpen, soo laet uw Beenen *tempo in tempo* fraey *discroppada* mée voorwaerts gaen, om het daer door in een gelijcke *Galop* en juyste *Mensuer* te behouden, en daer toe op te wecken. *Continueert* dit eenige daegen nae malkander, tot dat ghy't in een reghte *Galop* gebraght hebt: Doch ghy moet geensins het *Castigeeren* met de *Cavezon* vergeeten, wanneer sijn't Paerd uyt boosheyd of ongeschicktheyd daer in wou leggen, deselve ruckende en verheffende nae dat van nooden sal sijn; gelijk nu alreeds dickmael geseyd is.

Sommige Paerden sijn niet alleen van een groote sterckte des Rughs en een goed vermoogen, maer oock van een goede Natuer, vrolijck en moedigh: Doch als men haer begint te *Galopeeren*, soo schertsen en springense somtijds op. Schoon nu van nooden is, dat men soodaenige Paerden *Exerceert* in den *Galop*, op datse eenigsins uyt het springen moghten koomen, en daer door in andere *onordentlijckheden* vallen, soo moet sulcks echter saghtelijck, met een goede *Mensuer* en sonder bysonderen dwangh geschieden. En of wel een Paerd van diergelijcke Natuer in't *Galopeeren* somtijds begon te schertsen

en te springen, soo moet ghy't evenwel daerom niet straffen (ten waere dan, dat het daer door in een groote *disordre* gheraecken moght) want het sou sijn door't *Galopeeren* van sijn selfs verliezen, en uyt het springen tot een valten en gelijcken *Galop* begeven: Maer geeft het veel meer (als het in't *Galopeeren* tot dit bedrijf verval) door opweckingh met de mond, met de Roede, en met uwe Knyen oorfaeck daer toe. Want door dit schertsen bekomt het een fraeye geswindheyd tot springen, waer door ghy *observeeren* kond, waer toe het ghenegen is. En sulcke Paerden kond ghy daer nae, wanneer ghy wilt, tot yeder Les van de Rijd-school gebruycken en neemen. Hier uyt siet ghy nu, hoe veel daer aen ghelegen is, den aert en Natuer der Paerden in deese *Exercitie* des *Galopeeren* t'onderscheyden; 't welck van veele, uyt onvoorsigtigheyd of uyt onkunde, dickmael niet waergenoomen werd; waer uyt dan niet anders als't verderf der Paerden volgen kan.

Eyndlijck indien't gebeurde, dat een Paerd in dese gedaghte *Exercitie* des *Galopeeren* in den Ringh sijn weerspannigh betoonde, 't sy uyt boosheyd of uyt andere oorfaecken, sijn niet willende laeten wenden ter eener of ter anderer sijde, maer sijn (ghelijck te vooren geseyd is) afkeerende van den reghten *Circuit* der *Volten*, of sijn op eenigerley wijs wou verdedigen, soo is'er geen beeter *remedie* te vinden, als dat ghy eenen (die verstand vande saeck heeft) te voet een langh touw, aen de *Cavezon* vast gemaect, laet neemen, en in't midden der *Volte* treden, om't Paerd ter reghter tijd daer mée te straffen, soo dickmael het soodaenige *disordre* begaet, of sijn *defendeeren* wil. Ick houde het daer voor, dat'er geen beeter middel is, om een Paerd in deese *actie*, sonder gevaer en verfeeringh, oock sonder groote verwarringh, te straffen, en weer te recht te brengen, als even het nu verhaelde, en hoe geringh het oock schijnen moght, soo sult ghy't evenwel dies te meer nut en bequaem bevinden.

XXII. H O O F T S T U C K.

Van de Credenza, wanneer een Paerd de Kop krom ghebooghen is, 't selve op d' eene sijde meer als op d' andere draeght, en sijn niet geerne wil laeten wenden.

MYns ghevoelens is deese ondeughd en boose gewoonte der Paerden, de *Credenza* of *Creanza* ghenoeemt (wanneer

een Paerd kromhalfigh is, en de Kop aen d' eene sijde meer als aen d' andere draeghd) onder alle andere boose gebruycken, die een Paerd

met de Kop begaen of aenneemen kan, d'alder-
derfwaerfte en konstighfte om te *remedieeren*,
en weer t'ontwennen. Ick houde het daer voor,
datmen hier in de *discretie* en gheschicktheyd
eens goeden of quaeden Berijders genoeghsaem
bemercken, jae gelijk als *probeeren* kan, hoe-
daenigh hy in sijn konst *gefundeerd* is. Ick heb
alreeds te vooren gefeyd, dat alle Paerden ge-
negen sijn, de Kop meer op d'eene als op d'an-
dere sijde te draegen; desgelijcks oock met het
achterlijf *contra stimulum*, op d' een of d' ander
sijde, krom en ingeboogen te gaen. En of ick
wel hier boven genoeghsaem aangeweesen heb,
op wat wijs ghy uw Paerden in't begin van Kop
en hals *Justeeren*, *formeeren* en gewinnen sult de
Kop te draegen, en de gantsche *proportie* des
Lijfs in een goede *ordre* te brengen, op dat het
sulcke onmanierlijckheden en boose ghebruy-
ken niet moght koomen aen te neemen; soo
aght ick evenwel noodwendigh te sijn, dat ick
oock spreek, hoe ghy u te draegen hebt, in-
dien't gebeurde, dat u een diergelijck qualijck-
opghevoed Paerd ter handen quam, 't welck
van onverstandighe Meesters tot sulcke boose
gewoonten gewend was geworden, om't selve
weer in een rechte *ordre* te brengen.

Doch indien ghy weeten wilt, wat ghy ter
hand moet neemen, om deese quaede aenwens-
fels te *corrigeeren* en af te schaffen, soo is noo-
digh, dat ghy te vooren leerd kennen de *disor-
dre*, en d'oorfaecken, daer deese boose ghe-
woonten van daen koomen; die meenigerley
sijn, gelijk ick sou konnen aenwijzen, en ge-
saementlijk maer alleen ontstaen uyt d'onwee-
tenheyd en onvoorsightigheyd des Berijders:
Doch ick wil (tot uw onderrichtingh) maer
eenige der selver hier neerstellen, en met eenen
aenwijzen, hoe ghy deese gebreecken sult kon-
nen *remedieeren*.

Eerstlijck segg' ick dan, dat de *Creanza* (wan-
neer een Paerd de Kop krom, op d'eene sijde
meer als op d' andere draeght) veroorsaect
werd, wanneer 't Mond-stuck aen't eene deel
langer of dicker is, als aen't andere ('t welck
voortkomt uyt de flordigheyd des Stangen of
Spoomaekers, en d'onwetenheyd des Berij-
ders, die sulcks niet weet waer te neemen)
want dan ghevoeld het Paerd 't Mondstuck op
d'eene sijde der Laeden meer als op d' andere; en
daerom begeeft het sijn dan oock met de Kop
en de Mondt op deselve sijde, daer het van 't
Mondstuck meest *gemolesteert* en aengegreepen
werd. Even 't selve kon oock gebeuren, wan-
neer 't Mond-stuck onghelijck inghespannen
wierd, hangende op d'eene sijde hoogh, en op
d' andere laegh.

Ten anderen komt het oock dickmael daer
van daen, datmen in't begin op de jonge Paer-
den, uyt aghteloosheyd, de Stangen-Teugel
of Toom, niet gelijk, maer d'eene korter als
d' andere houd; of dat den Berijder de Handt
met den Toom niet recht midden op den Hals
des Paerds voerd, maer deselve, door een qua-
de gewoonte, te veel op d' een of d' ander sijde
laet sincken: Waer door dan 't Paerd desghe-
lijcks op d'eene laede des Monds meer als op
d' andere *gemolesteert* werd; en ter dier oor-
saeck oock de Kop meer op die sijde draeght,
daer 't het Mondstuck aldermeest gevoeldt.

Ten derden, als ghy de Teugel des *Cavezons*
niet behoorlijk weet te gebruycken, maer de-
selve (gelijk veele doen) meer uyt gewoonte,
als op seeckere gronden voerd, en dat maer
alleen op d'eene sijde, die u ghemackelijckst
valt, soo sal oock 't Paerd ghelijck als met ge-
weld gewend werden, de Kop nae deselve sij-
de te draegen, daer het, door de daeghelijck-
sche quaede onderwijsingh nae toe ghetrocken
werd.

Ten vierden komt het voornaementlijk
voort van't quaelijck sitten te Paerd, wanneer
sulcks niet met een gelijk tegen ghewicht ghe-
schied, maer datmen, uyt ghewoonte, op
d'eene sijde meer hanght als op d' andere: Want
dit geschiedende, soo werd het Paerd met d'ee-
ne Knie of Spoor meer *gemolesteert* als met d'an-
dere, wijl ghy, wegens 't qualijck te Paerd
sitten, niet met de Beenen gelijk, en met 'teen
soo veel als met 't ander, tegens't Paerd aenleg-
gen kond. Hier door sal sijn dan oock 't Paerd
met het aghterste deel des Lijfs ter eener of ter
anderer sijde wenden; desgelijcks oock de Kop
krom draegen. En dit sijn de voornaemste oor-
faecken, waer door de Paerden sijn gewonnen
tot de gedaghte ondeughd der *Creanza*, gaende
kromhalfijgh, en de Kop meer op d'eene als op
d' andere sijde draegende.

Maer laet ons nu oock spreekken, wat *ordre*
ghy houden, en wat middelen ghy gebruycken
moet, om een Paerd deese boose ghewoonte
weer te beneemen. En om daer toe te komen,
soo moet ghy vlijtigh letten op al de oorfaecken
die ick nu beschreven heb. De beste *Ordre* en
Remedie, om een Paerd dit quaed gebruyck af
te wennen, is, het tegendeel in't werck te stel-
len. Naementlijk: Indien ghy siet, dat de
Creanza voortkomt door gebreck des Mond-
stucks (waer van ick hier boven eerst gesprooc-
ken heb) of om dat het Paerd met onghelijcke
Stangen-Teugels bereden is gheworden, soo
gebruyckt nu een contrarie *ordre*, te weeten,
een Mondstuck, 't welck nu op d' andere sijde

wat

wat dicker is; of by gebreck van dit middel, soo *castigeert* het alleen met den *contra* Stangen-teugel. Indien 't Paerd met de Kop opgingh ter reghter sijde, soo tughticht het met de lincker Stangen-teugel meer als met de reghter, de selve korter treckende als den anderen; en *solliciteert* daer meede soo langh, tot dat het de Kop en den Hals weer recht houd, en even soodaenigh doet, als of het de *Creanza* op d'ander sijde had. Even dit selve *Contrarium* moet ghy oock houden, wanneer dit gebreck voortkomt uyt het onrechte gebruyck des *Cavezons* en der Sporen, wanneer 't Paerd (gelijck voor heenen geseyd is) maer alleen met d'eene Teugel des *Cavezons*, en, door 't qualijck fitten te Paerd, met d'eene Spoor meer als met d'andere *gemolesteert* is gheworden. Ghebruyckt dan de Teugel des *Cavezons* en de Spoor aen d'andere sijde: Naementlijck, Indien 't Paerd de *Creanza* had niet alleen met de Kop ter reghter sijde, maer oock op de selve sijde met het Kruys kromgingh, soo moet ghy 't met de Spoor op de reghter, en met de *Cavezon* op de lincker sijde aenmaenen en *molesteeren*, nu met de *Cavezon*, dan met de Spoor; nu met de *Contra* Stangen-teugel, dan met de Steegelreep, desgelijcks oock met de Roede op de borst, nae dat van nooden sal sijn, en met deese tughtingh soo langh *continueeren*, tot dat het van sijn quaede gewoonte eenighsins aflaat, en wederom een goede manier en *juyste proportie* met de Kop aengenoomen heeft.

Onder andere Tughtigingen is seer dienstigh, jae by nae de voornaemste (die ick oock dickmael door d'ervaerentheyd seer goed bevonden heb) datmen, nevens de nu verhaelde Straffen, soodaenige Paerden, die een groote *Creanza* hebben, en daer in verouderd sijn geworden, met een By-teugel van de *Cavezon* aen den Sadel bind, *contrarie* de *Creanza*; wel kort, doch maer soo veel, dat het de Kop recht houd. Ondertusschen evenwel moet ghy weten, dat ghy in dit binden een groot onderscheyd moet houden, *observeerende*, hoedaenigh een Paerd genegen is de Kop te draegen, en u daer nae *reguleerende*, op dat ghy door dit middel des bindens 't eene quaed *remedieerende*, geen wegh baend tot een ander quaed. Derhalven, als ghy siet dat uw Paerd, nevens de *Creanza*, oock genegen was, om met de Kop neerwaerts te gaen, soo bind den By-teugel boven aen den Sadel-knoop. In tegendeel, indien 't met de Kop nae om hoogh en met een gestrackte Mondgingh, soo bind het op de sijde beneden in de

Gordel onder den Sadel, of onder de vleugel des Sadel; *castigeerende* evenwel 't Paerd met d'andere gedaghte Tughtigingen, nae dat ghy meend, dat van nooden sal sijn, en *solliciteert* het in sijn ghewoonlijcke Lessen, doch aldermeest, jae alleen op die sijde, daer het met de Kop niet geerne heenen wil.

Doch indien 't ghebeurde (gelijck dickmael pleeg te geschieden) dat sijn een Paerd gantschlijck niet nae d'andere sijde der *Creanza* wou laeten gewennen, en dat ghy 't selve den Hals niet wel buygen kondt, soo bind het op de sijde, daer 't niet heenen wil, met de Kop by nae tot aen de Gordel, en laet het ontrent een uyr langh soo alleen staen. *Solliciteert* het daer nae met de Roede en met de Stem, op dat het om-gae: En 't fou dies te beeter sijn, indien uwer twee by malkander waeren, die in deese faeck de *Mensuer* hadden; d'eene op d'eene, d'andere op d'ander sijde staende, slaende 't Paerd met de Roede, wanneer 't sijn nae de reghter sijde moet wenden, op de lincker borst; waer op den anderen *respondeerende*, desgelijcks ter reghter sijde aghter op't Kruys sloegh. Want hier door soud ghy 't Paerd in korten tijd overwinnen, soo dat het, als ghy 't weer begond te binden, sijn geerne sou wenden, en op deese wijs sou het de *Creanza* dies te liever verlaeten.

Deese en dierghelijcke Straffen en Tughtigingen sijn niet alleen nut, maer oock nodigh: Want soo langh ghy uw Paerd de *Creanza* niet t'eenmael benoomen hebt, soo langh sult ghy 't oock niet konnen tot de rechte volmaecktheid der *Volten* en *Radopiaten* brengen. En of 't schoon op d'eene sijde *juyst* quam te worden, soo sal 't alleen op die sijde sijn, op welke het de Kop krom draeght; maer op d'andere sijde sal't noyt tot deese *juystheyd* geraecken, maer met groote swaermoedigen en een lelijcke misstand sijn vertoonen; oock sal't soo ghehoorsaem niet sijn, noch sijn soo veelmael niet laten wenden, als op d'andere sijde.

Hier uyt nu kond ghy genoeghsaem bemerken, dat alle Paerden een groote *Justesse* en vastigheyd met de Kop en de gantsche *proportie* des Lijfs vereyffchen. Ick sou noch meer andere Tughtigingen tegens de *Creanza* konnen voortbrengen, doch wil het by de nu gedaghte laten blijven, wijl my dunckt, datmen sonder deselve, en alleen met de gene die ick nu verhaeld heb, dit ghebreck geheel wel *corrigeeren* en wegh neemen kan.

XXIII. HOOFSTUCK.

Van Hard-mondighe Paerden.

Ick laet my beduncken, datse seer gedwaeld hebben, en noch dwaelen, welcke de Hard-mondigheydt der Paerden soeken af te wenden en wegh te neemen door harde Ghebitten en scharpe Mond-stucken met Raderen en Rollen: Ghe-lijck dan noch hedensdaeghs eenighe sich seer bemoeien, om veelerley soorten der selver te bedencken, en voor de ghedaghte ondeughd der Paerden te gebruycken. Ick laet haer deese haere *opinie* geerne behouden, wijlmen sou mogen oordeelen, dat de geene, die soo grooten wel gevallen in diergelijcke Mondt-stucken hebben, vande *Fundamenten* deeser konst niet recht oordeelen kunnen; en noch veel minder d'oorfaecken weeten, waer van daen de Hard-mondigheydt der Paerden voortkomt. En alhoewel waeraghtigh is, dat de quaede *proportie* van Hals en Kop oock voornaementlijck d'oorfaeck der Hardmondigheydt is, wijl sich altijd by deese quaede *proportie* oock een qualijck *geproportioneerde* mond bevind, soo is't evenwel (hoe quaelijck het oock *geproportioneert* moght sijn) vleesch en bloed; en't is niet recht, dit gebreck met harde Gebitten en Mond-stucken te willen vergoeden; vermits men, behalven de gedachte quaede *proportie*, noch veel andere en seckerder oorfaecken der hard-mondigheydt kan aenwijzen, door welcke een Paerd tot de selve bewoogen werd, en die oock de foodaenige betoonen, welcke te gelijk wel *geproportioneert* en van een goede Mondt sijn, soo dat deese hardmondigheydt haer gelijk als van Natueren eygen is.

Hier uyt kan nu lichtelijck afghenoomen werden, dat dit gebreck niet alleen de quaede *proportie* toe te meten is: Desgelijcks oock, dat het door harde Mondstucken alleen niet verbetert kan werden. Want ghy kond lichtelijck by u selven bedencken, indien ghy Hard-bekige Paerden, sonder t'overweegen waer de hardmondigheydt uyt voortkomt, met harde of scharpe Gebitten en Mondstucken overvalt en *Molesteert*, de Mond breeckende en wondende (t'welck 't *Effect* der harde Mondstucken is) dat ghy daer door niet alleen de Hardmondigheydt niet afwenden, maer 't Paerd veel meer verderven, in noch grooter *disordre* brengen, en noch hard-mondiger maecten soud: Vermits een Paerd, op deese wijs eens op d'een

of d'ander Laede verseerd werdende (schoon het wel weer geneest) aen de selve plaets een Eeldt behouden sal, welcke dick, hard, ongevoelijck, en niet soo saght en *delicaet* als te vooren sal sijn, of als't andere Vleesch is: Waer door dan een Paerd het Mondstuck soo veel niet meer ghevoeld, maer ter dier plaets als dood sijnde, noch veel hardmondiger werd als te vooren.

Maer indien ghy d'oorfaecken der hardmondigheydt neerstighlijck wilt ondersoecken, en leeren kennen, waer uyt de selve voortkomt, soo twijffel ick niet, of ghy sult bevinden, dat het light, of immers niet seer swaer sal vallen, deese Hard-mondigheydt der Paerden, sonder schaedelijcke Gebitten, te *remedieeren*. Want als u d' Oorfaecken genoeghsaem kundigh sijn, soo sult ghy oock d'*Effecten* vinden; en als ghy d'oorfaecken sult *removeeren*, soo sult ghy oock d'Hardmondigheydt, sonder de gedaghte harde Ghebitten, waer van wy in't begin deeses *Capittels* gesproocken hebben, kunnen wegh neemen. 't Sal derhalven nu van nooden sijn, eenige der oorfaecken te verhaelen, uyt welcke de Hardt-mondigheydt der Paerden voortkomt.

I. D'eerste en voornaemste oorfaeck is deese: Wanneer een Paerd swack van Rugg' en Lendenen is; of anders dick en swaer van lijf, en daer tegens swack van Beenen, dien last niet wel draegen konnende: Of dat het quaede gebrecklijcke voeten heeft. Derhalven, of schoon een Paerd van Natueren wel *gheproportioneert* en van een goede Mond waere, docheen van deese nu verhaelde ghebreecken had, soo sou sich't selve voor overleggen, en op den Toom hangen, om aldaer sijn sturtingh te soecken. En of't schoon in't begin, van de Stal of aen, van een saghte en goede Mond waere, soo sal sulcks echter niet langer dueren, als tot dat het vermoyd, of in de minste *Exercitie* tot den arbeyd gehouden werd; want ter selver tijd sal't sijn hulpe in de Mond soecken, en sich, door ghebreck van kraghten, op den Toom leggen, wijl het de last en arbeyd, hem opgeleyd, niet vermogh te draegen.

II. Ten anderen, of schoon een Paerd wel *gheproportioneert* en van een goede Mond was, doch daer benevens oock van een quaed *Temperament*, boosaerdigh, toornigh en weerspannigh,

nigh, soo sult ghy bevinden, dat het, bedwongen of toornigh werdende, wanneer 't niet doen wil, of kan, 't geen men van 't selve begeerd, sijn tegens de hand des Berijders sal setten; sijn *defendeerende* met de hardigheyd des Monds, en wel gantsch wegh lopende. Dit is dan niet de schuld des boosen of qualijk *geproportioneerden* Monds, maer der boose Natuer. Oock is dickmael d'oorfaeck daer van d'ongeschiktheyd en 't ongeduld des Berijders, sijn niet weetende te *reguleeren* nae de Natuer des Paerds, meenende 't selve met geweld en als ten eersten te dwingen. Waer door het dan niet alleen noch verwarder en hardbeckiger werd, maer ook de boose Natuer noch dies te meer toeneemt. En derhalven, wijl d'oorfaeck hier van niet de harde of qualijk *geproportioneerde* Mond, maer den quaden aert is, soo kond ghy lichtelijck afneemen, dat ghy de Hardmondigheyd van diergelijcke Paerden niet afwenden sult door de voorgedaghte harde Gebitten, Raderen en Rollen.

III. Ten derden komt het dickmael daer van daen, om dat de Paerden soo vreesaghtigh onder de Man, en soo anghstigh voor de Sporen sijn, datse (als men sijn maer in 't minste op haer verroerd, of datse eenigh geluyd, gesis, of gehor van de tongh of vande roede hooren) stracks beginnen voort te schieten, en met geweld op de hand te dringen, soo dat men se dickmael nauwelijcks houden kan; meenende hier door de straf te sullen ontlopen. Deese hardbeckigheyd en vreesaghtige Natuer werd noch dies te grooter, wanneer diergelijcke Paerden met de Roede of met harde Spoorlaegen daer over gestraft werden; gelijk dan van eenige, 't sy uyt ongeduld of uyt onverstand, pleegh te gheschieden. Oock kan een Paerd van een goede Natuer daer toe veroorfaeckt en hardneckigh tegens de Sporen werden, wanneer men 't selve in sijn Jonckheyd en in 't begin met de Sporen op een onbeoorlijcke wijs of te vroegh aentast, en qualijk *trahleert*; niet door de reghte *ordre* (die ick hier boven in 't vijfde *Capittel* aangeweesen heb) tot de Sporen gewend geworden sijnde: 't Welck dan de Paerden soo licht niet vergeeten; maer daer over vreesaghtigh, vertsaeghd en Spoorvlughigh werden; soo datse, door de gedaghte vrees, noch hulp noch straf aennemen of kennen konnen, waer uyt ghy dan wederom lightelyck afneemen kond, hoe weynigh de hardbeckigheyd van foodaenige Paerden geholpen kan werden door de meergedaghte harde Gebitten, Raderen en Rollen.

IV. Ten vierden geschied het oock, wanneer een Paerd bot en ongeschickt, of eenighsins qualijk *geproportioneert* en te laegh opgewassen is, met de Kop buyten de reghte *postuer* sijnde; waer

van ick te vooren gesproocken heb. Dit sal noch dies te meer gebeuren door de harde onbeweeglijcke Hand van eenige *impolite*, onverstandige en trage Berijders, die met een sware, starcke, onbeweeglijcke en al te vaste hand den Toom houden, of oock wel de hand des Tooms op de Sadelknoop leggen, d' *Effekten* der hand niet verstaende: Waer door dan een Paerd (insonderheyd als het noch daerenboven laegh opgewassen, of genegen is laegh te gaen) de vastigheyd des hands of des Tooms gevoelende, sijn oock met de Kop daer in leght, en daer in gelijk als rust. Op dese wijs werd van d'onverstandige menigh edel en goed Paerd verdorven en hardbeckigh gemaect, 't welcke daer nae door harde Ghebitten, Raderen en Rollen weer te reght meenen te brengen.

Dit nu sijn d'oorfaeken der hardbeckigheyd, die ick hier kortlijck heb willen verhaelen; en schoonmen noch meer andere der selver sou konnen voortbrengen, soo laet ick het evenwel, kortheys halven, en om u niet te vergeefs op te houden, hier by beruften, vermits u diergelijcke oorfaeken der hardbeckigheyd wel van selfs als in de hand sullen komen, indien ghy de nuverhaelde vlijtighlijck wilt *observeeren* en in agh nemen. Hier uyt kond ghy dan genoegsaem bemercken, hoe qualijk de geene doen en gedaen hebben, die (sonder overweging der oorfaeken,) de hardbeckigheyd der Paerden meenen te veranderen door harde Gebitten, en (gelijk meermael geseyd is) met Raderen en Rollen.

Derhalven dunckt my nodigh te sijn, dat ghy met diergelijcke hardbeckige Paerden soodanig een *ordre* volgd, als d'ervaerne *Medicijn*-meesters gemeenlijck plegen te houden, die de swackheden haerer *Patienten* in 't begin niet met stercke, maer met saghte; niet met bittere, maer met lieflijcke *Medicamenten*; niet met scharpe Dranken, maer met *syropen*; niet met Vier en Yser, maer met Olye en Salven *Cureeren*. Op dese wijs wenschte ick, dat ghy met diergelijcke Paerden oock *proceede* en omginght, haere hardbeckigheyd *remedieerende*, niet met Raderen, Rollen, of harde maer met saghte, sleghte en aengenaeme Holmondstucken, die de Mond niet verseeren; met de *Cavezon*, de Sporen, en andere goede *ordren* en beoorlijcke Lessen. Dienvolgens, wanneer ghy bemerkt, dat de hardbeckigheyd uws Paerds voortkomt uyt swackheyd des rughs en der leddenen, of uyt gebreckelijcke Beenen, soo *travailleert* het geenssins, noch belast het niet met eenige Les, die 't niet, door 't gedaghte onvermogen, sou konnen dragen of betoonen; maer *exerceert* het alleen in den *Pas* of *Passageeren*, en den draf. Maekt het ook daer in noyt vermoeyd noch verdrietigh, maer behoud het by lust en goede kraght,

kraght, om de Les te *presteeren*: Want ick heb alreeds voorheenen gheseyd, dat dierghelijcke Paerden van een swacken rugg' en sleght vermoogen, u in veele dingen niet fullen konnen *contenteeren*.

En of ghy schoon sulcke Paerden, door goede *ordren* en behoerlijcke Lessen, soo verr' moght brengen, dat het op de School, of in eenighe andere berijdingh, van een *delicate* en saghte Mond was, soo sult ghy evenwel bevinden, dat het niet langer dueren sal, als tot dat het, in sijn ghewoonlijcke Lessen of anders, een weynigh gearbeyd sal hebben, of vermoeyd geworden is, want daer nae sal 't sijn verliesen, en op den Toom leggen, wyl het den last niet verdraegen kan, die hem op geleyd werd. En op deese wijs werden, van onervaerne en ongheuldige Berijders, veele Peerden verdorven, wijsse deselve met gheweld dwingen willen tot foodaenige saecken, die tegens haer Natuer en vermoogen sijn, En alsse deselve niet betoonen konnen, soo meenen sulcke quaede Meesters in deese Konst, datse het door weerspannigheyd en boosheyd niet doen willen, of uyt traegheyd sijn daer tegen setten; derhalven willense haer gheweldelijck daer toe dwingen, en bederven haer alsoo tot in de grond, gelijk den uytgangh meenighmael beweesen heeft. Desgelijcks, als ghy siet, dat het voortkomt van swacke of ghebrecklijcke Beenen, soo beneerstighd u, dat ghy voor heenen dit *Manquement* door behoerlijcke middelen *remedieert*; anders soud ghy u in dit geval te vergeefs bemoeyen.

Tot hardbeckige Paerden, die Hals-sterck en van een boose Natuer sijn, kan men alderbest gebruycken de Les des *pareerens* en des te rugg' gaens, soo dickmael ghy haer te veel in den Toom vind: Want sy *Effectueeren* hier in veel meer als alle andere Lessen. 'tSou oock maer soo veel te beter sijn, indien ghy de *Mensuer* houden kond, voerende den Toom benevens de *Cavezon* saghtelijck, en wat toegevende; ondertusschen aght nemende op den *Tempo*, wanneer het Paerd, volgens sijn ghewoonte, met geweld op den Toom wil vallen, om het in dien selven *Tempo* met een eenighsins geleght Ligchaem en sterk tucken des *Cavezons*, en te gelijk der Stangenteugels, een reys twee of drie t'ontfangen, gevende 'tselve alsoo den reghten *contra tempo*, soo sterk als ghy kond, en de gelegentheyd des Paerds vereyschen sal: Treckt het oock terstond, sonder stilstaen, wanneer 't hardbeckigh is, eenige schreden te rugg', en laet het dan weer voorwaerts treden, met *observeeringh* des toeghegevenen Tooms, en den starcken *contra tempo* des selven, soo dickmael het met de Kop op den Toom valt. Hier door sal 't Paerd, te vooren gewend sijnde

met de Kop op den Toom te vallen en te drucken, voor den harden *contra tempo* des *Cavezons* bevreest werden, en alsoo (wanneer 't dickmael gedaen werd) op de Hand leeren passien, draegende de Kop *liber* en vry, sonder sijn op den Toom te hangen.

Volgt deese *ordre* in de ghewoonlijcke Les des Dravens, welke sijn moet een kort verhevene en t' saemgedwongene Draf, die 't Paerd aenwackerd, light en geswind maect, gelijk voorheenen gehoord is. Ondertusschen neemt in aght, dat ghy, soo langh uw Paerd op den Draf in den Toom hanght, 't selve niet *Galopeert*, en noch veel minder in andere beweeghlijcke Lessen *travailleert*, voor dat ghy 't geheel overwonnen hebt; want anders sou 't u lightelijck in yeder Les overweldigen konnen.

Voor foodanige Paerden is 't oock seer dienstigh, datmen haer dickmael aen een Bergh, of hooghte, of, soo ghy de gelegentheyd hebt, tegen een Muer *pareert*, wel sterck, en stracks weer den Bergh af te rugg' doet gaen. Ick verseecker u, dat'er geen beter middel is voor hardbeckige Paerden, die hardneckigh en traeg sijn, als deselve dickmael te *pareeren*, en te rugg' te doen gaen; 'twelck haer een reghte gestalte geeft, en op veele wijs in de Mond verseeckerd. Ick waerschouw u oock, dat ghy diergelijcke hardbeckighe Paerden met de Sporen niet te hard moet aentasten, maer deselve (als 't van nooden is) alleen daer mée aenroerd. Want soo dickmael als sulcke Paerden met harde Spoorlaegen aengegrepen werden, soo vermeerderense haere hardbeckigheyd. Roerd haer derhalven (ghelijck stracks geseyd is) als ghy 't van noden oordeelen sult, alleen met de Sporen aen, en geeft haer deselve in de sijde, soo sterck als ghy wilt: Want op d' eene wijs werd het Paerd door de Sporen hard, op d' andere wijs light en geswint gemaect. Door de hulp der Sporen (welckers *Effecten* by nae onmogelijck sijn om te beschrijven) werd de hardbeckigheyd der Paerden *gecorrigeert*, en brengt de volmaecktheyd in alle dingen. Maer in tegendeel werd door deselve groote *confusie* en verwarringh veroorsaect, alsie niet behoerlijcker wijs en met goed verstand ghebruyckt werden.

Doch soo de hardbeckigheyd des Paerds voortkomt uyt vreesse, of van Naturen, of dat het door harde Spoorlagen onbehoerlijck gestraft, en daer doot tot Spoorvlughtigheyd veroorsaect was geworden, soo moet ghy 't selve verseeckeren, ghebruyckende groote *patientie*, en goede ordentlijcke saghte middelen. Soo dickmael het ergens voor verschrickt, of vreesaghtigh is, soo moet ghy 't daerom niet straffen, maer streeld en klopt het met de hand, aght nemende, waer

waer voor het sigh aldermeest ontfet. 't Selve moet ghy van dagh tot dagh allenxen ontrent hem oeffenen, soo langh tot dat het verdrietigh daer van werd, en sulcks niet meer aght, 't Sou oock noch dies te beeter sijn, indien ghy diergelijcke Spoorvluchtige Paerden een tijd langh sonder Sporen, en alleen met de Hielen bereed; tot dat ghyse in een reghte *ordre* had gebraght, de stooten van de Hielen verdragende, en niet meer vreesende, gelijk te voeren, voor de bewegingh der Beenen en der Sporen. Dan sult ghyse lichtelijck kunnen gewinnen, om deselve te leeren kennen en guldigh te verdraegen.

Doch soo de hardbeckigheyd van uw Paerd voortquam uyt groote ongeschicktheyd, en dat het met de Kop buyten de reghte *postuer* en al te laegh gingh, soo siet hier boven in 't aghste Ca-

pittel, alwaer ick u aangeweesen heb, door wat middel en *ordre* ghy diergelijcke Paerden in *postuer*, of tot de reghte *proportie* des Tooms brengen en 't gantsche Lijf *justeeren* sult; waer by ick het, om kortheyds wil, laet berusten.

Eyndlijck, wat belanghd de Hand des Berijders, en de hulpen der selve tot diergelijcke Hardbeckige Paerden, soo segg' ick met weynigh woorden, dat deselve met een bestendigh *soliciteeren* en verheffen niet minder moet sijn, als 't Onrust in een Uyrwerck: Want de vaste en onbeweeghlijcke Hand maect hard en swaer op den Toom.

Op deese nu aangeweefene wijs (en niet met Raderen, Rollen, of andere onaerdige harde Mondstucken, sult ghy de hardbeckigheyd der Paerden kunnen wegh neemen, en de schaede-lijcke Mondstucken selfs veraghten.

XXIV. H O O F T S T U C K.

Van soodaenige Paerden, die te seer gevoellijck, en al te teer en saght van Mondt sijn.

 Lhoewel verr' het meestendeel der Paerden hardbeckigh sijn (waer van in 't voorgaende Hoofdstuck gesproken is) soo werden'er echter oock eenige gevonden van een al te weecke en saghte Mondt, soo datse tegens de Hand des Berijders slaen, of snacken, en sigh verroornen over allerley Toomen, die haer aengeleyd werden, willende geen stuttingh, of aenleuningh, of *Apy* op eenigh Mondstuck aenneemen, hoe sleght en hoe saght het selve oock sijn moght. Dit is seer ghevaerlijck, wegens 't vallen achterover slaen 't welck van diergelijck Paerden te verwaghten is. Want soo haest sy den Toom voelen, of bevinden dat hy aengedaen werd, soo werpense de Kop op, en springen om hoogh; en soodaenigh een Paerd kon lichtelijck door een sleghte bewegingh daer toe gebraght worden, dat het achter overviel met den Ruyter.

Derhalven, indien u diergelijcke Paerden van soo een saghte of swacke Mondt ter handen quaemen, soo *observeert* neerstighlijck, of 't Paerd van Natueren soo weeck en teer van Mondt is, of dat het door quaede Meesters met scharpe Mondstucken in de Mond gescheurd en verdorven is gheworden, soo dat het deese onordentlijckheyd begingh wegens de smerten, die't van de gedaghte harde Mondstucken ontfangen heeft. Indien ghy bevind, dat het

Paerd van Natueren soo teer en saght van Mondt is, en dat het ter dier oorfaeck sigh in *d'Exercitie* des Dravens niet op den Toom stutten of aenleunen wou, of sigh daer in niet vinden kon, soo sal't van nooden sijn; datmen een *Exercitie* van *Galopeeren* ter hand neem; doch dat het te voeren in 't Draven wel *geexerceert* sy: Welck laetste verricht sijnde, en als ghy bemerckt, dat het den Toom eenighsins wil aenneemen, soo gaet voort tot een behendigen en uytgespannen Draf, van den Draf tot de *Galop*, uyt de *Galop* weer in den Draf, en soo voorts weer in de *Galop*, nae dat van nooden sal sijn, en nae dat het Paerd den Toom aenneemen, en sigh daer in stutten of leggen sal.

Beneersticht u in deese *Exercitie* des Dravens en *Galopeerens* (te weten, uyt den Draf in de *Galop*) soo veel mogelijk is, een groote vastigheyd van uw gantsche Persoon te Paerd, en insonderheyd van de hand te hebben. Want vermits het Paerd van een swacke en saghte Mondt is, soo kon door een geringe bewegingh der selve veroorsaectt werden, dat het Paerd weer op nieuws tegens de hand stack ende snackte. Deese Les sult ghy diergelijcke Paerden altijd op 't eynd geven, als ghy die te voeren in haer ghewoonlijcke Les van Draven wel beproeft hebt; *Galopeerende* dan deselve op de nu geseyde wijs, sonder *Pareeren* of stil staen, uyt den Draf in de *Galop*, en uyt de *Galop* in den Draf.

Door dit middel sult ghy 't eyndlijck daer toe brengen, dat het Paerd de reghte middelmaetige stuttingh des Tooms sal aenneemen; welke middelmaetige stuttingh of aenleuningh, alle Paerden hebben moeten, eermen haer kan onderwijfen in de *Manegien*. Want als een Paerd swaer is, en op den Toom hanghd, soo moet het aangewackert en light ghemaect werden, door foodaenige middelen en *Ordonnantien*, als ghy hier vooren ghehoord hebt. Als het te weeck en saght van Mond is, soo moet ghy 't de middelmaetige stuttingh of aenleuningh geven, op dat het sich uwe hand onderwerpe, sich nae behooren daer op legge, en deselve niet meer wederslae of teghen snacke, door foodaenigh een middel, ghelijck ghy hier ghehoord hebt. En hier door werd het reghte midden ghemaect, tusschen de Paerden die al te swaer in den Toom en hardbeckigh sijn, en tusschen de geene die al te saght sijn, niets in de Mond lijden wilstende. Ter deeser oorsaek werd de reghte aenleuningh of stuttingh op den

Toom ghenoomd de middelmaetighe stuttingh; dat is, niet al te hard, noch niet al te saght op den Toom.

Doch indien uw Paerd de hand weersloegh, of daer tegens snackte en de selve niet aenneemen wilde, om dat de Mond door harde Mondstucken of andere boose middelen verscheurd of gewond geworden was, en foodaenige *onordentlijckheden* of quaede bewegingen met de Kop begingh, wegens de smerten die 't gevoelde, gelijk dan lichtelijck af te neemen is; soo verbeterd eerst 't gebreck des gewonden Monds door behoerlijcke middelen, nae dat van nooden sal sijn, ghebruyckende 't alderfaghtste en sleghtste Holgebit; 't welck 't Paerd, sonder verdere beschaedigingh, weer seecker maeckt: En volght dan de Lessen des Dravens en *Galopperens*, nae *d'ordre*, die ick u hier boven kortelijck aengheweefsen heb; soo sult ghy dierghelijcke verdorvene Paerden weer te recht en in een goede *ordre* kunnen brengen.

X X V. H O O F T S T U C K.

Hoe en op wat wijs men de Paerden van den Cavezon op den Toom setten en gewinnen sal; soo datse den Toom en de hand des Berijders kennen, en sich soo dickmael op d' een of d' ander sijde wenden, als de hand des Berijders met een kleyne bewegingh ghewend werd.

Onder alle andere voornaeme en swaere dingen in deese Konst, is, mijns oordeels, de swaerfte en konstighste, een Paerd recht te gewinnen van den *Cavezon*, en te setten op de hand des Tooms, soo dat het met de Kop in *ordre* en *postuer* blijve, daer het te vooren met den *Cavezon* bereden was gheworden; en voortaan kenne de hand des Tooms met een gheringe bewegingh, ghehoorsaemende deselve veel meer, als te vooren met de *Cavezon* gheschied is. Veele hebben uyt onverstand ghemeend, en sommighe meenen noch hedensdaeghs, dat men 't ghebtuyck des *Cavezons* noyt kan veranderen, noch den selven gantsch afdoen, en 't Paerd behoerlijck op den Toom gewinnen. Ter deeser oorsaek veraghtense 't gebruyck des *Cavezons*; seggende, wannermen 't Paerd de *Cavezon* wou afdoen, welke het te vooren gewend en daer op bereeden was gheworden, soo sou 't niet meer soo ghehoorsaem sijn, voor datmen 't de *Cavezon*

weer aendeed. Doch ick heb voor heenen in 't vierde *Capittel* deeses Boecks gheseyd, dat dit voortghebraght werd, of door onweetenheyd van deese Konst, of uyt Nijdigheyd en Afgunst ('t welck beyde wel geraeden is) wyl deese onverstandighe Lieden niet verstaen 't ghebruyck en de werckingh des *Cavezons*; en vermitsse sich daer door gelijk als *geoffendeerd*, en moeten haer schaemen over haere groote onkunde. Ter deeser oorsaek veraghtense 't geense selfs niet weeten, en meenen daer door haer onverstandigheyd by andere Lieden te verbergen. Doch om sulcke *Ignoranten* het Decksel haerer Onweetenheyd en dwalende *opinie* af te trecken, op dat men haere *Midas-ooren* sien, en 't groot *Judicium*, datse hier in hebben, bemercken moght, soo wil ick hier beschrijven, ter welcker tijd, en op wat voor een wijs ghy uw Paerd van de *Cavezon* op den Toom ghewinnen, en 't selve daer op de reghte

reghte middelmaetige stuttingh (waer van in't voorige *Capittel* ghesproocken is) geven sult: Soo dat gantschlijck niet gemeend werdt, een Paerd geduerighlijck en maer alleen met de *Cavezon* te regeren.

Merckt derhalven, wanneer ghy uw Paerd in al de voorheenen aenghetoogene Lessen wel onderweesen, met de Kop bevestight, en in een goede *postuer* gebraght, 't gantsche Lijf wel *gejusteert* en de Beenen gheswind gemaect sult hebben; dat het oock de verscheydene *Effecten* des Hands en der Beenen eenighsins kend, en in de *Volte* der eerste en wijde *proportie* tot Draven en *Galoppeeren* wel *geexerceert* is geworden, dat het dan tijd sal sijn, om 't selve van den *Cavezon* af te wennen, en op den Toom te settén, op dat het de Hand leer kennen, en sich oock te gelijk met de Borst wende, soo dickmael ghy de Hand alleen met een kleyne beweegingh *Volteeren* en wenden, of daer mêê een *Finta* maecten sult. Maer hier toe is noodigh, dat ghy voortaan ghebruyckt de Rondten of *Volten* der middelmatige *proportie*, die niet meer soo wijd, maer ontrent de helft enger sijn, als die geene, die ghy te vooren tot Draven en *Galoppeeren* gebruyckt hebt.

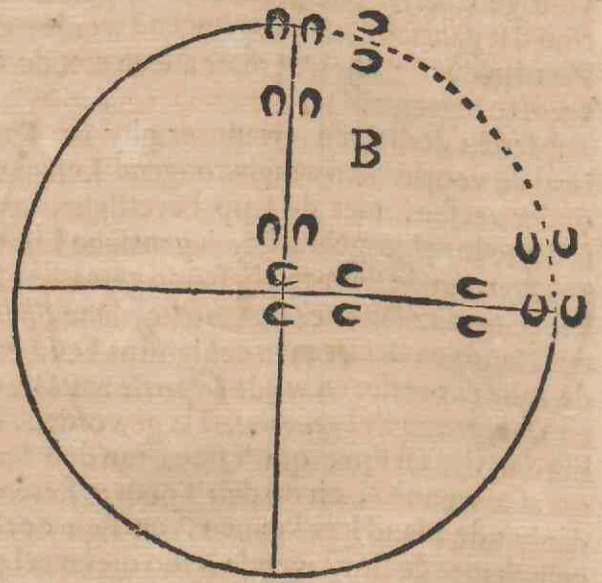
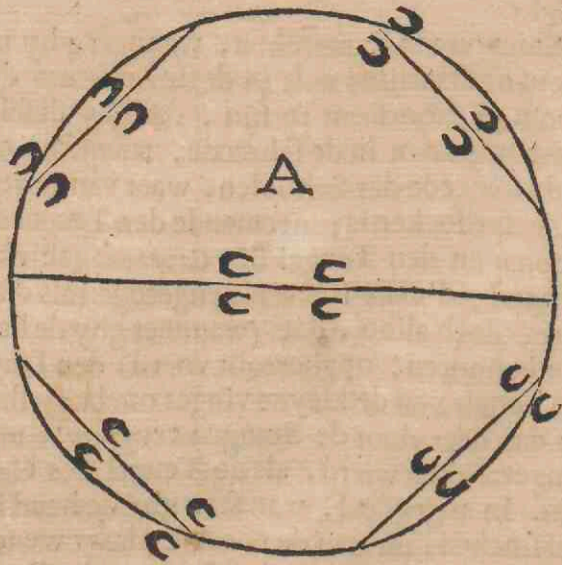
Want daer sijn drie onderscheydene *proportien* der Rondten of *Volten* 't *observeeren*: Eerst, de groote *proportie* der wijde Ringh, welke gebruyckt werden tot d' eerste Onderwijsingh, om 't Paerd te Draven en te *Galoppeeren*. Ten anderen, de middelmaetige *proportie*, van welke ick hier sprecken sal, om daer in 't Paerd op de hand des Tooms te gewinnen. Ten denden, de kleyne, of enge *proportie* der *Volten* en *Radopiaten*, in welke de Paerden onderwesen werden in allerley *soorten* der *Manegien*. In deese saeck van welke wy nu sprecken, is noodwendigh, dat ghy de middelmatige *proportie* der *Volten* gebruyckt.

't Is wel waer, dat tot deese Les dienstigh kon sijn de ghevierendeelde *Volte*, of de vier plaetsen, welke eenige plegen te gebruycken, om de Paerden daer in 't *exerceeren*: Doch ick prijs veel meer de ronde *Volte*, in 't midden kruys wijs met doorgangen gemaect, gevende even soo wel 't vierendeel eener *Volte*, om 't Paerd van 't eene *quart* tot het andere, of van d' eene halve *Volte* tot d' andere door te wenden, gelijk in de volgende *Figuer* te sien is. Ick houde het veel dienstiger te sijn, een Paerd nu ghevierendeeld, dan weer rond, en alsoo uyt d' eene hand in d' ander te wenden; alhoewel ick d' andere manier der ghevierendeelde *Volte*, of der vier plaetsen (welcke sommighe gebruycken, niet veraghten wil, maer veel

meer prijse, als 't behoorlijck *Effect* daer op volght.

Staet nu aen te mercken, wanneer ghy uw Paerd onderwijfen wilt in deese Les; om den Toom ghehoorsaem te sijn, dat ghy deselve moet beginnen in de schreede, naementlijck, in de schreede der Schoolen, waer van te vooren gesproocken is; neemende den Teugel des Tooms en den Teugel des *Cavezons* gelijk in de hand, d' eene soo veel aengetogen als d' andere, doch alsoo, dat (wanneer ghy de hand nae behooren, opghereght voerd) den Duym om hoogh, en de kleyne vinger om laegh staet, op dat daer door de Stangen-teugel wat meer aengetrocken wierd, als de Teugel des *Cavezons*. In tegendeel, wanneer ghy de hand laeten sincken, en van de voorige plaets wenden wilt, dat dan den Duym laegh en nae des Paerds hals gesoncken, maer de kleyne vinger wat om hoogh of nae u toe ghewend werde; waer door dan de *Cavezon* meer aenghetogen word, als de Teugel des Tooms; op dat ghy 't Paerd (indien 't ghebeurde, dat het in 't begin de Teugel des Tooms of der Hand niet soo stracks verstond) met de *Cavezon* [die 't beeter ghewend is en verstaet] helpen, en de reghte kennis van uw wil geven moght. Neemt dan den *Circkel* der Rondten, of *Volten* voor u, en *exerceert* het Paerd eerst in de Schrede (gheelijck geseyd is); beginnende een proef, om 't selve op den Toom te wenden, met de *finta* der hand tegens de *Volte*, als of ghy in 't midden door wenden woud, behoudende niettemin de rondte der *Volten*; u niet verder uyt den *Circuit* der rondte begeevende, als juyft van nooden is, om 't Paerd met de Kop en de Borst tegens de *Volte* te wenden. Soo haest ghy siet, dat het Paerd gewilligh is, en de *finta* der hand begint te mercken (hoe weynigh het oock in den aenvangh sijn moght) soo laet het weer voorwaerts gaen, nae de *Circumferentie* der *Volten*. En dit moet ghy in yeder omkringhten minsten vier mael *observeeren*; gelijk hier met de letter A. af geteekend staet.

Doch indien 't Paerd niet gheschickt waere, om sich soo ten eersten op de *finta* der Hand te wenden, soo moet ghy 't helpen met den Teugel des *Cavezons* der selver sijde, gelijk ick voor deesen gheseyd heb, tot dat het de *finta* der hand (of de treckingh des Tooms) door dit middel heeft leeren kennen; 't welck ick gheloof, dat gheschieden sal. Dan sal 't tijd sijn, 't Paerd 't *exerceeren*, om op de *Quarten* in 't midden door te wenden van 't eene *Quart* tot het andere. Doch dit doorwenden van 't eene *Quart* tot het andere, moet juyft, rond en

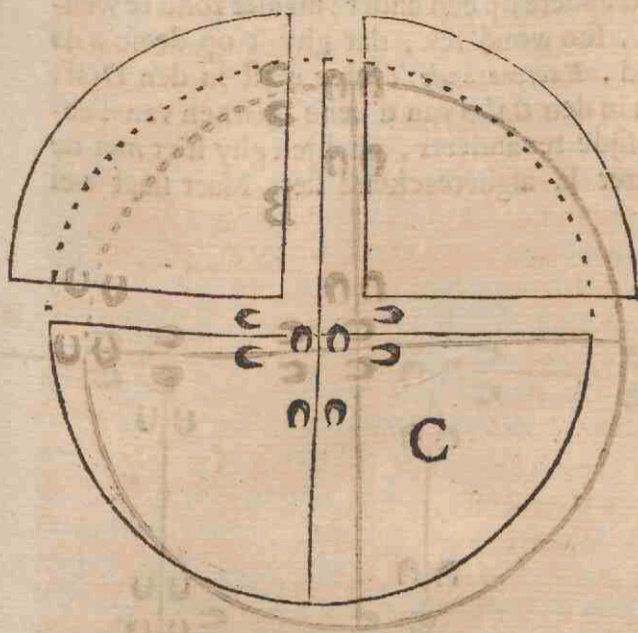
met een goede *gratie* gheschieden, soo dat het Paerd 't voorste buytenste Been over 't binnenste schrancke; volgende dan oock even soo met d' achterste Beenen; sikh wendende, niet huycckende of ingebogen, maer recht rond en welgevoeghlyck, met een ingetogene sterckte des gantschen Lijfs.

't Sal derhalven noodigh sijn, dat ghy 't Paerd hier in behoerlyck te hulp komt, niet alleen, gelijk geseyd is, met den Toom, maer oock met de hulp der Knyen, Hielen, en, soo 't van nooden waere, der Sporen, ter reghter tijd. Want het is niet genoegh, de *Quarten* te besoecken, sonder 't *Effect* te maecken, 't welck daer door ghesoght werd. Derhalven, als ghy nu uw Paerd op d' een of d' ander *Quart* wilt wenden, soo merckt, dat ghy 't met de Beenen oock helpt aen die sijde daer heenen ghy u wenden wilt. By *exempel*, soo ghy u wend nae de reghter sijde, soo helpt het Paerd oock te gelijk met het reghter Been, Knie of Spoor, en druckt hem deselve in de sijde, nae by den Gordel. Hier tegens houd het linckerbeen wat voorwaerts ghestrackt met de Stegelreep, nae de linckerborst des Paerds, soo sal het sikh rond en gelijk als t' saemgetoogen om de *Quarten* wenden; want het binnenste Been doet, dat het Paerd niet buyten de *volte* gaen of wankelen kan. 't Buytenste Been, voor aen de Borst des Paerds, veroorsaect, dat het sikh achter niet te veel uytwerpt, en wijst het weer de wegh voorwaerts, tot d' andere *Quart*, gelijk ghy in de bovenstaende *Figuer* aen 't kleyn teeken, met de Letter B. gemerckt, sien kond.

Even desgelijcks moet ghy doen, als ghy de *Quarten* verwisselt, of verkeerdt, neemende deselve op de lincker sijde, soo dat ghy oock wif-

selt met de *finde* der hand, en de hulp der Beenen. Dit alles behoord soo juyst, met goede *ordre*, ter reghter tijd, en met een groote *Mensuer* te geschieden, dat de Toesinders weynigh of gantsch niets aen u, te Paerd sittende, gewaer kunnen werden, op wat wijs ghy hier in uw Paerd te hulp komt; op dat d' *Ignoranten* maer alleen bemercken de Les der Schoolen of *Volten*, in welcke ghy uw Paerd *exerceert*, en niet de Les der Hand en Beenen, die 't *Effect* maecken, en met welcke 't Paerd geregeerd werd; en noch veel minder, de Reden waer om het geschied.

Want de Les der *Volten* van sikh selven maeckt geen *Effect*, maer de Les welcke gheschied, of 't Paerd gegeven werd, met de hand en de Sporen, die de Les der *Volten* volmaeckt maecken. Ick segge oock, dat de verwisselingh van veelerley *Volten* voor een Paerd soo schadelijck en verderflijck is, als de verwisselingh van veelerley Ghebitten; 't welck ick beyde voor een groote onwetenheyd en ongeschickheyd houde; wijl de Paerden, door de Les der *Volten* soo dickmael te veranderen, *geparturbeert* werden. 't Is derhalven veel dienstiger, dat ghy uw Paerd, in plaets van veelerley *Volten*, in deese Les der vier *Quarten* wel *exerceert*, op dat het daer door leere verstaen, d' *Effecten* van de Hand en der Beenen, en lette op de *finde* der Hand, wanneer ghy in 't midden van 't Kruys der vier *Quarten* komt, en dat ghy u wend ter eener of ter anderer sijde, of uwen wegh neemt door de gantsche *Volte* tot aen de *Circumferentie*, en alsoo verwisseld uyt d' eene *Quart* in d' andere, of van d' eene halve *Volte* tot d' andere, om 't Paerd daer door te bedriegen, nae dat ghy oordeeld van nooden te sijn

sijn, gelijk in deese *Figuer* met C. en D. afgeteckend is.

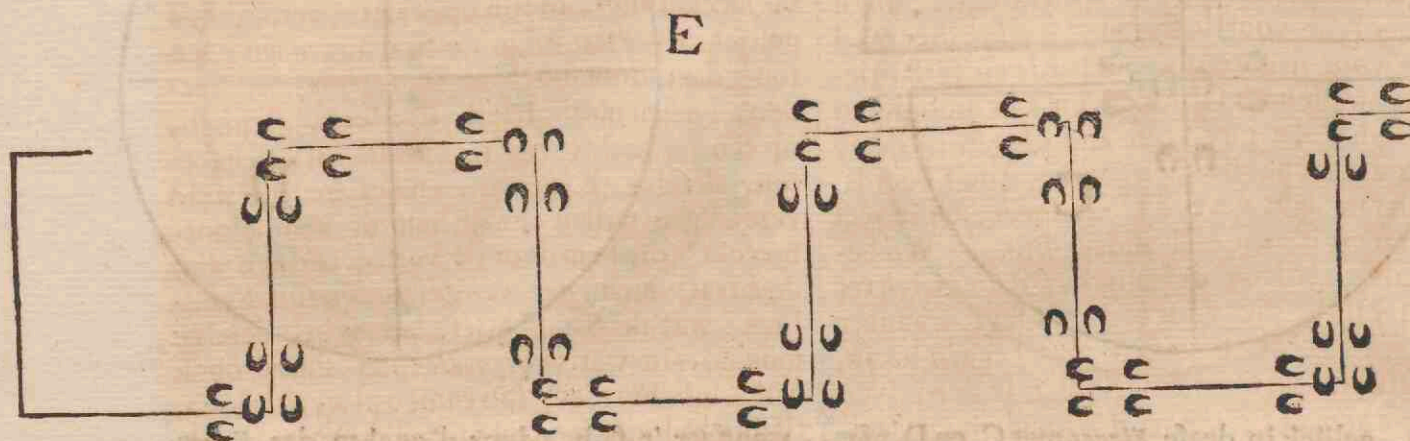
Oock moet ghy *observeeren*, wanneer uw Paerd op d' eene sijde meer ongeschickt was als op d' andere, dat ghy 't dies te meer op deselve sijde moet *soliciteeren*. Desgelijcks, dat ghy u *accommodeert* nae de *postuer* der Paerden, en hoese genegen sijn de Kop te draegen; op dat ghy, indien 't Paerd, door ongewoonte des Tooms, met de Kop eenighe *disordre* begingh, 't selve nae den aert des Paerds in een goede *cierlijcke postuer* behield, door de verscheydene hulpen des Hands, waer van genoeghsaem ghesproocken is. En op deese wijs woud' ick wel, dat ghy uw Paerd *exerceerde*, eerst in den *Pas*, ten anderen in den *Draf*, ten derden in den *Galop*. En als ghy 't dan de *Quarten* der *Volten* bekend gemaect en wel ingebeeld hebt in den *Pas*, of *Pasageeren*, soo begint het t' *Exerceeren* op den *Draf*, die hem nae sijn *Natuër* van nooden sal sijn. Als het nu in deese *Exercitie* des *Drafs* wel geoeffend en geswind is, soo dat het gehoorfaeme de *sinia* des hands, en sijn wende op d' een of d' ander *Quart*, door een gheringe bewegingh der selve, waghende op de hand, soo sal 't tijd sijn, dat ghy 't oock *exerceert* in deese *Les* der vier *Quarten* in den *Galop*; die kort en inghetooen moet sijn, soo veel mogelijk is. Maer ghy moet voor alle dingen *observeeren*, als ghy voorgenomen hebt uw Paerd in deese *Les* der *Quarten* te *Galoppeeren*, dat ghy de *Proportie* der *Volten* en *Quarten* wat grooter of wijder neemt, als te vooren in 't *Pasageeren* en *Draven*. Want de bewegingh des *Galops* wil altijd wat meer *vryheyd* hebben; insonderheyd in 't begin, wegens d' ongeschicktheyd, die 't Paerd moght *Confundeeren*

wanneer 't sijn, door d' enghete der *Volten*, niet soo stracks daer nae righten kon. Maer als ghy bevind, dat het Paerd, door de daeghlijck-sche *Oeffeningh*, hier toe geschickt en geswind geworden is, soo kond ghy, nae de gelegentheyd van sijn geschicktheyd, de *Volten* der *Quarten* weer verkorten.

In dit alles moet ghy voornaementlijck aght neemen op de reghte middelmatige sluttingh of aenleuningh des Tooms, op dat het Paerd in deese *Les* sijn noyt meer als nae behooren daer in legghen, en noch veel minder sijn tegens u stelle, of de Kop opwerp; maer dat het opmerckende sy, en sonder eenighe *confusie* waghete op de hand des *Berijders*; 't welck te weege gebracht werd door deese *Les*, en door geduerige *neerstigheyd*, die 't Paerd tot een goede *Resolutie* brenghet, om sijn, nae uwen wil, op d' een of d' ander sijde te wenden, soo dickmael als ghy begeerd, door een geringe bewegingh des hands. Ick gheloof oock, dat de *perfectie* deeser *volten* der vier *Quarten* t' *exerceeren* in den *Galop*, en recht rond te rijden, grooter is, om uw Paerd haest tot geswindheyd en gehoorfaemheyd te brengen, als de *perfectie* der andere *Volten*. Want uyt het recht rond rijden komt de volkomentheyd en *Justesse* der *Radopiaten*. En op dat ghy niet eenigh behulp van Land tot een *Rijd-plaets* van nooden moght hebben, soo heb ick u dit kleyne teecken der vier *Quarten* in de rondte eener *Volte* hier willen neerstellen: En ghy sult bevinden, als ghy u Paerd in deese *Les* wel *geexerceert* en onderweesen sult hebben, dat het daer nae geswind, gewilligh en geschickt sal sijn, om sijn te wenden soodaenigh als ghy begeerd, oock selfs *Slangenwijs*, van d' eene sijde ter anderet.

scampiata, half of geheel, soo dickmael als ghy wilt: 't Welck ick onnodigh aght, in yeder *Volte*, diemen moght *exerceeren*, in 't bysonder te *specificeeren*, wijl dit gelijk het *fundament* is, waer van al d' andere koomen. Doch soo 't u geliefde, uw Paerd van d' eene *Quart*

tot d' andere op een andere manier rond te wenden, soo woud' ick, dat ghy 't op deese wijs deed, *Exerceerende* 't selve eerst in den *Draf*, dan in den *Galop* van d' eene *Quart* en van d' eene sijde ter anderer, ghelijck ghy hier met de Letter E. afgheteekend siet. Maer slaet wel

aght, dat ghy 't Paerd in 't wenden der *Quarten* wel *unito* t' saemen vat met een goede *gratie*, en dat het sijnen rechten wegh sonder veranderingh des *Galops* nae d' andere *Quart*, en soo voorts van d' een tot d' andere neeme, ghelijck ghy hier siet. Ick oordeel, dat het de voornaemste en konstighste *Manezie* in 't rond rijden is, een Paerd op deese wijs *t'exerceren*; dienstigh sijnde tot allerley soorten der Lessen van de *Rijd-school*. Want hier door werd het

Paerd opmerckend gemaect, en *gêresolveert* tot yeder Les. De *proportie*, of grootte, van d' eene *Quart* tot d' andere, kond ghy maecten nae de geschicktheyd of ongheschicktheyd der Paerden, vier, vijf of ses schreeden langh. Door deese Les en op deese wijs sult ghy uw Paerd van de *Cavezon* op den *Toom* gewinnen, 't welck ick noodwendigh geaght hebt, in dit *Capittel* kortelijck voor oogen te stellen.

XXVI. HOOFSTUUCK.

Van de verscheydene Hulpen en Straffen der Paerden.

Alle Paerden, hoedaenigh deselve oock sijn moghten, werden verseeckert en te recht ghebraght op tweederley wijs, naementlijck, door de Hulpen en Straffen, met slaen, en *Careseeeren*, of met de hand op den Hals te kloppen en te stree-len. Door 't eene werd het Paerd getughticht, en door 't andere werd het weer verseeckert; leerende daer uyt lichtelijck kennen, of 't wel of quaelijck gedaen heeft. Soo wel de Straffen als de Hulpen geschieden voornaementlijck met de Hand des *Tooms* en des *Cavezons*; met de *Knyen* en met de *Spooren* op veelerley wijfen, met de *Roede* en met de *Stem*, die hardt en verschricklijck moet sijn, insonderheyd wanneer deselve te gelijk onder d' andere straffen ghebruyckt werd. Anders sijn onder alle Straffen en Hulpen de voornaemste en beste te

houden, die geene, welcke gheschieden met de Hand en de *Spooren*; als die de gebreecken en onmanierlijckheden des *Kops* en der gantsche *proportie* des *Lijfs* *Corrigeeren* en recht maecten. En even op deselve wijs, waer door een Paerd ghestrafst werd, kan het oock gheholpen werden; alleenlijck moetmen de Hulp van de straf, en de Straf van de Hulp onderscheyden. De hulp ('t sy dan met de Hand, de *Knyen*, de *Beenen*, de *Spooren*, de *Roede*, of met de *Stem*, hoedaenigh die weesen moght) moet saght, ghevoeghlijck en 't Paerd aenghenaem sijn, op dat het niet verward noch vreesaghtigh ghemaect wierd. In tegendeel de Straf moet sterck, ernstigh en nae de gelegentheyd des Paerds verschricklijck geoeffend werden. En deese is voor de soodaenige, die ondeugend en uyt weerspanningheyd ongehoorsaem sijn.

Hier

Hier in is gantsch noodwendigh, dat ghy wel *observeert* de Natuer uws Paerds, en voor welke straf het sich aldermeest ontfet en bevreest is. Want daer sijn eenige Paerden, die meer vreesaghtigh sijn voor de straf der Roede, als der Sporen. Andere ontfetten sich meer voor de Sporen als voor de Roede, Sommige vreesen meer voor uw Stem en de beweegingh te Paerd, als voor de slagen: En alsoo dickmael meer voor sleghte als voor harde en verschrikkelijke straffen. 't Is derhalven ten hooghsten noodigh, dat ghy voor alle dingen in deese faeck u richt nae de ghelegentheyd uws Paerds, wel nauw aght gevende, wanneer en hoe veel de straf op d' eene of d' andere wijs gegeven behoort te werden; desgelijcks, dat deselve ter reghter tijd, niet voor of nae de feyl, wanneer 't Paerd alreeds te vooren *fout* begaen heeft, maer stracks, en soo 't mogelijk is in den selven *tempo* wanneer 't *faulleert* of d' onghheoorfaemheyd begaet, gheschiede. Want hoe sou een Paerd kunnen leeren kennen, of 't reght of onrecht gedaen heeft, indien het t' onrecht ter tijd gestraft wierd, en de feyl (om welckers wil het de straf verdiende) nu al te vooren begaen had? 't Is dan noodsaeckelijck, dat de straf terstond volge op de bedrevene feyl of onghheoorfaemheyd, op dat het verstaen en leeren waerom het gestraft werdt.

Doch ghy moet weten, dat in dit stuck de grootste Konst eens Berijders verborgen leyde; te weten, dat hy in de straf der Paerden weete te *modereeren*, de selve verminderende of vermeerderende nae de ghelegentheyd en onghheoorfaemheyd der Paerden; nae datse verdienen en van nooden hebben; nae datse vreesaghtigh of verstockt van aert sijn. Staet oock met alle vlijt waer te neemen, dat (ghelijck nu alreeds gheseyd is) de straf terstond volghen moet op de begaene *fout* of onghheoorfaemheyd, maer dan oock desgelijcks op de straf stracks (soo haest deselve haer *Effect* bereyckt heeft) de *carresse* en verseeckeringh; de straf naelaetende, soo haest het de feyl verbeert, hoe weynigh het oock ware; 't selve *carresseerende*, en met een vriendelijke stem toespreeckende, op soodaenigh een wijs als ghy best vind. Want hier door sal 't Paerd kennis bekomen, om te weten, wanneer het wel of quaelijck ghedaen heeft; en 't sal de straf leeren vreesen, soo dickmael als 't eenige *disordre* begaet: In tegendeel, 't sal moed neemen, wanneer 't verseeckerd is, dat het wel gedaen heeft. Ick seggh derhalven wederom, dat ghy uw Paerd (hoe onghheoorfaem het oock sijn, of

hoe seer het de straf verdienen moght) noyt van 't School moet laeten gaen, voor dat ghy 't eerst verseeckerd, de vrees of den onwil, die 't door de Straf ontfangen moght hebben, weer benoemen, en het geheel van sijn boosheyd af ghebraght hebt. Want anders, soo ghy een Paerd hard ghestraft had, en 't selve, sonder verseeckeringh, in sijn opgevatte toornigheyd gelijk als *desperaet* in de Stal liet gaen, soo sou 't daer door noch meer *geconfundeert* werden, en sich naederhand, uyt vertwijffelingh, op een verstockte wijs tegens alle Straffen setten, deselve veraghten, en sich met gheweld verdedigen willen; wijl hem de kennis ontbreekt, die hem door de verseeckeringh (op de Straf) moest gegeven geworden sijn. Eyndlijck, wat de Straffen selfs belanght, deselve moeten (in wat voor *fouten* het Paerd oock vallen moght) niet, soo eenige plegen te doen, sonder ophouden en met geweld gegeven werden; want hier door sou 't selve tot noch grooter boosheydt en verstocktheyd koomen te geraecken, soo dat het daer nae (ghelijck nu alreeds meermael gheseyd is) alle straffen, hoe hevigh die oock sijn moghten, veraghten sou; maer ghy moet waer neemen, dat altydt op de straf; jae midden in de straf, de verseeckeringh volge, met het *Careseeren* des hands op den Hals, en met een vrolijke stem; waer door het Paerd ghelijck als versoend, en uyt sijn toornigheyd ghebraght werd, soo dat het sijn boosen onwil, wegens de straf opgevat, verlaeten, en eyndlijck uw wil leeren kennen sal, verstaende of het wel of quaelijck gedaen heeft en waerom het ghestraft of *gecareseert* werd. Want daer sijn eenige Paerden, welcke, vertoord werdende, de hayren, tegens haer Natuer, gelijk als opwaerts werpen, werdende, nae allen aensien, dick-huydigh en ongevoel-lijck, laetende haer slaen soo langh men begeerd, even als offe noch slaegen noch Sporen voelden. Dit komt voornaementlijck van de harde Straffen, en omdat haer de kennis ontbreekt, van welcke ick hier boven ghesproocken heb (die haer ghegeven moet werden, door de verseeckeringh ter reghter tijd op de straf) waer doorse dan, uyt verstockingh en wanhoop, de Straf niet meer aghten.

En vermits ick voorgenoomen heb, in dit eerste deel deeses Boecks te beschrijven soodaenighe Lessen, welcke een Paerd gheoorfaem en gheschickt maecten tot de *Manegien*; soo staet noodwendigh te volgen, dat ick oock spreek, hoe en op wat voor een wijs ghy d'aengenomene quade gewoonten en ondeugh-

den der Paerden straffen, en deselve gantschlijk overwinnen en tot ghehoorsaemheyd brengen sult. Want soo lang als uw Paerd niet gantschlijk overwonnen, en sonder ondeugden gehoorsaem is, soo kan het niet genoegsaem geschikt en *gequalificeert* sijn, om de *Manegien* te leeren. En of ick schoon niet geloof, dat een Paerd (twelk in sijn Lessen op dese wijs, die ick tot noch toe aengewesen heb, tot *obedientie* is gebraght gewor-

den) foodanige boose gewoonten en ondeughden sou konnen aennemen, soo acht ick echter nodigh te sijn, dat ick noch eerst yets spreekke, van sulcke ondeughden der Paerden, die de straf verdienen; op dat ghy, indien u diergelijcke quade Beesten ter hand quamen, weten moght, hoe ghy moet *procedeeren*, ten aensien van de behoerlijcke straffe, die tot d' eene of d' andere laster *geapliceert* moet werden.

XXVII. H O O F T S T U C K.

Van d' Ondeught eens steegen Paerds.

Ick heb nu alreeds meenighmael gheseyd, datmen sijn in alle saeken moet *accommodeeren* nae de Natuer en de goede of quade *Qualiteyten* der Paerden: En indien sulcks geschiede, soo soud' ik my laten voorstaen, dat'er soo veel steege en lasterlijcke Paerden niet ghevonden souden werden, als men hedensdaeghs wel siet. Doch wijl de Wereld te deeser tijd met soo veele en meenigerley Berijders begaeft, jae bynae overlast is, soo behoefmen sijn niet te verwonderen over de steegheyd en andere Ondeughden der Paerden. Maer dit is te verwonderen, dat'er onder soo veele soo weynige te vinden sijn, die haer ghe-daghten te werck stellen, om sijn verstandighlijck te righten nae de Natuer en stand, of (gelijck ick gheseyd heb) nae de goede of quade *Qualiteyten* der Paerden; en dat'er noch veel minder ghevonden werden, welcke de straf (die op d' eene of d' andere *disordre* des Paerds *geapliceert* moet sijn) recht weeten te *exequereeren*, en ter behoerlijcker tijd toe te voegen, op dat de saeck niet te veel noch te weynigh gheschiede.

Derhalven, wijl ick nu voorgenomen heb van een steegh Paerd te *discoureeren*, soo sal noodigh sijn, eerst te beschrijven, wat eygentlijck en voornamentlijck d'oorfaeck deser ondeughd is: Desgelijcks t' onderscheyd tusschen 't een en 't ander staggigh Paerd. Want als een *Medicus* d'oorfaeck der Sieckte weet, soo kan hy deselve dies te lighter *Cureeren*. Even alsoo, als ghy de seeckere oorfaecken van d' eene of d' andere laster weet, kond ghy deselve 't Paerd dies te lighter benemen. Wat nu belanght de steegheyd der Paerden, deselve komt voornaementlijck voort (en hier op moet ghy wel agh neemen) eerste-lijk uyt een boose weerspannige Natuer; ten anderen, uyt vrees en vertwijffelingh of *desperatie*; en ten derden uyt groote matheyd en ghebreck van kraghten. I. Paerden van een boose Natuer

sullen sijn door yeder straffe seer lichtelijck toorn en weerspannigheyd laten beweegen; insonderheyd als se hard of ter onreghter tijd ghestraf, en op de straf (gelijck voor heenen geleyd is) niet weer versoend en verseeckert geworden sijn: Of oock wel, wanneer het Paerd bemerckt, dat den Berijder verstaeghd is, met de straf niet voortvarende gelijck hy begonnen heeft; maer deselve naelatende, en hem sijn wil gevende, gelijck als voor 't Paerd bevreesd is. Ter deser oorfaeck veraght het uyt boosheyd de straf, *resisteert* sijn wil, begint sijn aen te stellen, als of het niet gaen wilde; of staet in sijn selyen als in twijffel, of het gaen wil of niet, wijl 't geen reghten ghehoorsamen aert heeft; 't welck een groot begin der steegheyd is, en waer op ghy in alle Onderwijfingen wel agh moet neemen. II. Als een Paerd van natueren schouw en vreesaghtigh is, gaende gelijck als met een verstaeghd hert, of schrickende voor eenigh dingh, 't welck het te vooren niet gesien had, en daer over stilstaende, soo moet ghy 't daerom niet slaen, noch met geweld dwingen, maer verseeckert het voor alle dingen met goede woorden, en *Careseert* het met de hand op den Hals, op dat het te degen magh leeren sien en kennen, waer voor het sijn ontset. Als ghy 't op deese wijs verseeckert hebt, soo vermaend het allenxen voorwaerts te gaen, soo lang, tot dat het dit quaed sal afgewend hebben, maer slaet het geenssins daer om; want soo ghy diergelijcke Paerden sloeght, of met geweld woud dwingen om voort te gaen, soo sou het, door vrees der slaegen *desperaet* werdende, noch steeger en verstockter werden; en dit konnen de grootste oorfaeck der staggigheyd noemen: Naederhand sou 't Paerd t'elckens stil staen, soo dickmael als het yet onghewoons sagh, en niet voort willen; meenende dat sulcks d'oorfaeck sijner slaegen was. Waer uyt niet alleen groote *disordre* en steegheyd uws Paerds, maer oock ghevaer voor uw persoon ontstaen kon,

kon, wanneer 't begon te rugg' te gaen, of sich op eenighe andere boose wijs te verdedigen. III. Oock werd de steegheyd eens Paerds dickmael veroorsaect, door mattigheyd of kleyn vermogen, wanneer men 't selve meer op leyd als het doen kan (ghelijck van d' onverstandighe dickmael gheschied) en dat men dan meend, dat het Paerd door boosheyd en weerspanningheyd niet doen wil 't geen men van hem begeerd. Ter deser oorsaeck overvalt men 't met harde Spoor-slagen, om 't selve t' overwinnen, en daer door begint het, uyt kraghteloosheyd, deselve niet meer te aghen; staet stil, en laet sich slaen als een Steen. Dit is dan niet de staggigheyd of boose Natuer des Paerds, maer de groote onweetenheyd des Berijders toe te schrijven; gelijk men dan siet, dat de steegheyd der Paerden meerendeel hier uyt voortkomt. En vermits nu deselve steegheyd verscheyden is, soo moet oock deselve verscheydentlijck, en niet op eene wijs gestraft werden. Want eenighe Paerden blijven op deselve plaets stil staen, willende noch voorwaerts noch achterwaerts. Eenige andere willen niet voortgaen aen bekende plaetsen, daer haer te vooren een of meermael de steegheyd is toegelaeten geworden. Noch andere begeven sich te rugg', of *salveeren* sich met springen en slaen. Oock kan men de soodaenige onder de steeghe Paerden reekenen, welcke sich tegen des Ruyters handt aensetten, en sich noch op d' eenen noch op d' andere sijde willen laeten wenden. 't Welck een teecken kan sijn, dat het van sijnen Berijder te veel toeghegeven, en daer door verwaerloost is geworden. Doch hier van sullen wy naederhand ter behoorlijcker plaets verder sprecken.

De straffen der steeghe Paerden konnen ghegeven werden nae der selver ghelegentheyd, en nae datse in dien laster verouderd sijn, op veelerley wijsen. Doch my behaegen niet soodaenighe Straffen, die eenighe ghebruycken, steeckende 't Paerd met scherpe pricken, of 't selve met vyer brandende, of haer een strick aen 't Ghemaght leggende, en 't selve dan daer aen een ruck geevende, wanneer 't de ghewoone *disordre* begaet, en stil wil staen. Sulcke Straffen houd ick te sijn buyten de reghte reghelen en *ordren*, en sonder 't *fundament* van de Konst des Rijdens: En derhalven wil ick van deselve niet sprecken, veel minder eenighe aenleydingh daer toe geven. Maer ick wil alleen ghewagh maecken van soodaenighe straffen, die my behaegen, om staggighe Paerden daer door te tughtigen: En deese sijn, eerst, de straf met de Stem, wel-

ke verschrickelijck moet sijn, op soodaenigh een wijs als ghy goed vind. Ten anderen, met harde Spoor-slagen, en ten derden, met de Roede.

Van deese straffen kond ghy eene alleen, of alle drie te ghelijck ghebruycken, nae dat van nooden sal sijn; doch *observeert* wel neerstighlijck, voor welcke straf 't Paerd aldermeest vreesst en ontfet is, op dat ghy 't selve (wanneer het de ghewoone *disordre* begaet) terstond op de daed tughticht met de straf, die 't aldermeest ontfiet; laetende (soo 't noodigh waere) d' andere stracks daer op volgen. De Straffen met de Roede en Sporen sijn hard; maer evenwel, indien ghy tot deese beyde oock altijd ghebruyckt de straf met de Stem (welcke, ghelijck wy geseyd hebben, verschrickelijck moet sijn, op soodaenigh een wijs als ghy wilt) soo sal het Paerd daer door veel meer beweeghd werden om voort te gaen, als of ghy 't alleen met de Roede of Sporen strafte.

De straf met de Roede moet gegeven werden van d' eene Borst ter anderer, en aghter onder den Buyck. Doch voor al te steege Paerden sou, in plaets van de Roede, een Osse-pees beter sijn, wijl deselve harder aenkomt, en noyt breekt. Met dese sult ghy 't Paerd straffen, even als met de Roede: Alleen moet ghy wel aght nemen, als ghy 't Paerd met dese Osse-pees onder den Buyck slaet, dat ghy 't Gemaght niet raect, want daer door kon 't selve lichtelijck groote schaede toegevoeghd werden. Eenige plegen diergelijcke Paerden te straffen met stocken, slaende deselve tusschen d' ooren en om den Kop; doch dit behaeghd my niet; want te deser plaets is een t' samenvoegingh des Herffenschedels, welcke men lichtelijck van malkander sou konnen slaen, soo dat het Paerd daer van stierf. Oock aght ick quaed te sijn, op eenigh ander deel des Hoofds te slaen, wijl 't sou mogen gebeuren, dat men 't Oogh raecte.

Ick bekenn' wel, dat de straf met de Roede over de Kop (maer niet op de Kop) van een groote werckingh is, insonderheyd by soodaenighe Paerden, welcke sich hartneckig tegen den Ruyter toonen, en sich met een stijven ongekromden Hals *defendeeren*, en als een boom blijven staen, waer van hier nae gesproken sal werden; Doch deselve moet wel in aght genoomen, en den Berijder wel geoeffend en ervaeren sijn, om dese straf te *exequeren*, op dat hy 't Paerd niet boven op de Kop, of Schedel, noch in 't oogh trefte; maer dat de Roede sich over de Kop swaeye, raeckende alleen de Neus, of Mond; 't welck een groote Straff is, die 't Paerd op een wonderlijcke wijs tot vreesse brengt, en voort doet gaen, wijl 't eygentlijck niet weet.

waer de Straf van daen komt. Doch nevens deese Straf moet het oock te ghelijck gegeven werden de straf met de Sporen en met de Stem, nae dat van nooden sal sijn. Indien dit evenwel noch niet genoegh waere, soo kond ghy een Man of twee te voet *ordonneeren*, die goede kennis van deese saeck hebben. Yeder van haer sal een stock in de hand neemen; en soo dan't Paerd stil stond, niet voort willende, soo moet den geenen, die daer op sit, stil swijgen, en't Paerd niet slaen, maer de geene die te voet sijn, fullen't met een harde stem toegrauwen, en te gelijk slaen, tot dat het van sijn steegheyd aflaeft, en sich begeeft om voort te gaen. Dan moetense niet alleen ophouden te slaen, maer den geenen die op't Paerd sit, moet het vriendelijck toesprecken, en door't *Careffeeren* der handen op den Hals verseeckeren.

Voor steege Paerden, die te rugg' vallen, in plaets van voorwaerts te gaen, kanmen een andere Straf gebruycken; die ick, door ervarentheyd, dickmael dienstigh en *perfect* bevonden heb; naementlijck: Wanneer ghy fiet dat het Paerd in sijn boosheyd is, te rugg' valt en alle straffen veraght, soo treckt het achterwaerts, en geeft het evenwel de straf met de Sporen, d' een om d' andere, soo langh tot dat het van selfs het te rugg' gaen verdrietigh werd; en laet het niet voorwaerts treden, of het schoon wilde, voor dat het daer over vermoeyd en mat geworden is; 't welck wel haest geschieden sal; want het te rugg' gaen maect de Paerden haest verdrietigh en moede. Soo haest ghy nu dit gevaer werd, soo vermaendt het, allenxen voorwaerts te gaen, en klopt het op den Hals, gevende ondertusschen goede woorden. Ick meen niet, dat'er eenige andere straffen van nooden fullen sijn. Want als ghy dit een dagh of twee nae malkander alsoo *gecontinueert* hebt, nevens d' andere straffen met de Stem en d' Ossepees, soo sult ghy bevinden, dat het Paerd van deese Ondeughd sal aflaeften, sonder dat ghy scharpe prickels, vyer, of banden aen't Gemaght, of andere diergelijcke harde middelen sult behoeven te gebruycken. Want als ghy't Paerd met harde Spoorslaegen de huyl wel doorboort, en met d' ossepees toeslaet (of het schoon soo stracks niet veel daer nae vragde) soo sal't hem's anderen daeghs dies te meer seer doen, en sal veel meer begeeren voort te gaen.

Soo dit noch echter niet wou helpen, maer dat het Paerd steegh bleef, 't sy op wat voor een wijs het oock sijn moght, sich *defendeerende* door springen, slaen, te rugg' kruypen, en niet voort willende, soo sit daer van af, en or-

donneert een of twee Mannen te voet, die u helpen kunnen. Blind dan d' oogen van't Paerd met een decksel gemaect van een Vilt, of van Leer. Geeft daer nae den geenen die by u is den eenen Teugel des *Cavezons*, en behoud ghy den anderen. Begind dan (onder een groot geschrey) met de Roede op de Mond en om de Kop te slaen (want wegens de hoetjens of de blinden, die't Paerd voor d' oogen heeft, kond ghy't nu in't oogh niet raecten) en ruckt het soo langh met de *Cavezon*, tot ghy fiet, dat het voor de straf vreesft, en met geweldt voort wil; soo dat ghy genoegh te doen hebt, om het te weerhouden: Want deese Straf is groot, wijl't Paerd geblind is, en niet weet, wat hem geschied.

Dit moet gedaen werden op deselve plaets daer't Paerd steegh is, doch met alle geswindheyd en behendigheyd, op dat het noch indaghtigh magh sijn, waerom het gestraft werd. Als ghy nu fiet, dat het begint te vreesen en te beven, soo houd op van slaen en roepen; maer ontbind d' oogen stilswijgende, geeft het goede woorden, als of ghy't niet geslaegen had, en sit stracks weer op, vermaenende het met goetheyd om voort te gaen; en ghy sult sien, dat het sonder eenighe weerwil ghehoorsaemen sal; 't welck geschiedende, soo verseeckert het noch meer als oyt te vooren met goede woorden, en't *Careffeeren* der hand op den hals, op dat het leer kennen d' oorsaeck en't onderscheyd, waerom het gelieft of gestraft werdt. Op deese wijs heb ick niet alleen steege, maer oock veel andere boosaerdige Paerden overwonnen en te recht gebraght.

Ick sou noch verscheydene andere Straffen voor dierghelijcke steege en ondeugende Paerden kunnen aenwijzen, doch (of wel deselve van een groote werckingh sijn, waer door soodaenige Paerden wonderlijck te recht gebraght kunnen werden) ick moet en wil voor deese tijd daer van swijgen, om der *ignoranten* wil, die sich onderstaen moghten, volgens dit mijn Boeck te willen rijden, en alsoo den Hals te breecken. Want de verstandige weeten, wanneer men't klaere verstand en den rechten tijd eens dinghs niet recht en nauw waerneemt, dat het dan dickmael een andere *cours* neemt, als men gemeend had. Ter deeser oorsaek wil ick't by de nu verhaelde middelen laeten berusten, wijl ick oordeel, datmen door deese Straffen de Paerden sulcke Ondeughden geheel wel beneemen kan.

Daer sijn noch eenige andere steege Paerden, welke maer alleen staggigh sijn van uyt de Stal, alsse gesaedeld werden; sich op blaesende

de, en, als men dan opfit, sigh t'saemen krimpde, een hoogen rugg' maeckende, en niet voort willende; 't welck seer ghevaerlijck is. Want ick weet wel, als men sulcke Paerden met geweldt dwinght om voort te gaen, dat'er gemeenlijck feldsaeme sprongen op volgen, of datse wel gantsch over hoop vallen. Dit is niet de boose Natuer, maer veel meer het qualijck Sadelen toe te schrijven, waer door het Paerd in't begin verwaerloost is geworden. Dit ghebeurd gemeenlijck van de soodaenige, die ketelaghtigh en gevoellijck sijn; en ter dier oorsaek moetmen haer deese steegheyd beneemen door een geduerige vlijt. Oock moetmen *observeeren*, waer het misschien van de Sadel of Gordel verseerd werd, om sulcks te voorkoomen. Want als een Paerd van Natueren Ketelaghtigh en gevoellijck is, soo kan het dies te eerder, door quaelijck Sadelen, verwaerloost en tot steegheyd veroorsaect werden; gelijk ghy lichtlijck by u selven af meeten kond.

Om nu diergelijcke Paerden de steegheyd af te wennen en te beneemen, soo woud' ick wel, dat ghy 't Paerd een tijd langh sonder Sadel en

alleen met een decksel liet berijden, met een saghten sleghten Gordel gegord sijnde, tot dat het de Sadel en 't overmatigh hard gorden eenighsins ontwend is geworden, sigh, als men 't gord, niet meer krimpde gelijk voor heenen. Daer nae woud' ick, dat ghy weer een tijd langh de Gordel-Sadel ghebruyecte, van Lijnwaed gemaect, en met Stroo ghevuldt, van welcke in't voorgaende derde *Capittel* ghesproocken is, op dat het deselve allenxen gewend wierd. Dit ghedaen sijnde, kond ghy 't oock weer gewinnen onder den reghten Sadel, tot dat het alsoo van langer hand deesen laster ontwend, 't quaelijck Sadelen en hard Gorden vergeeten heeft. Ondertusschen moet ghy evenwel d' andere ordentlijcke Straffen niet vergeeten, die hier toe bequaem sijn, indien 't van nooden waere. Uyt deese verwaerloosingh, ontrent het qualijck Sadelen, onstaen dickmael veelerley *disordren* en quade gewonten der Paerden, die haer naederhand soo haest niet weer t'ontwennen sijn; 't welck ick u hier, aen't eynde deeses Hoofstucks, heb willen indaghtigh maecken.

XXVIII. H O O F T S T U C K.

Van soodaenige Paerden, welcke op-steygeren, en de wil des Berijders weerstreeven.

Dondeughd, dat een Paerd opsteygerd ofte met een uytghestretchten Hals en Kop als een pael blijft staen en opspringht, is de voorige laster der steegheyd bynae gelijk, wyl het even soo wel weerstrevigh is om voort te gaen, en derhalven sigh door dit middel meend te verdedigen; welcke ondeughd dan noch gevaerlijcker is, als d' ondeughd der steegheyd: Want vermits het Paerd alleen op d' achterste voeten, en gelijk als wanckelende staet, soo kon het lichtelijck, door een kleyne ruckingh des Tooms, of door een geringe beweging des Ligchaems, daer toe gebraght werden, dat het gantsch achteroverviel.

Doch hoe ghevaerlijck deese ondeughd, en hoe groot de boosheyd deeser Paerden is, soo kan evenwel deselve haer veel eerder afgewend en lighter benoomen werden, als de steegheyd of andere lasteren. Want dat een Paerd opsteygerd komt niet voort uyt een boose Natuer, maer uyt verwaerloosingh en verdervingh des Berijders, wanneer men een Paerd meer uyt vrees als geduld, meer uyt onweetenheyd als

uyt seeckere Redenen toegeeft, soo datse vreesaghtigh sijn voor het steygeren en springen, dervende niet straffen gelijckse wel geerne wilden; 't welck de Paerden stracks wel weeten t'observeeren. 't Kan oock ghebeuren, dat een Paerd opsteygerd, wanneer het van een al te saghte Mond en onvaste Kop was, of dat het een al te harden Gebit in de Mond had. 't Sou oock konnen veroorsaect werden van des Berijders hand, wanneer deselve t' ongeschickt of te hard is, hebbende de behoerlijcke vastigstighheid of *Mensuer* niet, en 't Paerd te hard aentastende, soo dar het sigh ter dier oorsaek opdoet. Men moet derhalven goede aghtingh geven, waer van daen het komt, dat een Paerd sigh om hoogh geeft.

Indien 't geschied, om dat het van een te saghte Mond is, en de stuttingh des Tooms noch niet heeft, soo heb ick alreeds te vooren geseyd, door wat middel ghy het weer te recht sult brengen.

Is 't de schuld van 't harde Gebit, soo moet ghy 't behoerlijck *remedieeren* met d' alder-saghtste Gebitten; gelijk dan behoerlijck en

noodigh is, dat tot alle Paerden, welke opsteygeren, d' aldersoetste Gebitten gebruyckt werden. Oock moetmen de Kin-keeten langer in doen, als anders gebruyckelijck is, tot dat men 't deese laster benoomen en afghewend heeft.

Komt het voort van d' ongeschickte hand des Berijders, soo moet ghy u beneerstigen, de hand wel *getemporeert* en juyst te houden.

Doch indien 't Paerd opsteygerd uyt boosheyd of een boose ghewoonte, soo sult ghy 't hardelijck straffen met harde Spoor-slaegen en slaegen op de voorste Beenen, gelijk oock met andere middelen, die den Berijder (op diergelijck een Paerd sittende) verseeckeren kunnen, op dat hy niet lighreljck eenige schaede moght komen te lijden; waer van wy nu spreeken sullen.

Merckt derhalven, als ghy nu met alle vlijt *geobserveert* sult hebben d' oorsaek van 't opsteygeren of opspringen der Paerden, en dat ghy sulcks bevind voort te koomen uyt een boose aengenoomene gewoonte en verwaerloosingh des Berijders, en dat het nu al verouderd en verstockt daer in geworden was, soo sal noodigh sijn, dat ghy 't Paerd, nevens andere middelen, die ick aenwijzen sal, straft met de Roede op de voorste Beenen, soo haest het sijn op doet, of (gelijck te vooren geseyd is) met de Roede tusschen d' ooren, naementlijck, dat de Roede sijn beweege in 't midden tusschen d' ooren over de Kop, treffende alleen maer met het spits de Neus of Mondt; 't welck gheschieden sal, wanneer den Berijder hier in geschickt en ervaeren is; voerende de hand (terwijl hy de slag doen wil) over den halven Hals, dicht by d' ooren des Paerds, als slaende met de hand op de boogh van den Hals; soo sal de Roede vooraen sijn krommen geheel over de Kop des Paerds, en sal nergens raecken, als alleen met het spits der Roede, die seecker en juyst sal sijn, soo dat ghy 't Paerd niet in 't ooght sult slaen, of ghy schoon de snuyt of neus geheel miste.

Deese Straf met de Roede moet gheschieden in den selven *Tempo*, dat het Paerd opsteygerd, en terwijl het op d' aghterste voeten staet, een twee of driemaal gheswind op malkander, nae dat van nooden sal sijn, tot dat het sijn weer neer doet (gelijck ick geloof dat het doen sal) of geeft het de straf met verwisselingh, nu tusschen d' ooren, stracks op de voorste Beenen, dan weer onder den Buyck. Gebruyckt oock te ghelijck alle andere Straffen met de Stemen met de Sporen, ghelijck te vooren van de steege Paerden geseyd is geworden. Doch *con-*

tinneert dickmael, en t'elckens als het opsteygerdt, met de Roede over d' ooren te slaen, 't welck voor het Paerd seer verschrickelijck is; en noch soo veel te meer, wanneer men 't oock t'elckens te ghelijck de straf met de Stem geeft; die met een hard geroep moet geschieden. Maer ghy moet wel letten, dat ghy de hand met den Toom juyst houd, sonder 't Paerd daer mēe in 't minste te rucken. Want indien de hand in deese *Aktie* onvast was, soo sou 't Paerd noch veel meer oorsaek tot deese ondeughdt gegeven werden. In tegendeel, laet hem deselve gantsch vry, tot dat ghy 't deesen laster gantschlijck benoomen hebt. Daer nae kond ghy 't weer de behoorlijcke *Mensuer* geven, die 't Paerd van nooden sal hebben.

Doch indien 't Paerd seer hoogh steygerde, en in 't steygeren op d' achterste voeten wankelde, als of het vallen wilde, 't welck den Berijder, die daer op sit, in groot gevaer sou stellen, soo sal, om der seeckerheyd wil, dienstigh sijn, dat ghy eenen te voet *verordonneert*, die goed verstand van deese saeck heeft, en u helpen kan. Deesen sal een langh Touw nemen, aen de *Cavezon* vast gebonden; daer nae in 't midden der *Volte* treden, en 't Paerd rondom laeten gaen, op de sijde daer het de *disordre* begaet, en om hoogh steygert. Als nu 't Paerd begint te steygeren, soo sal den geenen, die te voet is, 't selve onder d' oogen treden, en het met her ghedaghte Touw sterck neerwaerts trecken; 't welck hy lichtelijck sal kunnen doen, want ter tijd als 't Paerd om hoogh steygerd, en op d' aghterste beenen staet, heeft het geen sterckte om sijn te verweeren.

Ondertusschen moet den geenen, die op 't Paerd sit, oock te ghelijck, en in dien selven *tempo* dat het steygerd, al d' andere straffen gebruycken, met de Stemen, met de Sporen, en; gelijk hier boven geseyd is, met de Roede over de Kop op de Neus, ter tijd toe, dat het, soo haest ghy de Beenen maer in 't minste beweeghd, of de Hand verheft, even als of ghy 't slaen woud, voortspringe, sonder eenighe *disordre* of beweegingh. Dan moet ghy niet na laeten, het Paerd met goede woorden, en met her *Careseeren* der hand op den Hals, te verseeckeren, op dat het sijn feyl erkenne, waerom het gestraft is geworden. Op dese wijs moet ghy eenighe daegen de Straf *continueeren*, soo langh als ghy oordeelen sult van nooden te sijn. Ick heb alreeds te vooren geseyd, als ghy 't Paerd met harde Spoor-slaegen de Huyt wel doorboord sult hebben, dat het 's anderen daegs dies te gheswinder sal voortgaen, en de Straf der Sporen niet weer sal willen verwaghten, ghe-

ghelijck te voeren.

Sommighe plegen de Springhteugel tegens deese Ondeughd te gebruycken; doch ick kan niet prijsen, datmen een Paerd, 't welck noch in deese laster steeckt, de verscheydene *Effekten* des hands noch niet verstaet, en noch niet gewoon is, met de Kop ghedwongen te sijn, deese ondeughd door de Springhteugel sou willen beneemen. Want dat het Paerd steygerd, is een teecken, dat het noch noyt met de Kop recht bedwongen geweest, en tot ghehoorsaemheyd ghebragt is. Anders, als een Paerd met de Kop wel *gefermeert* en vast is, soo is 't selve niet alleen deese laster, maer noch veel meer andere benoemen. Doch soo langh de Kop vry is, soo heeft het *occase* tot allerley ondeughden; en derhalven kon een Paerd, 't welck opsteygerd en met de Kop vry is, door den onverwaghten dwangh des Springhteugels, seer lichtelijck tot vallen gebragt werden. Ter deeser oorsaek sou ick de Springhteugel (die anders, ghelijck ick in 't negende *Capittel* verhaeld heb, tot andere dingen seer nut te gebruycken is) hier niet begeeren te gebruycken, ten waere dan, dat het Paerd ten deelen uyt de *disordre* gekoomen, en gewend geworden was, met de Kop gedwongen te sijn. Anders soud ghy 't selve (noch in deese ondeughd steeckende) door de Springhteugel veel meer *confundeeren* en verwarren.

Ick heb ghesien, dat eenighe een Riem, of

Teugel, plegen te nemen, bindende deselve doot de twee Ringen der Stangen, waer in de Stangenteugels gespannen werden: Daer nae latense de gedachte Riem onder de Borst by de Kruysgordel door een Ring trecken, die met een stuck Leer aen de Kruysgordel genaeyt, en soodanigh toe gericht is, dat de Teugel sijn op geene sijde wenden, en evenwel lichtelijck gintsch en herwaerts gaen kan, als hy aengetrocken en weer wat los gelaeten werd. Deese Teugel houdense in de hand, en als 't Paerd begint op te steygeren, soo treckense den selven aen, brengende 't selve alsoo weer neerwaerts. Doch ick prijs veel meer de straf met de Sporen, met de Stem en met de Roede, van welke wy gesproocken hebben, die 't Paerd tot vreesse brengen, en geen tijd tot op te steygeren laeten: Hebbende oock een veel grooter werckingh, als alle andere middelen: Want daer door kan men allerley lasteren der Paerden (die ick onnoodigh agh, hier alle te *specificeeren*) straffen en te recht brengen. Ondertusschen wil ick andere goede en behoerlijcke Middelen niet veraghten, maer laet deselve in haete waerde. Doch indien een Paerd opsteygerde, en met eenen soo slaghtigh was, dat het lichtelijck op de Beenen of Sporen sloegh; soo kond ghy d' *ordre* en straf, die tot dierghelijcke Paerden *gheapliceert* moet werden, vinden in 't voorgaende een-en-twintighste Hooft-stuck,

XXIX. H O O F T S T U C K.

Vande Paerden, die uyt toorn en boosheyd de Hand des Berijders overweldigen, en wegh loopen.

KOrts voor heenen hebben wy geseyd, dat de *liberteyt* des Tooms, die 't Paerd met de Kop heeft, oorsaek en ghelegentheyd geeft tot allerley Ondeughden der Paerden: Maer insonderheyd veroorsaect sulcks de laster daer van wy nu spreecken sullen, te weten, dat een Paerd de hand des Berijders overweldigen kan, wanneer 't hem gelieft, en dan voorts wegh loopen. Dit sullen wy tegenwoordigh weer herhaelen: Want d' oorsaek deeser ondeughd is niet de boose Natuer der Paerden, noch de hardigheyd des Monds, maer de groote *disordre*, de quade Onderwijfingh, en dat het Paerd noyt met de Kop gedwongen noch in de Mond overwonnen is gheworden, om, nae behooren, den Toom en de hand des Berijders in alle gevallen

ghehoorsaem te sijn, blijvende met de Kop in *postuer* en *obedientie*, watmen oock met hem voorneemen, of hoe seer men 't *travailleeren* en vertoornen moght: 't Welck ick aghre 't voornaemste te sijn, waer in een Berijder sijn eerst en stracks in den aenvangh bemoeyen moet; naementlijck, 't Paerd van Kop en Hals wel vast te maecten, waer van in dit Boeck op verscheydene plaetsen overvloedigh genoegh gesproocken is; en derhalven onnodigh, sulcks hier weer te *repeteeren*. Uyt het geene nu gheseyd is, kond ghy lichtelijck afnemen, wanneer ghy met dierghelijck een Paerd, 't welck den Toom vry heeft, en niet ghewoon is, met de Kop gedwongen en ghehoorsaem te sijn, in eenigen Strijd geraeckte, of dat het vertoornde wierd ('t welck lichtelijck ghebeuren kan) dat dan

dan 't selve veel meer middel en ghelegentheyd sal hebben, om ut' overweldigen, als ghy middel soud hebben, om het te dwingen en te weerhouden.

Eenighe sijn wel van meeningh, dat men de Paerden deese ondeughd kan en behoort te beneemen door harde straffen, en met geweld; doch ick ben van een ander gevoelen: Want ick bevinde, dat al diergelijcke Paerden door harde straffen in deese ondeughd noch meer toemen, in plaets datmen haer deselve daer door sou afwennen. Vermitsse noch in haere boosheyd en *disordre* sijn, soo willense sijn niet laten houden; hoe veel minder sullense sijn dan laeten houden, indien ghy die noch daerenboven met harde straffen woud aentasten. Ick aght derhalven veel dienstiger te sijn, dat men diergelijcke Paerden in 't begin met groote *patience* berijde, sonder deselve te veroorsaecken, haere Ondeughd te bewijfen, voor dat ghy haer te vooren niet alleen uyt de groote boosheyd en *disordre*, maer oock met de Kop in behoerlijcke *postuer* en gehoorfaemheyd gebraght hebt. Daer nae kond ghyse weer wat hard aentasten en geheel overwinnen.

't Is wel een groote straf, wanneer een Paerd alreeds in d' *actie* des lopens en doorbreeckens is, en dat ghy siet, de gelegentheyd van een *effen* veld of verseeckerde plaets voor u te hebben, daer ghy voor geen gevaer behoeft te vreesen, dat ghy 't selve, sonder ophouden, laet loopen, gantsch stil sonder groote bewegingh daer op sittende, tot dat ghy siet, dat het in sijn selven moede en verdrietigh werdt, beginnende sijn allenxen aen den Toom op te geven, en den loop te verminderen; en dat ghy dan begind met een saghte bewegingh der Beenen en met de Stem 't Paerd weer aen te parssen tot loopen; waer door ghy sijn wil sult kunnen bemercken, of het in sijn boosheyd noch langer *continueeren* en verder loopen wil of niet, welck laetste ghy gewaer werdende (te weten, dat het kraghteloos en verdrietigh is, niet meer begeerende te loopen, ghelijck ick geloof dat geschieden sal) het dan stracks met geweld tot loopen begind te dwingen, gevende hem al de straffen, die 't te vooren niet verdraegen wilde, en hem tot deese ondeughd beweeghd hebben; Ondertusschen evenwel woud ick wel, dat ghy 't verademingh liet haelen, als 't nu gantsch vermoeyd is, en d' *ordentlijcke* Lessen ter hand naemt, die een Paerd overwinnen en gehoorfaem maecten, gelijk ghy hier nae hooren sult: Doch of een Paerd op deese wijs wel met geweld overwonnen kan worden, soo staet echter aen te mercken, dat daer door

veel van sijn kraghten benoomen werden konnen, indienmen sulcks eenige maelen moest of wou *continueeren*: Want ick gheloof niet, dat een Paerd, door dit middel, op eenemael van deese Ondeughd sou konnen afgebraght werden. En ter deeser oorsaek behaeghd my beeter, de Paerden, die met deese laster behebt sijn, op een andere wijs te straffen; van welke ick nu spreeken sal.

Als ghy siet, dat u 't Paerd overweldight, den Toom benoomen heeft, en wegh loopt, soo moet ghy 't niet met gheweld en met vaste armen ophouden, maer laet hem den Toom vry, en grijpt met de reghter hand den Stangenteugel wel kort, ruckende deselve gheweldelijck. Of grijpt het Paerd met de reghterhand by de Stangen, doch treckte niet recht nae u toe, maer verheftse een weynigh buytenwaerts, soo dat ghy 't Paerd met het bovenste der Stangen, daer de kinnebacken in leggen, in de Backen druckt. Treckt het daer nae met de Kop, krom gheboogen, tegens uw Knie; soo sal 't Paerd gedwongen sijn stil te staen, of 't moet sijn laeten wenden. Dit sal noch dies te meer geschieden, indien ghy 't oock te ghelijck de reghter Spoor in de sijde druckt. Doch ghy moet wel aght neemen, op de sterckte uws perfoons te Paerd, en dat ghy stijf staet op de reghter Stegel-reep, sonder met uw Ligchaem over te wegen; anders sou u 't Paerd konnen overweldigen.

Soodaenighe Paerden kanmen noch op een andere wijs straffen met twee Rollen, d' eene aen de *Cavezon*, d' andere onder aen de Sadel, daer de cingel is, vastgemaect, soo dat den eenen Teugel van de *Cavezon* gae, werdende eerst getrocken door de Rol, die aen de Sadel vast is, en dan weer door d' andere Rol aen de *Cavezon*; gaende dan den Teugel weer nae den Berijder, die den selven in de reghterhand moet houden. Als nu 't Paerd, volgens sijn gewoonte, begind uyt te breecken en wegh te loopen, soo moet hy den Teugel nae sijn trecken soo veel hy kan; 't welck hem licht te doen sal vallen, wijl de selve door de Rollen gaen. Hier door sal hy in een oogenblick 't Paerd met de Kop tot dicht aen de Sadel konnen trecken, alleen met weynigh moeyte, soo dat het stracks stil moet staen, of sijn omwenden. Deese Straf behaeghd my voor diergelijcke Paerden by nae alderbest; want ick verseecker u, dat deese Straf van seer groote werckingh is, wijl 't Paerd met soo groot een geweld en op eenemael gedwongen werd stil te staen.

Evenwel dunckt my beeter en dienstiger te sijn, deese ondeughd door goede *ordre* en behoor-

hoorlijke Lessen te verbeteren, sonder de gedachte wijs te gebruycken. Ick heb in 't *Capittel* van de hardbeckige Paerden van dit stuck ghenoeghsaeme meldingh ghedaen. Doch tot meerder ondertichtingh wil ick hier noch aenwijfen *d'ordre* der Lessen, waer door ick meen, dat men een Paerd deesen laster gantschlijck sou konnen afwennen en beneemen. Want deese ondeughd kon wel voortkoomen, wanneer een Paerd meer opgeleyd werd, als het betoonen kon.

Ick segge dan, vermits deese ondeughd in 't begin voornaementlijck voortkomt uyt een quaede *onordentlijcke* Onderwijsingh, en door groote *onordentlijcke* Straffen, die ter onreghter tijd gegeven sijn gheworden; soo sal in 't begin de *patientie* 't beste middel en tughtingh sijn; soo datmen 't Paerd noyt veroorsaecke, deese sijnen laster te betoonen, maer dat men verdraeghsaem en saghtmoedigh *proceede*, verseeckerende 't selve met goede woorden, tot dat het eenighsins uyt de boosheyd ghekoomen is, en deese ondeughd vergeeten hebbe. Dan kanmen 't door de behoorlijke Lessen (waer van ick sprecken sal) allenxen sijn dwaelingh indaghtigh maecken, en daer over beginnen te straffen, met gheweld te dwingen, en gheheel 't overwinnen. Of soomen sagh, dat geduld en alle saghte middelen niet helpen wilden, dan was 't tijd, om noch grooter geweldt ter hand te nemen.

De Middelen en *Ordren*, welcke een Paerd tot de vastigheyd des Kops en de gehoorfaemheyd des Tooms brengen, sijn de *principaale* Lessen, naementlijck, des *Trotteerens*, *Paarerens*, en des te rugg' gaens; waer van tot noch toe gesproocken is, en nu hier kortelijck herhaeld sal werden. Begind derhalven op dese wijs: Berijdt het Paerd op den reghten wegh maer alleen in de *Pas* of Schreede (te weeren, der Schoolen) een Schreede thien of twaelf meer of min. Laet het dan weer te rugg' gaen,

XXX. H O O F T S T U C K.

Van d' Ondeught eens ongetrouwen Paerds.

DE Paerden van een valsch en ongetrouw gemoed sijn gemeenlijck van een boos en bedrieghlijck gesicht; hebben toornige oogen, gelijk als vyer, en geven aenwijsingh van haer boosaerdigh ongetrouw gemoed door de beweging der ooren en oogen, gelijk oock door andere toornige gebeerden, als se d' oogen in de Kop verkeeren, siende te rugg' nae den Berijder, d' ooren in de neck leggen, en meer andere bewegingen maecken, die de boosheyd van haeren aert ontdecken, waer van ick in 't begin deeses

nae de voorheenen aengheweefene *Ordre*. *Continueert* dit achterwaerts en voorwaerts gaen eenige daegen langh, tot dat ghy 't Paerd in deese Les ghewilligh en ghehoorsaem bevind: Maer slaet noch *castigeert* het geenssins, of het schoon eenige dwaelingh of *disordre* begingh; in tegendeel verwaght de tijd, die het Paerd, door dit middel, volkoomen ghehoorsaem sal maecken. Als ghy 't nu in deese eerste Les des *Passageerens* en te rugg' gaens willigh en ghehoorsaem sult vinden, gelijk ick gheloof dat gheschieden sal, soo vanght deese *ordre* oock aen in den Draf, en *pareert* het sterck, doch met een goede *Mensuer* en ter reghter tijd. Als ghy 't nu hier in wel *geëxerceert* en gehoorfaem gemaect hebt, soo kond ghy 't uyt deese Les oock *exerceeren* in den *Galop*; voor alle dingen deesen regel in aght neemende, dat ghy 't Paerd niet *trotteeren* moet, soo langh ghy 't in deese eerste Les des *passageerens* niet gantsch overwonnen hebt. En dat ghy 't oock, soo langh ghy 't in d' *exercitie* des Dravens niet gheheel hebt overwonnen en tot *obedientie* ghebraght, niet *Galopeert*, veel minder tot de *Courier* vermaend. Want dit geschiedende, soo sou 't Paerd seer lichtelijck weer tot sijn voorighe ondeugd vervallen, en tot uytbreecken beweegd werden.

Door deese Lessen, Middelen en *ordren* kanmen een Paerd niet alleen tot ghehoorfaemheyd brengen, maer 't sal oock door de straf sijnne dwaelingh leeren kennen, soo dat het alle straffen (waer door het te vooren verward, woest en vertoornd is geworden) geduldigh sal verdragen. Op deese wijs geloof ick, dat al diergelijcke *vitieuse* Paerden weer te recht en tot behoorlijke gehoorfaemheyd gebraght konnen werden, veel meer, als door andere harde middelen en straffen. Dat eenige dese ondeughd willen afwenden door sonderlinghe harde *Mondstucken*, sulcks is haer groote onwetenheyd toe te schrijven, en 't selve is alreeds in 't voorige *xxij. Capittel* weerleyd geworden.

Boecks gesproocken heb: En ter dier oorsaeck waerschouw ick u voor diergelijcke Beesten, wagens 't groot gevaer, datmen daer van te verwaghten heeft. Want dit is een ondeughd des gemoeds van Natueren, die niet (gelijck andere lasteren, alleen voortkomende uyt een quaede onderwijsing en verwaerlosingh) weer weghgenomen, of der ordentlijcke middelen en straffen gantschelijck verbeert kan werden. Want schoonmen sulcke boos-gaerde Paerden, door harde en goede tught eenighsins sou mogen te

rugg' houden en bedwingen, soo sal doch evenwel altijd yets van dese ondeughd in de Natuer blijven, insonderheyd alsse daer in verouderd sijn geworden.

Doch hier moetmen *observeren* 't onderscheyt deeses lasters: Want eenige Paerden sijn maer alleen ontrouw op de Stal, andere in 't Velt. Sommige sijn alleen ontrouw en slaghughtigh op andere Paerden. Andere sijn niet van Natueren boos en ontrouw, maer door verwaerlosing daer toe veroorsaect en gewend geworden: Soo dat alle Paerden niet verstockt sijn, om in deese ondeughd te volharden, maer eenige laten sijn tughtigen en weer te recht brengen.

D'oorfaeken, die een Paerd tot dese ondeughden bewegen, sijn voornaementlijck dese: Wanneermen met de jonghe Paerden veel schertst, door haer met de hand te tergen en te kittelen; 't welck ick voor de grootste oorfaeck deses lasters houde. Want eerstelijck leeren de jonghe Paerden door soodanig schertsen met de lippen te spelen en toe te grijpen, en volgen daer na met de tanden. Als 't dan eens gebeurt, datse de tanden insetten, soo is 't er mēē gedaen 't kan ook daer van koomen, datmen een Paerd *vexeert* in sulcken tijd, als het sijn Voeder eet; want dan sijn geen Paerden te vertrouwen. Oock kon d'oorfaeck wel sijn, wanneermen een diergelijk Paerd het Voeder weer uyt den Mond weghgenomen heeft; en derhalven meenense, als men tot haer wil gaen, datmen 't selve weer sou willen doen; en plegen sijn daer door dickmael te verweeren, 't welck insonderheyd geschied van vragige en gedeursaeme goede Paerden.

Enige Paerden sijn ongetrouw in 't berijden, en vallen den Berijder nae de Beenen, soo dickmael als men haer d'een of d'andere Spoor geeft. Dit komt door groote verwaerlosingh, wanneer een Paerd ter onreghter tijd en niet behoorlijcker wijs met de Sporen gestraft werd, soo dat de straf 't reghte *Effect* niet bereycken kan, maer een tegen-*Effect* maect, doende dat het Paerd sijn te weer steld. Dit nu kon door vlijt en harde straffen weer verbeterd werden, als men sulcke Paerden tot vreesse brengt, en deselve daer in behoud, tot dat haer dese boose ondeughd gantschelijck benomen is.

't Beste middel, om soodaenigh een Paerd te tughtigen, als het nae de Beenen valt, is, datmen 't selve met beyde de Teugelen des *Cavezons* aen de Gordel bind, op dat het met de Kop niet vry sy, maer sijn selven straft, soo dickmael als het, volgens sijn ghewoonte, nae de Beenen des Berijders wil vallen. Hier nevens konmen oock alle andere straffen, naementlijck, van de Stem, van de Sporen, en van de Roede gebruyken, na

dat van noden sal sijn. Doch soo dese ondeughd voortquam, om dat het Paerd van Naturen kitteligh, en noch daerenboven met scharpe spitse Sporen overvallen was, soo sou dienstigh sijn, dat ghy 't selve een tijd langh sonder Sporen bereed, gevende hem alleen de behoorlijke straf met de Hielen in de sijde; 't welck veroorsaeken sal, dat het daer nae de straf met de Sporen ook sal kennen, en dies te geduldiger verdragen.

Eenighe plegen sulcke boose en ongetrouwe Paerden te recht te brengen door deselve honger en dorst te laten lijdē, gevende haer in eenige dagen weynig of gantsch niet te eeten, of wel te eeten, maer gantsch niet te drinken, na dat de boosheyd van 't Paerd groot is. Doch dese Tugtingh heeft geen bestendigheyd. In tegendeel sietmen, als diergelijke Paerden den honger weer vergeeten en goede daegen hebben, datse dan weer beginnen ontrouw te werden. My behaeghd beter, sulcke boose en ongetrouwe Paerden op een andere manier, die grooter wercking heeft, te straffen. Te weten: Indien een Paerd soo ongetrouw was, datmen niet sonder levens gevaer daer mēē kon omgaen, soo moetmen 't selve niet dwingen door honger en dorst, maer sijn *ordinair* voeder en behoorlijke oppassingh geven. Doch geeft het dagh noch naght tijd om te slapen of te rusten, yemand *verordonneerde*, die het geduerigh *molesteere* en in onrust houde.

ICK heb gesien, dat sulcke boosaerdige en ongetrouwe Paerden door dit middel seer wonderlijck te recht gebracht sijn, wanneer men 't Paerd een bysondere stant-plaets maecte, sijnde een back in forme van een schip, desgelijcx met een Kribbe, soo als anders voor een paerd pleeght te sijn. Dese bak, of schip, wierd gehangen tusschen posten aen Ketenen of stercke touwen, een el, of ten hooghsten twee, vander aerden, op dat het sig gintsch en herwaerts kon bewegen, doch op d' eene sijde hooger als op d' andere. Hier in wierd het Paerd gebracht (over een gangh, die daer toe bereyd moet sijn, en weer wegh genomen kan werden) en van behoorlijck Voeder voorsien, gelijk op andere tijden. Vermits nu desen bak aen vier Ketenen, of Touwen, en noch daerenboven ongelijck hanghd, soo kan 't Paerd niet wel staen, en noch veel minder sijn neerleggen, want soo haest het sig in 't minste beweegd, of maer eene voet oplight, soo wanckelt den Back onder hem gintsch en herwaerts. Wil het Paerd staen, soo kan het met geen gelijcke voeten geschieden, wijl den Back niet gelijk onder hem hangt, maer het moet geduerig d' eene voet om d' andere verwisselen, om sijn op te houden; waer door het in korte tijd soo vermoeyd en verdrietigh sal werden, dat het dese ondeughd wel

wel haest vergeten sal. Hier nevens konnen ook, soo't van noden ware, andere Straffen gebruycken, 't sy met de Roede, of met kleyne stocken, om 't Paerd daer mēē te tugtigen. Dese handelingh ontrent ongetrouwe Paerden behaegd my

alderbest, wyl ick gesien heb, dat dese straf van een seer groote werckingh is, veel meer, als of men deselve door Honger en Dorst wou dwingen, of door eenige andere middelen, diemen tegens dese *fout* gebruycken moght.

XXXI. HOOFSTUCK.

Repetitie, of herhaelingh, vande Lessen deser eerster Onderwijssingh, nevens de groote Nuttigheyd der selver.

AL de geene, die oyt de Konst des Berijdens bemind, verstaen, en voor ons daer van geschreven hebben, hebben, onder andere *Præcepten* en goede leeringen, (ons van haer nagelaten) voornamentlijk gewesen op de *principale* Lessen des *Trotteerens*, *Pareerens* en te rugg' gaens, op de *practijck* des *Cavezons* en sleghten Holgebits, sonder welke byna niet mogelijk is, een Paerd tot de vastigheyd en de goede *postuer* des Kops, noch veel minder tot gheswindheyd en *obedientie* te brengen; gelijk ghy tot noch toe gehoord hebt, en hier nu herhaeld werd. Want hier door werd een Paerd in sijn voorige *postuer* veranderd; het bekomt een sierlijke *Iustesse* en Aensienlijkheyd van Kop en Hals, of het schoon qualijck *geproportioneert* en opgewassen was; 't werd geschickt tot de *Manegien*, en door d'eerste Onderwijssing geeft men 't als de helft der gantsche *perfectie*. Jae ick segge, dat d' *Instructie* deser eerster en *principale* Lessen van veel grooter *importantie* is, oock veel meer konst en geschicktheyd des Berijders vereyscht, als d' *onderwijssing* der *Manegien*. Sonder dese eerste *Onderwijssingh*, als 't reghte en waere *Fundament* deser Konst, sal geen *Manegie* reght en *perfect* konnen sijn; want al waeren schoon de Paerden van natueren wel geaerd en *gequalificeert*, soo sal haer evenwel gebreeken de groote *Iustesse* des Kops, welke in alle Paerden tot de *Manegien* vereyscht werd, en diese ontfangen moeten van de hand des Berijders, door vlijtige *Onderwijssingh* deser Lessen, door 't gebruyck des *Cavezons*, en des sleghten Holgebits.

Ick laet my niet afschrieken van d' *Ignoranten*, die hier van niets weten, en 't gebruyck des *Cavezons* en sleghten Holgebits, gelijk ook d' *Onderwijssingh* der gedachte Lessen veraghten, en deselve niet gebruycken, of niet weten te gebruycken, gelijk men siet aen 't *postuer* harer Paerden: Maer ick verlaet my veel meer op der selver veelvoudige goede werckinghen, welke daer uyt voortkomen en volgen; gelijk al de geene, die deselve oyt gebruyckt hebben, met'er daed gewaert geworden sijn, siende dat uyt dese Lessen alijt *geëffectueert* is de *perfectie* der *Manegien*: En hebben in tegendeel bevonden, dat sonder deselve noyt eenige *Manegie* juyst en volmaect is geweest.

't Is derhalven niet genoeg, dat ghy uw Paerd in dese Lessen wel *exerceert* en onderwijst, maer gy moet oock deselve behoorlijk *repeteeren*, en sulckster reghter tijd weten te doen; op dat indien het Paerd door eenige stercke bewegingh, of harde straf, een *disordre* beging, of door eenige *imperfectie* sijn Les vervalschre ('t welck lichtelijck gebeuren kan, selfs van d' alderbest-afgerigste Paerden) ghy 'tselve, door 't *repeteeren* der gedachte Lessen weer in een goede *ordre* brengen, en de *fout* alsoo verbeteren moght. Want d' *Exercitie* des Draevens brengt de Paerden tot gheswindheyd, maeckende deselve light en behendigh op de Beenen, en sterck op de schouderen, 't *Pareeren* maect het Paerd met de Kop vast, geeft het de volkomene sterckte des rughs, en doet het de *Croupe* gheswindelijck gebruycken. Het te rugg' gaen brengt het Paerd tot een reghte volkomene gehoorsaemheyd, en maect het op een wonderlijcke wijs saght in den Toom, sonder alle schadelijcke middelen van harde Ghebitten.

Doch alhoewel tot noch toe vande gedachte Lessen overvloedigh genoeg gesprooken is, soo vermaen ik u echter noch ten overvloed, dat gy u beneerstigen moet, dese Lessen alijt *exerceeren* met een sierlijke goede *gratie*, en na de gelegentheyd en aert der Paerden; desgelijcks na de *proportie*, ouderdom en 't vermogen der selver. Bevljcht oock in al uw doen de *perfectie* van yeder Les, en dat op deselve stracks, sonder veel tijdverlies, 't behoorlijk *Effect* volge. Derhalven wil ick hier met weynigh woorden noch yers seggen van de volmaectheyd deser drie *principale* Lessen, des *trotteerens*, des *pareerens*, en des te rugg' gaens. En segge eerstelijck, dat de Les des Draevens alijt gheschieden moet in een gelijcke en juyste *Mensuer* der voorste en agterste Beenen, die op malkander volgen; 't sy in een kort-verhevenen, of in tegendeel in een behendigen en uytgespannenen *Draf*. Alijt moet het reghte midden en de *Mensuer* in aght genomen werden, na den aert en de *proportie* des Paerds, na dat het geschickt of ongeschickt is, en in den toom hangd gelijk ghy nu voor heenen meenighmael ghehoord hebt.

Ten anderen is desgelijcks van nooden, dat oock het *pareeren* geschiede ter reghter tijd, mer een sierlijke welstandigheyd, die *gefundeert* moet sijn op drie juyste *tempo* der achterste Beenen, in welcke sijn het Paerd met d' achterste knien ter aerden neyge; buygende in tegendeel de voorste Beenen *tempo in tempo*, met een schoone goede *gratie*, en geve sijn gelijckelijck voor wat om hoogh, als met een ingetogene *Croupe*, en gelijcke voeten op malkander, sonder sijn op d' een of d' ander sijde te werpen, noch met het Kruys, noch met de Borst, en noch veel minder met de Kop, maer met een juyste en gelijcke *proportie* des gantschen Lijfs. Anders kan't *pareeren* niet *perfect* sijn, noch 't behoerlijck *Effect* bereycken.

Ten derden moet in het te rugg' gaen waer genomen werden, de *Justesse* van de gantsche *proportie* des Paerds, en dat sulcks geschiede met goede manieren, reght, en met het achterlijf noch ter eener noch ter anderer sijde wanckelende; behendigh, in een reghte *Mensuer*; gewilligh en met groote gehoorfaemheyd. 't Is niet genoegh, dat een Paerd (gelijk eenige meenen) een schrede twee of drie te rugg' treed, met groote onmanierlijckheyd, en dickmael met groote onwilligheyd: Maer sulcks moet geschieden soo menighmael, aen welcke plaets, en ter foodaeniger tijd als gy begeerd, uyt reghte gehoorfaemheyd, en (gelijk geseyt is) met een goede *gratie*; welke alle Lessen eerst reght *perfect* maect. En ik segge, hoe sleght en onaensienlijck dese eenige Les oock schijnen moght, soo konnen echter allerley *disordre*, boose gewoonten en ongehoorsaemheden der Paerden daer door gestraft, en deselve *geprobeert* werden, hoe bestendigh sy in hare gehoorfaemheyt en ongehoorsaemheyd blijven willen. Want de Les des te rugg' gaens onderscheyd de gehoorfaemheyd of ongehoorsaemheyd eens Paerds, en sal u sijn wil of onwil te kennen geven. En ik verseecker u, indien'er noch een vonkje van een weerspannigen aert in 't Paerd verborgen moght sijn, dat het sijn door d' *Exercitie* van dese eenige Les sal moeten openbaren. Dog voor dit mael wil ick niet verder hier van *discoureeeren*.

Te vooren is geseyd, hoe en op wat wijs ghy dese Les in 't begin *exerceeren* sult, en tegenwoordig hebt ghy gehoord, waerom ghy deselve weer moet *repeteeren*, te weten, om daer door de Paerden van Kop en Hals, desgelijcks in de gantsche *proportie* des Lijfs te *justeeren*, en in behoerlijcke *Iustesse* te behouden, op dat se naderhand dies te eerder bekomen moghten de *perfectie* der *Manegien*. Hierom dan, en op dese wijs, moeten allerley Paerden onderwefen werden, diemen foodanige moeyte waerdigh aght, hoe slegt deselve

van *Qualiteyten*, of hoe qualijck *geproportioneere* die oock sijn moghten. Want door dese Les kond ghy eerst reght bemercken den aert, de geschiktheyd, 't vermogen, de genegentheyd en *Qualificatie* der Paerden; en terwijl ghy deselve, door middel deser Lessen, van Kop en Hals *Iusteert* en vast maect, soo bekomen se allen den behoerlijcken Ouderdom en de reghte kragt tot de verdere naevolgende Onderwijsingh der *Manegien*. Want als een Paerd den behoerlijcken ouderdom en de volkomene kraghten niet bereyckt heeft, soo sal het d' *ordre* en 't Reght der *Manegien* niet genoegh kunnen doen. En eer het (gelijk voort heenen dikmael geseyd is) met Hals en Kop vast, in een goede schoone *postuer*, van geswinde Beenen en met het gantsche Lijf wel *geunieert* en in een reghte *ordre* is, soo sal het tot de *perfectie* der *Volten* en *Radapiaten* niet genoegh saem bequaem en *gedisponeert* kunnen sijn. D' oorsaek hier van is klaer. Want de *disordre* en onvastigheyd van Kop en d' ongeschiktheyd der Leden, als se niet genoeg *geunieert* en *dispoost* sijn, verhinderen de volmaektheyd der *Manegien*. Op dese wijs en in dese Lessen konnen alle Paerden onderwefen en van Kop en Hals *gejusteert* werden: Doch hier tegens niet alle, ja onder thien niet een, in de *Manegien*; gelijck gy naderhand vernemen sult. Wederom herhael ick nochmael ten besluyt; dat de Konst eens Berijders niet te vinden is in 't onderwijfen van goede en wel *gequalificeerde*, maer van ongeschickte, qualijck *geproportioneerde* en sleght *gequalificeerde* Paerden; die evenwel, door de Konst des Berijders, tot goede manieren gewend en in een reghte *postuer* gebracht werden. Want dickmael werd door de vlijt en konst des *Picqueurs* de deugd eens Paerds seer wonderlijck verweckt: En gelijck den goeden aert en de *dispositie* der Paerden d' *Ignorantie* des Berijders te hulp komt, en deselve bedeckt, soo werd oock door d' ongeschicktheyd en boose *proportie* des Paerds de konst en *discretie* eens Berijders bekend gemaect, en *geprobeert* hoedanig hy in sijn wetenschap *gefundeert* is. Derhalven houd' ick het daer voor, dat d' onderwijsingh der gedachte Lessen, om daer door de Kop en Hals van een Paerd wel schoon in *postuer* te setten, en de gantsche *proportie* des Lijfs te *Iusteeren*, meer konst en geschiktheyd des Berijders vereyscht, als d' Onderwijsingh der *Manegien*. Ick had van de *postuer* der Paerden in dit eerste deel deses Boecks wel een genoegsaem bericht behooren te doen, doch heb sulks voor desemael hier by willen laten berusten, tot dat ons naderhand, tot foodaenig een verder verklaring, meerder aenleydingh en gelegentheyd gegeven sal werden, besluytende also hier mée ons eerste Boeck.

T W E E D E B O E C K

Van d'Oeffeningh en Konst

D E S

R Y D D E N S

Handelende van de volkomene Onderwijfingh en af-
rightingh der Paerden.

I. H O O F T S T U C K.

Op wat voor een wijs men beginnen fal, een Paerd
de Manegien, of Lessen van de Rijd-school, te leeren.

DEn aetvangh tot de Ma-
negien, of de Lessen van
de Rijd-School, moet
genoomen werden van't
Traverseeren: Dat men
eerst een Paerd leere,
met reghte en goede or-
dre de Beenen over mal-
kander schrancken; en
de *Croupe* te dwingen in de *Volte*, op hoedaen-
nigh een wijs deselve oock genoomen moght
werden. Want indien noch van d'eerste On-
derwijfingh eenighe onordentlijckheden of
quaede gewoonten overgebleven waeren, so
konnen deselve, door middel van deese Les,
te reght gebraght en goed ghemaect werden.
Maer ondertuffchen bevindmen niet weynigh-
mael, dat deese Les van veele (uyt enckele
Onweetenheyd) niet alleen tot een onrecht
verstandt ghetrocken, maer oock quaelijck
en ter onrechtter tijd *geexerceert* werd, tot groo-
te schaede en verderf van't Paerd. 't Is met

weynigh woorden te bewijsen, en d'ervarent-
heyd van den uytgangh en de werckingh dee-
fer Les geeft te kennen, dat veele in de selve
de Paerden plegen t' *exerceeren*, jae gelijk als
te dwingen, deese *air* te gaen, eerse noch,
nae de voor-aengeweesene *ordre*, hebben ge-
leerd reght effen te gaen, jae eerse noch met
de Kop bevestight sijn. Wijl nu 't Paerd noch
van geen *ordre*, noch van straf, noch van hulp
weet, daerenboven d' *effecten* van Hand en
Beenen noch niet verstaet, soo werdense meer-
endeel (als deese Les t' onrechtter tijd *geexer-
ceert* werd) verward, ongheduldigh; weer-
spannigh, verdrietigh ontrent alle Lessen, en
eyndlijck gantsch *desperaet*. Dit alles veroor-
saect de groote onwetenheyd van diergelijcke
ontijdige Berijders, welke niet verstaen, wat
voor *profijt* en schade, wat *ordre* en *disordre* daer
uyt voortkomen kan; om nu te swijgen van d'on-
geschiktheden en boose gewoonten des Kops en
Hals (met die op d'een of d'ander sijde te krom-
men en te buygen) welke de Paerden aennemen,

als dese Les ter onbequamer tijd in't werck gesteld werd.

Ten anderen, d' *Exercitie* van deese Les, ter onreghter tijd aengevangen, maect de jonge Paerden niet alleen ongeduldigh, onghesoorfaem en verdrietigh, maer deselve is haer oock schadelijck en verderlijck, soo langh als se noch geen stercke Beenen gekregen hebben. Want als 't Paerd tot deese Les niet geschickt, en daer benevens noch swack van rugg' is, soo sal deese ongeschicktheyd veroorsaecken, dat het de Beenen met groote *disordre* over malkander sal werpen; en hier door sou't sijn selven treden, of met de Hoef-yfers tegens de Schenckelen stooten; 't welck de Paerden seer wee doet, en haer op veelerley wijs gantsch schaedlyck is. Men siet ooghblijcklyck, wanneer een jongh Paerd van drie of vier Jaeren (wiens gebeenten ter dier tijd noch saght en weeck sijn) sijn eenige maelen met de Hoef-yfers tegens de Beenen stoot, (ghelijck dan gemeenlijck in 't begin pleegh te geschieden, als 't Paerd noch niet genoeghsaem tot deese Les geschickt is) dat sijn dan stracks ter selver plaets kleyne buylen, ontrent van de grootte eens Boons, laeten sien, die, gelijk ick door ervaerentheyd bevonden heb, eerst de Natuer van Kraeckbeen aen sijn neemen; maer deselve verouderende, soo werden se van dagh tot dagh grooter en harder, tot dat se eyndlijck de hoedaenigheyd van Been bekoomen. Dit werd dan Overbeen genoemd; 't welck niet (gelijck eenige meenen) te verdrijven is, ten waere dat sulcks in 't begin ter hand genoomen wierd, ter soodaeniger tijd, als 't noch weeck, en van de Natuer des Kraeckbeens is. Even dit is den reghten oorsprongh, daer 't Overbeen uyt voorkomt. Derhalven vermaen ick u, dat ghy een Paerd, om 't selve by gefonde en goede Beenen te behouden, in deese Les noyt *exerceert*, voor dat het genoeghsaem daer toe gheschickt, en wel sterck van Schenckelen is; oock moet het ten minsten vijf Jaeren oud geworden sijn. Indien eenige (die den bequaemen tijd niet verwaghten konnen) dit uytstel al te langh daght, soo laet ick sulcks aen haer *discretie* en eygen wel gevallen. Alleen spreek ick, soo in deese, als in andere Lessen, van soodaenigh een *ordre*, die ick oordeel alderbest te sijn, en van my gebruyckt werd.

Ik segg' derhalven, wanneer ghy uw Paerd, na de voor heenen aengewesene *ordre*, in de Lessen der eerster Onderwijningh wel sult *geëxerceert* en afgericht hebben, soo dat het juyft en vast van Kop en Hals, geswind op de Beenen, en met de gantsche *proportie* des Lijfs wel in mal-

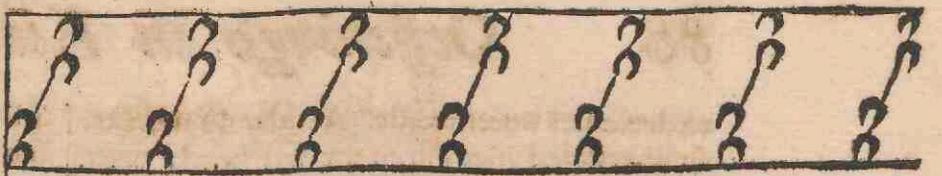
kander gebraght is; dat het oock kend, de verscheydene *Effecten* des Hands; de reghte en middelmatige gevoelingh of *appui* op den Toom heeft; ghewilligh en gehoorfaem is; en daer benevens de behoorlijcke kraghten en Ouderdom heeft bereyckt, dat het dan de reghte tijd is, om 't Paerd te *Traverseeren* (of in de *volte* te doen gaen) leerende 't selve de Beenen met goede *ordre* Kruyssen, en de *Croupe*, of 't Kruys, te dwingen, om 't selve alsoo bequaem te maecten tot de Lessen van de Rijd-school.

Hier boven in 't vierde Hoofdstuck des eersten Boecks heb ick geseyd, dat men de jonge Paerden in den eersten aenvangh des Berijdens door de hulp van de Hielen moet gewinnen, dat se, op d' een of d' ander sijde gestooten werdende, sijn *retireeren*, en met het achterlijf wenden op d' andere sijde. Dit is op veelerley wijs seer dienstigh; niet alleen in d' eerste Onderwijningh, om 't Paerd door dit middel te *Justeeren*, en met een reght Lijf te leeren gaen, sonder sijn op d' een of d' ander sijde te werpen (ghelijck daer ghehoord is) maer oock sal het dies te lighter de Sporen leeren kennen en aenneemen; en 't sal u seer voordelijck sijn in d' onderwijningh van deese tegenwoordige Les. Want vermits het alreeds ten deelen verstaet de verscheydene *Effecten* van de Hand en Beenen, soo sal het dies te geschickter en gewilliger sijn, om deese Les, sonder verwarringh en *disordre*, reght te leeren.

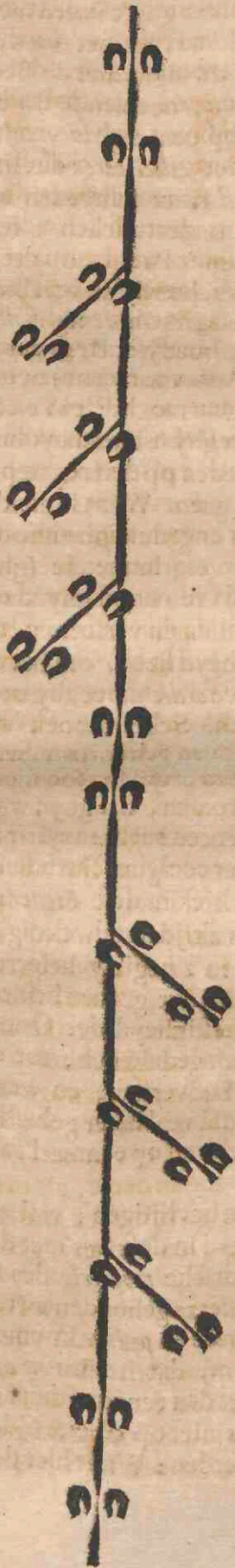
Neemt derhalven waer, dat ghy (wanneer ghy uw Paerd wilt beginnen te *traverseeren*, en de *Croupe*, of 't Kruys, te dwingen, met een sierlijcke welstaenlijckheyd, sonder *disordre* en wanschicklijckheden) ten eersten den reghten wegh voor u neemt, maeckende den aenvangh door *Solliciteeren* en vermaenen met het Been, de Spoor en de Stegelreep, op d' een of d' andere sijde, waer heenen ghy u wenden wilt. Indien ghy voorneemens sijn, het Paerd nae de reghter sijde te *Traverseeren*, soo *solliciteert* het met het Been, de Spoor, of de Stegelreep op de lincker sijde, soo langh tot dat het sijn nae de reghterhand *retireert*, daer heenen ghy het hebben woudt; doch neemt niettemin uwen wegh, voorwaerts te rijden, op dat het de Beenen niet onordentlijck noch Kruyswijs over malkander sloegh, maer de buytenste voet over, en te ghelijck voor de binnenste sette, gelijk in deese *Figuer* met de Letter A. afgeteekend staet. Want anders sou't konnen gebeuren, dat het Paerd sijn sou moogen treden, of oock wel 't Scheenbeen stooten; waer door 't dan verdrietig en weerspannig kon werden, soo dat het sijn onghoorfaem betoonde,

en

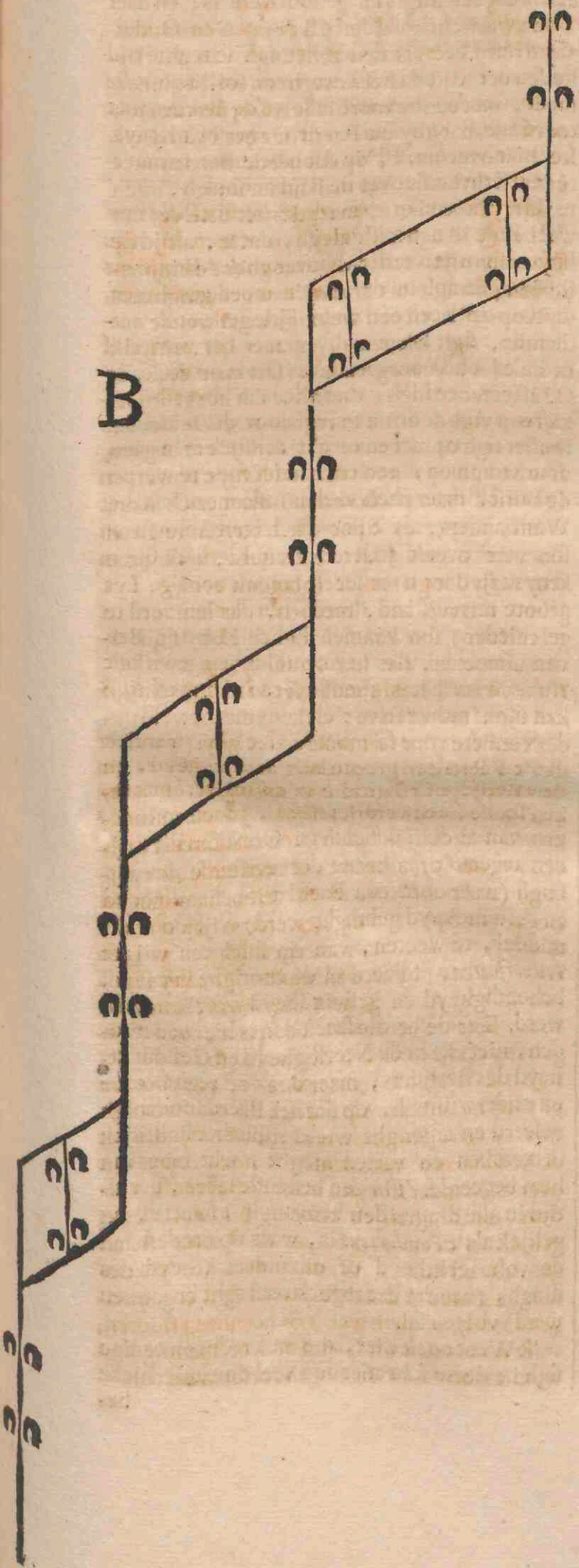
C

A

B

en deese Les weerstreefde. Als ghy nu merckt, dat het Paerd niet alleen uw wil kend, maer oock deese Les gewilligh aenneemt, en daer toe geneegen is; sijn *retireert* op de hulp der Beenen, Sporen of Stegelreepen; en sijn laet drijven op d' een of d' ander sijde, werwaerts ghy begeerd, soo kond ghy 't wat meer dwingen, en korter *Traverseeren*, op een andere wijs, te weeten, wanneer ghy 't Paerd met den Toom achterwaerts houd, en het oock, wat meer als te vooren, dwinght met de Beenen, Sporen of Stegelreepen, neemende uw begin, gelijk te vooren, op een reghte wegh, en drijvende 't selve, door *soliciteeren* des lincker Beens, twee, drie of meer schreeden nae de reghter sijde. Houd ondertusschen 't reghter Been vast en dicht aen 't Paerd, op dat ghy 't (indien 't sijn met het achterlijf te veel binnenwaerts wenden, of anders in eenighe *disordre* koomen wou) stracks met het Been der selver sijde weer *Justeeren*, en voorwaerts uyt de gedachte *disordre* brengen moght: 't Welck geschieden sal, wanneer ghy 't Paerd uyt het *Traverseeren* eenige schreeden op den reghten wegh weer voorwaerts laet gaen. Want indien 't Kitrelaghtigh, of anders ongeduldigh en toornigh was, sijn daer over vergrimmende (ghelijck meenighmael gebeurd) soo kond ghy 't op den reghten wegh weer stillen en versoenen, tot dat ghy nieuwe gelegentheyd hebt, om het te *traverseeren*. Even deselve *ordre* moet ghy oock op d' andere sijde houden. Schoon oock 't Paerd tot deese Les gewilligh en gehoorfaem was, en geene van dese *disorden* begingh, soo moet ghy evenwel deese *ordre* volgen, dat ghy, wanneer ghy 't Paerd eenige schreeden *Traverseert*, 't selve daer op alijt weer eenighe schreeden voorwaerts laet gaen; gelijk in dese *Figuer* met B. afgeteekend is. 't Is altijd noodwendigh, wanneer men een Paerd in 't begin yets leeren wil, 't welck het te vooren noyt gedaen heeft, datmen, nevens de neerstigheyd der Onderwijsingh, oock te gelijk geduld heb, tot dat het de meeningh van de Les verstaet, en weete wat het doen moet. Dit sal veel beter gelucken, als datmen 't met geweld en op eenmael sou meenen te dwingen.

Doch ghy moet u bevljtigen, wel aght te neemen, dat het Paerd in dese Les met de Kop, den Hals, en de gantsche *proportie* des Lijfs in een behoorlijcke *Justezze* gehouden werde, soo dat het noyt uyt d' *ordre* en *postuer* koomt; oock moet ghy wel toefien, dat het door *abuys* of onaghtsaemheyd met den eenen of den anderen Teugel des *Cavezons* niet op d' eene sijde krom getrocken moght werden: Want hier door sou

't Paerd sijn ghewennen kromhalfsijn te gaen, soo dat het naederhand de volmaecktheyd en *Justezze* der *Volten* en *Radopiaten* niet sou konnen bereycken.

Ick waerschouw u derhalven op nieuws, dat ghy deese Les, als den aenvangh van allerley Lessen der Rijd-School, recht en wel beginnen moet, met een behoorlijcke *ordre*; neerstelijck toefiende, dat ghy uw Paerd in 't eerst van deese Les niet overhaest, op dat het de Beenen niet te veel Kruyswijs over malkander sloegh, noch te verr' van een sette, maer dat het deselve, soo wel beyde d' achterste als de voorste, altijd de buytenste niet verder als maer voor de binnenste stell; en sijn in 't *Traverseeren* geduerigh met de Kop en Borst een weynigh meer wende nae de sijde, daer heenen ghy *Traverseert*, gelijk in de kleyne voorgaende *Figuer* met de letter C. afgeteekend is. Voorts, dat het gantsche Lijf een volkoomene en reghte *proportie* houde, sonder sijn op d' een of d' ander sijde te buygen of te krommen, noch met het Kruys, noch met de Borst, maer noch veel minder met de Kop, Want anders, als 't Paerd het buytenste Been soo verr' over 't andere schranckt, en by nae kruyswijs daer over set (ghelijck eenige, uyt groote misverstand, meenen, dat behoort te geschieden) soo kanmen lichtlijck by sijn selven afmeeten, dat het op sulck een wijs in 't *Traverseeren* het binnenste Been niet maghtigh kan sijn, maer 't selve t' elckens met geweld onder 't andere voor sal moeten trecken; 't welck dan 't Paerd een groote beswaerlijckheyd, en den Berijder een groote misstand veroorsaeken soude, tot verdrietelijckheyd en misnoegen van al de Toefiendets. Oock sou dit strijden tegens 't *fundament* der eerster onderwijsingh (waer door een Paerd tot behendigheyd en geswindheyd gebracht werd) wijl door dit middel, te weeten, van op sulck een wijs te *Traverseeren*, 't Paerd al de voorighe vryheyd, behendigheyd en geswindheyd weer benomen werd. Ter deser oorsaek dan is hier van nooden, niet alleen de Neerstigheyd en Geschickheyd des Berijders, maer oock de reghte *ordre* en onderwijsingh, op dat het Paerd soodanigh geleerd en afgeright wierd, dat het lichtlijck bemercken en vatten moght, wat men van hem begeerde. 't Is een bekende saeck, dat altijd in alle dingen den aenvangh 't swaerst, en gelijk als 't *Fundament* is, waer op naederhand de volmaecktheyd of onvolmaecktheyd des dinghs (nae dat het recht of onrecht begonnen werd) volgen sal.

'k Weet oock niet, om wat redenen eenige sijn in deese Les met soo veel onmanierlijcke be-

bewègingen op 't Paerd vertoonen en aenstellen, hangende met het Lijf op d'eene sijde, even als offe afvallen, of vliegen wilden; en veelerley onaerdige verroeringen van Hand en Beenen gebruyckende. Deese sult ghy niet naevolgen; maer ghy moet met een recht Lijf, en als in een ghelijck Tegenghewicht, op 't Paerd sitten, soo in deese als andere Lessen, sonder u met d' Armen en Beenen van de be hoorlijke plaets te begeeven. 't Is wel waer, dat somtijds het gewicht des Ligchaems meer op d' een als op d' ander sijde gegeven moet

worden, om't Paerd daer door te helpen: Maer sulcks moet niet gheschieden, als of men afvallen wilde, want dit qualijck sitten maeckt de Paerden *Credenzieus*, of kromhalsigh (waer van wy in 't XXII. Hoofstuck des eersten Boecks gesproocken hebben) en hier door gewennense sigh tot veelerley onmanierlijckheden en boote gewoonten; behalven dat het een groote onverstandigheyd en ongeschicktheyd is, met soo veel wangestalten op 't Paerd te sitten; daer 't doch op een andere wijs veel sierlijcker gheschieden kan.

II. HOOFSTUCK.

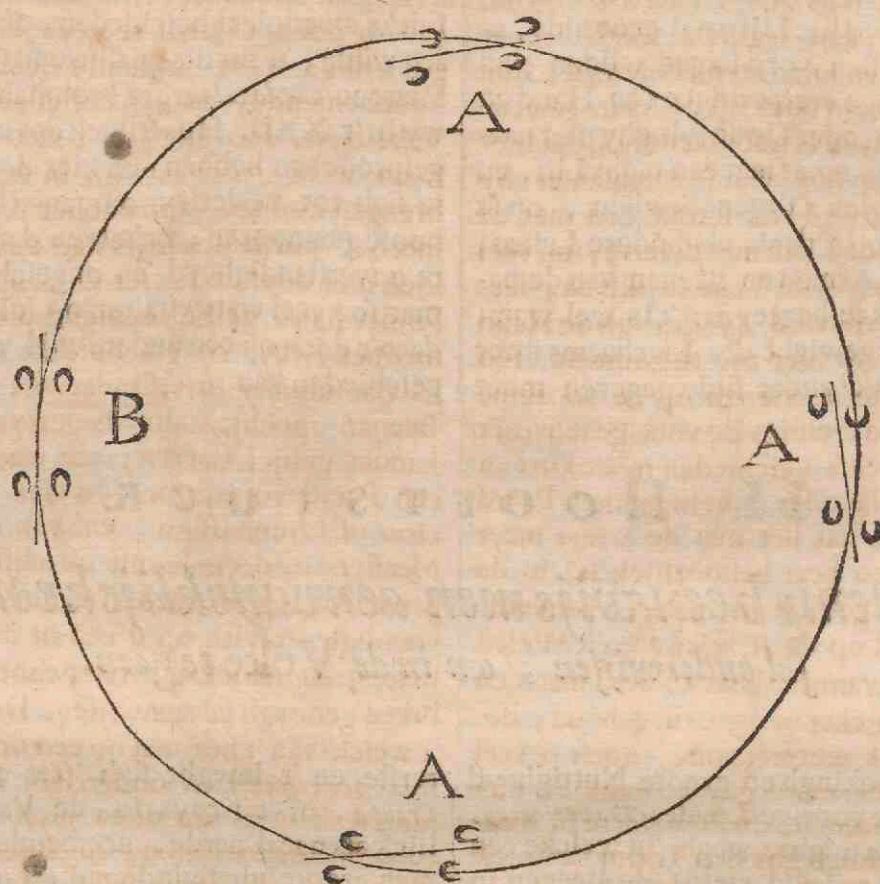
Op boedaenigh een wijs men aenvancklijck een Paerd sal onderwijfen, om in de Volte te gaen.

DE werckingh en groote Nuttigheyd van de voorige Les des *Traverseerens* op een reghte wegh (in welke een Paerd geleerd werd, de Beenen in een goede en bequaeme *ordre* te voeren en t'overschrancken, om daer door d' *Effecten* van des Berijders Hand en Beenen eenigermaten te verstaen) sult ghy nu in deese tegenwoordighe Les bevinden; en bemercken, dat ghy uw Paerd veel eerder en lighter, sonder verwarringh en *disordre*, tot de Les der *Volten* gewilligh en geschickt sult sien, vermits het nude wil sijns Berijders heeft leeren kennen en verstaen.

Ondertusschen is 't gewis, dat uyt deese Les allerley groote Dwaelingen voortkoomen by veele, die d' oorsaecken en nuttigheden der selve niet gekend hebben, of noch niet kennen; meenende alleen genoegh te sijn, dat het Paerd het Been *obedieere*, en de Schenckels over malkander slae, op wat voor een wijs het oock sijn moght, waer uyt dan niet anders als een groote *Confusie* ontstaen kan. 't Is derhalven noodigh, wanneer ghy uw Paerd in deese of eenige andere Les onderwijfen wilt, dat ghy te vooren weet, waerom sulcks geschied; en wat voor *Effecten* en Nuttigheden ghy daer door meend te sullen bekomen. Doch vermits d' oorsaecken en Nuttigheden van deese Les by nae ontelbaer sijn, soo wil ick maer eenige weynighe der selver hier verhaelen; en insonderheyd deese voornaemste: Als een Paerd in deese Les recht en wel onderweesen is, soo brengt men 't daer door op de *Hanche*, of op sijn ach-

terste en 't buyght sigh (ter wijl 't met de *Croupe*, of 't Kruys in de *Volte* gaet) ghelijck als nae d' aerde, neemende al sijn kraght, met groote gheswindheyd en goede *dispositie* t'faemen; 't steld sigh in goede verseeckertheyd, soo dat het niet lichtlijck vallen kan, en't maeckt sigh bequaem tot allerley Soorten van de Rijdschool. Maer om my met vergeeffsche *Discoursen* niet langh op te houden, soo wil ick tot d' *ordre* van deese Les voortgaen. Ghy moet beginnen het Paerd te *Traverseeren* op d' eerste en wijde *proportie* der *Volten*, rijdende maer alleen in de *Pas* of schrede der Schoolen, welke (gelijck ghy gehoord hebt) kort en verheeven moet sijn. *Solliciteert* dan met het Been, de Spoor of de Stegelreep der lincker sijde, op soodaenigh een wijs, als in 't voorige Hoofstuck geseyd is, tot dat het Paerd hem neyge, en sigh met de *Croupe* wat nae de *Volte* wende. Niettemin, neemt uwen wegh voorwaerts te rijden in de *Volte*, als of ghy anders rond woud rijden, en wagt u neerstelijck, dat ghy 't Paerd in't begin ten eersten mael niet te veel dwinght, om met de *Croupe* in de *Volte* te blijven; waer uyt stracks een groote verwarringh en *disordre* sou kunnen ontstaen. Alleen moet ghy 't Paerd houden in d' *ordre* van recht te gaen, en dat het sigh in den aenvangh met de *Croupe* maer soo veel nae de *Volte* neygh, datmen daer door sijn gewilligheyd of ongewilligheyd bemercken magh: Desgelijcks, of het de Beenen, Spooren en Stegelrepen ter eener of ter anderer sijde gehoorsaemen wil, of niet; gelijck hier met de Letter A. afgereeckend is.

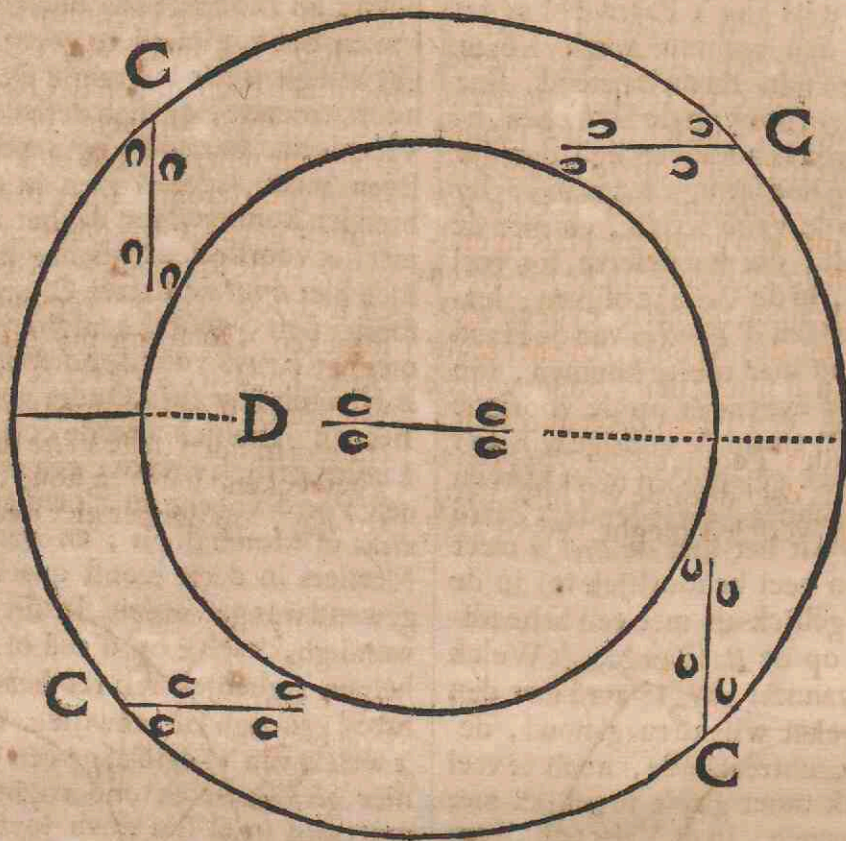
Want daer sijn weynigh Paerden te vinden, welcke (alsse niet te vooren ordentlijck onderweesen sijn geworden) in 't begin van deese Les geen mislaegen begaen, en of d'aghterste Beenen te wijd van malkander setten, of sigh met de *Croupe* uyt den rechten *Circuit* der *Volten* werpen: Insonderheyd geschied dit van de soodaenige, welcke *Cholerijck*, gevoellijck en ongeduldigh sijn. Indien 't derhalven gebeurde, dat het Paerd een of meermaelen feylde, en sigh met de *Croupe* uyt de *Volte* smeed, soo moet ghy 't evenwel niet soo terstond slaen, of met geweld daer toe te dwingen; maer versoect eenige Lessen sonder te slaen, of 't misschien door goede woorden sigh daer toe gewinnen wilde, en neemt uwen wegh weer nae de *Volte* rond te rijden (volgens d'afteyckeningh van B.) tot dat ghy op nieuws gelegentheyd vind, om 't Paerd met de *Croupe* in de *Volte* te brengen. Doch indien 't dan noch niet wilde, soo houd het te rugg' met den Toom, en te gelijk met beyde de Teugelen des *Cavezons*; gebruyckende voorts d'ordentlijcke straf, die in dit geval behoort, is, en *solliciteert* het met de Spoor der buytenste sijde soo langh, tot dat ghy 't weer in de *Volte* ghebraght hebt. Maer indien ghy 't Paerd soo stracks met geweld en op eenmael meend te dwingen, om met de *Croupe* in de *Volte* te blijven, soo sult ghy 't selve in groote

disordre brengen, verward en weerspannigh maecken; jae 't kon gebeuren, dat ghy 't hier door (in plaets van te winnen en t'overwinnen) gantschlijck soud verderven, soo dat ghy 't naderhand noyt tot uw voorneemen soud kunnen brengen. Want alle Paerden sijn niet bequaem noch gheschickt, om soo terstond te kunnen begrijpen de verscheydene *Effecten* des Hands en der Beenen des Berijders. Ter deeser oorsaek moeten sijn beneerstigen, datmen in allerley Onderwijssingen den aenvangh neeme met goede *ordre* en behoerlijcke middelen, die de Paerden bereyd en veerdigh maecken, om allerley swaere *Effecten* te verstaen; die sigh anders soo lichtlijck niet laeten vatten, ten sy door de gedaghte goede *ordre* en daegelijcksche Oeffeningh; sonder welke oock den Berijder in sijn Konst niet wel *gesunderd* kan sijn: Want d'oeffeningh geeft d'ervaerentheyd, en d'eene goede *ordre* komt uyt d'andre: Gelijkmen dan siet, dat uyt d'*ordre* van 't A. B. C. eerst de Letteren, daer nae de *Syllaben*, eyndlijck de volkoomene woorden geleerd en uytgesprooken werden. Op even deselve wijs sal de rechte *Ordre* in alle Lessen en Onderwijssingen de volkoomentheyd veroorsaecken, en voornamentlijck in de Les, van welke ick hier spreekken sal. Hier boven in 't Eerste Hoofstuk deeses Tweeden Boecks is gesproocken,

op

op wat voor een wijs ghy 't Paerd de Les des *Traverseerens* op den rechten wegh leeren en bekend maecten sult. En nu is geleyd, hoe ghy 't selve in 't begin oock op de *Volte* gewennen moet. Derhalven is noodwendigh, dat hier nu volge d'*ordre*, op hoedaenigh een manier ghy uw Paerd recht op de *Volte* setten, en met de *Croupe* dwingen sult, om met deselve, soo veel als behoorlijck is, in de *Volte* te blijven; leerende allenxen verstaen d'*Effecten* van de Hand en Beenen. Om nu hier toe te koomen, soo begint het Paerd t'*exerceeren* op de voorighe *proportie* der *Volten*; en op de voorighe wijs in 't *Passageeren*; 't welck geschieden moet kort en behendigh in malkander, dwingende 't Paerd met de Beenen, dat het met de *Croupe* meer als te vooren (soo veel behoorlijck is) in de *Volte* blijve, en gelijk als met een behendigh gefwindheyd op de *Hanchen* gae. 't Welck geschieden sal, wanneer ghy 't Paerd met den Toom betaemelijcker wijs te rugg' houd, deselve niet te sterck aantreckende, noch te veel toegevende. Oock moet ghy 't te gelijk met de Sporen vermaenen, in de *Volte* te blijven. Want anders, indien ghy den Toom te strack hield, soo sou sikh 't Paerd in de *Volte* aghterwaerts begeeven, de selve vervalschen, en sikh met de *Croupe* te veel in de *Volte* werpen. In tegendeel, indien het den Toom te los had, soo sou het met de *Croupe* te veel uyt den *Circuit* der *Volten* wijcken, en sikh uytwerpen; 't laetste sou *periculus* sijn, wegens 't gevaer des vallens; en 't eerste sou een quaed aensien geven aen d'aenschouwers: Oock soud' het verhinderen de *perfectie* der Lessen van de Rijd-School, en de *Justesse* van 't maecten der *Volte*. Ter deeser oorsaeck moet ghy de Hand met den Toom wel *getempert* houden, en u, soo veel moogelijck is, beneerstigen, om 't Paerd in behoorlijcke *Justesse* te doen blijven. Ghy moet oock niet krom te Paerd sitten, ghelijck eenige doen, noch 't Paerd met het eene Been, of Spoor, verder voorwaerts of aghterwaerts helpen, als met 't andere; maer ghy moet u recht op 't Paerd setten, houdende 't gewicht des Ligchaems een weynigh meer nae de *Volte*, volgens 't geen ghy bevinden sult van nooden te sijn. Oock moet ghy de Beenen met malkander ghelijck voeren, om met het buytenste 't Paerd in de *Volte* te behouden, en met het binnenste 't selve te vermaenen, op dat het te gelijk mée voorwaerts gae; hier door belettende, dat het Paerd sikh niet krommen, of met het ligchaem buygen moght, noch de *Volte* naeme met groote Adem-lastigheyd, of swaermoedig-

heyd, en alsoo met een oncierlijcke misstand. Indien oock 't Paerd te gevoelijck, of al te ghewilligh is, 't buytenste Been te veel ghehoorsaemende, en sikh derhalven te veel in de *Volte* deed, soo sult ghy 't met het binnenste Been weer *Insteeren*: en in een reghte *ordre* brengen konnen, soo dat het recht, en altijt met het voorste des Lijs nae de *Volte* gae (gelijck hier door de Letter C. aengewesen werd) sonder sikh, gelijk eenighe pleegen te doen, met het Kruys voor de borst te wenden. Derhalven sult ghy in 't Onderwijs deeser Les de Beenen (ghelijck alreeds gefeyd is) met malkander gelijk voeren; ten waere dan, dat u een Paerd voorquam, 't welck nu al *Credentzieus* of kromhalsigh, en van eenige quaede Meesters in deese Konst quaelijck gheleerd en gewend was geworden. In dit geval is 't noodwendigh, 't selve op d' een of d' ander wijs te helpen; ghelijck ick ter behoorlijcker plaets breed genoegh sal aenwijsen. Doch een Paerd, 't welck van 't begin af op een ordentlijcke manier *geexerceert* en onderricht is gheworden, moetmen in al sijn doen juyft behouden, en geen *disordre* toelaeten; noch veel minder door soodaenige *accidenten* 't selve daer toe oorsaeck geeven. Onthoudt derhalven wel, wanneer een Paerd gevoelijck en al te ghewilligh is, begevende sikh op het *soliciteeren* en aenleggen des buytensten Beens te veel in de *Volte*, soo moet ghy 't selve niet alleen met het Been der binnenste sijde te gemoet koomen, soo haest en in dien eygen tijd als ghy bemerckt, dat het met 't Ligchaem aen 't wanckelen is, om sikh in de *Volte* te werpen; maer ghy moet oock met het buytenste Been ophouden van te *soliciteeren*, soo langh tot dat het weer van nooden sal sijn, om 't Paerd daer door te vermaenen. En dit sal stracks den aenvangh sijn tot de *Instesse* der *Volten*, dat men 't Paerd hier toe gewenne, om deselve naederhand t' elckens juyft te maecten. Dit kan u nu doen sien, hoe seer de soodaenighe dwaelen, welke willen, dat men een Paerd in de *Volte* deeser Les alleen met het buytenste Been behoort te vermaenen en te *castigeeren*. Ick wilde oock wel, dat ghy uw Paerd in deese Les der *Volten* noyt *pareerde*; of soo ghy immers *pareeren*, of de *Volte* van d' eene sijde ter anderer veranderen woud, soo sou alderbest sijn, dat het gheschiede in 't midden der *Volte*, gelijk met de Letter D. afgheteekend staet. Want het dickmael *pareeren* in de *Volte* sou veroorsaeken, dat het Paerd in de voorgenomene Les verward wierd, sonder deselve te konnen voleynden; waer uyt straks grooter *disordren* volgen konden;

konden; waer van ick op een andere plaets breder spreekken sal.

Oock sal in deese Les 't behulp van de Roede feer wel te pas koomen, om 't Paerd daer door tot veerdigheyd en behendigheyd te brengen, indien ghy 't selve daer mée op de borst vermaend, of dickmael daer door waerschouwd, even als of ghy 't slaen woud. Hier door sal 't sich 't saemen houden, en in malkander doen. Maer ghy moet in deese Les de Roede alleen op de lincker borst gebruycken, en 't Paerd daer

toe gewinnen; 't sy op welke sijde ghy oock rijden moght. Want de veelerley veranderingen en bewegingen der gedaghte Roede macken niet alleen het Paerd, maer oock selfs den Berijder een quaed aensien, en brengen de Paerden tot allerley boose gewoonten; insonderheyd de soedaenige, die Kittelaghtigh sijn, en welke ghy meend 't onderwijfsen in de *Manegien à terra terra* (of in de Lessen van de Rijd-School voet voor voet) waer van in 't vervolgh gesproocken sal werden.

III. HOOFSTUCK.

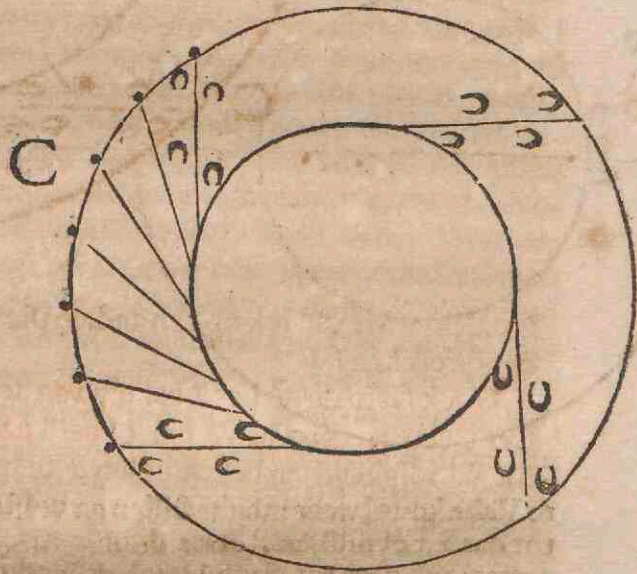
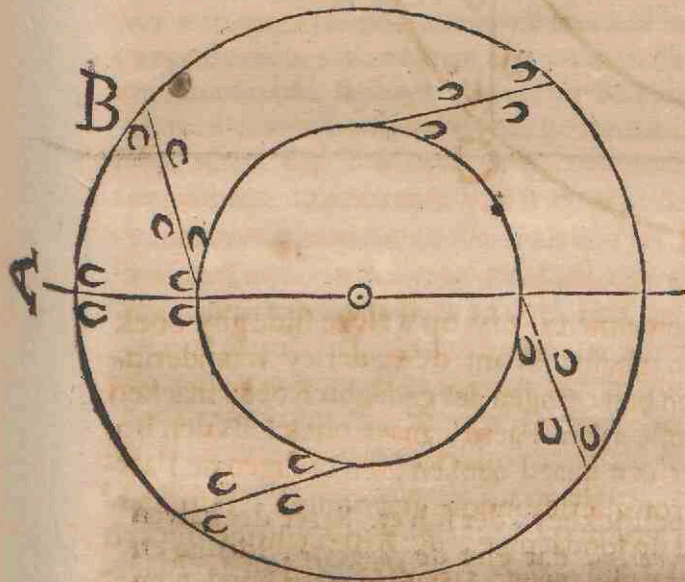
Van Passageeren; waerom, en op hoedaenigen wijs men de Paerden op de middelmatige Proportie saghtjens inde Volte doengaen, en doen draeven sal.

Als ghy nu uw Paerd, nae de vooreneen aengeweesene *Ordre*, in 't *Traverseeren* op de wijde *proportie* der *Volten* wel geëxerceert sult hebben, en dat ghy 't selve nu oock brengen wilt tot *Radoppieeren*, of *Volteeren*, om het geschickt te maeken tot de Lessen van de Rijd-School; doch ondertusschen bevind, dat het noch niet ghenoeghsaem bequaem, of traegh, of langh van Lijf en qualijck *geproportioneert* is, soo sal 't van

noden sijn, dat ghy uw Paerd te vooren wel *exerceert* in 't *Passageeren* op de middelmatige *proportie* der *Volten*; welke van 't midden des *Centrums* tot op de *Circumferentie* ontrent vier *Schreeden* wijd moeten sijn; om 't Paerd daer door te gewinnen, dat het de *Schrede* in de *Volte* juyst en gelijk maecke, op een juyste en gelijcke *Mensuer*, nae de *tabulatuer*, niet d'eene *rijd* geswind, en d'andere weer langhsaem; of dat het Paerd d'eene *schrede* wijd, en d'andere niet

niet soo wijd fette, maer de *tempo* des schreeds gefaementlijk even gelijk maecke, alles op een seckere *proportie* en juyfste maet afgedeeld, om daer door 't Paerd eerst recht te *Justeeren*, soo dat het sich met 't gantsche Lijf 't saemen vatte; en sich met het Kruys op de *Hancken* tegens d'Aerd neyge, binnenwaerts nae de *Volte*; doende sich met een gebogene Hals in malkander, met een goede en cierlijke *postuer*; en daer door leerde kennen de verscheydene *Effecten* des Tooms en des Spoors, die het recht *perfect* maecken in al sijn Lessen; onder welke 't voornaemste is, een Paerd de reghte tedere gevoellijckheyd des Tooms en der Spooren te geven, op dat het daer door de wil sijns Berijders kennen en verstaen moght. Want als 't

Paerd de behoorlijcke voelingh des Tooms, en de reghte tedere bevindlijckheyd des Spoors niet had, soo soud't ghy 't door groote onmanierlijcke bewegingen der Beenen en der hand, tot *Volteeren* aendrijven, en geduerigh daer aen arbeyden moeten: 't Welck den Berijder niet alleen verdrietelijck sijn, maer oock een quaed aensien geven sou; gelijkmen sulcks gewaer werd aen de foodaenige, die op sulck een wijs, en met soo veel bewegingen plegen *Volte* te maecken. Doch om my niet langh te vergeefs op te houden, en weer te koomen tot d'*ordre* van deese mijne Les, soo begint het Paerd 't *exerceeren* midden in de *Volte* (gelijk hier met A. afgeteekend staet) en houd het met den Toom te rugg', op dat het niet over de *Circumferentje*,

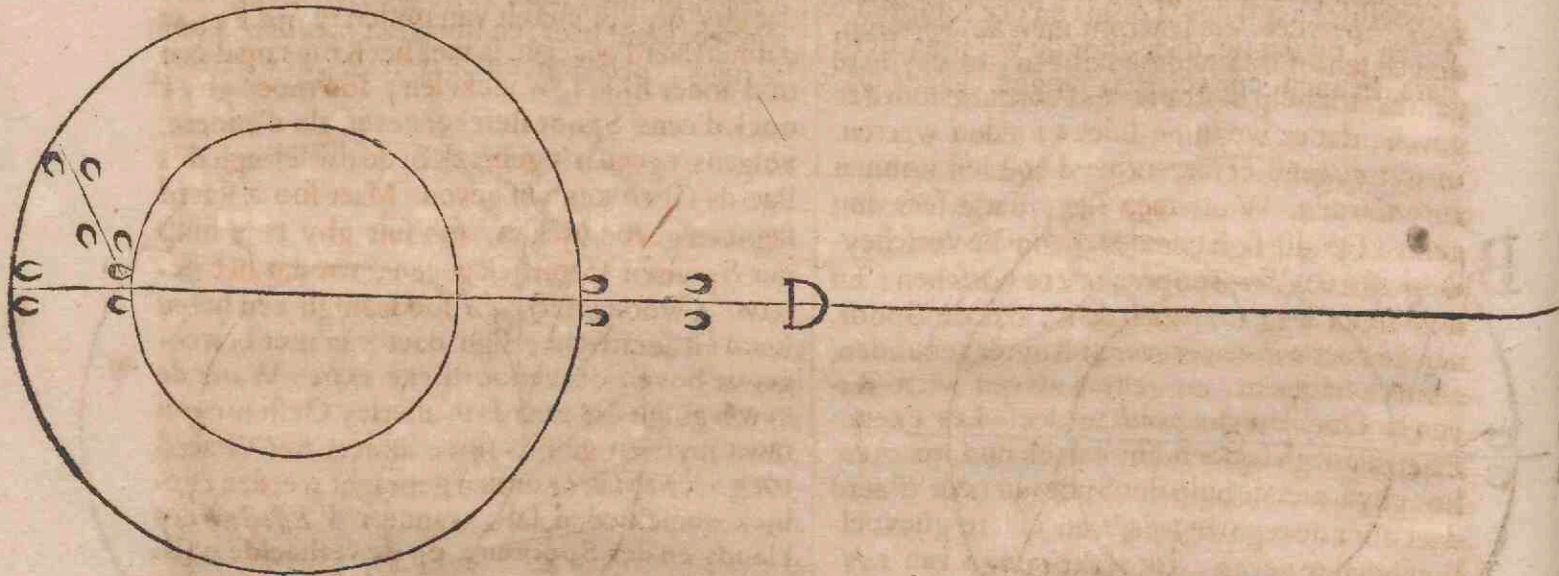

der *Volte* schrijde: Maer terwijl ghy 't Paerd weerhoud, soo geeft het stracks daer nae weer eenige vryheyd; en als ghy in 't geven van de gedaghte vryheyd den Toom weer aentrecken wilt, soo geeft hem, in plaets van 't aentrecken, een *finsta*, met verdraeyingh des Hands tegens de sijde, daer heenen ghy u begeerd te wenden. Gelijk als: Wanneer ghy u ter rechter sijde keerd; soo geeft hem de *finsta* met de Hand nae de rechter sijde: En op dat het Paerd sich maer met de Borst nae de *Volte* wende, soo *Rondeerd* het met het binnenste Been (als 't rechter) op dat het aghter niet bleef staen, noch sich met het Kruys gingh leggen inde *Volte*, maer nae behooren *respondeerde*. Daer nae, als sich nu 't Paerd met de Borst nae de *Volte* ghekeerd heeft (gelijk met B. te sien is) soo legt eerst 't uytwendigh of buytenste Been (sijnde het lincker) aen, en vermaend het met de *Croupe* in de *Volte* te blijven, en deselve juyf te nemen, met foodaenigh een *ordre*, als behoor-

lijck is. Doch ghy moet de *finsta* der hand maer alleen met verdraeyingh des Hands geven, terwijl ghy u aensteld, als of ghy 't Paerd op de rechterhand geheel woud omwenden; keerende evenwel ondertusschen met de Hand, soo haest de *finsta* gegeven is, aen de voorige behoorlijcke plaets. Dit alles moet soo veerdigh en behendigh toegaen, dat het van de Toefienders weynigh aen u gemerckt magh werden, en dat ghy alleen 't Paerd door dit middel de reghte en seckere *Mensuer* geeft, hoe wijd en veel het in de *Volte* schrijden, of hoe gefwind het de selve neemen moet, op dat het de voorste voeten, inde *Volte* gaende, niet d'eenen tijd wijder, d'ander tijd enger van malkander doe, noch oock d'eenemael veerdigh, en d'anderemael langhsaem: Maer dat het niet wijder schrijde, en sich in de *Volte* fette, als ghy 't met de *finsta* des Hands toelaeten en wijfen sult: Soo dat het met het buytenste voorste Been de *Circumferentje* der *Volte* houde, en dat alle schreeden in 't *Passageeren*

geeren en Draven, desgelijcks daer nae alle *Tempo* inde *Galop* op een juyfte en gelijcke *Mensuer Tempo* in *Tempo* op malkander koomen en volgen. Terwelcker oorfaeck dan deese Les der *Volten* genoemd werd *Volta tavolatura*, dat is, een *Volte*, op een seckere Maet of *Tabulatuer* afgedeeld, gelijk inde hier voorstaende *Figuer* by de letter C. te sien is. En op deese wijs sult ghy 't Paerd de reghte voelingh en ondersteuningh des Tooms geven, soo dat het daer nae t'elckens op de Hand waghten, en deselve gehoorfaemen sal. Daer sijn eenige Paerden, wel-

ke sijn, door den dwangh des *Passageerens* in deese Les der *Volten* op de gedachte wijs, in sijn selven soo seer vertoornen, datse daer door lichtelijck tot weerspanningh fouden konnen geraecken. Voor de soodaenige sal 't dienstigh sijn, dat ghy in 't begin twee *Volten* maect, yeder aen een bysondere plaets, ontrent dertigh of veertigh schreeden van malkander, nae de gelegentheyd des Paerds; op dat ghy 't, indien 't sijn te seer vergrimde, en verdrietigh wierd, op den reghten wegh (gelijck de letter D. in deese *Figuer* aenwijst) eer ghy tot d'ande-

re *Volte* komt, weer moght stillen en versoenen; tot dat het eyndlijck, door de daeghlijcksche oeffeningh daer toe gewend is, om de *Volte* met behoorlijcke ghehoorfaemheyd en op een seckere plaets te maecten. Benevens die sal'toock noodigh sijn, dat het *Effect* des Spoor en des Beens te gelijk volge op 't *Effect* des Hands of des Tooms; soo dat ghy 't Paerd ter selver tijd de reghte tedere ghevoellijckheyd des Spoor geeft (waer van hier boven gesproocken is) en 't selve gewend, dat het in de *Volte*, en voorts altijd, op de Sporen en hulp der Beenen behoorlijcker wijs magh *respondeeren*, en volgen met het aghterste op 't voorste Been; gaende niet te veerdigh; oock niet te traegh of te langsaem, maer met een vrolijcke moedigheyd, en met een soodaenige *furie*, als ghy oordeelen sult van nooden te sijn. Want men vind eenige Paerden, die al te gevoellijck, en eenighe andere, welcke al te traegh en ongevoellijck voor de Sporen sijn; en dit beyde ver hinderd de reghte volmaecktheyd; wijlde Sporen in d'eene te veel, en in d'andere te weynigh, of gantsch niet *effectueeren*, waer door 't dan noodwendigh is, deese beyde te helpen tot de regh-

te gevoellijckheyd der selver. Staet der halven 't *observeeren*, dat ghy de *fougeuse*, hittige en al te gevoellijcke Paerden by u moet houden, en deselve gewinnen, datse op de hulp der Sporen sijn niet verder bewegen, als ghy hebben wilt. In tegendeel, traeghe, langhaeme of ongevoellijcke Paerden moet ghy met de Sporen aenmaenen, en daer mee aenhouden, op datse soodaenigen moedigheyd en veerdigheyd moogen betoonen, als behoorlijck is. Want het voornaemste in de Konst des Rijdens is, in alle dingen 't reghte Midden te treffen, soo dat de saeck noch te veel noch te weynigh gedaen werde. Indienmen een Paerd nae sijn gelegentheyd de Sporen te veel of te sterck gaf, soo sou men 't uyt sijn *ordre* tot onaerdige bewegingen brengen, Of indien men 't deselve te weynigh of te swack gaf, soo soudense geen *Effect* doen, maer 't Paerd alleen dies te traeger maeken. En derhalven kond ghy lichtlijck bemerken, hoe veel daer aen gelegen is, datmen de Sporen recht weet te gebruycken, nae de gelegentheyd van yeder Paerd; en datmen de Paerden gewenne tot de reghte gevoellijckheyd der selver; op datmen naederhand in 't *Volteeren*

ven en andere perfecte Lessen haer niet behoeve tot behendigheyd en *Resolutie* te brengen door soo veel quaede bewegingen, of moeyelijke behulp middelen. Ick houde het daer voor, dat dit het voornaemste stuck is, 't welck in de Rijk-konst 't *observeeren* staet; en even hier door kan men kennen de *Resolutie* des Paerds en des Berijders; en bemercken, hoedaenigh hy in sijn Konst *gefundeerd* is; desghelijcks, of hy oock d' *Effecten* der Sporen verstaet, en deselve behoortwijker wijs en op gewisse redenen weet te gebruycken. Ick geloof vastelijck, indien men 't meerendeel der Berijders vraegen soude, wanneer, hoe veel, en waerom men de Sporen, den eenen of den anderen alleen, of beyde te gelijk, tot hulp of straffe des Paerds behoort te geven, dat'er weynige sulcks souden weeten, of uyt eygene ervaerentheyd souden kunnen antwoorden. Want men siet, datse seer dun gesayd sijn, die sijn bemoeyen, om de verscheydene *Effecten* der Sporen nae te vorschen: En derhalven segg' ick noch eens, dat de Spoor, aen de voet van een ervaeren Ruyter gebonden, gantsch seldsaem, en gelijk als een witte Raven is. Doch om dit *punct* in deese Les t'eene-mael genoegh te doen, soo sal ick nu sprecken, hoe ghy u met de hulp der Sporen (om 't Paerd daer door de reghte *Justesse* en tedere ghevoel-lijckheyd te geven, tot verkrijgingh van 't *Effect*) in deese Les van saghtjens in de *Volte* te gaen, houden en *accommodeeren* moet, om de verstandige sulcks indaghtigh te maekken, en d'onwetende daer door t'onderwijfen.

Derhalven, wanneer uw Paerd langhsaem, of traegh en naelaetigh is, niet behoort *respon-deerende* op de Sporen, en noch veel minder op de bewegingh der Beenen; wanneer 't met geen vrolijke moedigheyd daer heenen gingh, noch sijn sette op de *Hanchen* der achterste Beenen (gelijk in deese Les betaemlijck is) soo sult ghy de *Mensuer* der Sporen vermeerderen, deselve geswinder op malkander, en hoe langer hoe stercker geven, tot dat ghy 't begeerde *Effect* bereyckt hebt; te weeten, dat het in sijn doen behendiger werd, om de *Volte* te nemen. Ondertusschen evenwel moet het geschieden op de volgende wijs: Indien 't Paerd ongeschickt en traegh is, soo dat van nooden was, 't selve met de Sporen sterck en geduerigh te vermaenen, soo *observeert* wel neerstigh, op welke sijde het gheneegen is, de *Volte* te vervalschen. Wanneer 't Paerd *failleerde*, en sijn, meer als 't behoorde, met het Kruys uyt de *Volte* deed, soo moet ghy 't daedlijk dies te stercker de hulp met de buytenste Spoor geven, naementlijck met die, waer heenen 't Paerd sijn uytwerpt,

tot dat het weer juyft in de *Volte* komt. Maer soo het in tegendeel de *Volte* met het Kruys inwendigh vervalschte, werpende sijn uyt de reghte *ordre* te veel in de *Volte*, soo doet even desghelijcks met de Spoor der binnenste sijde. Doch soo 't Paerd geen *disordre* begingh, blijvende juyft in de *Volte*, sonder deselve op eenige sijde te vervalschen, maer ondertusschen in 't *Passageeren* traegh en langhsaem was, niet veerdigh schrede in schrede geswind op malkander *respondeerende*, soo moet ghy 't in dit geval beyde de Sporen te gelijk geven, een of meermael op malkander, swack of sterck, nae dat ghy oordeelen sult van noden te sijn: En nae dat het Paerd genegen is met het Kruys op d'een of d'ander sijde te wanckelen, soo moet ghy 't oock d'eene Spoor stercker geven als d'andere, volgens 't geen u 't gebreck of de dwaelingh des Paerds sal te kennen geven. Maer soo 't Paerd saght en gevoelijck is, soo sult ghy 't de hulp der Sporen soetelijck geven, tot dat het deselve gewoon werd, en soodaenigh een hulpe kend en aenneemt; sijn daer van niet bewee-gende boven de behoortwijcke *ordre*. Want de bewegingh des Paerds in allerley Oeffeningen moet juyft en gelijk sijn; anders sou 't Paerd tot geen *Resolutie* kunnen gebraght werden; gelijk gheschieden sal, wanneer d' *Effecten* des Hands en der Sporen, op de verhaelde wijs, met malkander *Congredieeren*: Waer door dan 't Paerd de reghte bewegingh sijn gantsche *proportie* aenneemt, en sijn bequaem maekkt tot *Volteeren*, op wat voor een wijs sulcks oock hier nae gedaen moght werden; en insonder-heyd in 't *Volteeren* voet voor voet. 't Sou een seer groote onverstandigheyd sijn, 't Paerd eerst de *Resolutie* te willen geven, wanneer men 't tot *Volteeren* gebruycken wil, 't welck niet anders sou kunnen toegaen, als door het Paerd met groote bewee-gende hulpen der Beenen en des Tooms (gelijk eenighe gewoon sijn te doen) daer toe aen te drijven. 't Is dan ter deeser oorsaeck noodwendigh, dat de Paerden, die langhsaem en traegh; desghelijcks de geene, welke ongeschickt of langh van Lijf sijn, in deese Les des *Passageeren* op de voor-verhaelde wijs wel *geexerceert*, en tot *Resolutie* of behendigheyd wel gewend werden, eer men haer begint te *Volteeren*, of de Lessen van de Rijd-school te leeren: Anders kon'er niets, als enckele onvolmaecktheyd uyt volgen. En ick segge, dat de werckingh des *Passageeren* op de gedachte manier grooter is, om 't Paerd opte wecken, en in sijn doen juyft en *perfect* te maekken, als die van alle andere Lessen. Want wanneer den Berijder verstandigh is, soo sal hy door deese Les,

door bequaeme neerstigheyd, meer kunnen verrichten, om allerley gebreecken te vergoeden, als door andere middelen. De reden is, om dat het *Passageeren* in de *Volte*, op foodaenigh een wijs als wy geseyd hebben, de Paerden light en geswind op de Beenen maect; saght en recht in de Mond; vast van Kopen Hals; gevende 't selve de reghte *Resolutie*, om in de *Volte* te gaen, en met eenen beyde 't Paerd en den Berijder een sierlijke gestaltenis en aensienlijkheyd. Ick, voor mijn deel, wou (om een Paerd haest te doen *obedieeren*) geen andere Les gebruycken, van 't begin af tot het eynd toe, als alleen de Les van 't nu verhaelde *Passageeren* in de *Volte*. Doch 't selve moet niet geschieden op foodaenigh een wijs, als eenige onverstandige plegen te doen, in de gemeene schrede, tuymelende of struyckelende in de *Volte* soo wat rondom, maer nae de schrede der Schoolen; welcke (gelijck nu meermael geseyd is) wacker, kort, behendig op malkander, met een sierlijke bevallijkheyd en goede *Resolutie* moet geschieden. Gewisselijck, indien eenige onweetende verstonden de groote werckingh en Nuttigheyd van deese Les des *Passageeren*, soo soudense buyten twijffel de Paerden tot beeter kraghten en Jaeren laeten

koomen, sonder haer de beenen, door veel *Galopeeren* en *Travailleeren*, in de Jonckheyd te verfwacken en af te matten, of de moed en kraghten te beneemen; gelijckmen hedenstaegs siet, dat veele, jae 't meerendeel der Berijders, de Paerden meenen te dwingen, geschickt en veerdigh te maecten, alleen door grooten, jae overmaetigen arbeyd, diese deselve plegen op te leggen, dickmael, gelijck den Uytgangh bewijst, tegens de Natuer en 't vermoogen des Paerds. D'oorfaeck van deese mislagh is de groote onweetenheyd deeser onverstandighe Lieden; welcke niet meer *observeeren* en naedencken, als haer geweest werd: En daerom konnense oock niet lightlijck tot de reghte *perfectie* koomen. Schoon oock een Paerd door de *Passaden* geswind en light gemaect kon werden tot allerley soorten van de Lessen der Rijd-School; soo konnense evenwel daer door niet tot *Resolutie* en behendigheyd, desgelijcks oock niet soo seer tot gehoorfaemheyd gebracht werden, als wel door dit middel des *Passageeren*: Door 't welck oock de Paerden van slechte *Qualiteyten* tot de bequaemheyd en geschicktheyd van de Lessen der Rijd-School kunnen komen; waer van ter behoerlijcker plaets gesproocken sal werden.

I V. H O O F T S T U C K.

Van't onderscheyd der Manegien, of Lessen van de Rijd-school, waer in de Paerden voornaementlijck kunnen en behooren geexerceert en onderweesen te werden.

MYns oordeels sal het niet ondienstig sijn, dat ick (eer ick voortgae, om te beschrijven d'*Ordre* en Gerechtigheyd der *Manegien*, of Lessen van de Rijd-school) onderscheyd maecte, tusschen d'een en d'andere soort der selver. Want sonder d'*observatie* des Onderscheyds kunnen de Paerden in deselve niet wel geexerceert en onderweesen werden: Maer in tegendeel soudensigh verscheydene dwaelingen en verdervingen der Paerden kunnen toedraegen; indien men deselve in de Lessen van de Rijd-School *exerceerde* tegens haeren aert en Natuer; willende haer oeffenen in foodaenige dingen, waer toese niet *gequalificeert* sijn. Dit sou kunnen veroorsaecken, dat ghy foodaenige Paerden *à Terra terra* (of voet voor voet) *exerceerde*, welke geaert en *gequalificeert* sijn, tot de *Corbette*

en Sprongen. In tegendeel soud ghy sulcke Paerden tot de *Corbette* moogen houden, die veel beeter *gequalificeert* sijn, om *à Terra terra* te gaen. En op deese wijs soudens de Lessen van de Rijd-School niet soo juyft en *perfect* kunnen sijn, als of yeder nae sijn aert en natuer gebruyckt en geholpen wierd. Jae, daer uyt kon niet anders volgen, als enckele onvolmaectheyd en verdervingh der Paerden. Ick twijffel niet, indien ghy uw Paerden nae d'*ordre*, tot noch toe aangeweesen (uyt het reghte en waere *Fundament*) sult onderricht, en tot de *Manegien* bequaem gemaect hebben, of ghy sult nu recht kunnen kennen, der selver *Qualiteyten*, vermoogen, en tot welke soort der Lessen van de Rijd-School sy alderbequaemst sijn.

Daer sijn wel eenige Paerden (alhoewel seer weynige) van een goede *dispositie* en geschicktheyd,

heyd, desgelijcks van een goede genegentheyd en Natuer tot allerley soorten der lessen van de Rijd-School, soo wel tot *à terra terra*, als tot de *Corbetten* en Sprongen. Echter behaecht my veel beeter (om *perfectie* wil) datmen de Paerden maer alleen op eene wijs der *Manegien* (en insonderheyd tot die geene, tot welke sy best ge-aert en genegen sijn) *exerceert*, en inde selve weljuyst en *perfect* maecte, als datmen, gelijk eenige doen, soo veelerley soorten der *Manegien* met haer voorneemt, en geen van allen de behoorlijcke *Inesse* geeft. Met recht hebben onse Voorvaders geseyd, dat twaelf Ambaghten derthien ongelucken veroorsaecten. Die veel ten eersten wil aenvangen, sal op geen van allen recht nae behooren kunnen passen. Want of schoon een Paerd *gequalificeert* was, om allerley soorten van de lessen der Rijd-school te leeren en te doen, beyde, die *à terra terra* en die in *Air* of in de *Corbetten* en Sprongen geschieden, soo soud' het sijn *Qualiteyten* en geschicktheden in d' eene meer betoonen als in d' andere; en laeten sien, waer het van Natueren bequaemst en geschickst toe is. Alle *Manegien* kunnen te gelijk in een Paerd niet juyst en volmaect sijn; maer sijn Natuer sal altijd in d' eene les (tot welke het geaert is) *perfecter* sijn als in d' andere; en alsoo sou geduerigh d' eene wijs der *Manegien* d' andere verhinderen. Want de *Corbetten* souden veroorsaecten, dat het den reghten *Galop à terra terra* verliet en vervalschte, sijn uyt deselve hooger als behoorlijck is van der aerden begevende. Hier teghens de *Galop* sou maecten, dat het de *Corbetten* vervalschten, doende deselve niet in de reghte betaemelijcke hooghte: En alsoo sou 't eene 't ander der *Manegien* hinderlijck sijn. Ter deeser oorsaeck dan dunckt my best te sijn, de Paerden maer alleen op eene manier, en in foodanige Lessen der Rijd-school *exerceeren*, tot welke men haer alderbest *gequalificeert* bevind; en datmen se in deselve wel juyst en *perfect* maecte. Maer hier toe is noodigh, dat den Berijder, inde verkiefsingh der *Manegien*, een goet verstand gebruycke; wetende deselve *t' onderscheyden* en *exerceeren* nae de gelegentheyd der Paerden. Ondertusschen segg' ick niet, dat de Berijder door sijn konst en goet Vernuf de Paerden niet sou kunnen geschikt en bequaem maecten tot alderley soorten van *Manegien*, om deselve daer in *exerceeren*, schoons niet geheel wel daer toe geaert moghten sijn; want hy behoord door sijn geschicktheydt en neerstigheyd de

Paerden in alle lessen der Rijdschool de goede en cierlijcke bevallijckheyd te kunnen geven: Maer dit segg' ick, dat het veel beeter en *perfecter* is; datmen de Paerden by eenerley manier der *Manegien* laet blijven; en voornaementlijck by de foodanige, waer toese van Natueren meest genegen en *gequalificeert* sijn. Evenwel wil ick (terwijl ick spreek van d' *opinie* die my best behaecht) oock andere haer gevoelen laten behouden; en keeren nu weer tot mijn voorneemen, om te spreekken van de *differentie* of 't onderscheyd en den aert der *Manegien* in welke de Paerden *geexerceert* werden.

Staet dan te letten, dat'er voornaementlijck tweederley Manieren of *Airs* onderscheydentlijck *t' observeeren* sijn; naementlijck, in de *Galop à terra terra*, en in de *Corbetten*, of Sprongen. Die geene, welke in de *Galop*, of *à terra terra* (voet voor voet) geschieden, werden wederom onderscheyden in tweederley wijsen, na de gelegentheyd der Paerden, naementlijck, in een korte, behendighe, en gelijk als *t' saem*-getogene *Galop*, in welke sijn de Paerden met een verheven kruys, of (gelijk men seght) *Agroppeti* koomen. D' eerste wijs des *Galops*, die op de *hanchen* komt, is cierlijcker, en van een meerder *gratieusheyd*. De tweede, in welke 't Paerd met opwerpingh van 't kruys komt, is wat meer verseeckert voor 't vallen, wijl 't Paerd niet soo sterck in d' aerde dringht, als op d' andere manier. Doch hier van sal ter behoorlijcker plaets verder ghewach gemaect werden. Belangende de *Corbetten*, deselve kan men in veelerley, en voornaementlijck in seven onderscheydene soorten verdeelen, en tusschen d' een end' andere wijs *differentie* maecten. I. De *Passaden*, welke 't Paerd van vooren *Releveeren* of verheffen, en tot allerley soorten der *Corbetten* bequaem maecten. II. De *Corbetten* in 't ghemeen, welke geschieden met een in-ghetoghen kruys nae d' Aerde. III. De *Corbetten agroppeti*, welke gedaen werden met opwerpingh der *Croupe* (of van 't kruys) soo hoogh vander aerden als 't Paerd sijn van vooren verheft. IV. De *Corbetten à contra tempo*, in welke 't Paerd met d' achterste beenen *t' elckens* tweemaal *respondeert*, en voor maer eens; maectende alsoo, tegens den aert en tijd der andere *Corbetten*, drie *Tempo* in een *Corbette* met de voeten op d' aerde. V. De *Corbette Ballatade*, in welke 't Paerd met alle vier de voeten te

gelijk maer eenen *Tempo* op d' Aerde maeckt; en sich van deselve weer met alle vier de voeten te gelijk om hoogh verheft, even gelijk een Bal van d'aerde opspringht, waer van oock deese manier der *Corbetten* den naem gekregen heeft. VI. De *Corbetten meza æri*, of half lughtige, of halve *Capriolen* sonder slagh; in welke 't Paerd met d'aghterste Beenen sich alleen aensteld, als of 't slaen wilde. VII. De *Capriolen* met de slagh. Eenige willen de manier des harden *Galops*, met een harde rugh, welke genoemd werd *Galopo Gagliarda* onder 't getal der *Corbetten* reekenen; doch ick houde dit voor het reghte midden tusschen den *Galop* en de *Corbette*; want tot de *Corbetten* is het te weynigh en te laegh; en tot de *Galop* te veel en te hoogh. Nae d'*opinie* van eenige, soumen noch meer verscheydenheden der *Corbetten* kunnen op tellen, vermits'er hedensdaeghs een groot getal van *Picqueurs* sijn, van welke yeder een sonderlinge wijs van *Corbetten* meend te hebben; doch ick wil het by deese nu verhaelde laten berusten, waer in de Paerden voornaemtelijck kunnen *geexerceert* en onderweesen werden. Al deese verscheydene foorten der *Corbetten* moeten gesaementlijck nae den aert der Paerden *geobserveert*, en nae 't vermogen en de geschicktheyd der selver onderscheydentlijck geoeffent werden, hier uyt nu is lichtelijck af te neemen, indien 't geschiedde dat ghy (uyt onbedaghtheyd of onweetenheyd) een Paerd *exerceerde* in de *Corbetten* en sprongen, 't welck van Natueren genegen en *gequalificeert* was tot de *Manegien à terra terra*; of in tegendeel een ander *à terra terra*, 't welck van Natueren genegen was tot de *Corbetten* en 't springen met een harde rugh; of dat ghy 't in 't een of 't ander boven vermogen woud *exerceeren* (gelijk dickmael pleeg te geschieden) soo sou deese uw onweetenheyd veroorsaecken, datmen u billijck den Naem van een groven en onverstandigen Ruyter moght geven, en seggen, dat ghy van 't reghte en waere *fundament* deeser konst geen goed oordeel hebt; wijl ghy hier door niet alleen tegens de Natuer

en geschicktheyd des Paerds, maer oock tegens den reghten regel en ordre der *Manegien* soud *procedeeren*; 't welck eyndelijck tot verderf des Paerds sou kunnen uyt vallen. 't Is wel waer, dat men in deese *occafie* niet alleen de Natuer en *proportie*, maer oock den aert der Paerden tot d' een of d' ander foorte der *Manegien*, dwingen en geschickt maecken kan: Maer evenwel prijs ick veel meer, dat den Berijder met sijn verstand, konst en neerstigheyd beyde de Natuer en den Aert des Paerds te hulp koom, en 't Paerd voor alles nae sijn vermogen *exerceer*, en te gelijk nae den aert, in welke het sich alderbequaemst betoond. Dit heb ick kortlijck hier willen verhaelen alleen van 't onderscheyd der *Manegien à terra terra*, en van de *Corbetten*, op dat ghy niet dwaelen moght in 't verkiesen van d' een of d' andere foorten der lessen van de Rijd-School; maer te vooren met vlijt *observeeren* en onderscheyd maecken ontrent de Natuer en Aert der Paerden, nae dat ghy deselve tot d' een, of d' andere wel *geaccommodeert* sult vinden. Nu soud' ick hier wel eerst dienen te sprecken van de verscheydenheyd der *Corbetten*, nae d' *ordre* die ick hier boven opgeteld heb. Doch wijl alle kenners van deese konst, en voornamentlijck veel wackere *Cavalliers*, niet onbewust is, dat het *Exercitium* van de lessen der Rijdschool voer voor voet van veel grooter *Importantie* gehouden moet werden, en in alle eerlijcke *occafien* en Ridderlijcke oefeningen (soo wel tot ernst als tot kortswijl aengeleyd) het *Exercitium* der *Corbetten* en sprongen, soo wel in Oorloghs als in Vredens-tijden, voorgaet, jae (wegens de groote *Resolutie*, *Fermezza* en *Iustezze*, die beyde 't Paerd en den Berijder in 't *exerceeren* der selver gebruycken moeten) noodwendigh seer veel hooger gewaerdeerd moet werden, soo wil ick d' *ordre* der *Manegien* aenvangen met het *Exercitium à terra terra*, of voet voor voet, en dan daer nae ter behoorlijcker plaets sprecken van de *Corbetten*, soo als de selve hier boven onderscheyden sijn geworden.

V. HOOFSTUCK.

Vande verkiesingh der Manegien à Terra terra,
nae den aert der Paerden; en wat daer ontrent noodwendigh
t' Observeeren staet.

DS wel waer, dat het beeter, en in alle saecken *perfecter* sou sijn, om een Paerdt tot de Manegien, 't sy dan à Terra terra, of in de Corbette, te ghebruycken, datmen de soodaenige daer toe verloor, die niet alleen van een schoone en goede *proportie*, maer oock daer benevens van andere goede *Qualiteyten*, en van Natueren daer toe geneegen sijn. Want als de geschiktheyd en de goede *gratie* eens Paerds meer voortkomt uyt de Natuer selfs, als uyt d' onderwijsingh, so sal 't selve buyten twissel den Berijder niet alleen van veele moeyte ontslaen, maer hy sal oock daer door by d' aenschouwers Eer en Lof verwerven, schoon hy oock maer slechtelijck in sijn Konst *gefundeerd* was: Doch vermits'er hedenidaeghs weynigh Paerden te vinden sijn, in welcke sijn alle *Qualiteyten* van Natueren goed en volmaect vertoonen, maer de daeghlijcksche ervaerentheyd in tegendeel ons leerd, datse meerendeel slecht genoeg sijn *gequalificeert*, so is dickmael van noode, dat de Berijder door sijn *discretie* en geduerige *meerstigheid* veelerley *defecten* der Paerden wete te verbeteren. 't Is wel noodwendigh, dat alle Paerden, diemen in d' een of d' ander Manegien *exerceeren* wil ('t sy in wat *air* het oock sijn moght, à terra terra, of in de Corbette) voor alle dingen van een groote *sterckte* des rughs, en van goede kraghten behoorden te sijn, vermitsse anders niet *presteeren*, maer wegens de swackheyd (gelijck ghy nu al dickmael gehoord hebt) u selfs in de minste Les niet genoeghaem *contenteeren* kunnen: Doch evenwel vereyscht het *Exercitium à terra* noch veel meer *qualiteyten* der Paerden t' *observeeren*, als 't *Exercitium* der Corbette, op wat wijs deselve oock geschieden moghten; vermits de Corbette meest tot *recreatie* en verlustigingh gebruyckt werden, waer tegens het *Exercitium à terra* meer noodwendigh en nut is tot *defensie* en allerley Ridderlijcke Oeffeningen, die sijn te Paerd moghten toedragen, om sijn tegenparty te bejegenen, en van hem bejegend te werden.

Doch om u niet te langh op te houden, so merckt, dat in de verkiesingh der Manegien à terra terra voornaementlijck sesderley *Qualiteyten* der Paerden t' *observeeren* en in acht te neemen staen. Als, ten eersten en voor alles, 't *humeur* en de Moedigheyd. Ten tweeden, der Gehoorzaamheyd, of de regh-te tedere ghevoellijckheyd en stuttingh des Tooms. Ten derden, den Adem. Ten vierden, de *dispositie* en gheswindheyd der Beenen, en dat het Paerd niet traegh sy. Ten vijften, de *proportie*: En ten laetsten, den Ouderdom der Paerden. Dit alles is in de verkiesingh tot de Manegien à terra terra veel meer noodwendigh t' *observeeren*, als in de verkiesingh tot de Corbette en Capriolen.

I. Belangende eerst 't *Humeur* en de moedigheyd, daer is in deese *exercitie* niets noodwendiger, als dat het Paerd niet van een boos weerspanigh, maer van Natueren van een vrolijck en goed *humeur* sy: Niet *Cholerijck*, quaed-aerdigh en toornigh, maer saghtmoedigh, stil en seedigh: Niet vertsaeght, schouw en vreesachtigh, maer vrolijck en moedigh. Want anders, wanneer een Paerd van een boose *humeur*, wederweerdigh, boos-aerdigh, ongehoorsaem en schouw was, so kondt ghy lichtelijck af neemen, hoe weynigh diergelijcke Paerden tot ernst souden kunnen dienen, en in wat gevaer sijn de geene begeven, die op de soodaenige haeren vyand onder d' oogen trecken. Ick wil niet alleen sprecken van de *Qualiteyten* der Paerden, die bequaem en dienstigh sijn, wanneer men de Manegien à terra terra op de Schoolen *exerceert*, of datmen anders voor hem selven alleen rijdt; maer van de *Qualiteyten*, welke soodaenighe Paerden behooren te hebben, welke gebruyckt werden tot Ridderlijcke oefeningen, of tot Gevegten te Paerd. Want of schoon een Paerd, van een quaed *Humeur*, so wel afgericht was geworden, dat het sijn Manegie op de School, of onder u alleen, met een sierlijcke *gratie* kon verrichten, en deselve

juyst maecten, met behoerlijcke gehoorfaemheyd, nae de wil sijns Berijders (gelijck dan door de Konst en neerstigheydt des *Picqueurs* seer wel geschieden kan, hoe weerspannigh, boosaerdigh, vreesaghtigh en schouw het oock sijn moght) soo vrees ick evenwel, dat deese geswindheyd des Paerds u weynigh sou konnen *contenteeren* of te baet koomen, wanneer ghy uwen vyand daer mée bejegende, of van hem bejegend wierd. Want niet alle Paerden sijn tot foodaenige *occassien* dienstigh; schoonse de *Manegien* juyst en *perfect* konden maecten: Maer in dit geval kan een groot onderscheyd bemerk't werden.

II. Aengaende de gehoorfaemheyd en tedere gevoellijckheyd des Tooms, 't is niet minder noodwendigh, dat het Paerd niet alleen deselve sleghtelijck kenne en verstaen, maer oock, dat het sijn met de reghte middelmaetige Stuttingh daer op aenleune, deselve in alle *occassien* *obediere*, sonder de hand des Berijders oyt te *forceeren* of 't overweldigen, hoe seer hy 't oock *travailleerde*, of op eenige andere wijs daer toe oorfaeck geven moght. Want in deese *exercitie à terra terra* is van nooden d' aldersaghtste gevoellijckheyd of aenleuningh des Tooms, veel meer als in d' *exercitien* der *Corbetten*, of andere diergelijcke. Want indien 't Paerd niet wel *obedieerde*, maer sijn sterck en hard in den Toom maecte, *forceerende* of overweldigende de Hand des selven, in foodaenigh een tijd, als ghy met u tegenparty in *actie* waert, soo bedenckt by u selven, in wat gevaer ghy u bevinden soud, vermits ghy niet alleen met uw vyand, maer oock selfs met uw Paerd soud te strijden, en met eenen te verwaghten hebben, dat gy van 't selve gedragen soud werden, daer heenen ghy geen'sins begeerde te sijn.

III. Belangende den Adem, deselve is niet minder, maer noch meer noodwendigh, als de voorige *qualiteyten*. Want alle Paerden, die *à terra terra* sullen *geexerceert* werden, niet alleen op de School, maer oock tot alle *occassien*, welcke voorvallen moghten, moeten voor alle dingen een goeden en lighten Adem hebben, deselve niet haelende met een groote bewegingh des Lijfs, of met het opblaesen der Neusgaeten, maer een goede tijd langh in den selven volhardigh blijvende; anders soudense in den arbeyd niet langh geduerfaem sijn, noch haeren Berijder *contenteeren* konnen, of se oock schoon seer wel *geexerceert* of afgeright waren. Want men siet, dat somtijts de Paerden in deese *occassie*, meer als in andere, op sijn neemen en *presteeren* moeten. Indien nu 't Paerd van een sleghten of swaeren adem waere, soo kanmen

lightlijck afmeeten, dat het selve haest maghteloos werden, en sijnen Ruyter daer door in den noodt laeten sou.

IV. Is oock noodwendigh de *dispositie* en geswindheyd der Beenen; desgelijcks, dat het Paerd niet langhsaem of traegh sy; maer dat het hebbe de behoerlijcke ghevoellijckheyd. Want indien het luy en langhsaem was, soo dat ghy 't met groote bewegingh van uw Persoon moest aendrijven, soo sou deese langhsaemheyd of luyheyd u in uw goede *operatie* dickmael verhinderen.

V. Dat de *proportie* des Paerds noodwendigh 't *observeeren* staet, is voor heenen in 't eerste Boeck dickmael, infonderheyd *Capittel* 8. en 9. geseyd geworden: Naementlijck, datmen sijn in alle Onderwijsingen moet righten nae de *Proportie* der Paerden, en der selver aert om de Kop te draegen. Desgelijcks is oock aangeweesen, op wat voor een wijs ghy de bewegingen des Paerds gelijck maecten, en hoe ghy 't een of 't ander deel te hulp koomen sult, indien 't gebeurde, dat het te laegh nae benedengingh, en voor swaer was in de hand des Tooms. In tegendeel oock, indien 't hoogh en met een gestrackte Mond gingh, en voor te light en gheswind was. 't Welck ick noodwendigh agh't, tegenwoordigh weer te herhaelen, wijl deese *Observatie* nu in de verkiefsingh tot de *Manegien à terra terra* niet minder, als in 't eerste begin van nooden is. Ick wil hier in niet spreken uyt de Mond of d' *observatien* van andere, maer uyt eygene Ervaerentheyd, ghelijck ick sulcks dickmael seer dienstigh, en wel *geeffe-stueert* bevonden heb. Ick segge dan, dat de Paerden, welcke met de Kop nae beneden gaen, en voor swaer sijn, in tegendeel al t'samen achter light en geswind sijn sullen. Desgelijcks, de Paerden die met de Kop hoogh en met een gestrackte Mond gaen, sullen aghter swaer, en daer tegens voor veel te light en geswind sijn. Vermits nu de *Corbetten* en *Capriolen* vereyschen, dat het Paerd aghter light en geswind sy, soo sullen de foodaenige (te weeten, die aghter lighter sijn als voor) veel bequaemer en gheschickter sijn tot de *Corbetten*, en andere diergelijcke *Airs*. In tegendeel vereyschen de *Manegien à terra terra* dat het Paerd achter by der aerden blijve, en sijn neersette op de *Hanchen* der aghterste Beenen; voor light en gheswind sijnde om sijn te verheffen. En derhalven sijn foodaenige Paerden bequaemer tot de *Manegien à terra terra*. Anders, soo 't Paerd voor swaer waere, soo sou de bewegingh des *Galops* veroorsaecken, dat het noch swaerder en onbequaemer sou sijn, om *à terra terra* te gaen,

gaen, en 't sou sigh op den Toom noch veel meer overleggen. Uyt deese gantsch klaere redenen kond ghy nu sien, hoe veel daer gelegen is aen de *proportie* des Paerds, in de verkiesingh, om de *Manegien* t'observeeren, hoe sleght en geringh sulcks oock schijnen moght in d'oogen der Onverstandige.

Hier uyt kond ghy nu oock lichtelijck onderscheyden en verkiesèn de *Manegien* uws Paerds, tot welcke het alderbest *geaccommodeert* en geaert sal sijn: En even hier door sult ghy dies te lighter kunnen koomen tot de *perfectie* ter *Manegien*; sonder in de verkiesingh der selver (gelijck in 't voorige *Capittel* geseyd is) te dwaelen, of tegens den aert en Natuer des Paerds te *proceederen*: En of wel soodaenighe ongelijcke bewegingh der Paerden (door d'*ordre*, in 't Eerste Boeck aangeweefsen) tot een gelijckheyd gebraght kunnen werden, soo sal echter d'Ervaertheyd u leeren, dat d'eene bequaem sullen sijn tot de *Corbette*, en d'andere tot de *Manegien à terra terra*.

Doch ick *protesteer* hier, geenssins mijn meeningh te sijn, datmen de Paerden, die (ghelijck gheseyd is) van Natueren aghter light en geswind sijn, niet sou behooren of kunnen tot de *Justesse* der *Manegien à terra terra*: In tegendeel, de geene, die hoogh en met een gestrackte Mond gaen, voor van Natueren veel te light en geswind sijnde, tot de *Corbette* te gewennen; want door de konst en geschicktheyd des Berijders kunnen veel gebreecken der Paerden verbeeterd werden. Maer dit segg' ick, dat het eene Paerd voor een Ruyter bequaemer is als het andere, en datmen in de verkiesingh der *Manegien* sigh altijd behoort te righten nae de geschicktheyd en *Qualiteyten* der Paerden, gelijck oock nae haren Aert.

Uyt dit alles kond ghy nu sien, dat al de gedaghte *Qualiteyten* der Paerden in de verkiesingh der *Manegien à terra terra* veel meer noodwendigh t'observeeren staen, als in de *Manegien* der *Corbette*, en andere diergelijcke *Airs*. Want of schoon een Paerd, 't welck men *exerceert* in de *Corbette*, van een boose Natuer en weerspanigh was, soo kan het doch eyndlijck (gelijck wy hier vooren aangewesen hebben) overwonnen en tot *obedientie* gebraght werden, soo dat het sijn *Manegien* met een goede *gratie* verrichte. En of sigh schoon 't Paerd ongehoorsaem betoonde, en sijnen Berijder weerstreefde, soo staet hem echter geen gevaer daer van te waghten, en hy heeft geen weersparty te vreesen, gelijck sigh lichtelijck toedragen kon met diergelijcke Paerden, welcke à *terra terra* sullen *geexerceert* werden.

Ten anderen, of oock schoon een Paerd in de *Corbette* de Hand des Tooms *forceerde* en overweldighde, jae gantsch wegh liep, soo is doch niemand aghter hem, die hem vervolghd, of voor wien hy sigh te bekommeren heeft, wijl maer alleen de *Manegien à terra*, en niet de *Corbette*, tot eenige *Quaestien* te Paerd bequaem en gebruycklijck sijn.

Ten derden, of schoon in 't *Exerceeren* der *Corbette* 't Paerd van een swaeren of korten Adem waere, en door gebreck van den selven niet langh geduerfaem kon sijn, soo kan doch den Berijder ophouden als hy wil, of als hy de maghteloosheyd van sijn Paerd ghewaert werd; want hy heeft niemand, die tegens hem is.

Ten vierden, de *Corbette* hebben oock sulck een groote *dispoostheyd* en geswindheyd niet van nooden, als de *Manegien* die à *terra* geschieden. Want ghy siet, dat de Paerden, welcke à *terra* *geexerceert* werden, altijt twee of drie *Tempo* moeten maecten in dien tijd, dat maer een *Corbette* gemaect werd; wijl de *Mensuer* der *Corbette* langhsaemer komt (vermitsse hooger van der aerden sijn) als de *Mensuer*, die à *terra terra* gegeven werd, welcke laegh by der aerden blijft, gelijck hier nae ter behoortlijcker plaets geseyd sal werden.

Ten vijfden, dat oock d'ongelijcke bewegingh des Paerd, of als 't selve van Kop en Hals swaer is, en in den Toom hanght, veel bequaemer en lighter *gecorrigeert* kan werden in de *Corbette*, als à *terra*; sult ghy lichtelijck kunnen afneemen uyt 't geen nu alreeds geseyd is. Eenige Paerden sijn van Natueren niet alleen wel *geproportioneert*, maer hebben oock van Natueren een gelijcke bewegingh en geswindheyd des aghtersten en voorsten Lijfs. Soodaenighe Paerden (segg' ick) sullen gheschickt en bequaem sijn tot allerley soorten der *Manegien*.

VI. Eyndlijck, tot d'*observatie* des Ouderdoms, welcke vereyscht werd tot d'*exercitie* der *Manegien*, beyde à *terra terra*, en tot de *Corbette*, is voor alle dingen noodigh, dat het Paerd (eermen't op de *Manegien* set, 'tly in wat *Air* het wil) eer't sijn volkomene kragten en sterkte des gebeents bereykt heeft; 't welk ick meen, dat voor het sesde of sevende Jaer niet geschieden kan: Want anders souden de *Manegien* sonder schrede en verderf der Paerden niet *geexerceert* kunnen werden. D'oorfaek is klaer; en gy kondse by u selven lichtelijck af meeten; vermits yeder Paerd van 't vierde tot het sevende Jaer de volkoomene sterckte des Gebeents aanneemt. Gelijckmen dan siet, dat de Paerden van haer vierde Jaer af van Jaer tot Jaer, tot in 't sevende toe, aen *proportie* en Gewas veranderen: Waer

uyt dan ooghschijnlijk blijkt, dat sulcke Paerden, diemen in de Jeughd hard berijd en *travailleert*, niet alleen aen de volkomene wafdom en versterckingh verhinderd, maer (ghelijck d'ervaerentheyd leert) dickmael tot in de grond verdorven werden, eerse de kraghten en reghten Ouderdom des sesden of sevenden Jaers bereycken; welcke my dunckt den bequamen tijd te sijn, waer in men beginnen sal de Paerden te *travailleeren* en te doen arbeeyden in de *Manegien*.

Niemand sal kunnen ontkennen, dat niet de ghebeenten eens Paerds van vier of vijf Jaeren noch gantsch onvolkoomen, saght en weeck, jae veel meer Kraeckbeen als been sijn. Bedenck derhalven by u selven, indienmen diergelijcke jonge Paerden in de Jeughd in de *Manegien exerceerde*, 't sy à *Terra terra*, of in de *Corbette*, of sulcks, sonder groot verderf, sou konnen geschieden. Want de beweegingh, soo wel des *Galops* als der *Corbette*, sou de voorste Beenen (die dan noch saght en weck sijn) seer verswakken; en men sou bevinden door d'ervaerentheyd, dat alle Paerden, die in soo tederen Ouderdom met de *Manegien* overvallen werden, daer nae, in den tijd haers besten Ouderdoms, wanneerse bequaemst en kraghtighst sijn ('twelk mijns oordeels is, van 't sevende tot het veertiende of sesthiende Jaer) krom, lam, onmaghtigh in de knoocken, en tot deese *occafie* by nae niet meer te gebruycken souden sijn. Welcke dan geen welafgerighte, maer met meer bescheyd afgeredene en verdorvene Paerden genoemd mogen werden.

Derhalven, om een Paerd niet alleen tot geswindheyd en gehoorsaemheyd te brengen, maer oock te maecken, die het sijnen Heer een tijd langh dienen kan, soo woud' ick wel, dat ghy 't selve voor 't sesde of sevende Jaer in de *Manegien* van welcke ick in 't vervolgh *tracteeren* sal, niet *exerceerde*: Want ter soodaeniger tijd sal 't u niet alleen in al sijn Lessen beter *contenteeren*, maer 't sal u oock veel langer dienst doen kunnen; wijl het te vooren den behoerlijcken Ouderdom en kraghten verkreegen heeft. Doch met onse Duytsche Paerden souden wat vroeger, en in 't sesde Jaer de *Manegien* konnen beginnen aen te vangen, wijl d'uytlandsche en tederer Paerden meer tijd en gheduld vereytschen.

Ick weet niet, waerom eenige Berijders de Paerden van vier Jaeren *travailleeren* en op de *Manegien* setten, dickmael sonder voorgaende ordentlijcke Onderwijsingh der *principale* Lessen des *trotteeren*, *pareeren* en te rugg'gaens; welcke de Paerden met de Kop juyft en vast

maecken, in behoerlijcke gehoorsaemheyde en op de *Hanchen* brengen, waer van te vooren gesproocken is. Ick geloof, dat het meer uyt onwetenheyd en onverstand, als op seeckere Redenen geschied.

Maer daerom wil ick niet, datmen de Paerden van vier Jaeren niet sou beginnen te berijden, of in dwangh te houden, en tot gehoorsaemheyd te brengen; of dat men deselve, om der Jonckheyd wil, alle ondeughden en boose gewoonten sou toelaeten: Want ghy hebt alreeds gehoord, dat ick 't selve daer voor houde, datmen de jonge Paerden in 't vierde Jaer moet beginnen te berijden. Doch sulcks moet geschieden met groote *patientie* en goed verstand; niet in de *Corbette* of *Manegien à terra terra*, maer in de Lessen, die tot dien Ouderdom behooren; gelijk in 't eerst Deel deeses Boecks aangewezen is. En ick segge, dat den Berijder aen diergelijcke jonge Paerden van 't vierde tot in 't sesde en sevende Jaer niet alleen sal genoegh doen, wanneer hy die in dien tijd in de gedaghte Lessen der eerster Onderwijsingh wel *geexerceerd* sal hebben, soo dat het (ghelijck daer geseyd is) met de Kop recht, ter behoerlijcker plaets wel vast, en met de gantsche *proportie* des Lijfs wel *geunieert* en gehoorsaem is, tot *trotteeren*, *pareeren* en te rugg'gaen wanneer ghy wilt, sulcks alles met een goede *gratie* verrichtende; maer hy sal dan oock eerst bevinden, dat het Paerd veel bequaemer en geschickter sal sijn, om de *Manegien* te maecken, als te vooren, doe't noch jongh, swack en onvolkoomen was.

Daer sijn veel *Ignoranten*, welcke meenen (wanneerse sien, dat den Berijder met de *Manegien* tot in 't sesde of sevende Jaer der Paerden vertoeft) datmen soo een lange tijd van doen heeft, om een Paerd af te richten, of de *Manegien* te leeren, vermitsse niet verstaen, om wat oorfaecken sulcks geschied; naementlijck, om alsoo de volkoomene sterckte der Paerden te verwaghten, gelijk in dit *Capittel* kortelijck gehoord is. Ondertusschen, indien eenige te langh daght, met jonge Paerden tot in 't sesde of sevende Jaer *patientie* te hebben, deselve wil ick geerne vry stellen, de Paerden van drie of twee Jaeren (jae alsse maer even droogh geworden sijn) te berijden en te *travailleeren* nae haer wel gevallen; voor my, ick heb hier maer alleen willen sprecken van 't geen ick door *Ervaerentheyd* (om een Paerd wel af te richten, en evenwel goed en gesondt te behouden) veelmael bevonden heb dienstigh, bequaem en wel *geëffectueert* te sijn.

VI. HOOFSTUUCK.

Vanden aert en eygenschap der Manegien
à terra terra.

DAer sijn weynige te vinden, welcke (soo veel den *Galop* der *Manegien* à *terra terra* betreft) geen groote *Dwalingen* begaen; vermitsse de *Paerden* pleegen t' *exerceeren* in een ongelijke en quaede beweegingh des *Galops*, en, tegens den reghten aert en eygenschap des selven, hoogh van der aerden, met een harde rugh en t' opwerpen van t' *Kruys*, of in springen met gelijke voeten; of *Draven* en *Galopeeren* te gelijk onder malkander; en willen doch daer door verstaen hebben de *Manegien* à *terra terra*; twelk niet anders als groote *dwalingen* sijn, die ick geloove uyt onverstand en onwetenheyd voort te koomen; soo dat de geene, die op sulck een wijs ghewoon sijn te *Galopeeren*, niet verstaen de woorden à *terra terra*, en noch veel minder kennen de reghte eygenschap van deselve.

En of wel in t' eerste deel deeses *Boecks* (in sonderheyd in t' 14de en 21de *Capittel*) overvloedigh genoegh is gesproocken gheworden van den reghren aert en beweegingh des *Galops*, soo aght ick echter noodwendigh te sijn, sulcks met weynigh woorden te *repeteeren*. Want als men een *Paerd* tot *Radopieeren* à *terra terra* wil brengen, soo is noodigh, dat het eerst wel en recht kan *Galopeeren* op den reghten wegh, of rond in den grooten *Ringh*, met een juyfste en ghelijcke beweegingh op de *Hanchen* der achterste *Beenen*, blijvende nae behooren à *terra* nae by der aerden, sonder sulcks oyt te *vervalschen*.

Bevljchtigt u derhalven, t' *Paerd* te gewinnen, dat het in t' *Galopeeren* t' elckens (achter soo wel als voor) met het eene *Been* voor t' andere gae, t' welck de *Justesse* des *Galops* is; doch alsoo, dat wanneer ghy op de reghter sijde *Galopeert* (t'sy dan rond, of in de *Radopiaten*) het *Paerd* de reghter *beenen* beyde voor en achter voor-voere; en hier tegens u de lincker, wanneer ghy op de lincker sijde *Galopeert*. Want in dien het *contrarie* gheschiede, en dat het *Paerd* *Galopeerde* met het lincker *Been* voor t' reghter, als ghy op de reghter sijde *Galopeert*; of met het reghter voor t' lincker, als ghy op de lincker sijde *Galopeert*, soo sou de beweegingh des *Galops* valsch sijn.

Schoon ghy oock uw *Paerd* *Galopeert* op den regten weg, soo moet ghy u niet-te-min *bencerstigen*, t' *Paerd* te gewinnen met de reghter *beenen* beyde voor en achter, in den *Galop* voor te grijpen; ter oorfaeck, vermits men in t' samen rijden en in *Questien* te *Paerd* malkander alleen op de reghter sijde bejagent, en meer op de reghter hand pleegh te wenden, soo sal t' u in veele dingen bequaem sijn; oock sal t' *Paerd*, in een ander te bejegenen, meer sterckte met de borst hebben, en geschickt sijn om uw vyand tegen te gaen, sijn oock wendende waer henen ghy begeerd, veel meer, als of het met de lincker voeten in t' *Galopeeren* voorgreep. En gelijk u, te voet sijnde, *gereder* en bequaemer is, de reghter voet en hand voor uyt te setten, alsoo sult ghy oock te *Paerd* een gelijcke bequaemheyd bevinden, vermits uw *Reghterhand* alleen te *Paerd* strijd. En of wel diergelijcke *Voordeelen* te *Paerd* een slecht *Aensien* moghten hebben, soo sullen echter de geene die deselve *observeeren* en gebruycken, bevinden, datse haer in veele dingen seer nut en bequaem kunnen sijn.

Ick heb te vooren geseyd, dat'er voornamentlijck tweederley manieren des *Galops* t' *observeeren* sijn, alleen bequaem en noodwendigh te gebruycken tot de *Manegien* à *terra terra*: d' eene, waer in sijn de *Paerden* met het *kruys* *unieeren* en t' saemen doen, *Galopeerende* op de *hanchen* der achterste *Beenen* (gelyck men seyde) à *terra terra*, kort en behendigh op malkander, en dicht op der aerden. D' andere, in welke de *Paerden* met het opwerpen van t' *kruys* *Galoperen*, treckende met eenen de *Beenen* als aen sijn, komende evenwel op de *hanchen* der achterste *Beenen* en dicht op d' aerde. Want of schoon een *Paerd* *Galopeerde* met het opwerpen van t' *kruys*, of (gelijckmen seyde) *agropetti*, soo moet het sijn doch met het *kruys* niet hooger bewegen als met de borst in t' *Galopeeren* geschied. Want anders, indien t' *Paerd* soo hoogh van der aerde *Galopeerde* met een harde *Rugg* of in t' springen (gelijck eenige gewoon sijn te doen) so soud' het niet à *terra* kunnen sijn. En of schoon een *Paerd* op sulck een wijs (als geseyt is) hoogh vander Aerden *Galopeerde* in de *Volta Radopiata*, of in de *Repelonen*, of rond,
of

of op wat wijs het geschieden moght, doch niet *Galopeerde* op de *hanchen*, maer hoogh van der aerden; met een harde rugg' (of in springen) in een vervalschten *Galop*, van d' eenne sijde nae d' andere om, soo soumen doch niet seggen konnen, dat sulcks *à Terra geradapieert* of *gevolteert* was: Want de *Volten Radopiaten*, halve of geheele *Repelonen*, of hoemen deselve noemen moght, maecten voor haer selven geen *Manegien*, maet de manier en de *Airs*, in welke 't Paerd *geradapieert* of *geexerceert* werd. Want alsoo seyden: Ick *Radapieer à terra terra*, dat is, een *Galop* dicht by der Aerden. Ick *Radapieer in Aeri*, dat is, in de *Corbetten* en *Capriolen*, op d' een of d' andere wijs der selver. Even alsoo werd oock het Paerd *geexerceert* in de *Repelonen*, half of geheel, *à terra terra*, in *Corbetten*, in *Capriolen*, en andere diergelijcke. Alsoo kan geseyd werden: Ick neem mijn Paerd *à terra* op den reghten wegh; ick neem het in *Corbetten* op den reghten wegh, ick neem het in *Capriolen* en diergelijcke, op den reghten wegh. Maer altijd blijft de les der *Volten* voor sich selven, en alleen den aert en manier, in welke 't Paerd *geexerceert* werd, maect het onderscheyd der *Manegien*.

Uyt dese onderscheyding kond ghy nu lichtelijck af neemen, de groote dwaelingh en 't onverstand der geener, die sulck een boose en onaerdige Beweeging eens vervalschten *Galops* onder 't getal der *Manegien à terra terra* tellen. Derhalven soo u diergelijcke Paerden ter hand quamen, die met groote sterckte en een harden Rugg *Galopeerden*, hoogh van der aerden; en dat deselve van andere alreeds op sulck een quade wijs des *Galops geradapieert* en in de *Volten geexerceert* geworden waren, soo beneersticht u, dat ghy deselve deese quade manier des harden rughs en 't opwerpen van 't kruys weer beneemd en afwend, beginnende d' *Exercitien* aen te vangen in de *Galop* op den reghten wegh; gevende deselve de hulpe met het lijf wel te rugge, en *Castigeert* het met de Toom en *Cavezon*, soo dickmael sy met een harde rugg' sich vertoonen, of de *Croupe* hoogh van der aerden opwerpen.

Geeft soodanigh een Paerd oock dickmael de Les des *Pareerens* en des te rugg' gaens, nae d' *ordie* der eerster onderwijfingh in 't voorgaende eerste Boeck op 't 8. en 16. *Capittel* voor gesteld; die 't Paerd op de *hanchen* der aghterste Beenen en voor light en geswind maecten. Hier door sal 't Paerd sich leeren neygen met de *Croupe* nae d' aerde, en sal daer nae in 't *Galopeeren* blijven *à terra terra*. Want t' elckens, als 't Paerd in 't *Galopeeren* met de *Croupe* soo hoogh

van der aerden stijght, soo sal die onaerdige beweegingh des *Galops* verooftaecten, dat sich 't Paerd voor over en in den Toom sal leggen, wyl het geen Stuttingh of aenleuningh op deselve heeft; maer, ghelijckmen seyde, *à bandonnata Galopeert*, met het gantsche lijf op de voorste Beenen, 't welck gantsch gevaerlijck is weghens 't vallen, wyl 't Paerd de voorste Beenen, als 't een Mis-tred deed, niet lichtelijck weer sou herstellen konnen. In tegendeel, als 't de reghte middelmatige stuttingh des Tooms heeft, en de selve wel verstaet, soo sal het in 't *Galopeeren* sulcke quade Bewegingen met de *Croupe* niet hebben, maer sal sich op de *hanchen* der aghterste beenen begeben: En dit is een gewis bewijs, dat alle Paerden die op sulck een manier *Galopeeren*, van 't begin op de *principale* Lessen der eerster Onderwijfingh des *Trotteerens*, *Pareerens* en te rugg' gaens (als op 't reghte en waere *Fundament*) niet onderweesen sijn geworden. Want of schoon een Paerd met een overmatigh groote sterckte des rughs *Galopeerde*, soo kan het evenwel door de konst en vlijt des Berijders, door 't *Pareeren* en te rugg' gaen, daer toe gebracht werden, dat het op de *hanchen* sal *Galopeeren*, gelijk behoorlijck is, *à terra terra*, dicht by der aerden.

Ick wil niet meenen, dat yemand soo onverstandigh sou sijn, die niet de bequaemheyd van 't eenen en d' onbequaemheyd van 't andere sou konnen kennen en onderscheyden; terwijl alle Paerden, die in den *Galop*, op de *hanchen* en *à terra* (dat is, dicht by der Aerden) gaen, veel behendiger, veerdiger, vaster en saghter onder den Man sullen koomen, oock in den *Galop* seeckerder op der aerden sijn, soo datse niet lichtelijck vallen; vermits de sterckte des gantschen lijfs by malkander is. Want sy sullen niet soo diep en met volle geweld in d' aerde dringen of grijpen, gelijk men siet in sulcke Paerden, die met een harde Rugh en hoogh van der Aerden *Galopeeren*. Bedenck derhalven by u selven, eerstelijck, dat ghy met de *lancie* (in wat voor een *occasie* het oock sijn moght) gewisser en beeter *geaccommodeert* sijt op een Paerd, 't welck *à terra terra* vast en saght onder de Man komt, als op een ander, 't welck met een harde rugh, hoogh vander aerden, of in springen komt, waer op ghy niet alleen uw *lancie*, maer oock uw eygen lijf naer uw wil niet maghtigh soud konnen sijn. Even desgelijcks kond ghy niet soo seecker gaen in 't afschieten van een *Pistool* op een Paerd, 't welck hoogh en met een harde rugg' *Galopeert*, als op een, 't welck *à terra* komt. En deselve *Contrarieteyten* sult ghy oock bevin-

bevinden in 't gebruycken des Geweers en in veelerley andere *Occasien* te paerd: Ick swijge, dat noch overigh is t' *observeeren* de groote bequaemheyd en onbequaemheyd der eener en der anderer *partije*, wanneer men ingeslooten en in een Rustingh rijd, gelijk d'ervarentheyd de soodaenige sal kunnen leeren, die diergelijke Paerden in soodanige *Occasien* gebruycken. Ick geloof, dat oock selfs een Stal-jongen de bequaemheyd des eenen, en d'onbequaemheyd des anderen Deels sou kunnen onderscheiden. En schoon ick veel meer oorsaecken (die

klaer en by nae ontelbaer sijn) waerom insonderheyd den *Galop à terra terra* bequaemer en nodiger is t' *exerceeren*, sou kunnen aenwijzen, soo sal ick 't echter, kortheyds halven, by de nu verhaelde laeten beruften; en laet sulcks alles blijven aen 't oordeel der geene, die d'een of d'ander Manier des Galops gewaepend gebruyckt hebben, of noch gebruycken sullen. Want altijd werdmen door d'ervaerentheyd eerst gewaer t' *profijt* of de schaede, de bequaemheyd of onbequaemheyd van yeder ding; en soo oock van deese saeck,

VII. HOOFSTUCK.

Van 't Radopieeren à terra terra; op wat wijs men een Paerd in 't begin daer toe brengen en gewinnen sal.

Radopieeren, beyde à terra terra en in *Air*, werd daerom alsoo genoemd, wijl 't Paerd in eenen Omkreys, of in eene Volte, twee Circulen of Volten maeckt; d'eene met de voorste voeten, maeckende de *Circumferentie*, of den buytsten *Circul* der Volte, en den anderen met d'agterste voeten, maeckende den binnensten *Circul*, en alsoo een dubbele Volte, die dan *Radopiata* genoemd werd, wijl de Volte dubbel ghemaect, en van twee juyste Circulen t' saemen geslooten werd. En hierom vereycht het *Radopieeren*, beyde à terra en in *Air* een groote en bysondere *Iustesse* des Paerds, meer als in andere Lessen der Volten: Desgelijcks, dat het juyst en vast met de Kop, gehoorsaem, en saght in de mond sy. Want indien sulcks tot noch toe waere gespaerd geworden, soo soude het een quaed *Radopieeren* geven.

Derhalven als ghy nu 't Paerd de manier des *Radopieerens*, door d'*ordre* des *Passageerens* op de middelmatige *proportie* der Volten (waer van hier boven in 't derde *Capittel* gesproocken is) wel ingebeeld en bekend gemaect hebt, soo dat het deselve verstaet; en dat ghy nu bevind, dat het door sulck *Passageeren* in de Volten bequaem en geschickt geworden is tot de Volten *Radopiaten*, om deselve in den *Galop à terra terra* te verrichten, soo sal nodigh sijn, eer ghy 't

Paerd *exerceert* op de reghte en enge *proportie* der Volten *Radopiaten*, dat ghy 't selve te vooren leerd, de geswintheyd en de *Tempo* des *Galops* wel en juyst te maecken, op d'eerste en wijde of middelmatige *proportie* der Volten, waer van voor heenen gesproocken is. Want soo langh het Paerd de *Furien* en den *Tempo* des *Galops* niet juyst kan maecken, op de wijde en middelmatige *proportie* der Volten, soo sal 't deselve noch veel minder kunnen leeren en begripen in de kleyne of enge *proportie* der Volten te *Radopieeren*, gelijk ick hier nae seggen sal.

Observeert derhalven, gelijk nu dickmael *gerepeteert* is, de *dispositie* en gevoellijckheyd uws Paerds; of 't selve hittigh en tot den *Galop* begeerigh, dan of het langhsaem en traegh is. Want ick heb voor heenen gefeyd, datmen d'eene in 't *Radopieeren* ophouden en d'andere aendrijven moet. Soo dan uw Paerd gevoellijck, hittigh en tot den *Galop* begeerigh was, soo kond ghy 't beginnen te *Galopeeren* op de middelmatige *proportie* der Volten; waer van voor heenen in 't derde *Capittel* gesproocken is. Beginnd eerst deese *Exercitie* met den *Draf* op de reghter sijde, en vervolghd dan in den *Galop*; u beneerstigende soo veel mogelijk is, dat ghy u Paerd houd op de regte middelmatige stutting des Tooms; gelijk oock met de *Cavezon* in de *Iustesse* en vastigheyd des Kops, op dat het geen

disordre en onmanierlijckheden begingh, of op d'eene of d'ander sijde te veel *Volteerde* of sich wendde. Desgelijcks, dat het oock met het lijf recht en juyft in de *Volte* blijve, sich niet met de Borst te veel of te weynigh *spandee-rende*, of buyten de *Volte* begevende, maer dat her (gelijck te vooren in 't *Passageeren*, alsoo oock nu in 't *Galopeeren*) altijd de *Volten Radopiaten* juyft maecke, houdende met de voorste voeten de *Circumferentie*, en met d'aghterste den inwendigen *Circuit* der selver. 't Welck geschieden sal, als ghy met de hulp der Beenen juyft en wel *geaccommodeert* sijt, om 't Paerd daer mēē niet te veel noch te weynigh, niet te sterck noch te swack te helpen.

Indien 't Paerd van Natueren hit sich en tot den *Galop* begeerigh was, soo moet ghy 't evenwel in 't begin in 't *Galopeeren* der *Volten* soo veel als moghelijck is stillen, gantsch langhsaem *tempo in tempo* neemen, sonder eenighsins te haesten of 't Paerd met *furie* aen te maenen, tot dat het de *Iustesse* der *Volten* sal kennen en verstaen; 't welck in weynige daegen geschieden kan. Doch daer nae, als nu 't Paerd, op de gedaghte wijs, eenige daegen langh in de *Volte* te *Galopeeren* is *geexerceert* geworden, als dan (vermits het Paerd tot den *Galop* begeerigh is) sal het niet alleen de *Furie* en de *Tempo* des *Galops* geswinder maecken, maer oock de *Volten Radopiaten* juyft en met weynigh moeyte, met een goede *gratie* en soodaenigh een geswinde lichtigheyd neemen, als in 't *Radopieeren à terra terra* behoort is.

Maer anders indien ghy een Paerd, 't welck hit sich, gevoelijck en van Natueren tot den *Galop* begeerigh is, met groote *Furie* woud neemen, eer het de *Volten*, en de *Tempo* der selver in den *Galop* verstaet, en juyft kan maecken, soo soude sulcks een tegen-strijdige *Operatie* hebben, en een *Contra-effect* maecken: Naementlijck, 't Paerd sou niet alleen den *Galop*, maer oock de *Radopiaten* stracks in 't begin leeren vervalschen, deselve van sich sels tegens uwen wil te neemen, de Borst te *spandee-ren*, of de *Croupe* te veel binnen of buyten den *Circuit* der *Volten* te werpen; gelijk ghy in 't vervolgh breeder hooren sult. Oock souden niet achter blijven de groote onmanierlijckheden en quaede gewoonten, die de Paerden door dit middel met de Kop aenneemen: Derhalven om een Paerd van 't begin af tot de *Volten Radopiaten* juyft te gewennen, soo moet men den *Galop* aenvangen saghtelijck en *à tempo*, eer men sich begint

te haesten om de *Volten* en de *Tempo* der selver geswind te maecken.

Doch indien een Paerd in sich doen langhsaem en traegh was, van noden hebbende, dat men 't selve met een groote *furie* tot den *Galop* aendrijve, soo begint het in den *Galop* te setten op d'eerste en wijde *proportie* der *Volten*. Want soo ghy 't Paerd te vooren in 't *Passageeren* van de middelmatige *proportie* der *Volten* wel *geexerceert* sult hebben nae d'*ordre* in 't derde Capittel aangeweesen, en 't selve nu begint te *Galopeeren* op de groote en wijde *proportie* der selver, soo sal het soodaenigen vryheyd der *Volten* maecken, dat het, sonder eenige verwarringh of weerspanningheyd, en dies te lighter en geswinder tot den *Galop* in de *Radopieerende Volten* sal koomen, maeckende de *Furie* op de *hanchen* der achterste beenen, en neemende de *Volte* juyft en met een goede *gratie*, veel meer, als of ghy 't terstond in de enge of middelmatige *proportie* der *Volten Galopeerde*, welke 't Paerd in 't eerst veel meer aen den *Galop* in de *Volten* verhinderen soude. Want telckens soud' het een Paerd swaer vallen en hard voor koomen, wanneer het eerst sou moeten doen 't geen het noyt te vooren gedaen had. En ter deser oorsaeck moet men altijd neerstelijck over leggen, op wat voor een wijs men 'teen of 't ander Paerd bequaem en veerdigh sal maecken tot allerley swaere Lessen, diemen eerst begint t'*exerceeren*.

Vanght derhalven aen, uw Paerd t'*exerceeren* in den *Draf* (gelijck ick geseyd heb) op d'eerste en wijde *proportie* der *Volten*, en vervolgh dan met den *Galop*, helpende 't Paerd met het ligchaem, met de stem, met de Roede, Spooen en Toom; altijd vlijtigh *observeerende*, hoe veel het van d'een of d'ander deeser hulpen nodigh heeft. Want daer sijn eenige Paerden die sich aenvanckelijck in 't *Radopiaten à terra terra* te veel op den toom leggen, en de *Circumferentie* der *Volten* met de voorste voeten overschrijden, te veel *avanceerende*. In teghendeel sijn'er andere, die in 't begin in 't *Galopeeren* niet genoegh *avanceeren*, vervalschende alsoo in 't een en 't ander deel de *Volte*; waer uyt stracks in den aenvangh veel groote *disforders* en quaede gewoonten komen t'ontstaen; die de Paerden in 't *Radopieeren* aenneemen, welke naderhand (gelijck ghy hooren sult) niet lichtelijck te *corrigeeren* sijn.

Derhalven indien 't geschiede, dat het Paerd sich

sich

figh te veel uyt de *Volte* wierp, overschrijdende de *Circumferentie* der selver met de voorste voeten, hoe weynigh het oock waere, soo sult ghy 't helpen met de *Toom* en *Cavezen*, 't selve daer meê ophoudende, en te gelijk *Tempo* in *Tempo* verheffende; oock verlichtende met de hulp des lijfs, 't welck ghy opgerecht en wat meer achter over moet voeren. Doch indien 't sig in 't *Galopeeren* niet genoegh in de *Volte* *avanceerde*, maer te veel te rugh viel, soo sal van noden sijn, dat ghy 't helpt met gelijcke *Spoor-slagen*, soo lang tot dat het sig na voor *avanceer*, en de *Volte* regt maek. *Solliciteert* het dan met het aenleggen des buytensten *Beens* en *stegelreeps*, of na dat nodig sal sijn met de *Spooren*, op dat het recht, en met de *Croupe* in de *Volte* blijve, sigh met deselve nae d' aerde neygende. Vermaend het daer nae met een groote furie tot *Galoppeeren*: Want de hulp der *Spooren* en *Beenen* is niet alleen nut, om 't Paerd in 't *Radopieeren* op te wecken, maer om 't selve daer door oock te *Iusteeren*, op dat het de *Volten* *Radopiaten*, beyde met de voorste en aghterste *Beenen*, recht, cierlijck, en met een goede *gratie* leerde maecken.

Let ondertusschen, soo dickmael ghy 't Paerd in 't *Radopieeren* aenvanckelijck de *Spooren* geeft, d'een of d'ander, dat ghy 't r' elckens te gelijk in den selven *Tempo* met een stercke stem toe roept: want dan sal 't Paerd de *Spoor-slagen* leeren mercken door de stem, en sigh naderhand altijd op wecken, soo haest het maer alleen uw stem sal hooren, meenende, dat de *Spoor-slaegen* daer op volgen sullen. Desgelijcks, indien 't van noden waere 't Paerd te helpen met de *Roede* ('t welck alleen op de *Borst* behoort te geschieden) soo sult ghy met yder slag de hand verheffen, dat 't het Paerd sien kan. 't Welck meenighmael geschiedende, soo sal het Paerd sulcks mercken, beginnen te vreesen, en daer nae sigh op wecken, soo dickmael ghy maer alleen de hand met de *Roede* verheft.

Dit is voor foodaenige Paerden, diemen tot *Radopieeren* sterck vermaenen en aendrijven moet, niet alleen nut en bequaem, maer 't heeft oock een veel beeter *gratie*, als of men soo veel bedrijs en slaens met de *Roede* had. Op deese wijs sult ghy u Paerd, door 't *Radopieeren* op d' eerste en wijde *proportie* der *Volten*, tot behendigheyd brengen, om de geswintheyd in den *Galop tempo* in *tempo* juyst te maecken, soo dat ghy 't daer nae in 't *Radopieeren* der kleyne of enge *proportie* der *Volten*, niet meer met sulcke groote hulpen sult behoeven aen te drijven of te

vermaenen; gelijk ick ter behoorlijcker plaets seggen sal.

Derhalven, als ghy uw Paerd eenige dagen te vooren de *Radopiaten* sult bekend gemaect hebben, soo dat het de geswintheyd des *Galops*, en de *Tempo* des selven kort op malkander kan maecken, op d' eerste en wijde *proportie* der *Volten*, soo sult ghy 't dan lichtelijck tot het reghte *Radopieeren* kunnen brengen, op de kleyne en enge *proportie* der *Volten*, als ghy maer alleen de hand met den *Toom* wat meer aentrecken, of nae u houden sult. Hier uyt siet ghy nu, hoe seer de geene dwalen, welcke terstond de Paerden beginnen te *Radopieeren a terra* op de kleyne en enge *proportie* der *Volten* (waer van hier nae t' sijner plaets gesproocken sal werden) alhoewel men toestaen moet, wanneer een Paerd van *Natuere* *fougeus* of hitsigh, al te geswind en te veerdigh tot *Galopeeren* was, soo dat men 't by nae niet stillen konde, dat dan d' enge *proportie* der *Volten* *Radopiaten* dienstigh is, om 't Paerd de groote *Furie* te beneemen. Doch met sulcke Paerden, diemen tot *Radopieeren* moet aendrijven, is 't beeter, haer eerst op de gedachte wijs t' *exerceeren*, op d' eerste en wijde *proportie* der *Volten*, als of men 't soo stracks op de *Radopiaten* der enge *Volten* wou setten (ghelijck eenige *Ignoranten* pleegen te doen: 't Welck (vermits het Paerd niet gheoeffend en recht geschickt is) niet anders als groote *disordre* en verwarringh des selven veroorsaeken kan.

Derhalven moet ghy u in 't *Radopieeren a terra* (ghelijck oock in andere *Lessen*) altijd righten nae de geschicktheyd der Paerden; soo dat ghy de hitsige, gevoellijcke en tot den *Galop* begeerige geduerigh in een kleyner of enger *proportie* der *Volten* *Radopieert*, als die, welcke langhsaem en wat swaer sijn. Deese moet ghy altijd wat wijder in de *proportie* der *Volten* nemen. Want vermits de Paerden ongelijck sijn in *dispositie* en geschicktheyd, soo werd oock noodwendigh vereyscht, dat men d' eene meer vryheyd der *Volten* geve, als d' andere; Nemende voor d' eene de *Volten* wat wijder en grooter, voor d' andere wat enger en kleyner, nae dat sigh de gelegentheyd des Paerds in 't *Radopieeren* vertoonen sal.

Anderfins, indien ghy een Paerd meend te dwinghen om op d' enge *proportie* der *Volten* *Radopiaten* te *Galopeeren*, meer of enger als de *dispositie* en geschicktheyd sal toelaeten, soo kan niet anders daer uyt volgen, als veelerley groote *disordren* en vervalschingh der *Radopiaten*, veroorsaect door *Ignorantie*

of onwetenheyd, en om dat het Paerd niet te vooren op d' eerste en wijde *proportie* der *Volten* te *Radopieeren* is *geexerceert* geworden, gelijk dan dickmael uyt een kleyne onvoorsigtigheydt des Berijders groote *disfordinen* in 't *Radopieeren* ontstaen kunnen. En wijl de *Radopiaten* een groote *Iustesse* en *Fermesse* des Paerds vercyflichen, soo is nodigh, dat men te vooren, eer

't Paerd *geexerceert* werd op d' enge *proportie* der *Volten Radopiaten*, allerley *disfordinen* en quaedde gewoonten (die sigh in 't *Radopieeren* kunnen toedragen) *Corrigeer* en afwenne; derhalven wil ick eenige der selver in 't volgende *Capittel* verhalen, en met eenen aanwijfen, hoe deselve te *Remedieeren* sijn.

VIII. H O O F T S T U C K.

Van eenige Disfordinen en quade Gewoonten, welke de Paerden in 't Radopieeren plegen aen te neemen, en daer door de Radopiaten vervalschen.

Veel, jae by nae 't meerendeel der *disfordinen* en boose ghewoonten, die de Paerden in 't *Radopieeren* der *Volten à terra* aenneemen en begaen, ontstaen uyt een quade Onderwijfingh, onwetenheyd en onvoorsigtigheyd des Berijders, wanneer hy niet verstaet de *Iustesse* der *Radopiaten*, en niet daedlijk bemerckt de quade bewegingen des Paerds, die 't in 't *Radopieeren* begaen moght met de kop of 't lijf, waer door de *Volte* op d' een of d' ander wijs vervalscht wierd, gelijk nugehoord sal werden. Want eenige Paerden vervalschen de *Volten* met de Borst; andere met het Kruys, werpende sigh met het selve seer ongeschicktelijck te veel in of uyt de *Radopiaten*; sommige met krommen en buygen des lijfs; noch andere met onmanierlijke bewegingen van hals en kop; 't welck dan alles (gelijck geseyd is) voort komt uyt een quade onderwijfingh. Want als een Paerd niet nae behooren met de kop en den hals is *gejusteert* en *gefermeert* geworden, soo kan 'er anders niet volgen, als een groote *imperfectie* en vervalschingh der *Volten Radopiaten*.

Als ghy derhalven bemerckt, dat een Paerd de *Volte* vervalscht, op d' een of d' ander sijde der selver, met de Borst te veel in de *Volte spandeerende* (hoe weynigh het oock waere) soo sult ghy bevinden dat sulcks voornaementlijck voort komt, uyt d' onvoorsigtigheyd des Berijders, als hy 't Paerd met den Toom te veel vrijheyd geeft, en 't selve toelaet, de *Volte* van sigh selven behendiger en geswinder als nae behooren te neemen, laetende 't Paerd niet hoorlijcker wijs *tempo in tempo* op de handt des Tooms waghten. Hier uyt ontstaet dan, dat het Paerd sijnen Berijder niet alleen de Toom en Tijd ontsleed, maer oock daer door de *Volte* vervalscht, meenende deselve haest te veranderen.

Ten anderen komt het oock voornaementlijck daer uyt voort, wanneer men de kop des Paerds in 't *Radopieeren* met de *Cavezon* te veel van de *Volte* aftreckt, en dat het oock te gelijk (gelijck eenige onverstandige gewoon sijn te doen) maer alleen met het buytenste Been geholpen werd te *Radopieeren*. Want vermits het Paerd met de Kop krom, uyt de *postuer* en uyt de *Volten Radopiaten* gaet, soo kan 't niet anders sijn, als dat het sigh met de Borst en 't lijf in de *Volten spandeert*, en daer tegens met de *Croupe* uyt de selve doet; 't welck gevaerlijck is wegens 't vallen. Want vermits sigh 't Paerd op de gedaghte wijs tegens de *Volte* leund, en deselve gelijk als huyckende en met groote misstand neemt, sookan 't lichtelijck door een mis-tred gebeuren, of oock, als 't Paerd de voet quam uyt te glijden ('t welck aen eenige gladde plaetsen niet vreemd sou sijn) dat het sigh van vallen niet sou kunnen onthouden.

Dit werd alleenlijck (gelijck nugehoord is) veroorsaecht door *Ignorantie* der geene, welke de *Croupe* door de *Cavezon* meenen te dwingen en in de *Volte* te behouden; wijlse niet verstaen, dat de *Croupe* des Paerds in deese les des *Radopieeren* wel meer door de Beenen en Sporen moet *gejusteert* en gewend werden, als met den *Cavezon*-teugel der buytenste sijde. 't Is wel waer, wanneer 't Paerd met de *Croupe* uyt den *Circuit* der *Volten Radopiaten* viel, dat dan nodigh is, 't selve met de *Cavezon* op te houden, tot dat het door de Spoor der buytenste sijde is *gejusteert* en met de *Croupe* weer in de *Volte* gebracht geworden, maer sulcks moet te gelijk met beyde de Teugelen des *Cavezons* geschieden, En of 't schoon van nooden waere, dat men 't met d' eene Teugel meer als met d' andere te rugg' moeff houden, soo moet het echter niet soo veel geschieden dat men 't Paerd (gelijck eenige

eenige plegen te doen) de kop buyten de rechte *Postuer* of uyt de *Volte* buyge en krom maecte; 't welk niet anders als enkele onvolmaectheyd, en vervalschingh der *Radopiaten* veroorsaect. Want als een Paerd in 't *Radopieeren* van de *Iustesse* des Kops en uyt de *postuer* gebraght, of dat deselve op d' een of d' ander sijde gebogen werd, soo moet oock het Paerd sigh met de Borst op d' een of d' ander sijde *spandeeren*, en met het lijf krommen.

Derhalven soo u diergelijcke qualijk-bere-dene en gewende Paerden ter hand quaemen, welcke in 't *Radopieeren* soo *Credentius* en onmanierlijck, of soo qualijk *geexerceert* moghten sijn, soo is nodigh, dat ghy haer deefen aerdt, soo veel mogelijk is, weer beneemt, en deselve gewend tot de *Iustesse* der *Volten*, door d' ordentlijcke straf des *Cavezons* en der *Spooren*, gelijk oock door andere behoerlijcke *Mid-delen* en straffen der *Volten*, welcke tot sulck een quaeden aert en gewoonte gevoeghlijck sijn. Sijt gedaghtigh, dat ick nu dickmael geseyd heb, dat het *Passageeren* der *Volten* en op den rechten wegh 't eenige beste, en grootste *Remedie* is, om allerley boose gebruycken en onaerdige bewegingen, die de Paerden met de kop en de gantsche *proportie* des lijfs begaen moghten, wegh te neemen.

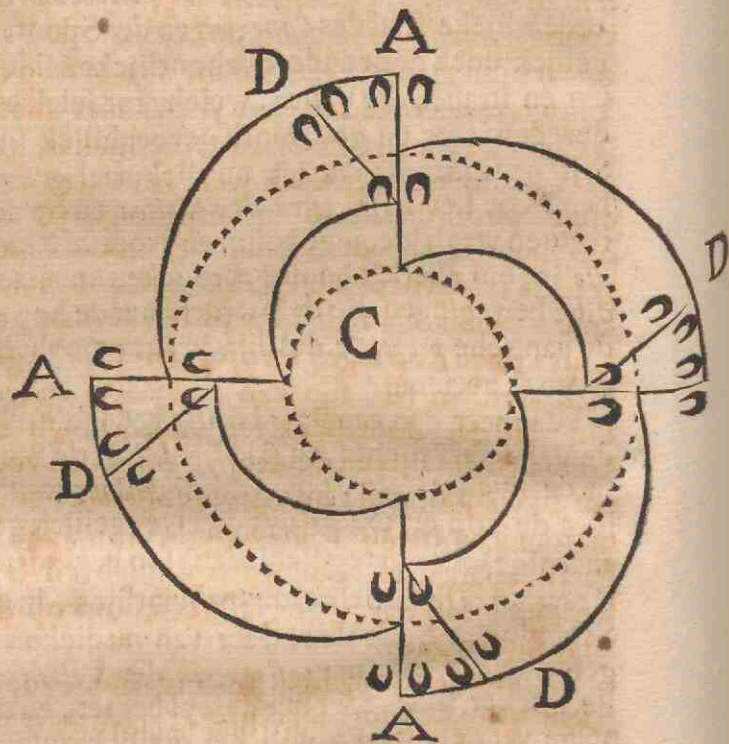
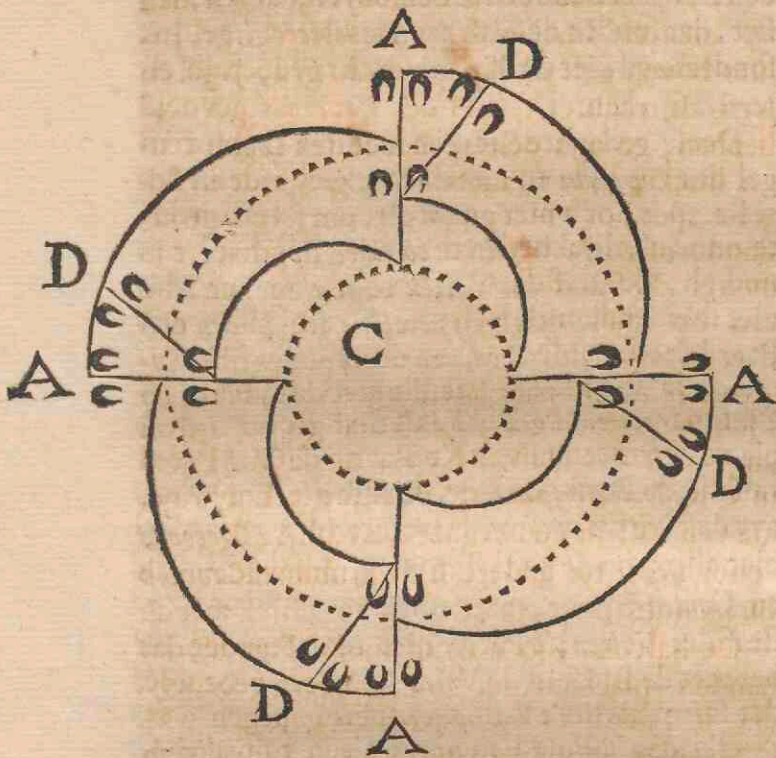
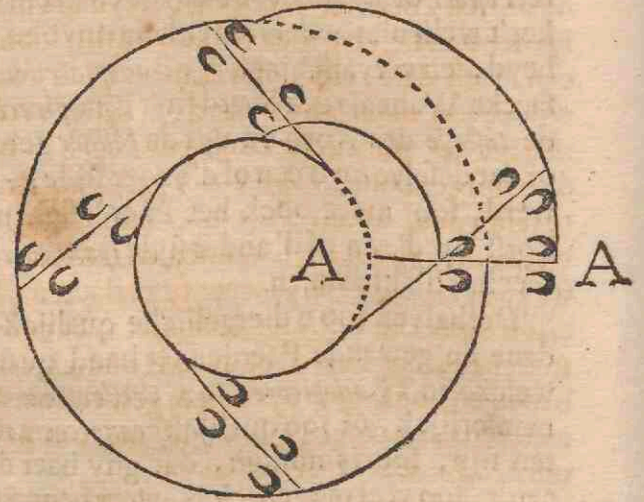
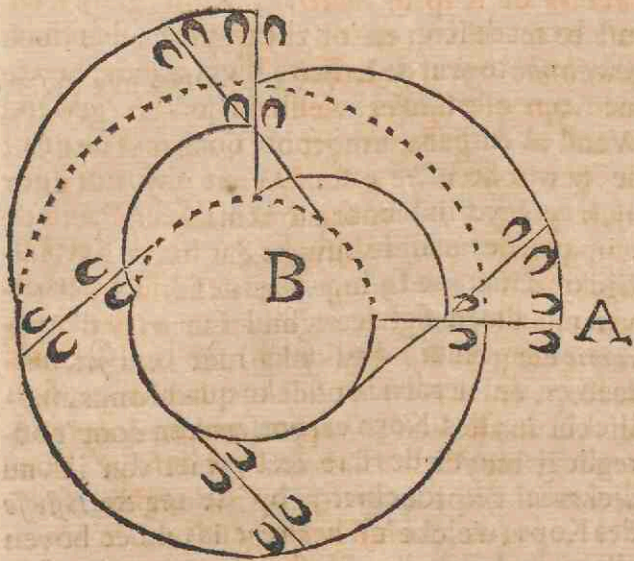
Wanneer dan een Paerd op de gedachte wijs de *Volte* vervalschte, en *spandeerde* met de Borst in de lincker *Volte*, buygende sigh daer tegens met de kop en *Croupe* uyt deselve (gelijk gemeenlijck pleegh te geschieden) soo begint het 't *exerceeren* in de *Schrede* (namentlijck, in de *Schrede* der *Schoolen*, waer van nu dickmael gesproocken is) in 't *passageeren* der *Volten* op de lincker sijde, daer het de feyl begaet, en de *Volte* vervalscht. En wijl het, gelijk geseyd is, de kop krom gebogen uyt de *Volte* draeght, soo sal van noden sijn, dat ghy 't *castigeert* en vermaend met de lincker en binnenste teugel des *Cavezons*; 't selve gewennende, de Kop soo veel in de *Volte* te draegen als ghy sien sult dat noodwendigh is,

Wijl 't sigh oock met het Kruys uyt de *Volte* doet, soo moet ghy 't Paerd met de rechter en buytenste Spoor *castigeeren* en vermaenen, op dat het met het kruys oock wat meer in de *Volte* bleef, als anders wel behoerlijck sou sijn. In regendeel moet ghy 't sterck vermaenen en slaen met de Stegel-reep des binnensten Beens aen de Borst of 't voorste been, met welcke het de *Volte* *spandeert* en vervalscht: En indien 't nodigh is, soo geeft het te deefter plaets een Spoor-slagh twee of drie; 't welck verhoeden sal, dat het sigh niet meer soo veel met de Borst in de *Volte*,

noch met de Kop en 't Kruys uyt deselve doen sal; wijl, tegens sijn voorige gewoonte, beyde de Kop en 't Kruys nae en in de *Volte* gewend werd, en derhalven moet het oock met de Borst weer uyt de *Volte* gaen. Want ghy sult door *observatie* bevinden, soo dickmael een Paerd de Kop op d' eene sijde buyght, dat het de Borst altijd op d' andere sijde *spandeeren* sal. En derhalven moet men sigh verwonderen over d' *Ignorantie* der geener, die sulcks niet in aghr nemen, en de Paerden tot sulcke quade onmanierlijckheden des Kops veroorsaecten door 't onrecht gebruyck des *Cavezons*, waer van ick nu dickmael gesproocken heb. Want de *Iustesse* des Kops (welcke 't *fundament* is) moet boven alle ander lessen d' eerste sijn, waer ontrent sigh den Berijder behoort te bemoeien; nadien men siet, dat sonder deselve geen les der *Volten*, insonderheyd niet de *Radopiaten à terra*, juyst en *perfect* sijn kan.

Deese gedachte Straffen met den *Contra-teugel* des *Cavezons* en met de *Contra-Spoor* en *stegel-reep* is noch niet genoegh, om sulcke groote onmanierlijckheden te *corrigeeren*; maer 't is nodigh, de straf der *Volten* te gebruycken, die niet minder dienstigh en *necessair* sijn, om een Paerd deese boose *Credenza* der *Volten* te beneemen, als de gemelde straffen met de *Cavezon* en *Contra-Spoor*. *Observeert* derhalven de tijd en plaets wanneer en waer 't Paerd de *Volte* vervalscht, de Borst *spandeert*, en sigh met het kruys uyt deselve werpt, om dan 't selve te *Castigeeren*, niet alleen op de gedachte wijs, met de *Cavezon* en *Contra-Spoor*, maer oock te gelijk met de straf der *Volten*, 't Paerd niet toelaetende, dat het met de Borst in de *Volte* val, of een voet wijder sette, als in 't *Radopieeren* betaemt.

Als dan 't Paerd soodaenigh een dwalingh begaet op de lincker sijde der *Volten*, soo moet ghy 't met de gedachte Straffen des *Cavezons*, des *Contra-Spoors* en des *Stegelreeps* der binnenste sijde uyt en over de *Circumferentie* der *Volten* *Passageren*, aen deselve plaets, daer het de *Volte* vervalscht en *faillert*; gelijk hier in deese *Figuer* by de letter A. te sien is. Terwijl ghy nu uyt de *Volte* *Passageert*, soo sult ghy 't Paerd met de Stegelreep der binnenste sijde (gelijk hier boven geseyd is) aen de Borst of 't voorste Been slaen; en daer tegens met de buytenste Spoor 't selve achter de Gordel vermanen; oock te gelijk het met den Toom en de lincker teugel des *Cavezons* tegens de *Volte* houden; en ick geloof, dat het Paerd sigh door dit middel met Kop en Hals *Iusteeeren*, desgelijcks, sigh met de gantsche *proportie* des lijfs recht maecten sal. Deese Straf der *Volten* moet geschieden,

den, soo dickmael als 't Paerd eenige feyl in de Volten begaet, eens of tweemaal in eenen Omkringh der Volte (gelijck by B. afgeteeckent staet) soo dickmael als ghy meent dat van nooden sal sijn. En ick meen, hoe meerder (dit geschiedende) deese Straf der Volten en d' andere gemelde Straffen 't Paerd gegeven werd, hoe beter en dienstiger het is, om 't Paerd dies te eerder van sijn dwaelingh te brengen. Ter deefter oorfaeck woud' ick, datmen diergelijcke Paerden op de gedaghte wijs in yeder Volte viermael tugtighde, soo dickmael het deselve vervalschte en de Borst *spandeerde*, hoe weynigh het oock waere, gelijck in C. te sien is. Want het Paerd sou hier dan leeren opmercken, en wagh-ten op d' *Avissen* des hands en der Beenen, hoe weynigh of hoe veel het sijn op de beweging

der selver in of uyt de Volte doen en *retireeren* sal.

Even deese *ordre* sult ghy oock houden in 't *Contrarium*, wanneer het Paerd de *Radopiaten* op d' andere sijde vervalschte, gelijck ghy hier by in de *Figueren* der reghter en lincker sijde sien kond. Maer *noteert*, soo dickmael ghy de Volte veranderd, en uyt of over deselve *passageert*, dat ghy dan 't Paerd door de *finta* des hands weer met de kop tegens de Volte moet wenden: En terwijl ghy de *finta* geeft ('t welck moet geschieden met voorwerpingh der Beenen) soo moet ghy 't altijd met het binnenste Been *Attondeeren*, of rond maecten (gelijck met D.) en dan eerst het buytenste Been aenleggen.

Doch de gedagte Straffen, soo wel der Volten als met den *Contra-teugel* en *Cavezon*, moeten al t'saem

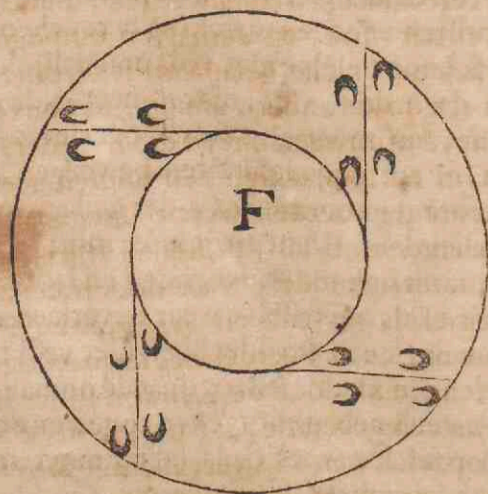
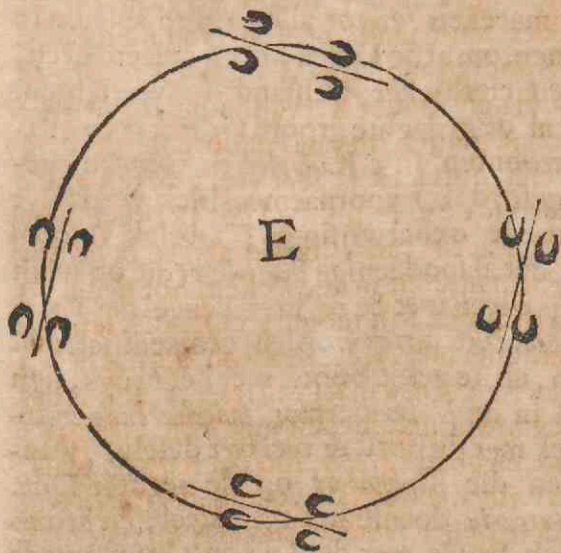
al t'saem even gelijk, ter reghter tijd en *menfuer*, op malkander volgen, op dat yeder fijn be-
hoorlijck *effect* en wercking bereycken moght. En fchoon defelve niet volkomentlijck binnen
een dagh drie, vier, of wat meer tijds, volgen
wilde, foo moet ghy u daer over niet vertoon-
nen, of tot ongeduld laten beweegen, om uyt
de voorgenoomene *ordre* der gedaghte straffen
te fcheyden. Want altijt is 'er minder tijds van
doen, om figh tot ondeughden en lafteren te ge-
wennen als om defelve weer te verlaeten. Even
alfoo oock, een Berijder heeft niet veel tijds van
noden om een Paerd tot quaede onmanierlijck-
heden en boofe gebruycken te gewinnen: Maer
wel eens foo veel tijds fal hy moeten hebben
om defelve weer te *remedieeren*.

Eenige Paerden vervalschen de *Radopiaten* op
een andere wijs, doende het tegendeel van de
voorige, *spandeeren* figh met de Borft uyt de *Vol-*
ten, en krommen figh ter *contrarie* met de Kop en
't kruys te veel in defelve. 't Welck niet alleen
(gelijck de voorige) gantsch gevaerlijck is, we-
gens 't vallen, maer oock werd het Paerd daer
door veroorfaeckt tot weerspanningheyd en
ongehoorsaemheyd, vermits het niet wel mo-
gelijck is, dat het op fulck een wijs *Radopieeren*
kan. Want als figh 't Paerd beyde met het
Kruys en de Kop tegen en op d'eene fijde te ge-
lijck wenden fal, foo kan 't niet wel anders
fijn, als dat, door fulck een onordeningh en
krommen des lijfs en des Kops, oock den voe-
ten figh op d'aerde met groote *disordre* onder
malkander verwarren moeten: 't Welck dan 't
Paerd eyndelijck tot weerspanningheyd be-
weeghd, foo dat het tegenstreeft, om op de
felve fijde te gaen.

Dit komt, even gelijk 't voorgaende, voor-
naementlijck voort uyt groote *Ignorantie* of
door onvlijtigheyd en traegheyd des Berijders,
foo dat hy of uyt onweetenheyd niet beeter
weet, of door luyheyd de moeyte niet wil
aenneemen om deesen boofen aert het Paerd
weer te beneemen, of in 't begin haer daer voor
te hoeden. Gelijck'er dan hedensdaeghs veel
diergelijcke Berijders te sien fijn, welck van 't
reghte gebruyck des *Cavezons* weynigh kennis
hebben, en alleen de Paerden (uyt gewoonte
of eygen gemack) met de reghter teugel des
Cavezons aen den hals hangen, laetende den an-
deren (die gelijk als 't tegen-gewicht behoort
te houden en 't volkoomene *effect* moet helpen
verrichten) daer tegens flodderen; speelende
alfoo gelijk als op eene Snaer. 't Welck niet
alleen tegens d'*ordre* en 't gebruyck des *Cave-*
zons, maer oock tegens 't gantsche *Fundament*
deefter konft is; welcke leerd 't Paerd met de

Cavezon de Kop te *Iusteeren*, reght, gelijk en
vast te maecken, en tot alle goede manieren te
gewennen, om al de Lessen, die 't geleerd heeft,
met een cietlijcker welstand te verrichten.
Want al de gedaghte groote *Credenzen* en qua-
de gewoonten in 't *Radopieeren* koomen (ge-
lijck gefeyd is) voornaementlijck voort uyt
een quaede onderwijfingh; 't welck veroor-
faeckt, dat al foodaenige Paerden (die op fulck
een wijs alleen met de reghter Teugel des *Cave-*
zons geregeert fijn geworden) gemeenlijck met
de Kop, en te gelijk oock met het kruys, figh
te veel in de *Volte* werpen, *spandeerende* in te-
gendeel met de Borft te veel uyt defelve, wan-
neermen die *Radopieert* op de reghter fijde.
Ter *contrarie* doense het tegendeel, en krom-
men figh beyde met de Kop en 't kruys uyt de
Volte, en *spandeeren* de Borft te veel in defelve,
als men ter lincker fijde *Radopieert*, gelijk
hier boven gefeyd is, om datse geduerigh al-
leen de reghter teugel des *Cavezons* gevoeld
hebben, en niet defelve beyde ter reghter en
ter lincker fijde fijn geregeert geworden. Ick
weet niet, of 't meer onweetenheyd en onver-
stand, of naelaetigheyd en traegheyd te noe-
men is, de Paerden in 't *Radopieeren* der *Vol-*
ten op fulck een wijs, en maer alleen met
d'eene teugel des *Cavezons* te helpen; wyl 't *Ra-*
dopieeren à terra voor alle dingen vereyft (ge-
lijck meermael gefeyd is) een groote *justesse*
en *ferneffe* des Hals en Kops, en dat het Paerd
in 't *Radopieeren* met de Borft en 't kruys ge-
lijck en vast in een reghte *linie* blijve, figh ter
eener noch ter andere fijde krommende noch
buygende.

Derhalven, foo u diergelijcke Paerden ter
handen quaemen, of foo 't anders gebeurde,
dat u Paerd in 't onderwijfen genegen was,
foodaenige boofe gewoonten aen te neemen,
willende beyde met de Kop en 't Kruys te veel
in de *Volte* vallen, foo kond ghy 't felve dee-
fen quaeden aert niet beeter beneemen; en
door geen andere Les behoorlijck afwennen,
als door de Les des *Passageerens*, door de Straf
des *Contra-Spoors* en met den *Contra-Cavezon*,
en door de Straf der *Volten*, die hier toe by-
sonderlijck nut en noodwendigh fijn, gelijk
ghy hooren fult. En gelijk het Paerd te vooren
met de reghter teugel des *Cavezons* gewend is
geworden, de Kop krom en te veel in de *Volte*
te draegen, foo fult ghy nu het *contrarie* doen,
met de lincker teugel des *Cavezons*, gewen-
nende en vermaenende 't Paerd door ge-
duerigh *Solliciteeren*, dat het de Kop reght en
(om fijn boofe gewoonte wil) wat meer van
de *Volte* en nae de lincker fijde draege. En ge-
lijck

lijck het gewend is geworden, sigh van de lincker Spoor met het kruys in de Volte te werpen, soo sult ghy nu weer het *Contrarium* doen, 't Paerd met de rechter Spoor *castigeerende* en vermaenende, op dat het sigh met het kruys weer uyt de Volte doe. Vanght uwe Les des *Passageerens* aen in de Volte, en *exerceert* het Paerd, recht rond in de Volte te blyven, gevende hem de *Contra-straffe* der selver; te weten, vermits het te vooren met het kruys te veel in de Volte gevallen is, dat het nu, door de gedaghte Tugtingh des *Contra-Cavezons* en Spoor, en door de straf der Volten weer recht leere gaen.

En op dat het dies te eer sijn boose gewoonte verlaeten moght, soo sal dienstigh sijn, dat ghy 't Paerd, door 't *Solliciteeren* des binnensten rechten Spoor, met het kruys wat meer over den *Circuit* der Rondten of Volten drijft, gelijk hier by de Letter A. te sien is. In tegendeel, wanneer ghy 't Paerd op de lincker sijde *passageert*, soo sult ghy 't met 't Kruys in de *Radopiata* behouden, door de gedaghte straf des lincker *Cavezons* en rechter Spoor, soo dat ghy 't op de rechter sijde (daer het sijn Dwalingh tegens de Volte maect, en sigh met het Kruys in deselve werpt) rond *passageert*, en hier tegens op de lincker sijde (daer het sijn Dwalingh van de Volte maect, en sigh met de Kop en 't Kruys uyt deselve doet) *traverseert*, en met het Kruys in de Volte dwinght te blyven. Deese *Contra-straf* sult ghy soo langh *continueeren*, tot dat ghy bevind, het Paerd deese boose gewoonte gantsch benomen te sijn: Gelijk het dan, door de gedaghte Tugtingh, lichtelijck weer *gejusteert* en te recht gebraght kan werden. Als het nu dit quaede Wenssel benomen is, soo kond ghy 't weer op de rechte *ordre* der *Radopiaten* gewinnen, en dat het

sigh niet meer in de Volte doe, als in 't *Radopieeren* betaemd, gelijk te vooren genoeghsaem aangeweesen is.

Eenige Paerden vervalschen de Volte weer op een andere wijs, werpende sigh aen eenige plaets der Volten met het Kruys in deselve, en hier tegens aen een andere plaets der Volten werpense sigh met het Kruys uyt deselve, of neemen d' eene halve Volte behendigh en geswind, d' andere langhsaem, of vervalschen de Volten op veelerley manieren: 't welck desgelijcks voort komt uyt d' achteloosheyd des Berijders. Want het geschied dickmael, dat sigh de Paerden in 't *Radopieeren* behendiger omwenden, of de Volte neemen willen, tegens den wil des Berijders, om deselve haest te voleynden, neemende, of gelijkmen pleegh te seggen, ontsleelende hem de tijd, en oock allexen den Toom, aen de plaets der Volten, die 't Paerd alderbequaemst is.

Vermits het nu den Berijder detijd en den Toom steelt, sigh begevende van den rechten wegh der Volten, soo kan 't sigh selven niet regeeren noch helpen, en daerom blyft het stracks weer steecken, en kan de Volte niet soo behendigh beslyuten, gelijk het deselve aengevangen had, wijl het geen hulp noch sturtingh van de hand des Berijders heeft. Hier van daen komt het, dat dan de Paerden de Volten aen d' eene plaets geswind of behendigh, aen d' andere langhsaem neemen, werpende sigh met het Kruys nu in dan uyt deselve. 't Kan evenwel oock daer van koomen, dat een Paerd aen d' eene plaets der Volte met het buytenste Been of Spoor meer en stercker geholpen werdt, als met het andere. Want hier door sou 't Paerd (soo 't gevoellijck was) sigh in de Volte werpen, gelijk hier boven gehoort is.

Diergelijcke *disordren*, die 't Paerd in 't *Radopieeren*

dopieeren tot deese en andere quaede gewoonten veroorsaecten en beweegen, souden by nae ontelbaer sijn, en derhalven onmogelijck te verhalen; welcke gesamentlijck voort komen uyt een quaede onderwijsingh, uyt onvoorsighrigheyd of onweetenheyd des Berijders.

Om nu soodaenigh een boosen aert en gewoonte de Paerden weer t'ontwennen en te beneemen, soo sal van noden sijn, datmen even 't selve middel, waer door het Paerd soo qualijck is gewend en *geexerceert* geworden, omwend, en de Paerden deese quaede gebruycken afwend door de *contrarie* straf. Indien 't derhalven gebeurde, dat uw Paerd de *Radopiaten* op sulck een wijs vervalschte, soo *observeert* wel vlijtighlijck de plaets der *Volten* daer 't gewoon is te *faillieren*. Want daer sijn eenige Paerden, die dickmael een plaets in de *Volte* bemercken, aen welcke sy sijn ontfsteelen van de Hand des Berijders, en daer tegens een andere plaets, aen welcke sy langhsaem koomen, en sijn weerletten. Als ghy dit gewaer werd, soo doet het tegendeel, en *exerceert* het Paerd, gelijk nu al dickmael geseyd is, in den *Pas*, naementlijck, in den *Pas* der Schoolen, waer door men allerley boose gebruycken der Paerden *corrigeert* en *remedieert*.

Als ghy nu weet, aen welcke plaets het Paerd sijn ontfsteeld, en met het Kruys in de *Volte* werpt, soo *castigeert* het met de Spoor des binnensten Beens, aen de selve plaets, tot dat het sijn met het Kruys van en uyt de *Volte* doet. Neemt oock deselve met het gantsche lijf gelijk en rond, gelijk ghy tot meerder *na-richting* in dese *Figuer* by de letter *G*. sien kond.

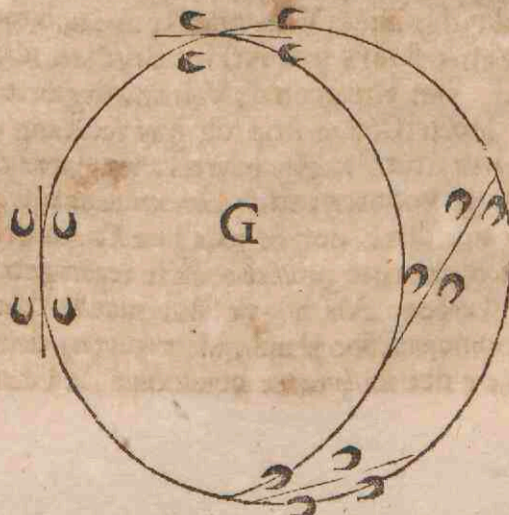
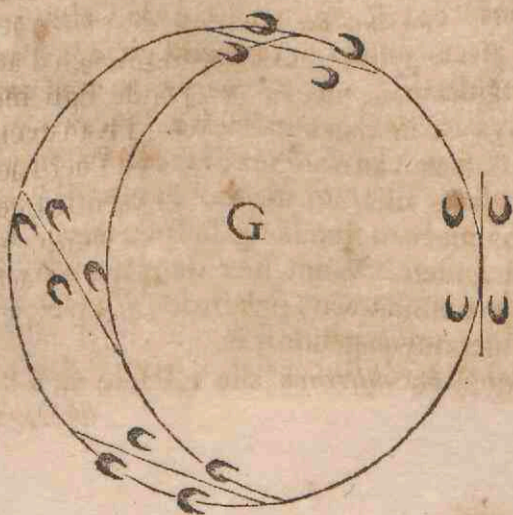
In tegendeel, als ghy komt aen de plaets der *Volten*, daer 't Paerd genegen is met het Kruys uyt te vallen, soo dwinght en *Castigeert* het met het buytenste Been of Spoor, soo dat het met het Kruys in de *Volte* blijve, gelijk ghy hier nevens in deselve *Figuer* sien kond. *Observeert* oock desgelijcks, hoe en aen welcke plaets der *Volten* 't Paerd behendigh en geswind wil gaen, op dat ghy 't te rugg' houd, en in tegendeel, waer

het langsaem, en als belemmert wil gaen, op dat ghy 't daer aenmaend, of, soo 't van nooden is, met de Sporen aenlaet. Want het *Radopieeren* moet juyft en sonder vervalschingh of *disordre* geschieden, gelijk hier na gehoord sal werden. Ter deeser oorsaeck is seer veel gelegen aen 't verstandt en de neerstigheyd des Berijders; op dat hy 't Paerd van 't begin af gewenne tot cierlijcke manieren in alle Lessen, hoe sleght en geringh die oock sijn moghten. Of oock schoon een Paerd niet meer *presteeren* kon, als dat het in de *Volten Radopiaten* maer *passageerde*, soo moet sulcks evenwel geschieden met een cierlijcke welstand, en goede *gratie*, soo dat Kop, en Hals, Borst en Kruys, ja oock de voeten des Paerds op der aerden sijn t' saemen trecken en met malkander vereenigen; Verders, dat elck deel sijn in sijn *ordre* en aen sijn plaets met een behoorlijck Aensien *presenteere*. Want hoe sleght eenige les oock sijn moght, als deselve met goede *ordre* geschied, soo is se veel meer te prijsen, als d' aldervoornaemste, die met veelerley onmanierlijckheden en quaede gewoonten verricht werd, 't sy met een gebogen lijf, of met krommen des Kops, of andere quaede manieren, waer van in dit *Capittel* kortelijck gesproocken is. Want al de gedaghte, en meer andere diergelijcke onvolmaecktheden, en vervalschingen der *Radopiaten*, sijn niet anders als seeckere Aenwijsinghen en kenteeckenhen van de groote *ignorantie* der geene, die de Paerden soo qualijck *geexerceert* en gewend hebben.

Ick sou veel meer diergelijcke onvolmaecktheden en quaede gewoonten, die sijn in 't *Radopieeren à terra* plegen toe te draegen, konnen aenwijsen, welcke meerendeel en voornaementlijck voortkomen uyt een quaede Onderwijsingh; doch ick wil het, kortheyds halven, alleen by de verhaelde laeten berusten: En ick twijffel niet, of ghy sult daer door leeren kennen en waerneemen d' oorsaecten deeser quaede manieren en met eenen onderscheyden, of se spruyten van 't Paerd, of van uw persoon te Paerd.

O

IX. HOOFT-

IX. HOOFSTUCK.

Van de Paerden, welcke sich, uyt boosheyden Ongehoorsaemheyd uyt de Volten Radopiaten tegens de Spooen vwerpen.

Dickmael gebeurd het in't *Galopeeren*, dat een Paerd verdrietigh werd, als men 't dwinght, met de *Croupe* in de *Volte* te blijven; sich uyt deselve werpende, teghens de Spooen en Beenen des Berijders, schoon hy 't dickmael tot gehoorsaemheyd gebraght, en tot de *Radopiaten* gewilligh ghemaect had. Dit komt wel voornamentlijk uyt een boose Natuer, doch oock dickmael daer van daen, datmen de Paerden in d' eerste Onderwijsing niet gewend heeft aen de verscheydene Hulpen en Straffen der Spooen; oock haer niet heeft leeren kennen en verdraegen de straf der selver: Waer uyt dan ontstaet, wanneer se deselve eens of meermal wat starcker en herder gevoelen, als se te voren gewoon waren, datse sich daer tegens setten en *defendeeren* willen.

Derhalven houd'ick dit't voornaemste te sijn, dat alle Paerden daer toe gewendt werden, datse de straf der Spooen in alle *occasien* (schoon men haer oock sonder oorsaeck, thien, twintigh, of meer Spoor-slagen op malkander gaf) geduldig en gehoorsaem verdragen, sonder sich daer over te vertoornen, of tot tegen-weer te stellen.

Oock kon dit veroorsaect werden, wanneer men de Paerden (gelijck eenige onverstandige plegen te doen) aen een seecker getal der *Volten* gewende. Als se dan deselve voleyndicht hebben, en datmen voorts haer verder boven dit getal wil aendrijven, soo setten sy sich daer tegens: Soo dat den onlust, diese dan krijgen, de gehoorsaemheydt verhindert, en 't Paerd veroorsaect, sich op veelerley wijs te *defendeeren*, 't sy met te rugg'te kruypen, of (gelijck geseyd is) sich tegens de Spooen te leggen, en uyt de *Volte* te werpen. Derhalven als ghy dese verdrietlijkheyd of ongehoorsaemheyd uws Paerds bemerckt, en gewaer werd, dat het sijn Les met onwil, niet met de behoorlijke gehoorsaemheyd en moedighydey, verricht, verdrietigh werdende te draven of te *Galoperen* op de *Volten Radopiaten*, maer sich met het Kruys uyt deselve werpt, tegens de Spooen, soo sal van noden sijn dat ghy eerstlijck de *patientie* hebt, en een Les drie of vier seer saghtmoedigh versoeckt, sonder slaegen of straffe; 't selve niet dwingende aen even deselve plaets, daer 't sich ongehoorsaem betoond; maer veranderd de *Volta*, rij-

dende aen een andere hier toe bequaeme plaets. Begind het dan weer te *soliciteeren*, en sijn voorige Les indaghtigh te maecken, of 't sich mischien weer hier door daer toe begeven moght. Want het kon gebeuren, dat het Paerd op sulck een wijs in de *Volte failleerde*, uyt gewoonte (gelijck geseyd is) tot een seecker getal der *Volten*, niet anders weetende, als dat het deselve voleynden moest, en recht daer aen deed. Ter deefter oorsaeck moet ghy 't niet soo stracks met harde straffen overvallen, en met geweldt daer toe dwingen, op dat ghy 't niet (in plaets van 't selve te winnen) gantsch verdierft. Want sulcke en diergelijcke dwalingen en onvolmaecktheden moeten veel meer met goede regelen en groote *patientie* overwonnen werden, als met geweld; insonderheyd wanneer 't Paerd van natueren gevoellijck en vreesaghtigh is. Doch indien ghy siet, dat het in sijn voorgenoemene ongehoorsaemheyd hardneckigh volharden wilde, soo sal van noden sijn, d' ordentlijke straffen der Spooen en des *Cavezons* te gebruycken, buyten de vervalschte *Volten*; en dat men 't Paerd met de *Cavezon* een weynigh weerhoude, tot dat het, door de straf des Spooen, met het Kruys weer in deselve is gebraght geworden.

Daer sijn eenige Paerden; welcke, vertoornd werdende, en sich tot tegen-weer stellende, de straf der Spooen gantsch veraghten, en deselve (hoe sterck en verschricklijck die oock gegeven moght werden) wanneer haer de Huyt verhit werd, niet meer gevoelen; doende alsoo recht het tegendeel: Want hoe meer men haer de Spooen geeft, hoe meer sy sich met het lijf tegens deselve leggen en werpen; 't welck dan een goeden aenvangh tot staggigheyd is, die, door een kleyne aghteloosheyd, wel haest daer op volgen soude; en daarom moeten foodaenige Paerden met verstand, goede *ordre* en behoorlijke straf overwonnen en te regt gebragt werden.

Als 't derhalven gebeurd, dat uw Paerd de *Radopiaten* vervalscht op de rechter sijde, werpende sich met het Kruys uyt deselve geweldlijck tegens 't buytenste (of lincker) Been en Spoor, hoe hard ghy 't daer mee *Castigeert* en slaet; so dwinght het niet *forçelijck* op de selve sijde te gaen, noch met het Kruys in de *Volte* te blijven; maer ter *contrarie*, *exerceert* het op d' andere, namentlijk op de linker sijde der *Volten*, dog niet *Radopiata*,

Radopiata, maer recht rond; en begint het dan met uw lincker Been en Spoor te *castigeeren* en te vermaenen, soo langh tot dat het deselve *obedieere*, en sikh met het Kruys van 't Been en uyt de *Volte* doe. Dit sal 't Paerd op deese wijs veel liever en lighter doen, als of ghy 't dwingen woud, met het Kruys in de *Volte* te blijven. 't Kan oock niet schaeden, of ghy 't schoon door deese straf met de Spoor de huyl en sijde doorboorde en wondde, want het sal des anderen daeghs maer dies te veerdiger sijn, om te gehoorsaemen, gelijk ghy hooren sult.

Evenwel, hoe hoogh het van noden is 't Paerd te straffen en te tughtigen, soo vereyscht niettemin deese straf te gelijk een groot verstand en geduld des Berijders; en hy moet sikh geensins laeten voorstaen, 't Paerd soo stracks en op eenen dagh van deese dwalingh af te sullen brengen. Derhalven, terwijl ghy 't Paerd op de gedaghte wijs met de Sporen *castigeert*, soo moet ghy 't oock ondertusschen met vriendelijke woorden aansprecken, en met de hand op den Hals *carresseeren*. Want het eene sal 't Paerd over sijn mis-slagh straffen, en 't andere sal het van sijnen opgevatten Toorn tot recht verstand brengen, om 't onderscheyden, waer om het gestraft en waer om het *gecarresseert* werd.

Als ghy 't nu op de gedaghte wijs in de ronden *Volten* der lincker sijde soo verr' gebracht hebt, dat het de Spoor, die 't te vooren weerstreefde, *obedieert* (gelijk ick geloof, dat op deese Tughtingh sal volgen) begevende sikh met het Kruys vande Spoor en 't Been, hoe weynigh het oock waere, soo moet ghy 't (gelijk geseyd is) met het *Carresseeren* des hands op den Hals sijn Les voor datmael laeten voleyndigen; en ophouden. Laet het dan wel verkoelen en sijnen adem haelen, voerd het in de Stal, en laet de sijde, die van de Spoor doorboord en gewond is, wasschen met Edick, peper en sout; soo sal 't hem 's anderen daeghs morgens seer wee doen. Begind dan de Les weer gelijk den voorgaenden dagh, en *exerceert* het Paerd op de lincker sijde der *Volten*, wel rond, en maer alleen in de *Pas*, of Schreede der Schoolen. Vermaend het dan met het Been der binnenste sijde, niet met de Spoor, maer alleen met de bloote Hiel: want deese Hiel-stooten sullen 't Paerd in de gewonde sijde veel meer wee doen, als of ghy 't stracks weer de Spoor gaeft; waer door het oock weer op nieuws tot ongeduld en weerstrevingh sou kunnen beweeghd werden. Als ghy nu bemerckt, dat het Paerd voor 't lincker Been gevoellijck, en (daer het voor heenen 't selve weerstreefde) nu gehoorsaem is, in 't

rond rijden op de lincker hand der *Volten*, *obedieerende* 't Been soo dickmael als ghy de Hielen aenlegh, gelijk ick geloof dat het doen sal, soo kond ghy 't weer op sijn voorige Les gewennen, die 't te vooren *gerevisteert* had, naementlijck, op de rechter sijde der *Volten*, vermaenende 't selve, met het Kruys daer in te blijven, tot dat ghy eyndelijck het Paerd gantsch versceekert en overwonnen hebt, soo dat het daer nae het Been 't elckens gehoorsaem.

Als ghy nu op de gedaghte wijs eenige daegen langh *geprocedeert* sult hebben, soo vertrouw ick, dat het Paerd, door deese straf der Sporen en der Hielen, van sijn voorgaende dwaelingh sal af staen; 't welck niet sou kunnen geschieden, indien ghy in de gedaghte straffen met geweld te werck woud gaen, even ter sulcker tijd, als het Paerd vertoornd, hitsigh, *desperact*, en soo ongevoellijck als een Block is. Indien dit geschied, en dat ghy u selven in deese *Actie* niet *modereerd* en bedwinght, soo verseker ick u, dat niet alleen de Straf geen *effect* hebben, maer dat oock 't Paerd daer door in sijn ondeughd en boosheyd veel verstockter, en eyndlijck gantsch staggigh werden sal. Ter deeser oorsaek moet men altijd, nevens de straf en tughtingh, oock te gelijk *patientie* hebben, en daer opletten, datmen 't Paerd, nevens de straf, oock met eenen uyt sijn opgevatten toorn brenge, op dat het sikh bedencken, en leeren kennen moght, wat men van hem begeerd, of waerom het gestraft werdt. Anders sullen de straffen niet anders uytreghten, als dat de Paerden daer door in noch grooter *Confusie* en *disordre* gebracht sullen werden.

Doch indien 't Paerd kitteligh in de sijde was, en om dese oorsaeks wil sikh tegens de Sporen leyde, soo sal van noden sijn, datmen 't *castigeert*) ordentlijcker wijs tot de hulp en straf der Sporen gewenne, op dat het die (gelijk in 't begin deeser Hooftstucks geseyd is) leer kennen, en sonder weer wil verdraegen. 't Is oock dienstigh, dat men sulcke Paerden een wijl tijds sonder Sporen en alleen met de Hielen berijd, tot dat het door de Hiel-stooten gewoon is geworden, voor deselve niet meer te verschricken, of sikh daer tegens aen te setten; waer van ick in 't eerste deel deeser Boecks op verscheydene plaetsen wijdlopigh gesproocken heb; en daer heenen ick my tegenwoordigh, kortheyds halven, *refereere*.

Eyndelijck, ten besluyt deeser *Capittels*, segg' ick wederom, dat al de tot noch toe verhaelde *Credenzen* der Paerden in de vervalschingh der *Radopiaten* een groote *patientie* en veel tijds vereysschen, eer haer deselve weer ontwend kon-

nen werden. Want het is niet mogelijk, datmen sulcke *defecten* en quade gewoonten (welcke wel door een kleyne onvoorsichtigheyd des Berijders lichtelijck en op eenen dagh in de Paerden veroorsaecht konnen werden) haestelijck

en op eenen dagh weer verbeteren of weghneemen kan. Maer hier toe behoord veel moeyte sonder verdriet, en somtijds oock een lange tijd, gelijk d'ervarentheyd de geene leeren sal; die foodanige tugtgingen gebruycken moeten.

X. HOOFSTUCK.

Van de Justesse en volmaecktheyd der Radopiaten à terra terra, en der selver behoerlijcke Hulpen.

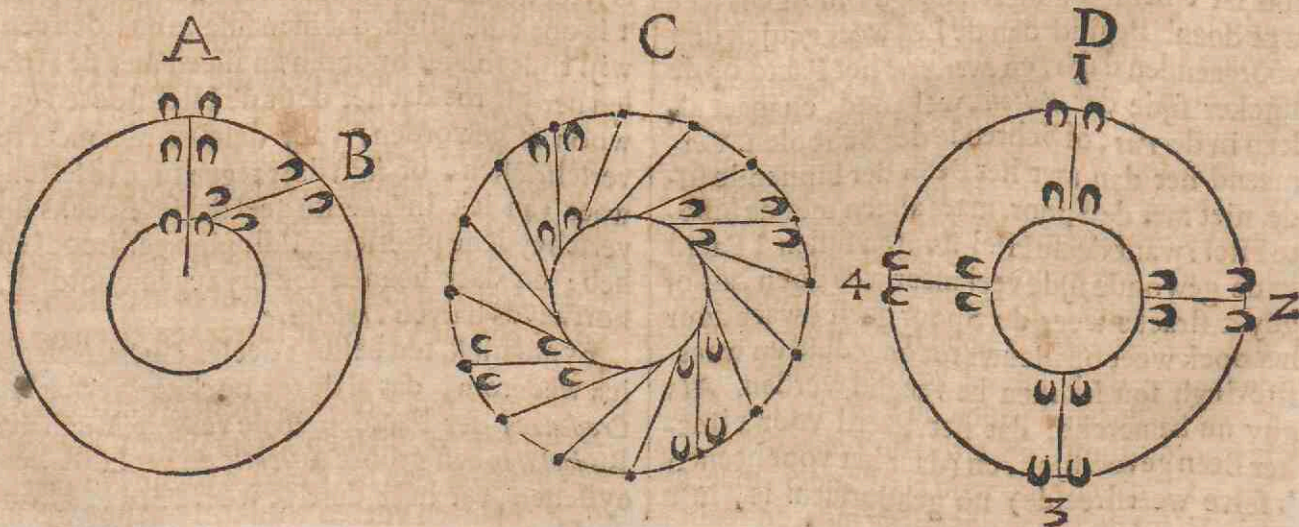
Als ghy uw Paerd op d' enge en kleyne *proportie* der *Volten Radopiaten* wilt setten en gewennen, soo sal van noden sijn, dat het selve te vooren allerley quade gewoonten (waer van hier boven gesproocken is) t' eenemaal benoomen sy geworden, en dat de gantsche *proportie* des lijfs juyft is, hebbende (gelijck wy nu dickmael gefeyd hebben) de reghte middelmatige stuttingh des Tooms; dat is, dat het Paerd niet al te hard, oock niet al te saght in de hand des Berijders te gevoelen sy: Desgelijcks, dat het oock de reghte tedere gevoelijckheyd des Spors hebbe; dat is, dat het niet traegh en onbeweeghlijck als een Block; in tegendeel, oock niet te veel gevoelijck en kittelaghtigh sy, maer dat het de Beenen, Hielen of Sporen altijd sonder groote bewegingh, wanneer en soo dickmael het deselve gevoelen, behoerlijcke gehoorsaemheyd betoone. Want indien 't Paerd noch grof en ongevoelijck ware, van noden hebbende, met een groote bewegingh der Beenen tot het *Radopieeren* geholpen te werden, soo sou sulcks voor de toetsenders een

quaed aensien, en den Berijder verdrietlijckheyd veroorsaecken.

Als ghy derhalven uw Paerd nu wilt beginnen t' *exerceeren* op d' enge of kleyne *proportie* der *Volten Radopiaten*, soo is noodwendigh, dat ghy 't selve eenige daegen te vooren bekend maect de *proportie* of grootte der *Volte*, inde *Pas* of t' *Passageeren*, en door den *Draf*; vangende de *Volte* in 't midden aen, en 't Paerd juyft en recht midden in deselve stellende, soo dat ghy aen yeder sijde een halve *Volte* hebt: Doch laet het met de voorste voeten wat achter de *Circumferentie* der *Volte* staen, soo dat het deselve niet raecke, en noch veel minder overschrijde; gelijk ghy hier by de letter *A.* afgeteckend siet. Want anders soud' het stracks een *Confusie* in 't *Radopieeren* veroorsaecken, en den aenvangh des *Radopieeren* verhinderen, welke geschieden moet in 't voorwaerts schrijden.

Terwijl ghy nu 't Paerd vermaend voorwaerts en op de *Circumferentie* te gaen, soo moet ghy 't selve stracks in 't schrijden, met veranderingh der hand, en met eenige voorwaerts-

wer-

werpingh der Beenen, een *fin*ta geven, op dat het sigh daer door met de Kop en Borst nae de reghter sijde der *Volte* wende. Ghy moet het Paerd altijd, gelijk nu al dickmael geseydt is, met het binnenste Been *Attonderen* en rond maecten, op dat het sigh met het Hooft eerst, en niet met het Kruys *avanceere*, gelijk by de letter B. te sien is. Als dit geschiedt, dan moet ghy eerst het buytenste Been aenleggen, en *solliteeren*, dat het gelijk, en met het Kruys in de *Volte* blijf, soo veel als behoorlijk en van noden is.

Veele dwaelen hier in, terwijlse 't Paerd terstond met het Kruys in de *Volte* houden, sonder datse 't selve *Attondeeren*, rond maecten, of met de Kop *volteeren* en wenden nae de plaets der *Volten*; welck niet alleen een quaede misstand geeft, maer oock d' oorsaek is, van de *disorden* en vervalschingen der selver; van welke wy hier boven gewagh gemaect hebben. Deese sult ghy niet naevolgen, maer de *Radopiaten* ('t sy datse in de *Pas*, *Draf* of *Galop* geschieden) altijd op de gedaghte wijs in 't midden der *Volten* en in 't voorwaerts schrijden beginnen en eyndigen, op d' eene sijde gelijk op d' ander.

Als ghy nu 't Paerd de grootte der *Volten* bekend gemaect hebt, soo vermaend het met de behoorlijke Hulpen des hands en der Beenen, met het lijf en de Stem, en leght het buytenste Been aen, dicht by de Gordel, 't selve wat afwaerts houdende. Houd het binnenste Been stijf, uytgestreckt, en wat meer voorwaerts als 't andere, doch oock dicht aen 't Paerd; om 't selve met het buytenste Been in de *Volte* te behouden, en met het binnenste te verhoeden, dat het de Borst niet *spandeerde*, doende dat het al de *Tempo* in 't *Radopieeren* met de Borst voorwaerts neeme. En op dat het de *Tempo* des *Galops* niet (gelijk eenige pleegen) wijd uyt malkander, of in Springen, maer, soo veel mogelijk is, kort en behendig op een, met een groot *furie* maecte, soo weerhoud het Paerd *Tempo* in *Tempo* met de hand des Tooms een weynigh *Contra Volta*, op dat het op de selve waghte, de *Tempo* gelijk en recht maeckende, d' eene soo wijd als d' ander, gelijk inde *Figuer* by de Letter C. te sien is. Naementlijk, als ghy op de reghter sijde *Radopieert*, soo houd het, met verwinghing des Hands, een weynigh na de lincker sijde; en als ghy op de lincker sijde *Radopieert*, soo houd het een weynigh nae de reghter sijde. Dit sal veroorsaeken, dat het Paerd op de hand passen, de *Volta Radopiata* nae behooren juyft, en altijd de *Tempo* des *Galops* gelijk, d' eene soo wijd als d' ander, maecten sal. Want de *Tempo* des *Galops* moeten recht en

gelijk sijn, soo wel als de gantsche *Proportie*, Kop, Hals, Borst en Kruys des Paerds, in 't *Radopieeren*, gelijk hier nevens in de verdelingh der selver met de Letter C. afgeteeckend staet. Indien nu 't Paerd uyt deese *Iustesse* en *ordre* des *Radopieerens* sou schrijden, of met de Borst en 't Kruys *faillerde*, of met de Kop buyten de *Postuer* gingh, soo souden (hoe weynigh sulcks oock geschiede) de *Radopiaten* valsch en onvolmaect sijn.

De hulp des ligchaems moet het Paerd altijd het reghte tegen-gewicht geven, op d' eene sijde gelijk op d' ander. Evenwel moet ghy 't Paerd met uw persoon een weynigh meer gewicht geven nae de sijde daer heenen ghy u wend: Niet met een gebogen ligchaem, op d' een of d' ander sijde hangende (gelijk eenige onverstandige plegen te doen) maer ghy moet vast, met een stercke op-gerechte Rugg' te Paerd sitten, wendende u met de reghter schouder en arm nae 't Paerd, in een sierlijke *postuer*, gelijk hier nae ter behoorlijcker plaets in 't breede geseyd sal werden.

't Sou oock een seer goede *gratie* hebben, indien ghy u, in 't *Radopieeren à terra*, met de hand der Roede wat hoogh boven den Toom des Paerds *presenteerde*, houdende deselve in de hooghte gelijcks tegens u ooggh over, met verwinghing der schouderen, als of ghy een *Rappier* voerde. Desgelijcks, dat ghy de Roede boven aen 't spits een weynigh beweeghde, helpende oock 't Paerd, indien 't van node mocht sijn met de stem, wanneer het de behendigheid en *furie* des *Galops* verlaeten wilde. Dit moet alles soo juyft, vast en wacker geschieden, dat men by nae geen bewegingh aen u sien, of bemercken kan op wat voor een wijs ghy 't Paerd te hulp komt.

Belangende de reghte *proportie*, of de grootte der *Volten Radopiaten*, ghy moet u daer in altijd *reguleeren* nae de geschicktheyd en geswindheyd uws Paerds. Want indien 't selve groot, swaer, of langh van lijf was, sijnde niet seer light noch geswind in den *Galop* der enge *Volten*; gelijk oock, indien 't Paerd de behoorlijke *furie* des *Galops* verlaeten, en in 't *Radopieeren* langhsaemer als te vooren wou koomen, soo moet ghy 't de *proportie* der *Volte* wat wijder geven, tot dat het geleerd heeft de *furie* en behendigheid des *Galops* wel te maecten. Dan kond ghy de *Volte* wat intrecken en enger neemen.

Anders moet de *proportie* of grootte der *Volten Radopiaten*, diemen *à terra* pleeg t' *exerceeren*, in 't gemeen van het *Centrum* tot de *Circumferentie* ses of seven voeten wijd sijn; al hoe wel men

deselve (gelijck geseyd is) nae de gelegentheydt der Paerden wijder of enger magh neemen; waeraen seer weynigh gelegen is. Doch ick waerschouw u wederom, wel neerstigh t' *observeeren*, dat ghy uw Paerd in 't *Radopieeren à terra* niet gewend aen een seecker getal der *Volten*, gelijk eenige onverstandige plegen te doen; en noch veel minder, 't selve aen een seeckere plaets der *Volte* te *pareeren*: Want daer uyt sou niet anders kunnen volgen, als enckele vervalschingh der *Radopiaten*, nevens andere groote *disfordinen* en verwarringh der Paerden.

D' oorsaek hier van is klaer; want de Paerden, die tot een seecker getal of omkringen der *Volten* gewend sijn, sullen sich 't selve getal inbeelden en wel daer op letten: Als se nu 't gewoonlijk getal voleynd hebben, soo sullen se van selfs ophouden, en de *Volten* eyndigen; 't welck men haer naederhand seer beswaerlijk sou kunnen ontwennen. Even 't selve sou geschieden, indien men 't Paerd gewend had, aen een seeckere plaets der *Volte* te *pareeren*; 't welck veroorsaeken soude, dat het Paerd sich sou schicken, om van selfs tegens uwen wil te *pareeren*, soo dickmael het aen de gewoonlijke plaets quam, daer 't dickmael *gepareert* was geworden. 't Welck dan (hoe sleght en gering dese dingen in d' oogen der onverstandige schijnen moghten) groote oorsaken en aenleydingen sijn, tot de vervalschingh der *Volten Radopiaten*, waer van hier boven gesproocken is.

Ter deeser oorsaek raed ick u, dat ghy uw Paerd niet gewend tot een seecker getal der *Volten*, en noch veel minder tot een seeckere plaets des *Pareerens*; maer *exerceert* het in 't *Radopieeren* somtijds drie, somtijds vijf, somtijds seven, somtijds negen of meermael, op d' een of d' ander sijde, eer ghy 't selve *pareert*, nae dat de *dispositie* en geduerfaemheyd van 't Paerd sal kunnen verdraegen. *Pareert* het Paerd met verwisselingh, nu aen d' eerste, dan aen de tweede, derde en vierde *Quart* der *Volte*, gelijk, tot meerder naerightingh, inde *Figuer* byde Letter D. te sien is. En beneerstigh u, 't Paerd te gewinnen, dat het altijd *à tempo* uyt den *Galop*, in welcken het *geexerceert* werd, *pareere* recht midden in de *Volte*, staende op sulck een wijs als ick hier boven in 't begin geseyd heb, te weten, dat het de *Volte* op yeder sijde half heeft, gelijk in de gedaghte *Figuer* te sien is.

Doch indien 't geschiede, dat ghy uw Paerd deese *Lessen* gaest voor groote Heeren, of andere *Toesienders*, die van deese *Konst* kennis hadden, soo sult ghy niet alleen 't getal der

Volte gelijk maecten, en de *Radopiaten* op de reghter sijde beginnen en voleynden, maer ghy moet oock aen een seeckere plaets *pareeren*, en infonderheyd aen die plaets, daer ghy uw reghterhand nae de toesienders wend; op datmen niet alleen de *postuer* van uw persoon te Paerd, maer oock de *postuer* des geheelen Paerds, en hoe het met malkander *Congredeert*, reght en wel sien moght.

't Sou oock niet alleen een schoone Aensienlijckheyd geven, beyde den Berijder en 't Paerd, maer 't sou selfs 't Paerd bequaem, geschickt en geswind maecten, indien ghy 't selve gewende (hoe weynigh het oock daer toe genegen moght sijn) dat het sich altijd voor en nae de *Volten Radopiaten* moedighlijck *presenteerde*, met beweegingh der Beenen, en sich met de voeten op d' Aerde als ongerust beroonnende, aen de plaets daer 't *gepareerd* werd, eer 't gantsch stil stae. Desgelijcks, dat het sich even soodaenigh *presenteerde*, als men wil beginnen te *Radopieeren*.

Eyndelijck moeten wy hier weer *repeteeren* dat het *Radopieeren à terra* niet langsaem, maer met een gelijcke en rechtmaetige *Furie* en geswindheyd moet geschieden, Anders sou het *Radopieeren à terra* een sleght aensien hebben, wanneer sulcks geschiede, gelijk eenige *Ignoranten* plegen te doen, in de *Galop* (waer in men de Paerden in 't begin pleeg t' *exerceeren*) op den reghten wegh, of in den grooten Ringh; 't welck met den *Volten Radopiaten* niet over een komt, en tegens de volmaecktheyd der selver sou sijn, wegens de langhsaemheyd; wyl het *Radopieeren à terra* (gelijck dickmael geseyd is) een veel meer veerdigheyd en behendigheyd des *Galops* vereyscht.

Maer hier tegens moet ghy oock weten, dat ghy 't Paerd niet boven sijn *dispositie* of geswindheyd moet aendrijven of overylen; want dan sou het den *Galop* moeten veranderen en vervalschen, de *Mensuer* verliezen, en maer alleen (gelijck men somtijds siet) op drie Beenen *Galopeeren*, of voor *Galopeeren* en achter draven. 't Sou oock 't Paerd in sijn gehoorsaemheyd kunnen *confundeeren*, en oorsaek tot weerspanningheyd geven. Derhalven is 'er veel aen gelegen, datmen sich beneerstige, in alle dingen de reghte *Middelmaet* te treffen: 't welck de reghte volmaecktheyd van yeder *Daed* is: naementlijck, wanneer de saeck noch te veel noch te weynigh geschied.

Boven dit alles waerschouw ick u oock, in acht te neemen, dat het Paerd in 't *Radopieeren* (gelijck meermael geseyd is) altijd achter en voor het reghter Been in 't *Galopeeren* voor uyt moet

moet setten, als men op de rechter sijde Radopieert, en in tegendeel de lincker voet voor uyt, wannermen op de lincker sijde Radopieert. Evenwel moet men 't Paerd wel en kort t' saemen houden, op dat het d' achterste Beenen niet wijd van malkander doe, settende deselve in 't Radopieeren altijd op eene Tempo te gelijk op d' aerde, voort-ruckende met een vast lijf, tempo in tempo op malkander, met een gebogen Kruys, soo behendigh en geswind, als 't het Paerd mogelijk is te presteeren. In tegen-

deel moet het met de voorste voeten twee Tempo maecken, en d' eene nae d' andere voeren en neersetten, in soodaenigh een ordre, als in 't Galopeeren behoorlijk is. Hier uyt siet ghy nu, dat het Radopieeren à terra vry wat meer discretie des Berijders vereyscht, als eenige onverstandige gemeend hebben, en noch meenen; welcke niet verstaen de Iustesse en Fermesse van haer eygen persoon, en noch veel minder van 't Paerd, welcke in 't Radopieeren soo hooghnodig sijn; gelijk ghy nu kortelijck gehoort hebt.

XI. HOOFSTUCK.

Van de Variatie of veranderingh der Volten Radopiaten van d' eene sijde ter anderer.

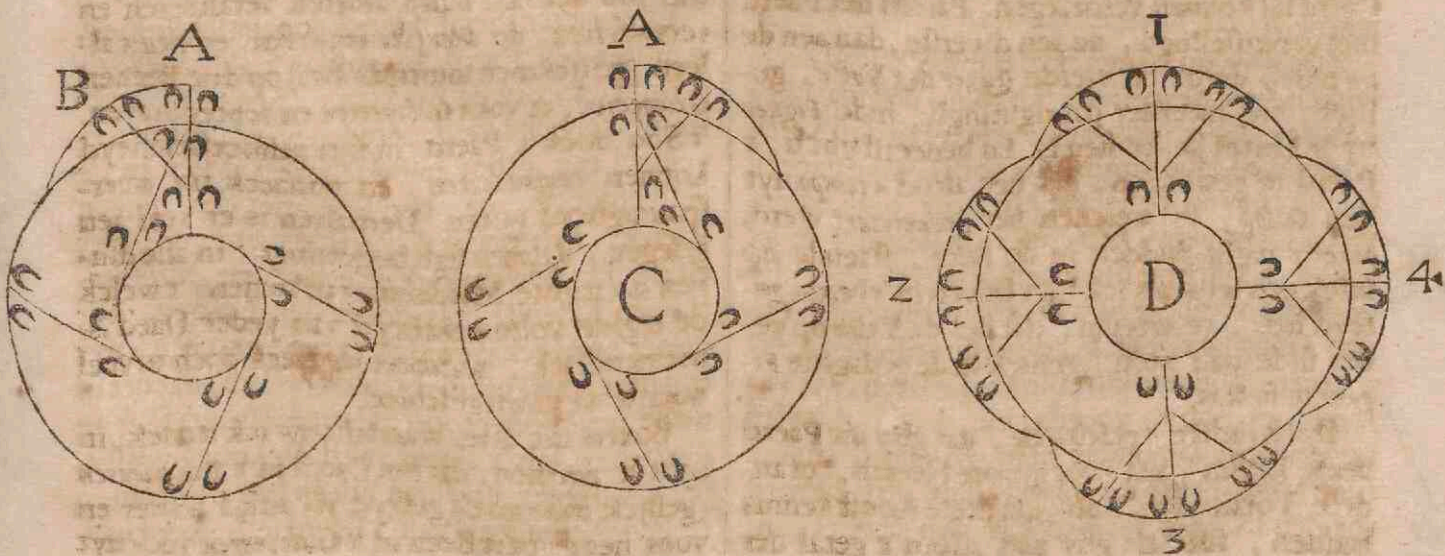
MY dunckt niet alleen goed en dienstigh, maer oock gantsch noodwendigh te sijn, datmen de Paerden leere en gewenne, uyt den Galop in 't Radopieeren sonder Pareeren of stil houden, de Volten te veranderen, vande rechter nae de lincker, en van de lincker nae de rechterhand der Volten: Want dit brengt het Paerd insonderheyd tot een reghte resolutie, en maeckt het perfect in al sijn Lessen, soo dat het geschickt, gewilligh en gehoorsaem werd, om de Volten Radopiaten van halve tot halve, van quarten tot quarten te veranderen, soo dickmael het door de Toom van den Berijder de minste verwittighingh daer toe ontfanght. 't Welck dan seer dienstigh is, niet alleen tot de perfectie der Manegien, diemen op 't School pleeght t'exerceeren, maer oock tot allerley Questien, die sijn te Paerd moghten toedragen. Gelijk dan de Ma-

negien à terra terra, niet alleen tot lust en een adelijke Aensienlijckheyd op de Schoolen, maer veel meer tot defensie behooren gemeend en aengeleyd te werden.

Derhalven, als ghy nu uw Paerd ('t welck op de gedaghte wijs in 't Radopieeren is onderweesen en geexerceert geworden) juyft en recht bevind, soo sal 't tijd sijn, dat ghy 't selve oock bekend maeckt de Variatie, of veranderingh der selver Volten Radopiaten van d' eene sijde ter anderer. 't Welck aenvancklijck geschieden moet in de Schreede, naementlijck, der Schoolen; waer in men 't Paerd (gelijk ghy nu dickmael gehoort hebt) allerley Lessen bekend moet maecken, eer men 't in den Galop of andere groote Beweegingen exerceert.

Beginnd het Paerd te passageeren in de Volta Radopiata, gelijk ghy op andere tijden gedaen hebt, op de rechter hand; en als ghy nu

komt

komt aen de plaets, daer ghy de *Variatie*, of verkeerigh der *Volte* maecten, en u op d' andere sijde wenden wilt, sonder *pareeren* of stil staen des Paerds, soo *observeert* neerstighlijck, dat ghy het sulcks door de *sinta* met de hand, en te gelijk met d'aenhoudingh des reghter Beens te kennen geeft; maeckende't Paerd, door deese verwittigingh recht in de *Volte*. Terwijl nu dit geschied, soo laet het een, twee, of drie schreden (nae de gelegentheyd des Paerds) recht voorwaerts gaen, over de *Circumferentie* der *Volten*, gelijk ghy, tot meerder onderrichtingh, in deese *Figuer* by de Letter A. sien kond. Terwijl ghy nu 't Paerd deese twee schreden voorwaerts *passageert* over de *Circumferentie* der *Volte*, soo wend het dan weer door de *sinta* des hand met de Kop en Borst nae d' andere sijde; niet vergeetende, dat ghy t'elckens het Paerd met het binnenste Been *attondeert* en rond maect, leggende het buytenste Been eerst aen, als ghy 't selve (gelijck geseyd is) met de Kop en de Borst *gevolteert* en gewend hebt; gelijk ghy in de *Figuer* by de letter B. sien kond, en alreeds soo dickmael is geseyd geworden. Anders konden sich veelerley *disordren* en quaede gewoonten in 't *varieeren* der *Volten* toedraegen.

En gelijk hier boven geseyd is, dat ghy 't Paerd helpen moet in 't *varieeren* van de reghter nae de linckerhand, soo doet oock even 't selve in 't *contrarium*, wanneer ghy de *Volte* van de linckerhand nae de reghterhand *varieert* of veranderd; ghelijck by C. af-gheteekend is. En op dat het Paerd in deese Les dies te geoeffender en geschickter wierdt, soo moet ghy sulcke *Variation* dickmael maecten in 't *Passageeren*, van halve *Volte* tot halve, en van *quarten* tot *quarten*, gelijk by D. te sien is. Want wanneer eenige saeck, hoe swaer die oock sijn moght, dickmael gedaen werd, soo sal d'oeffeningh en ghewoonte deselve licht maecten.

Als ghy nu bemerckt, dat het Paerd deese les kend, en de *variation* der *Volten* wel maecten kan; en dat ghy 't oock deese les in den *Galop* wilt geven, soo begint het eerst eenige daegen t' *exerceeren* in den *Draf* (die kort, behendigh, wel t' saem getrocken, en in malcander moet sijn) en als ghy nu komt aen de plaets, daer ghy de *Volte* veranderen wilt, soo vermaend het in den *Galop*; en geeft het de behoerlijcke *Advysen* met de Hand en 't binnenste Been, int *Parreeren*, gelijk te vooren geseyd is. Als ghy nu de *Volte* verandert hebt, en aen d' andere sijde weer komt ter plaets, daer ghy 't Paerd tot den *Galop* vermaend had, soo laet het dan,

sonder groote bewegingh en sonder stil staen, weer in den *Draf*, of *Schreede* vallen, en *exerceert* het daer in, tot dat ghy de *Volte* weer op d' andere sijde *varieeren* wilt. Want vermits dit dickmael moet geschieden, soo sou 't Paerd soo dickmael niet *varieeren*, noch den *Galop* soo lang verdueren kunnen, als wel, wanneer het tusschen beyden weer *Passageert*, en maer alleen tot den *Galop* vermaend werd, wanneer het de *Variatie* maecten, en de *Volte* veranderen sal. Daer en boven, indien 't door den *Galop* van d' eene *Volte* tot d' andere moede gemaeckt wierd, soo sou sulcks verhinderen, dat het de *Variation* niet met behoerlijcke geswindheyd en *Iustesse* leeren of aenneemen soude; maer veel meer sou 't deselve met verdriet maecten. Doch als ghy bevind, dat het Paerd, op de gedaghtre wijs, deese Les wel kend en voldoet, soo kond ghy 't eenige reysen de *Variatie* laeten maecten, uyt sijn gewoonlijcke Les des *Radopieerens à terra terra*, van d' eene sijde ter anderer.

Maer ghy moet weten, dat het *varieeren* ('t sy dan in den *Pas*, *Draf* of *Galop*) geschieden moet met t' saemhoudingh en goede *dispositie* des Paerds: Desgelijcks moet het Paerd sijn *Mensuer* en de gelijcke bewegingh noyt veranderen noch verlaeten, oock d' eene *Schreede* of *Tempo* des *Galops* niet traeger of geswinder, noch d' eene bewegingh des lijfs grooter of stercker maecten, als d' ander: Maer de gantsche bewegingh des Paerds moet juyst, gelijk, en als uyt eygene bewegingh sijn. Hier ontrent moet oock den Berijder voornamentlijck aenmercken, en sich beneerstigen, dat hy 't Paerd noyt moet *forceeren*, of tot groote Bewegingh veroorsaecken door de hulpe der Beenen, noch der Hand: Want de halve Bewegingh komt van den Berijder, en d' andere helft van 't Paerd, wijl 't Paerd kend, dat het onder de bewegingh des Berijders is.

D'ervaerentheyd leerd oogenschijnlijck, wanneer een Paerd, schoon op 't alderbeste afgericht, van twee Berijders, beyde in haere Konst wel *gefundeerd*, bereden werd, datmen evenwel een groot onderscheyd sal sien in de geswindheyd en bewegingh des selven Paerds, sich onder den eenen vaerdiger, met cierlijcker bewegingh en een beeter *gratie* vertoonen fullende, als onder den anderen. Ter deeser oorsaek meen ick (voor soo veel ick uyt eygene ervaerentheyd *geprobeerd* heb) dat het in deese *occase* een grooter *Correctie* is, sich selfs te *corrigeeren*, als 't Paerd, wijl dickmael veelerley dwalingen ontstaen alleen van de Perfoon te Paerd, meer als van 't Paerd selfs; voornament-

mentlijck in deese Les, die een groote *Resolutie*, beyde van den Berijder en 't Paerd vereyscht: Waer door sich dan seer lichtelijck *disordren* en quaede gewoonten toe dragen kunnen; insonderheyd wanneer 't Paerd opmerckend en begeerigh is, om de *variatio* van sich selfs te maecten, en de *Volte* te veranderen: Gelijkmen dan veele Paerden vind, die sich deese Les haest en seer light inbeelden, jae sich meermael ontsteelen, en de *Volte* van selfs *varieeren* willen, eer het tijd is, en tegens den wil des Berijders.

Dit moet ghy neerstighlijck in acht neemen, en 't Paerd geenffins toelaeten, van sich selfs te *varieeren*; evenwel moet ghy 't daerom niet straffen noch slaen: Maer *corrigeert* veel meer dit gebreck door goede *ordren*, wyl het sou kunnen voortkoomen veel meer uyt de gehoorzaamheyd en goedwilligheyd des Paerds, als uyt ongehoorzaamheyd en weerstrevigheyd, dat het sich selfs hier toe *Prepareerde*, sonder de reghte tijd of d' *avissen* der hand te verwaghten. Doch indien sulcks geschiede uyt boosheyd of ongehoorzaamheyd, of om dat het de hand des Berijders niet wel *obedieerde*, soo sou in dit geval de behoerlijcke straf van noden sijn. Om deese reden oordeel ick quaed te sijn, de Paerden in 't *Radopieeren à terra* aen d' eene of d' andere Les gantschelijck te gewinnen. Voor heenen heb ick aangeweesen d' oorsaecken, waerom men de Paerden in 't *Radopieeren* niet aen een secker getal der *Volten*, en noch veel minder aen een seckere plaets der selver tot *pareeren* gewinnen sal. Desgelijcks segg' ick wederom, dat ghy de Paerden oock niet soo geheel gewinnen moet tot deese Les, van de *Volte* te *varieeren*; want 't een en 't ander sou niet als enkel *imperfectie* en vervalschingh der *Radopiaten à terra* veroorsaken.

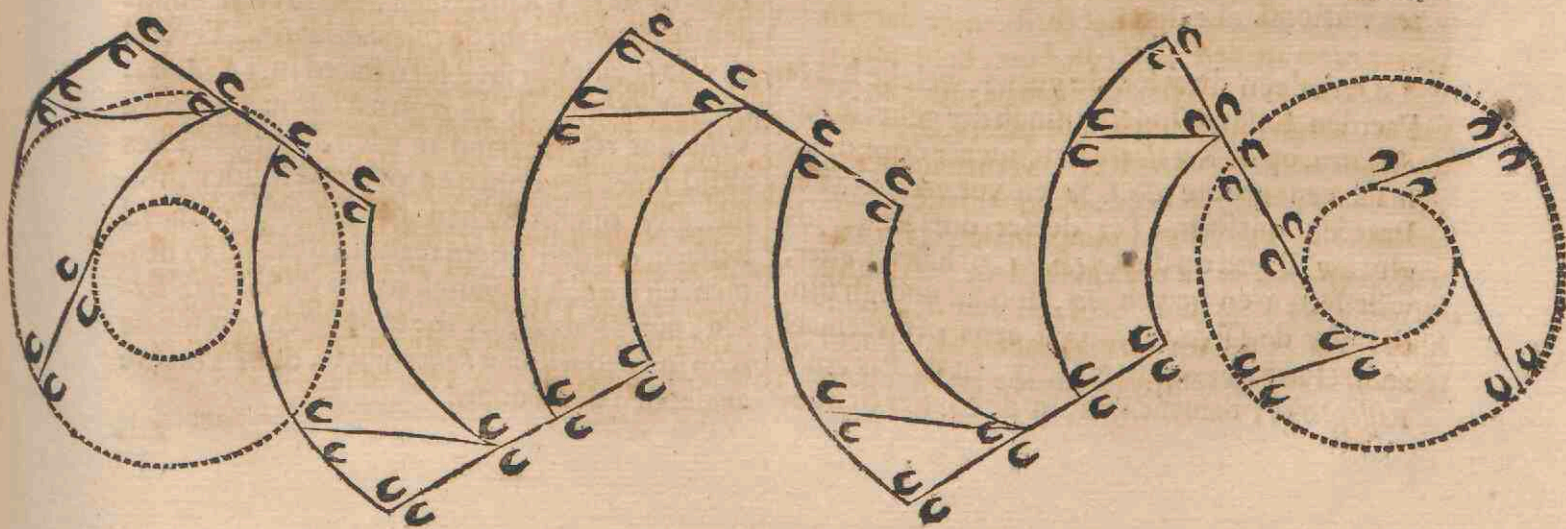
Derhalven woud ick dat ghy deese Les somtijds verwisselde, en de *Volte* niet altijd *varieerde*, uyt de *Galop*, of 't *pareeren*. Maer als ghy hem heden deese Les gaest, met veranderingh der *Volte*, soo geeft hem deselve 's anderen

daeghs op een andere wijs; Naementlijck, als het de *Radopiaten* op d' een of d' ander sijde voleynd heeft, soo *pareerd* het te vooren, op dat het adem haele ende sich wat verblase, en weer tot sich selfs koome, eer ghy 't op d' ander sijde *Radopieert*: En let wel, wanneer ghy in 't *Radopieeren* de *Volte*, op de gedachte wijs, van d' eene sijde ter anderer woud *varieeren*, dat ghy 't getal der *Volten* minder, en niet so veel maect, als of ghy 't *pareerde* tusschen 't *varieeren*; ten waere dan, dat het Paerd hitsich en van een groot vermoogen was, hebbende een goeden *Adem*. Anders kon het Paerd te veel gedaen werden, soo dat het daer nae, door gebreck des *Adems*, of uyt andere oorsaecken, de Les en de plaets der selver quam te haeten, sich weersettende. Derhalven staet veel meer t' *observeeren*, datmen de Paerden altijd en in alle Lessen in een goede lust behoude, soo veel mogelijk is, als datmen deselve met grooten arbeyd meend te dwingen; want soo ghy uw Paerd overwelddicht (gelijk van sommige pleeg te geschieden) soo verliest het de moed, en met eenen de gehoorzaamheyd, soo dat het uwen wil niet meer sal volbrengen, gelijk te vooren. En derhalven raed' ick; dat ghy al deese Lessen des *Radopieeren à terra* meer *exerceerde* in den *Pas*, of *Pasageeren*, en *trotteeren*, als door de groote beweging des *Galops* en door veel te *Galoppeeren*, gelijk eenige gewoon sijn te doen: Vermits daer door 't Paerd niet alleen de moed, maer oock de kragt der Beenen benoomen werd, gelijk alreeds aen verscheydene plaetsen geseyd is geworden.

't Sou oock veel helpen om 't Paerd tot *Resolutie* te brengen, soo ghy 't selfe de *variatio* der *Volten* op een andere wijs bekend maecte; te weeten, als ghy van d' eene sijde ter anderer *varieert*, dat ghy altijd daer tusschen eens Paerds lenghte voorwaerts *passerde*, tot dat ghy weer *varieerd* op d' ander sijde; soo dat ghy de *variatio* ghelijck als Slanghs-wijs *radopieert*, van d' eene sijde ter anderer, gelijk tot meerder onderrichtingh, in deese *Figuer* te sien is. Sulcks is niet

P

alleen

alleen bequaem en dienstigh, tot de *resolutie* en *geswindheyd* des Paerds, maer oock tot *defensie* van uw persoon te Paerd, vermits ghy meer sterckte hebt, en voor 't vallen verseeckert sijt. Oock kond ghy veel bequaemer tot en van uw weerparty koomen, om den selven allesins dies te beeter te bejegenen, en in 't gesicht te behouden, als of ghy uw Paerd van d' eene sijde ter anderer Slangen-wijs rond woud wenden; al hoe wel een Paerd beyde deese manieren behoort te verstaen en te kennen.

Derhalven maeck ick u indaghtigh, dat ghy niet moet naelaeten, uw Paerdt, tusschen 't *Radopieeren*, rond in de *Volten* 't *Exerceeren*, nae de gelegentheyd des Paerds en des tijds, in de *Pas*, *Draf* of *Galop*. Want uyt het recht rond rijden komt de *Iustesse* der *Radopiaten*, en 't Paerd

werd daer door *gerefolveert*, om sich niet nae 't getal, of nae de *proportie* der *Volten*, maer alleen nae de hand des Berijders te *reguleeren*, wanneer en waer heenen het van deselve *geregeert* werd.

Eyndelijck, 't sal veel helpen, om 't Paerd tot *geswindheyd* en *obedientie* te brengen, indien ghy 't selve somtijds *Radopieert* aen oneffene en afhangende plaetsen, soo dat de *Volte* benedenwaerts begonnen, en daer regens opwaerts beslooten of geeyndigt werd. In de hulpen deeser Les moet ghy opmerckend sijn, en agh neemen, dat ghy 't Paerd deselve ontreck t, wanneer het in de *Volte* neerwaerts gaet, en in tegendeel de hulpen vergroot, wanneer het opwaerts loopt. Want sulcks sal veel helpen tot de *geswindheyd* en *Iustesse* der *Radopiaten à terra*.

XII. HOOFSTUCK.

Van de Repelonen à terra, en der selver Nuttigheydt.

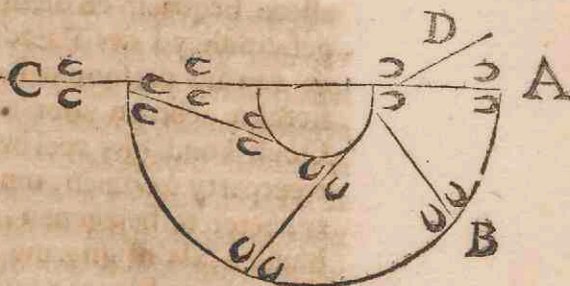
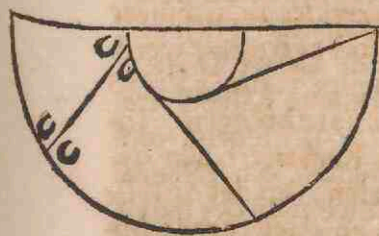
NAe dat nu uw Paerd op de *Volten Radopiaten* juyft sal sijn, soo dat het d' enge *proportie* der selver wel sal konnen *Galopeeren*, of ten minsten *Trotteeren* en *Passageeren* met een rechtmatige *Furie* of *geswintheyd*, gelijk oock met de behoorlijcke *Iustesse*, van welke nu gesproocken is, soo is nodigh, dat ghy 't selve oock gewend tot de *Repelonen* of halve *Volten*. Want wanneer een Paerd de *Volta Radopiata* wel *perfect* maecten kan, met de behoorlijcke *geswindheyd* en *Iustesse*, 't sy in den *Galop*, *Draf* of *Pas*, soo sal het (gelijk ghy lichtelijck kond afmeeten) soo veel te lighter aenneemen en begripen de *proportie* der *Repelonen*, om de halve *Volte* te maecten van d' eene plaets der rechte *Linie* tot d' ander. En 't sal sulcks doen met veel meer gewilligheyd en gehoorsaemheyd, als of het geene, en alsoo noch halve noch heele *Volten* verstond.

Derhalven dwaelen de geene, welke haere Paerden, sonder *Onderwijningh* der geheele *Radopiaten*, op de *Repelonen* setten; waer door dickmael een groote *Confusie* en verwarringh der Paerden ontstaet. Ter deeser oorsaek, als ghy uw Paerd op de *Repelonen*, of halve *Volten*, wilt setten en gewinnen, soo sal nodigh sijn, dat ghy de selve te vooren eens of tweemaal aen 't Paerd bekendt maect, in de *Pas*, of 't *Passageeren*, namentlijck, in de *Pas* der Schoo-

len, van welke hier vooren gesproocken is. (Want daer is een onderscheyd, tusschen de *Pas* diemen op de *Schoolen*, en tusschen de *Pas*, diemen over Land pleegh te gebruycken.) Laet het dan alsoo eenige reysen op en neer gaen, van d' eene halve *Volte* tot d' andere, op dat het leer kennen, en gewend worde de *proportie* of lenghte der *Repelonen*, of halve *Volten*; welke moeten gemaect werden nae de *Dispositie* des Paerds, nae dat het light en *geswind*, of swaer en traegh is; Naementlijck: Indien sich 't Paerd voor-over of op den *Toom* leyde (hoe weynigh het oock sijn moght) soo is nodigh, datmen de *Repelone* korter, en de halve *Volte* enger neeme, als wanneer 't Paerd *geswind* en veerdigh is.

Anders sal men *ordinairlijck* de *Repelonen* van d' eene halve *Volte* ter anderer neemen ontrent van dertigh voeten lenghte, en de halve *Volte* van drie of vier schreedden breedte, van 't midden des *Centrums* tot de *Circumferentie*. Terwijl ghy nu (gelijk geseyd is) u Paerd in 't *Passageeren* vermaend, op de rechte *Linie* nae de halve *Volte* der rechterhand te gaen, daer deese Les altijd moet begonnen en voleynd werden, soo sult ghy ondertusschen tijd en gelegentheyd hebben, om den *Toom* recht in de hand te neemen, en u oock te gelijk wel in de *Sadel* te setten, om 't Paerd daer toe te brengen, dat het de *Kop* in behoorlijcke *Postuer* hield, door 't rechte aenleunen des *Tooms*.

Als

Als ghy dan komt aen 't eynd van de reghte *Linie*, (gelijck by de Letter A. te sien is) en de halve *Volte* welstandigh, met een sierlijcke goede *gratie* neemen wilt, soo let wel, gelijck ick nu al dickmael geseyd heb, dat ghy 't Paerd t'elckens met het voorste lijf *volteert* of wend, door de *finta* en onderwijfingh des Hands, en dat ghy 't oock te gelijck *attondeert*, of met het lijf rond maect, door 't binnenste Been der *Volte*, daer heenen ghy u wend, tot dat het Paerd de *Circumferentie* der halve *Volte* met het voorste lijf bereyckt heeft, staende met de voorste voeten juyft op der selver *Circumferentie*, gelijck ghy by de Letter B. sien kond. Dan sult ghy 't eerst vermaenen, met het aenleggen des binnensten Beens, of Spours, met het Kruys in de *Volte* te blijven, ten waere dan, dat het Paerd genegen waere met het Kruys uyt te vallen. Want dan sou van noden sijn, 't selve wat meer te dwingen nae d' *ordre* der *Volten Radopiaten*, tot dat ghy weer komt op de reghte *Linie*, daer ghy te vooren de halve *Volte* begonnen hebt.

Als nu 't Paerd de reghte *Linie* met de voorste voeten weer bereyckt heeft, gelijck by C. te sien is, soo vermaend het, met het aenleggen des anderen buytensten Beens, weer op de regte *Linie* voort te gaen, nae d' andere halve *Volte*. Even desgelijcks doet oock in 't *Contrarium* op de sijde der andere halve *Volte*: Want het voornaemste is, datmen 't Paerd leere op de reghte *Linie* de halve *Volte*, en nae de voleyndingh der halve *Volte* weer de reghte *Linie* juyft te neemen, sonder vervalschingh van 'teen of 't ander: want soo wel de reghte *Linie* als de halve *Volte*, en soo wel de halve *Volte* als de reghte *Linie*, moet niet minder juyft en volmaect sijn, als de gantsche *Volta Radopiata*, waer van hier boven overvloedigh ghenoech ghesproocken is.

In deese Les vallen veelerley *Opinien*, en noch meer dwalingen en quade gewoonten voor; soo wel in 't *Exerceeren* der halve *Volten*, als in d' *ordinaire* Hulpen en Straffen der selver. Want veele sijn 'er, die de *Repelonen*, of halve *Volten*, niet half *Exequeren*, of verrichten gelijck behoorlijck is: Maer neemen 't Paerd uyt deselve,

met aenspringen tegens d' andere halve *Volte*, eerse d' eene ten vollen geeyndicht hebben; of beginnen de halve *Volte* met de voorwerping van 't Kruys, en niet, gelijck boven geseyd is, met de Kop en 't voorste des Lijfs. Soo dat op deese wijs noch den aenvangh noch het eynd der halve *Volten* recht en volkoomen is. Jae, sy geven 't Paerd selts oorsaeck, om sich van de *Circumferentie* der halve *Volten* t' onsteelen, deselve tegens de reghte tijdt en *Mensuer* te neemen, en te vervalschen; 't welck een groote onverstendigheyd is van de geene, die deese Les op sulck een wijs gebruycken; de Paerden niet stracks in 't begin gewennende, om de halve *Volten* juyft en *perfect* te maecten, tot dat het weer met de voorste Voeten op de reghte *Linie* komt, daer het te vooren de halve *Volte* aengevangen heeft.

Volght deese *ordre* in 't *Passageeren* eenige daegen nae malkander. Begind daer nae 't Paerd in deese Les recht op den *Draf* te setten, kort en verweckt, of behendigh en uyt-gespannen, nae den aert en de gelegentheyd des Paerds, ghelijck te vooren geseyd is. Als ghy nu 't Paerd hier in geschickt en bequaem bevind, soo geeft het oock deese Les der halve *Volten* uyt den *Galop*; doch in 't begin op deese wijs: Als ghy komt tot het eynd der reghte *Linie*, en nu de halve *Volte* neemen wilt, soo vermaend het te gelijck tot den *Galop*, terwijl ghy 't de *Finta* met de verwendingh der vuyft geeft. Soo haest ghy de halve *Volte* geeyndicht hebt, en dat het Paerd met de voorste voeten recht op de reghte *Linie* staet (gelijck by de Letter C. te sien is) soo laet het weer in den *Draf* of *Pas* vallen, waer uyt ghy 't Paerd te vooren tot den *Galop* vermaend sult hebben. Doet oock even 't selve, wanneer ghy komt tot het andere deel der halve *Volte*, tot dat ghy eyndlijck deese Les geheel uyt den *Galop* neemen en volvoeren kond; 't welck op de gedaghte wijs, sonder *disordre* en verwarringh der Paerden, oock sonder verlies van tijd sal kunnen geschieden, wijl 't Paerd deese Les te vooren wel bekend gemaect is, door d' ordentlijcke onderwijfingh des *Pas* en *Drafs*.

Eenige willen, datmen (als men aen 't eynd van de reghte *Linie* komt, alwaer den *circuit* der halve *Volte* begint) altijd het Paerd te vooren *pareeren* en stil houden sal, eermen de halve *Volte* neemt. Eenige andere willen het tegendeel, te weeten, dat men 't Paerd voor de halve *Volte* noyt *pareeren*, maer defelve strack in den *Galop* neemen sal. Doch my dunckt, dat 't een of 't ander in 't gemeen voor een regel te houden, valsch en onrecht is. Want hier ontrent moet voor alle dingen in acht genoomen werden de *principaale Consideratie*, dat men weete, wanneer 't een of 't ander behoord gedaen te sijn: Wanneer en waerom men de Paerden aen 't eynd der reghte *Linie* voor den *Circuit* der halve *Volte* moet *pareeren*: En daer tegens, waerom en wanneer men haer niet moet *pareeren*. Als ghy derhalven bemerckt, dat het Paerd in den *Draf* of *Galop* swaer en ongeschickt wierd, verlaetende sijn sterckte en *dispositie*, of sijn in den *Toom* leggende, hoe weynigh het oock sijn moght, soo sal in dit geval van noden sijn, dat ghy 't Paerd *pareert* voor de halve *Volte*, om daer door 't selve weer te verlichten, *dispoost* en geswind te maecken.

Want het sou een groote *disordre* en onverstand sijn, sooghy uw Paerd wendde in de halve *Volte*, in den tijd als ghy bemerckte, dat het sijn sterckte en *dispositie* niet by malkander had, en in den *Toom* hingh, In tegendeel soud het noch een veel grooter *disordre* en onverstandigheyd sijn, indien ghy 't Paerd *pareerde* voor de halve *Volte*, als het sijn sterckte en *dispositie* by malkander had, light, geswind en gelijk als in *actie* was om de halve *Volte* te maecken. Want door dit *pareeren* voor de halve *Volte* sou het verhindert werden, om sijn Les met de behoorlijke *dispositie* en *gratie* te neemen en te volvoeren. Hier uyt kond ghy nu sien, hoe veel er aen gelegen is, 't *pareeren* voor de halve *Volte* nae den aert der Paerden t' onderscheyden en in acht te neemen. Want als 't een of 't ander ter onrechter tijd geschied, soo sou sulcks groote *disordre* en ongeschicktheyd veroorsaeken. Derhalven, als ghy uw Paerd bevind in een goeden en lichten *Draf* of *Galop*, op de reghte *Linie* der halve *Volte*, soo sult ghy 't kunnen wenden ter eener of ter anderer sijde, sonder *pareeren*, wanneer en soo als 't u gelieven sal: Want het *pareeren* voor de halve *Volte* diend nergens anders toe, als om 't Paerd te verlichten, *dispoost* en geschickt te maecken, om sijn wel en met een goede *gratie* te wenden,

Sommige willen, wanneer men aen 't eynd der reghte *Linie* komt, alwaer de *Circuit* der halve *Volte* begint, datmen, voor 't neemen der

halve *Volte*, een *finta* sou maecken, doende, gelijk als of men 't op d' andere sijde wou wenden (gelijk ghy, tot meerder naerichtingh, in de voorgaende *Figuer* by de Letter D. sien kond) en dan de voorgenomene halve *Volte* sou neemen; 't welck niet te prijzen is, ten waere dan, dat sulcks geschiedde, om 't Paerd te bedriegen, als 't sijn, in 't wenden der halve *Volte*, te rugg' deed, of sijn van de selve ontstal, willende die neemen eer 't tijd was. Doch als 't Paerd foodaenige *disorden* niet maeckt, soo wil ick, dat de reghte *Linie* van 't een eynd tot het ander juist en gelijk sy, tot dat den *Circuit* der halve *Volte* begint. Want anders sou de *Manegie* der *Repelonen*, of halve *Volten*, valsch en onrecht sijn. D' oorsaek is klaer. Want in den tijd, diemen verliest om de *finta* te maecken, eermen 't Paerd wenden wil, soumen d' eene *quart* der halve *Volte* kunnen geeyndicht hebben. Eyndelijck, sulck een *disordre* sou niet anders als mis-stand en vervalschingh, soo wel van de reghte *Linie* als van de halve *Volte*, veroorsaeken, en 't wenden der halve *Volte* sou daer door dies te langer vertraecht werden.

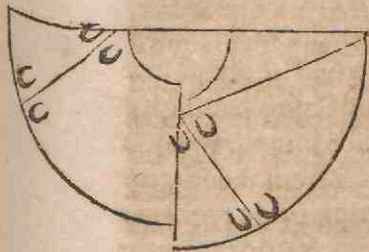
Daer sijn eenige Paerden, die de plaets der halve *Volte* mercken, en sijn van selfs daer toe *prepareeren*, buyten de wil des Berijders. Deese Paerden moetmen de *Volte* veranderen, en haer op de rechter hand neemen, indien men haer te vooren op de lincker hand gewend heeft; en daer tegens op de lincker, indiem men haer voor heenen op de rechter sijde der halve *Volte* gewend had: Of men sal de *Repelone* d' een tijd korter, d' ander tijd langer neemen, alsse gewoon sijn. Want ick heb nu al dickmael geseyd, datmen een Paerd niet gewonnen moet aen een seeckere plaets, om de *Manegie* te maecken; maer datmen defelve dickmael moet verwisselen, op dat het Paerd aen alle plaetsen wel *obedieere*.

Sommige Paerden sijn begeerigh, om de halve *Volte* haest te eyndigen, en werpen sijn met de Borst te veel in, en met het Krays te veel uyt de *Volte*, willende alsoo stracks, eerste de halve *Volte* geeyndicht hebben, weer uyt gaen na 't andere deel der halve *Volte*; den tijt niet begeerende te verwaghten, om de gedachte halve *Volte* recht te voleynden. Dit komt meeren-deel voort door d' onvoorsichtigheyd des Berijders, ghelijck voor heenen geseyd is; derhalven moeten sulcke gebreecken en *fauten* meer door goede Regelen en *orden* verbeert werden, als datmen de Paerden daerom sou straffen of slaen.

Ter deeser oorsaek, indien 't gebeurde dat het

het Paerd met de Borst in de *Volte* viel, en sigh, op een ongeschickte wijs, by nae ten eersten wou omwerpen, soo sal nodigh sijn, dat ghy de Les gebruyckt, van welke te vooren in 't *Radpieeren* der geheele *Volten* gesproocken is; *Exerceerende* 't Paerd in den *Pas*: En let wel, terwijl het, nae sijn gewoonte, met de Borst in de *Volte* wil vallen, dat ghy 't selve op houd; en het een schreede of twee te rugg' wijft, uyt, of

over de *Circumferentie* der halve *Volte* reght voorwaerts, doende, als of ghy 't weer nae d' andere sijde woud wenden, gelijk in deese *Figuer* by de Letter A. gesien werd; gebruyckende hier toe al de Hulpen en Straffen, waer van hier boven gesproocken is; tot dat ghy 't Paerd deese dwaelingh en quaede gewoonte gantschlijck benoomen sult hebben.

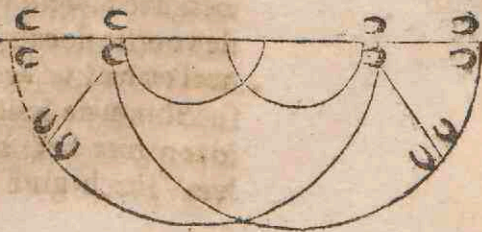
Eenige Paerden doen reght het tegendeel, en werpen sigh met het Kruys voor de Borst in de halve *Volte*. Soodaenige Paerden moet ghy de halve *Volte* gantsch rond laeten maecken, en alleen laeten blijven op de *Circumferentie* der halve *Volte*, door de Hulpen en Straffen des binnensten Beens, welke tot dit geval behooren. Ondertusschen merckt, soo langh het Paerd in d' een of d' ander deeser dwalinghen of *disordren* steeckt, soo moet ghy 't selve sijn Les niet uyt de *Galop*, maer in den *Pas* en *Draf* geven, want daer in sal het sijn *fout* veel eer gewaer werden, en deselve verlaeten, als wel in de *Galop*.

Sommige Paerden, insonderheyd als se *Colo-rijck* en gevoellijck sijn, werpen sigh in 't begin uyt, van de reghte *Linie*. In dit geval is van noden, datmen 't Paerd sijn Les der halve *Volten* eenige maelen aen een Muer geve; want dit sal 't selve aenneemlijcker sijn, om op de reghte *Linie* te blijven. Oock sal door dit Middel den Berijder meer gelegentheyd hebben, om 't Paerd juyft daer op te gewinnen, als wel anders, wanneer 't vry is. Doch dit moet niet langer gedaen werden, als tot dat men 't Paerd op de reghte *Linie* te draven en te *Galopeeren* eeniger maten verseeckerd heeft. Anders moet het Paerd tot de *Repelonen* of halve *Volte* vry en sonder Muer gewend worden.

Eyndelijck, ten besluyt deeser *Capittels*; 't be- haeghd my seer in deese Les, datmen 't Paerd bedriege, of vervoere van d' eene halve *Volte* in d' ander. Namentlijck, Als 't Paerd de halve *Volte* op de reghter Hand geeyndicht heeft, en nu op de reghte *Linie* komt, dat ghy 't een schreede of twee voorwaerts laet gaen, neemende stracks de halve *Volte* weer op de lincker sijde, en van de lincker weer ter reghter; gelijk ghy, tot meerder onderrichtingh, in deese *Figuer* afgeteekent siet.

Even 't selve sult ghy oock doen, als ghy komt tot het andere deel der halve *Volte*. Doch ghy moet weeren, dat dit niet dickmael magh geschieden, vermits sigh 't Paerd al te seer daer toe sou mogen gewinnen, soo dat het niet alleen de halve *Volte*, maer oock de reghte *Linie* der *Repelonen* vervalschte, en met groote *disordre* maeckte. Ter deeser oorfaeck wil ick, datmen tusschen deese Les der halve *Volte* somtijds oock de geheele *Volte* neerstigh *repeteer*, 't Paerd niet r' eenemaal daer van afgewennende: Want 't is van noden, dat het Paerd in beyde onderricht sy.

Men kon deese Les der halve *Volten* (nae dat het Paerd wel geoeffend is) somtijds geven uyt een stercken *Galop*, by nae een *Courier* gelijk, van d' eene halve *Volte* ter anderer: Doch eer ghy 't Paerd wend, moet ghy 't te vooren wel

t' faemen houden, laetende 't selve de *Tempo* der halve *Volten* veele maecken, en t' elckens de reghte *Linie* wel bereycken, eer ghy weer uw ander Been aenleght, om aen d' andere sijde de halve *Volte* mede te maecken. Sulcks kondt ghy doen, nae d' *ordre* der gemeene Schoolen, twee of driemael op eene sijde, tot dat ghy de Les eyndight. Doch dit moet desgelijcks niet dickmael geschieden, want anders sou't Paerd hier door veroorsaecht werden, dat het, soo haest het de halve *Volte* geeyndight had, hier nae t' elckens de *Courier* van sich selven tegens uw wil sou neemen; en 't sou door dit middel leeren, sich met geweld op den Toom te leggen, en uw Hand te *forceeren*: Insonderheyd, indien 't van Natueren hitsich en daer toe genegen was.

Derhalven moet een Berijder sich in al sijn doen en in alle Lessen righten nae den aert der Paerden. 't Sou een groote onverstandigheyd sijn, deese Les te willen geven aen een Paerd 't welck swaer, en genegen was in den Toom te hangen. Want de beweging des stercken *Galops* of des *Couriers*, sou't Paerd noch veel meer veroorsaeken, sich op den Toom te leggen. Derhalven behooren al diergelijcke Lessen alleen tot sulcke Paerden, die van Natueren light en geswind oock van een saghte Mond sijn; ge-

lijck ghy hier nae breder hooren sult.

Deese Les der halve *Volten*, waer van ick nu gesproocken heb, is boven alle andere Lessen de bequaemste en seeckerste, om sich te Paerd te verweeren, en sijnen vyandt te beschaedigen. Doch ghy moet weeten, wanneer ghy in *Actie* sijn, om uwen vyandt te bejegenen, of van hem bejegt werd, dat ghy u bemoeien moet, uw reghterhand vry te behouden; ghelijck oock, dat ghy uw Paerd, soo langh die *Actie* duerd, noyt ter linckerhand wend, ten sy dan dat de nood, of de gelegentheyd van de plaets u daer toe dwongh. Maer wend u altijd ter reghterhand, in agh neemende, soo haest ghy gelijcks het Kruys van 't Paerd uws vyands komt, dat ghy u stracks aghter hem wend, op de reghter sijde, om uw tegenparty de reghterhand af te winnen. Dit agh ick 't voornaemste te sijn, in d' *occase* van met het Geweer te Paerd te veghten, en 't sal u veel *profiteeren*, indien ghy *observeert*, hoedaenigh uw tegenparty te Paerd *geaccommodeerd* is, en hoe hy sijn Paerd regeeren kan. Ten laersten, wijl de gelegentheden en de feylen verscheyden sijn, soo sult ghy u oock vericheydentlijck moeten *Accommodeeren*, wijl onmogelijck is, sulcks alles eygentlijck te beschrijven.

XIII. H O O F T S T U C K.

Hoe en op wat wijs men een Paerd in 't begin de Courier sal geven.

MYn gevoelen is, datmen (buyten geval van nood) geen Paerd de *Courier* behoort te geven, voor 't sesde of sevende Jaer sijn Ouderdoms, en eer het te vooren in sijn Lessen wel juyft is geworden. Want vermits een Paerd (tot deese Jaeren niet gekoomen sijnde) noch niet volwassen is, en sijn *perfecte* kraghten noch niet heeft, soo sou sulcks niet wel sonder schaed en verderf konnen geschieden. D' oorsaek is klaer; want de Rugg' en Beenen sijn noch saght, teer en onvolkoomen. En derhalven kon 't lightelijck gebeuren, dat het Paerd, door swackheyd of ongeschicktheyd, een mistred deed, of oock met d' achterste voeten in de voorste sloegh, waer door het tot vallen veroorsaecht kon werden, vermits het niet alleen swack op de beenen is, maer oock deselve in 't lopen niet behoorlijck regeeren noch voeren kan. Doch als 't Paerd te vooren wel onder-

weesen en *geexerceert* is in sijn Les van Draven en *Galopeeren*, oock sijn kraghten en Ouderdom bereyckt heeft, soo sal 't by nae selfs tot de *Courier* geschickt sijn, want uyt een vryen onbedwongen Draf komt een geswinde lighte *Galop*; en uyt een geswinde *Galop* een *perfecte* en *gedetermineerde Courier*: En alsoo volghet *geduerigh* 't een uyt het ander.

Derhalven als ghy nu voorneemens sijn, uw Paerd de *Courier* te geven (in hoedaenigh een tijd en ouderdom sulcks oock geschieden moght, 't welck ick aen een yeders welgevallen stel) soo moet ghy u, gelijck in alle ander dingen, righten na den aerdt des Paerds: Want indien 't Paerd *Cholorijck*, gevoelijck en van Natueren tot lopen begeerigh was, soo moet ghy op een ander wijs *procendeeren*, als of 't ongeschickt, langhsaem en traegh waere. Ter deeser oorsaek sal van noden sijn; dat ghy 't Paerd de plaets, daer ghy 't meend te laeten lopen; te vooren

vooren wel bekend maect, laetende 't selve eerst voet voor voet gintsch en herwaerts, op en neer gaen, op dat het den wegh leer kennen en gewend werden.

Dit geschied sijnde, soo vermaend het dan 's anderen daeghs, even op de selve plaets, een oft tweemaal tot een behendigen en *furieu sen Galop*. Doet dit nae de gelegentheyd des Paerds, eenige daegen nae malkander, eer ghy 't de reghte *Courier* geeft: Anders verseecker ick u, indien ghy 't soo terstond de *Courier* gaest, eer ghy 't te vooren de plaets had bekend gemaect, dat het in 't begin meer met vreesse en gelijk als verstaeght, als met de behoorlicke Moedigheyd sou lopen; en ghy sult bevinden, dat oock d' oude Paerden, die in 't lopen wel geëxerceert sijn, aen onbekende plaetsen niet met sulck een lustigheyd sullen lopen, als se wel aen bekende plaetsen plegen te doen. Onder tusschen nu, terwijl ghy 't Paerd soodanigh *exerceert* uyt den *Furieu sen Galop*, of, om soo te seggen, halve *Courier*, soo sult ghy kunnen waerneemen, de *dispositie* en geswindheyd van 't selve; of het van Natueren tot lopen genegen en gewilligh, of dat het ongeschickt, langhsaem en traegh is. Of ghy 't in de *Courier* sult moeten stillen en ophouden, of dat het van noden sal hebben, daer toe vermaend te werden. Of het hoogh en met een harde Rugg', of laegh en gelijk als gebuckt, of het seecker of onseecker loopt. Dit alles sult ghy kunnen bemerken door de voor heenen gaende oeffeningh des *Furieu sen Galops*.

Als ghy nu siet, dat uw Paerd van Natueren geswind, en tot loopen hit sijn of begeerigh is, soo sult ghy 't niet sterck laeten loopen, en noch veel minder 't selve daer toe aendrijven; want het sal doch van sijn selven hoe langer hoe stercker loopen, als 't daer toe *geexerceert* werd. Maer veel meer sult ghy 't stillen, en gelijk als een weynigh inhouden. Oock moet ghy aenmercken, dat de Paerden, welcke (gelijk geseyd is) hit sijn en begeerigh tot loopen sijn, desgelijcks oock de herdmondige, tot een korte *Courier* gewend moeten werden. Want vermitsse van natueren tot den loop genegen sijn, soo behoest men niet te vreesen, dat se de *Courier* lighrelijck verwisselen of veranderen sullen. Derhalven sal men haer oock niet soo dickmael in 't lopen *exerceeren*, als wel d' andere, die traegh sijn; want 't is kennelijck hoe meermē diergelijcke Paerden laet loopen, hoe hittiger, begeeriger en hardmondiger sy oock werden. Het dickmael lopen sou haer als tot hardbeckigheyd veroorsaecten; maer in tegendeel sult ghy de Paerden, die langhsaem, traegh, en

tot lopen vermaend willen sijn, tot een lange *Courier* gewennen. Want sy sullen dan deselve dies te lichter verwisselen, en tot een vaste loop sijn bequaem maecten.

My behaeghd niet, dat men de Paerden in de *Courier* met de Spooen aendrijft; en noch veel minder, dat men, gelijk eenige plegen te doen, haer yeder *Tempo* met de beweging der Beenen daer toe vermaenen sou. Want soo dickmael als men 't Paerd in de *Courier* de Spooen sou geven, soo sou het den Adem verliezen, en den selven met een groote bewegingh des Lijfs ophaelen; waer door dan 't Paerd in 't lopen veel meer veranderingh, als bevorderingh en hulp geschied. Daer en boven, 't staet seer lelijck in de *Courier*, sijn met de voeten soo seer te bewegen: 't welck oock 't gantsche Lijf des Berijders *discommodeert*, en de behoorlijcke vastigheyd van 't selve belet.

Derhalven, indien 't Paerd traegh en langhsaem was, van noden hebbende, tot de *Courier* vermaend en aangedreven te werden, soo geeft het een stercke Spoor-slagh oft twee, nae sijn gelegentheyd, terwijl ghy 't selve *accourageert* om te *courieren*. En als 't nu half wegen der *Courier* komt, soo geeft het weer een stercke Spoor-slagh. Doet even 't selve, soo dickmael als ghy bemerckt, dat het de *Courier* verlaeten, of langhsaemer lopen wil. T'elckens, als ghy de Spoor-slagh geeft, soo sit met de Beenen en de gantsche *proportie* des lichaems weer vast en stil, sonder groote bewegingh, soo veel als mogelijck is. En op dat de Spoor-slagh dies te grooter *Effect* moght doen, soo roept het Paerd met een harde stem toe. Op deese wijs moet ghy uw Paerd tot de loop *exerceeren*, en eenige dagen nae malkander oeffenen, nae dat ghy meend van nooden te sullen sijn. Want ick verseecker u, wanneer sulcks dickmael geschied, dat het Paerd van dagh tot dagh hoe langer hoe beeter en geswinder sal lopen, hoe traegh het oock waere. En derhalven dwaelen de sulcke, welke meenen, dat se de Paerden met harde Spoor-slaegen en stooten met de beenen tot de *Courier* sullen brengen, 't welck veel meer door de daeghlijcksche oeffeningh en goede vlijt moet te weegh gebracht werden. Want als 't Paerd hoogh van der Aerden loopt, soo kan 't niet anders sijn, of 't moet langhsaem lopen, hoe seer het oock met de Spooen aangedreven werd. En hoe meer het de Spooen gevoeld, hoe 't hoger lopen, en by nae in de lucht springen sal. Derhalven, wijl de *Courier* moet *gedetermineert* en beslooten, of om soo te seggen, laegh nae der aerden sijn, indiense behendigh, geswind, met de reghte vastigheyd en een goede

gratie geschieden soude, soo moetmen te voo-
ren middelen soecken, door welcke men de
Paerden tot de reghte *Courier* gewinnen kan,
eermen 't selve met de Spoor-slaegen dwinght.

Eenige Paerden lopen met het Kruys hoogh,
en met het Hoofd laegh. Deese moet ghy dit
gebreck beneemen en gantsch afwennen in den
Furieusen Galop, eer ghy 't op de *Courier* set;
want sy lopen gevaerlijck, en konden door een
geringe mis-tred gantsch over hoop vallen.
Ter deeser oorfaeck is nodigh, dat ghy (gelijck
wy geseyd hebben) 't Paerd dit gebreck
gantschlijck beneemt: En derhalven, bevlj-
ticht u, dat ghy diergelijcke Paerden in den
Galop, of halven *Courier*, met de Toom en *Ca-
vezon* wel verheft, gevende 't selve yeder *Tempo*
een stercken ruck, soo dickmael als ghy be-
merckt, dat het met de Kop nae beneden boo-
ren wil. Leght dan oock u ligchaem wel te
rugg, en indien 't Paerd oock sloegh in 't lopen,
soo *castigeert* het hoe langer hoe meerder met de
Cavezon en Sporen.

Doch ick sou prijsen, datmen met diergelijcke
Paerden den Regel volghde, die ick voor heenen
dickmael aangeweesen heb, en datmen deselve
door de *Les des Dravens*, *Galopeerens* en *Pareerens*
op de *Hanchen* der achterste Beenen braght, soo
sou sigh den handel beeter schicken. Want dat
een Paerd met het Kruys hoogh loopt, daer van
is d' oorfaeck, dat het in sijn Lessen niet op de
Hanchen gebracht is geworden.

Ghy moet oock, in d' *Exercitie des Couriers*,
soo wel als in andere Lessen, 't Paerd de reghte
stuttingh en aenleuningh des Tooms geven;
want daer door bekoomt het de reghte seecker-
heyd en volkoomene sterckte in 't lopen. 't Sou
oock een groote dwalingh en onverstandigheyd
sijn, 't Paerd (gelijck sommige plegen te doen)
met losse Stangen-teugels te laeren loopen.
Want als het de stuttingh of houdingh des
Tooms niet heeft, soo gaet het met een verlae-
tene en maer half soo groote sterckte, en gelijck
als vreesaghtigh, watmen oock met het selve
voorneemen moght. Want een Paerd moet al-
tijd de volkomene sterckte, *dispositie*, en veer-
digheyd van de hulp des Berijders neemen: En
Derhalven woud' ick, dat de *Courier* niet met
een lossen of vryen toom geschiede, ter oor-
faeck van d' onseeckerheyd en 't gevaer. Want
indien een Paerd, 't welck sonder stuttingh en
aenleuningh des Tooms loopt, maer in 't min-
ste een Mis-tred deed, soo sou 't niet wel kon-
nen weerhouden werden, dat het niet gantsch
over hoop viel. Maer op de reghte stuttingh
des Tooms loopt het, gelijck als gewaer-
schouwd sijnde, voorsightigh en seecker.

Als ghy nu uw Paerd in de *Courier* wel geoeff-
end, en tot behendigheyd gebraght hebt, en
dat ghy u nu van deese onderwijsingh dienen
woud, in wat voor een *Conditie* het oock sijn
moght, soo sult ghy (als ghy uw Paerd daer toe
wilt vermaenen) de teugel des tooms met de
reghterhand tot aen 't eynd der selver uytstrijc-
ken en richten, gelijck en wel in de hand nemen,
met de reghte middelmatige stuttingh deselve
aentrecken, op dat de Kop des Paerds in al sijn
doen een schoone goede *postuer* moght behou-
den, en u met eenen wel recht in de Sadel set-
ten, houdende 't lijf en de beenen wel vast en
cierlijck; gelijck hier nae ter behoorlijcker
plaets breeder geseyd sal werden. Ghy moet u
oock vast in de Stegel-repen stellen, en den
Hoed wel op 't Hoofd setten. Doch dit alles
moet soo behendig en veerdigh geschieden,
dat het van de Toesenders gantsch weynigh
magh bemerckt werden. Want al uw handel-
ingen te Paerdt moeten behendig en geswind
geschieden.

Als ghy u nu wel *gejusteert* en geschickte
hebt, soo sult ghy 't Paerd tot de *Courier* ver-
maenen, niet in springen, of met geweld en
een harden rugg, rucken, maer met een saghte
en feedige beweegingh, op de *Hanchen* der ach-
terste Beenen, soo dat het Paerd sigh met 't
Kruys gelijck als neerhoud, en met de voeten
niet met geweld in d' aerde grijpt. 't Sou oock
een seer goede *gratie* hebben, indien 't Paerd
hittigh was, dat ghy 't, ter plaets daer ghy de
Courier aenvanght, een weynigh ophield, en
gelijck als t' saemen vatte, gevende 't selve (son-
der dat sulcks gemerckt wierd) met uw beenen
een cierlijcke bewegingh, even als of 't onru-
stigh waer, en niet stilstaen wilde.

Maer indien het traegh was, sulcks van sigh
selven, of door geringe hulpen niet doen wil-
lende, soo sult ghy 't neerstighlijck daer toe ge-
wennen, dat het sigh altijd, in 't begin en 't
eynd des *Conriers*, met een fraye moedigheyd
presenteere; met opheffingh der Beenen, 't een
om 't ander, blijvende evenwel op de plaets
staen. Want door deese beweegingh sal sigh 't
Paerd bequaem en geschickt tot de *Courier*
maecken, sigh met d' achterste voeten op de
Hanchen setten, soetelijck uyt springen, en de
Courier cierlijck met een goede *gratie* voleynd-
den. Want ghy moet weeten, dat het Paerd de
Courier altijd met de *Hanchen* der aghterste bee-
nen beginnen en weer in 't *pareeren* voleyndi-
gen moet; wijl de *Courier* hier door dies te *per-
fecter* sal sijn.

Inde *Courier* moet ghy uw ligchaem recht o-
ver eynd, niet te veel voorwaerts noch aghter-
waerts,

waerts, en de beenen wel vast voeren, sonder daer mēe te swaeyen en te waggelen, want dan sult ghy veel meer sterckte hebben, in wat voor een gelegentheyd ghy de *Courier* begeerd te gebruycken. Met de reghterhand, in welke ghy de Roede hebt, moet gy u *presenteeren* met voor-

wendingh van deselve Schouder, even als of ghy de Lans daer in had, sonder bewegingh der armen; soo sult ghy, nae de voleyndingh van de *Courier*, geschickt sijn om 't Paerd te helpen, op wat voor een wijs ghy 't selve daer nae soud begeeren te *Maniëren*.

XIV. HOOFSTUCK.

Van de Passaden, en der selver Nuttigheydt.

Als gy uw Paerd in de Lessen, waer van hier boven tot het 4. *Capittel* toesproken is, wel sult onderwefen, en met de Kop sult bevestigd hebben, en nu voornemens sijt, 't selve af te righten in de *Courbettes* en Sprongen, met slagh en sonder slagh, op wat voor een wijs sulcks oock geschieden moght, na den aert en gelegentheyd der Paerden, soo sal voor alle dingen nodigh sijn, dat het te voeren wel geoeffend, en daer toe bequaem gemaect werde door de *Passaden*; in welke 't Paerd den rechten aert en goede *gratie* der *Courbettes* kan gegeven werden, op hoedanigh een wijs men deselve *exerceeren* wil. Want wanneer den aenvangh van eenige saeck uyt het recht *Fundament* voort-komt, soo kan daer nae de volmaecktheyd niet lichtelijck feylen.

De *Passaden*, van welke wy hier sprecken sullen, behooren voornaementlijck *geexerceert* te werden, niet alleen, om de Paerden daer door light te maecten en te verheffen, maer oock om deselve te *justeeren*, op dat haere verheffingh niet te hoogh noch te laegh sy, en datse 't *Lijf* recht en wel leeren voeren, 't selve noch op d' een noch op d' ander sijde werpen, en de Kop in *postuer* houden. Want men vind eenige Paerden, die sich in deese Les ongeduldigh en met veele boose bewegingen betoonen; welke te voeren moeten *gecorrigeert* en wegh genomen werden, eermen deselve tot de *Courbettes* wil gebruycken.

Merckt derhalven wanneer ghy uw Paerd tot de *Passaden* vermaenen en verheffen wilt, dat sulcks best en gevoeghlijckst kan geschieden in 't *Passageeren* en voortschryden, terwijl 't in den gangh is; moetende doch evenwel 't eene Been om 't andere op-heffen. Terwijl ghy nu 't Paerd vermaend, so moet gy 't met den Toom wel vast houden, niet te veel aengetrocken, noch niet te veel toegegeven; 't selve met de Roede gantsch seedigh en *à tempo* op de borst slaen, en te gelijk met de Knyen drucken, met de tongh aenmanen of lieflijk toe spreken, op hoedanig een wijs ghy wilt; op dat het niet stil stae, soo lang tot dat het sich voor verheffe, hoe weynigh het oock ware.

Terwijl sich nu 't Paerd verheft, soo sit met

het Lijf en de Been en vast en stil, niet nalatende, soo dickmael als 't sich verheft, 't selve met *Caresseeren* en 't Kloppen van de hand op den Hals te verseecketen. Want dit *Caresseeren* verweckt in de Paerden op een wonderlijcke wijs de gehoorsaemheyd, veel meer als de harde straffen. De Roede, waer mēe ghy 't Paerd op de Borst slaet en vermaend, moet kort sijn, op datse niet verder, als alleen de Borst bereycke. Want wanneer de Roede te langh is, en dat de Paerden aen de Been en kittel-achtigh en gevoellijck sijn, soo konden in 't begin veelerley boose gewoonten daer uyt voort koomen. Men moet aghd neemen, datmen d' onmanierlijckheden in 't begin wegh neem, maer door diergelijcke middelen deselve niet veroorsaeken. Doch indien van noden ware, 't Paerd met de Roede op de voorste Been en te slaen, of dat het deselve niet gelijk en wel verheffen of buygen wilde, soo sal 't beter sijn, dat ghy eenen te voet *verordonneert*, om sulcks wel te verrichten.

Enige Paerden sijn voor te light en geswind, sich in de *Passaden* te hoogh verheffende. Andere doen recht het tegendeel, vermitsse voor te swaer sijn, sich te weynigh en met onwil verheffende. Dit nu moet voornaementlijck onderscheyden en in aghd ghenoomen werden; op dat ghy de Paerden, welke voor veel te light sijn, en sich te hoogh willen verheffen, laegh en in 't rechte gewicht houd. In tegendeel andere, welke voor te swaer sijn, en sich niet geerne verheffen willen, moet gy hoogverheven en light maken, tot dat ghy 't eyndelijck daer toe gebraght hebt; dat sich 't Paerd in de *Passaden* niet te hoogh noch te laegh, maer met de Borst in 't rechte gewicht verheffe; gelijk dan 't woord *Pesatta* (*Pesare*, *Peser*) Wegen beduyd; even als of sich 't Paerd met de Borst op d' achterste Been en woegh.

Hier in werd van veele gedwaeld, welke niet weten, hoe en waerom men deese Les moet *exerceeren*: Want veele sijn 'er, die de Paerden tot de *Courbettes* vermaenen, eerse de *Passaden*, of 't rechte gewicht met het voorste des lijfs maecten kunnen. Indien 't nu gebeurde, dat het Paerd (gelijk wy geseyd hebben)

hebben) sijn in 't begin te hoogh op deed, of in tegendeel sijn niet verheffen wilde, 't sy uyt ongeschicktheyd, toorn, of uyt eenige andere oorsaek, soo sult ghy 't d' eerstmael daer over niet straffen; veel min aen de plaets, daer 't sijn verweerd, met geweld daer toe dwingen of slaen; Maer laet het van deselve plaets nae een andere gaen, en vermaend het dan op nieuws, tot dat ghy 't eyndelijck verwind. Anders souden de jonge Paerden stracks in 't begin de moed verliezen, indien men haer ten eersten daer toe dwingen wilde, eerste noch recht weeten, watse doen moeten.

Als ghy nu 't Paerd soo verr' gebraght hebt, dat het sijn verheft; en soo dickmael als ghy begeerd, of het met de Roede vermaend, gewilligh daer toe is, soo sult ghy 't in de *Passaden* beginnen te *justeeren*, so dat het deselve niet te laeg noch te hoogh, maer in een gelijk gewicht maecke; voerende de Beenen wel gebogen, en malkander gelijk (de feylen daer ontrent kond ghy, indien 't nodigh waere, met de Roede *remedieeren*) desgelijcks 't Hoofd vast en in een goede *postuer* houdende, sijn met het selve niet meer bewegende, als met de voeten (gelijk sommige plegen te doen) sonder sijn oock op d' een of d' ander sijde te werpen, noch met de Borst, noch met het Kruys; maer dat alles geschiede op een seeckere maete.

Merckt derhalven indien 't Paerd voor al te light waere, sijn in de *Passade* te hoogh verheffen willende, met een gestrackte mond, soo neemt wel in acht, dat ghy geenssins gedoocht, dat het (gelijk nu geseyd is) in de *Passaden*, of terwijl het sijn verheft, de mond sou stracken, of de Kop seer bewegen. Doch dit geschiedende, soo houd, terwijl 't Paerd sijn verheft, de hand met den Toom wel laegh, vast en wat aengetogen. Helpt het oock met de Knijen, of, soo 't van noden waere, met de Sporen, op dat het in de *Passaden* moght voort komen, sig op den Toom sturten, voort doen, en de Kop vast houden.

Voor soodaenige Paerden, die sijn voor hoogh verheffen, sou beeter sijn, dat ghy haer tot de *Passaden* vermaende aen een afhangende plaets, of Heuvel, haestende, om haer uyt de *Passaden* voort te doen gaen, op dat se geen tijd hadden, sijn soo hoogh te verheffen. Doch indien 't Paerd uyt boof heyd opsteygerde, en met de voorste voeten sijn hoogh op deed, en *cabareerde*, soo moet ghy 't in dit geval terstond *castigeeren* met soodanige Straffen, als tot steygerende Paerden behooren, slaende met de Roede op de Beenen, en te gelijk de Sporen te werck stellende, op dat het uyt het springen voorwaerts schiere. Dit sullen gemeenlijck sulcke

Paerden doen, die met de Kop vry sijn, hoogh en met een gestrackte mond gaen, en de reghte stuttingh des Tooms niet hebben. 't Is derhalven een groote dwalingh, een Paerd in de *Manegien* te willen afrighen, 't welck noch met de Kop niet vast en *gejusteert* is.

Eenige andere Paerden sijn aghter lighter als voor, en verheffen sijn niet geerne in de *Passaden*, insonderheyd als deselve oock noch laegh opgewaachsen sijn, en met de Kop na beneden gaen. Evenwel verseecker ick u, dat by nae al soodaenige Paerden tot de *Courbettes* wel geaert en geneegen sijn, want gemeenlijck sijnse van een goede sterckte des rughs, en met het Kruys van natueren light en geswind. En daerom konnense naederhand dies te lighter en vaster van haer selven tot de verrightingh der *Courbettes* gebraght werden, als men haer maer te vooren in de Borst light gemaect heeft. Ter deser oorsaek moetmen diergelijcke Paerden in de *Passaden* meer en hooger verheffen, als d' andere, tot datse light en geswind genoegh in de Borst sijn, sijn in 't reghte gewicht verheffende, soo dickmael als ghy begeerd.

Eenige Paerden sijn *Cholorijck*, gevoellijck en ongeduldigh, werpende sijn met het lijf op d' eene of d' andere sijde, en vertoornen sijn in sijn selven daer over. 't Is nodigh, dat men met soodaenige Paerden *patientie* gebruyck, en haer, nevens 't vermaenen tot de *Passaden*, stille, en *Asecureere* met *Caresseren* en 't Kloppen van de hand op den Hals, 't Sou oock veel helpen, dat ghy 't Paerd onderweest aen een Muer, neemende deselve op de sijde, daer 't sijn meest pleegh uyt te werpen. Want dan sal 't het lijf in de *Passaden* recht leeren voeren. Daer nae, als 't deese Les eenighsins verstaet en gewoon is geworden, kond ghy 't met goede gelegentheyd weer van de Muer aen een vrye plaets gewinnen. Anders sou 't een groote dwalingh sijn, de Paerden altijd en 't eenemaal de *Passaden* of *Courbettes* aen een Muer te leeren maken.

Dit alles moet in 't *Exerceeren* der *Passaden* wel neerst sijn in acht genomen en onderscheyden werden, nae de gelegentheyd en aert der Paerden. Want als een Paerd de *Passaden* wel sal kunnen maecken in 't reghte gewicht, met geboogene Beenen en een vaste Kop, soo sult ghy 't geschickt en bequaem bevinden tot allerley *soorten* der *Courbettes*, en sult daer door kunnen kennen, niet alleen de wil of onwil, maer oock tot welke wijs der *Courbettes* 't Paerd meest geneegen en geaert sal sijn. Want uyt de *Passaden* koomen allerley *soorten* der *Courbettes* en *Capriolen*, naementlijck, wanneer 't Paerd (ghelijck nu dickmael geseyd is) gewend

gewend is geworden, de reghte hooghte en 't reghte gewicht met de Borst te neemen; 't welck de *Courbettes* en *Capriolen* insonderheyd vereyffchen. En vermits ick hier boven in 't IV. *Capittel* gesproocken heb van 't onderscheyd en den aert der *Courbettes*, soo wil ick d'*ordre*, aldaer gehouden, vervolgen, en met weynigh woorden spreken van de geregtigheyd van yder *soort*, en de behoerlijcke Hulpen der selver, so veel ick uyt eygene ervarentheyd waer-genomen heb.

XV. HOOFSTUUCK.

Van de Courbettes in 't gemeen.

Alle Paerden, welcke in de *Courbettes* en Sprongen fullen afgericht werden, moeten insonderheyd, voor alle andere *Qualiteyten*, goede, gefonde en stercke Beenen hebben, die niet beschadicht noch gebrecklijck sijn; gelijk oock een goede sterckte des Rughs, en een goeden Adem. Indien mede het Paerd, 't welck ghy in de *Courbettes* wilt africhten, nevens de gedaghte en andere goede *Qualiteyten*, noch van een schoone *postuer* was, en tot de *Courbettes* een natuerlijcke genegentheyd had, soo soud het oock noch dies te *perfecter* sijn, gelijk te voeten in 't vijfde *Capittel* geseyd is. Doch wijmen seer weynigh Paerden vind, in welcke de gedaghte goede *Qualiteyten*, nevens den goeden aert en genegentheyd, by malkander sijn, maer dat men deselve dickmael slegt ghenoech moet aenneemen, soo wil ick hier alleen spreekken van sulcke *Qualiteyten*, sonder welke voornaementlijck de Paerden in de *Courbettes* niet *exerceert* kunnen werden, indien 'er maer een van de gedaghte *Qualiteyten* ontbrack.

Want indien 't gebrack aen de Beenen, soo dat deselve te swack, te volvoetigh of anders eenighsins gebrecklijck waeren, soo bedenckt by u selven, hoe qualijck het sou kunnen springen op swacke, quaede of verseerde voeten. Indien 't ontbrack aen de sterckte des Rughs; soo heb ick u alreeds te vooren al dickmael geseyd, dat u diergelijcke Paerden noch in dese noch in andere Lessen der *Manegien* fullen kunnen *contenteeren*. Ontbreekt het aen den Adem, soo sou het niet langh geduerfaem sijn, en u desgelijks niet *contenteeren* kunnen. Ter deser oorfaek woud' ick, dat, indien het immers ergens aen moest ontbreecken, sulcks aen de schoone *proportie* ontbrack; en dat my 't Paerd in de *Manegien* door sijn geduerfaemheyd en geswindheyd dies te beeter *contenteerde*. Want of schoon een Paerd dom en ongeschickt waere, doch de gedaghte *Qualiteyten* had, naementlijck, goede Beenen, sterkte des Rughs, en een goeden Adem, soo segg' ick *expresse*, dat een *Picqueur*, in sijn Konst wel *gefundeert* en *discreet* sijnde, 't Paerd na

sijn gelegentheyd sal kunnen brengen tot een schoone manier der *Courbettes*, hoe weynigh die oock van der aerden verheven moghten sijn.

Ick prijs wel veel meer, dat een Paerd van Natueren daer toe geaert en wel genegen is; want ick heb voor heenen geseyd, dat het selve u van veele moeyten ontslaen, en een cierlijcke aensienlijckheyd geven sal, in de *presentie* der aenschouwers; Echter segg' ick, dat het wel mogelijk is, oock selfs soodaenige Paerden daer toe te brengen, die ongeschickt en van Natueren weynigh daer toe genegen sijn. Want de Konst des Berijders behoord veelerley gebreucken en *defecten* te kunnen vergoeden. 't Gebeurd oock dickmael, dat men de Paerden, diemen meend, van Natueren wel daer toe geaert te sijn, meer dwingen en tot *obedientie* brengen moet, als andere, welcke ongeschickt en van sleghte *Qualiteyten* sijn.

Derhalven is 't van node, dat den Berijder kennis van beyden hebbe, naementlijck, hoe hy d' ongeschicktheyd der Paerden sal bedwingen, en den goeden aert der selver tot de *Courbettes* te Hulp komen, op dat hy met d' eene en d' andere nae behooren moght weeten te *procedeeren*. Om nu tot mijn voorneemen te koomen, soo bemerckt: Wanneer ghy uw Paerd op de gedaghte wijs door de *Passaden* wel *gejusteert* en gewend sult hebben, om de selve te maecken, en sijn gewilligh te verheffen, soo dickmael als ghy begeerd, soo hebt ghy een goede gelegentheyd, om 't Paerd, door d' ordentlijcke Hulp der beenen, recht op de *Courbettes* te setten. Begind het twee of driemaal in de *Courbettes* te verheffen, en geeft het den *Tempo* met de Beenen saghtelijck en vast, met gelijk afwaerts gehoude Beenen wel *à tempo*, en niet te geswind noch te sterck. Want indien ghy 't in 't begin de hulp der Beenen veerdigh en sterck gebruyckte, soo sou sulcks kunnen veroorsaecken, dat het Paerd in eenige dwaelingh viel, neemende de Hulp voor een straf, even als of ghy 't met de Beenen woud *Castigeeren*, wijl het de Hulp der selver noch niet verstaet.

Ter deefter oorfaeck moetmen de Hulp der beenen in 't begin faght, vast en wel *à tempo* geven, tot dat het Paerd eenighsins daer aen gewend is geworden. Terwijl ghy nu met het Paerd in *actie* sijt, en 't selve tot de *Courbettes* vermaend, soo houdt de hand met den Toom recht over de boogh van den Hals, vast en wat aengetoogen; doch nae de gelegentheyd des Paerds, nae dat het hard of faght in de mond is. Want indien 't faghtbeckigh is, soo moet ghy den Toom maer een weynigh, of gantsch niet aentrecken, houdende de hand laegh, en (gelijck ick te vooren gefeyd heb) beneden de Sadel knoop. Ondertuffchen, soo dickmael als 't Paerd twee of drie *Courbettes* gemaect sal hebben, soo sult ghy 't met *Carresseeren* en met het kloppen der hand op den Hals *Assecureeren*, en weer een schreede twee of drie voorwaerts laeten gaen, tot dat ghy 't weer tot de *Courbettes* vermaend. Want hier door sal 't Paerd leeren op malkander *Respondeeren* en volgen. In 't voorwaerts gaen kan men 't Paerd door *Carressen* verseecken en stillen, indien 't sich moght koomen te vertoornen. Op deese wijs sult ghy uw Paerd eenige daegen langh *exerceeren*; laetende 't selve in 't begin niet meer als twee, drie, of ten hooghsten vier *Courbettes* wel en juyft maecken. Want ick verseecker u, als ghy 't Paerdt daer heenen kond brengen, dat het twee, drie of vier *Courbettes* *perfectelijck* en gewilligh maect ('t welck ghy te weegh kond brengen door 't *Carresseeren* en 't kloppen des hands op den Hals) dat het hoe langer hoe meerder lust en sterckte daer toe bekoomen sal, meer der selver van sich selven maeckende, als ghy wel begeerd.

Indien uw Paerd traegh was, in de *Courbettes* soo langh op d' achterste Beenen niet staen willende, of dat het sich, uyt boofheyd en weerspannigheyd, op de hulp der Beenen niet voort doen, of sich met d' achterste Beenen niet verheffen of volgen wilde; 't welck een seecker bewijs is, dat het Paerd de rechte teedere gevoellijckheyd der Beenen en Sporen noch niet heeft, en behoorlijcker wijs daer van niet verwitticht is geworden, soo moet ghy evenwel ('t Paerd foodaenigh een dwaelingh begaende) in d' *ordinaire* Hulpen de beenen niet (gelijck eenige doen) wijd voor uyt werpen, of eenige onaerdige bewegingen daer mée maecken. Want daer sijn veelerley andere Middelen, waer door dit gebreck verbeert kan werden. En of ghy schoon veel bedrijs met de beenen maecte, soo soud ghy doch seer weynigh, of niets daer mée kunnen verrichten, als alleen, dat het Paerd ten laetsten gantsch geen agh daer op sou

flaen; wyl 't noch niet gewend is geworden, op de bewegingh en hulp der Beenen te *respondeeren* en voort te schieten.

Derhalven, indien u diergelijck een Paerd ter handen quam, 't welck soo langhsaem in de *Courbettes* was, en niet op malkander *respondeerde*, noch volghde op de bewegingh der Beenen, soo geeft het terstond, sonder uytstel, eenige Spoor-slaegen op malkander; houd de hand met den toom vast, en niet te veel aengetogen, nae de gelegentheyd des Paerds, en vermaend het stracks, nae de geeyndighde Spoor-slaegen, weer tot de *Courbettes*. Geeft het deese straf eenige maelen; soo dickmael, als ghy meend van nooden te sijn, tot dat de straf 't *Effect* bereyckt sal hebben, en dat het Paerd de Spoor-slaegen begint te vreesen, en sich te verwackeren, op de hulp en bewegingh der beenen sich voort doende en *avanceerende*, gelijk ick vertrouw dat het doen sal. En nae deese *ordre* sult ghy bevinden, dat het Paerd, op de voorheenen ontfangene Spoor-slaegen, op yeder *Tempo* der Beenen sal *respondeeren* en volgen, soo dickmael ghy met de selve maer de minste *Agitatie* maecken, en het daer mée helpen sult. Op deese wijs sult ghy meer te weegh brengen, deese straf eenige reysen *continueerende*, als of ghy soo veel bedrijs met de Beenen maecte.

Men kon diergelijcke Paerden oock op een andere wijs helpen, insonderheyd als se hit sich, toornigh en gevoellijck waeren, naementlijck, door haer in de *Courbettes* te vermaenen aen een af-hangenden Heuvel, uyt een behendiggen Draf, welcke seer bequaem is, om 't Paerdt op de *hanche* te doen *avanceeren*: Doch ick bevinde, dat het *Courbetteeren* van de hooghte nae beneden de Paerden op de voorste voeten seer wee doet; insonderheyd de jonghe Paerden. Want vermitsse van de hooghte afgaen, soo moetense met het gantsche lijf, veel meer als anders, op de voorste Beenen vallen. En hier van daen komt het, dat de Paerden dickmael onwilligh, verdrietigh en versaecht werden om te *Courbetteeren*; niet uyt ongehoorsaemheyd of weerspannigheyd, maer om de Beenen te verschoonen, aen welcke sy groote smerten gevoelen. Sy werden oock dickmael van d' onverstandige hier om geslaegen, even als offe sulcks uyt boofheyd deden, 't welck doch inder waerheyd meest, jae alleenlijck uyt deese oorfaeck voort komt.

Derhalven woud ick veel liever de gedachte *ordre* en straf gebruycken op den rechten wegh; insonderheyd ontrent jonge Paerden. En ofmen schoon 't voordeel van een afhangenden Heuvel gebruycken moest, soo moet echter sulcks

fulcks niet dickmael, maer ten hooghsten twee, of niet meer als driemaal geschieden: Want in dit geval moet de Straf der Sporen en de Hulp der Beenen meer uytwercken, als den afhangelenden Heuvel.

Eenige andere Paerden doen recht het tegendeel; want als men haer in de *Courbettes* *exerceert*, soo dringen sy op de hand, en willen met geweld voort, of leggen sich voor over of op den Toom, als se drie of vier *Courbettes* gemaect hebben. Dit komt daer van daen, om dat de Paerden (gelijck voor heenen geseyd is) achter veel te light, en voor te laegh opgewassen sijn: Derhalven moet men oock op een andere wijs met haer *procedeeren*, als met de andere.

In dit geval dan, en als sich 't Paerd in de *Courbettes* te veel voor doet, en te veel voort wou, begerende sich op den Toom te leggen, als 't eenige *Courbettes* gemaect had, soo laet het terstond, sonder stil staen, weer een schreede vier offes te rugg' treden, en in 't te rugg' treden soo vermaend en verheft het weer tot de *Courbettes*, en uyt de *Courbettes* weer te rugg'. Volghet deese *ordre*, soo dickmael ghy 't Paerd in de *Courbettes* meer als nae behooren in den Toom sult vinden. *Castigeert* het oock; indien 't van noden waere, met de hand des Tooms, of met de *Cavezon*: Want door deese straf sal 't Paerd in de *Courbettes* leeren op de hand passien.

Boven dit alles kond ghy eenen te voet 't Paerd onder d' oogen laeten treden, om het met de Roede te dreygen, of oock op de mond, of de voorste Beenen te slaen, als het soo met geweld voort wil; roepende 't selve te gelijk met een harde stem toe, of 't sich misschien daer over ontfetten wilde. Doch soo 't in sijn hermondigheyd in de *Courbettes* *continueerde*, soo sal noodwendigh sijn, dat ghy 't Paerd deese ondeughd te voeren gantschlijck beneemt door d' ordentlijke lessen des *Pareerens* en des te rugg' gaens, waer van voor heenen overvloedigh genoegh gesproocken is; welcke 't Paerd saght en vast van Mond maecken, en op de hand leeren passien.

't Sou oock seer veel helpen, om 't Paerd deese ondeughd te beneemen, dat ghy een bequaeme plaets verkooft, 't Paerd met de Kop tegens een Muer stellende, en 't selve dan vermaenende tot de *Courbettes*, met de behoorlijke Hulpen, die 't Paerd niet alleen saght van mond, maer oock light en geswind tot de gedaghte *Courbettes* maecken.

Derhalven woud' ick, dat ghy alle Paerden (insonderheyd de geene die ongeschickt sijn, of met het Kruys en d' achterste Beenen sich

niet verheffen en *respondeeren* willen) in 't begin de *Courbettes* leerde maecken *da fermo a fermo*, dat is, op een seeckere plaets, latende deselve in de *Courbettes* niet voorwaerts noch achterwaerts komen, maer datse soo wel met de voorste als met de achterste voeten weer neervallen op deselve plaets, daerse sich verheven hebben, haer gewennende, 't lijf in de *Courbettes* recht te voeren. Enten deesen eynde soo treckt, terwijl 't Paerd sich verheft, den Toom met een laegh-gehoudene hand aen, houdende 't Paerd by u: En terwijl het voor neer valt, soo geeft het de behoorlijke Hulp met de Beenen (waer van hier nae verder gesproocken sal werden) soo sal 't Paerd gelijk als gedwongen sijn, d' achterste Beenen gelijk met malkander, en met het opwerpen van 't Kruys te verheffen, hoe weynigh het oock waere. 't Welck noch dies te meer sal geschieden, als 't Paerd van yemand te voet met de Roede op 't Kruys werd geslaegen.

Op deese wijs sult ghy de Paerden met weynigh moeyte, en sonder veel tijd-verlies de *Courbettes* recht en wel leeren maecken, met een goede *gratie*; soo dat het sich met het gantsche lijf sierlijck sal 't saemen doen, hoe ongeschickt en qualijck geaert het oock sijn moght. En ghy sult bevinden, als 't Paerd de *Courbettes* op deese gedaghte wijs *da fermo a fermo* wel en juyft sal kunnen maecken, dat ghy deselve sult kunnen neemen voorwaerts of achterwaerts, hoedaenigh ghy begerdt.

Eenige andere Paerden sijn in haere *Ondeughden* 't eenemaal verouderd en verstockt, soo datse somtijds haeren Berijder wel gantsch overwinnen; vragende noch nae deese bovenverhaelde noch nae eenige andere Straffen. Maer als se twee, drie, of eenige meer *Courbettes* gemaect hebben, soo meenense, dat het genoegh is; begeeren 'er geen meer te maecken, setten sich tot tegenweer, en *defendeeren* haer op veelerley wijzen met achterwaerts te deysen, en andere, lasteren te begaen; of sy *Decipiëren* den *Picqueur*, beneemen hem den toom en de tijd, en lopen gantsch wegh.

Voor sulcke verstockte en qualijck-gewende Paerden is geen beeter straf, als dat ghy haer bind met de Touwen van de *Cavezon* tusschen twee Zuylen of Paelen, die met opset daer toe gemaect sijn; Doch sy moeten noch te kort noch te langh aengebonden werden. Ser 'er dan een *Scholier* op, die 't Paerd met de Sporen *Castigeer*, en met de Roede op de Borst *solliciteer*, op dat het sich in de *Courbettes* verhef, en het oorsaek geef, om sijn ondeughden te betoonen. Want door dit aenbinden straft het

figh selven. Als 't met geweld voort wil, sooruckt het figh met geweld weer te rugg', wil het te rugg' deysen, sookan 't niet, vermits het gebonden is.

Terwijl het nu deese ondeughden begaet, soolaet het stercke Spoor-slaegen geven, en helpt het oock te gelijk met de Roede te voet, slaende op de voorste of aghterste Beenen, of op 't Kruys, nae dat van noden sal sijn, en nae dat het figh niet verheffen wil, tot dat ghy bemerckt, dat het figh verwonnen wil geven. Doch hier ontrent moet ghy wel in aght nemen, midden in de grootste straf, wanneer ghy fiet, dat het voor deselve verschrickt, figh vreesaghtigh betoond, en laet blijcken, dat het gehoorsaemen wil, hoe weynigh het oock waere, dat ghy dan terstond met de straf ophoud, en 't Paerd weer verseeckert door *Carressen*, en 't Kloppen des hands op den Hals, *proceedeende* voorts weer soetelijck en saghtmoedigh. Want op tweederley manieren, naementlijck, met straffen, en met kloppen des hands op den Hals, en *careseeeren* of diergelijcke liefkosingen, sult ghy de verwarde ondeugende Paerden weer te recht, in goede *ordre*, en tot de reghte kennis brengen, om te bemercken, wanneer het wel of qualijck gedaen heeft, en wat men begeerd dat het doen sal.

Doch dit *Castigeeren* tusschen twee Zuylen diend maer alleen voor oude verdorvene en ondeugende Paerden; niet voor de jonge, schoonmen deselve oock sou mogen gebruycken, om een Paerd te leeren slaen, in d' afrightingh der *Capriolen*, gelijk ter behoorlijcker plaets geseyd sal werden. Maer 't behaeghd my niet, in d' afrightingh der *Courbettes* sulck een straf voor de jonge Paerden te gebruycken. Want wijl figh 't Paerd op de Neus selfs moet straffen, nu op d' eene, dan op d' andere sijde, of met beyde d' aengebundene Teugelen te ge-

lijck, sookan 't niet anders sijn, of 't moet figh nu ter reghter, dan ter onreghter, nu te veel, dan te weynigh straffen. Derhalven souden de jonge Paerden hier door de moed verliefen, en in een groote *disordre* geraecken. Ter deeser oorfaeck woud' ick, dat ghy (gelijck verhaeldt is) deese rughtingh alleen gebruyckte aen oude, qualijck-beredene en verdorvene Paerden. Want soo bequaem deese straf voor oude hardneckige Paerden is, soo schaedelijck en verderflijck aght ick deselve te sijn voor jonge Paerden, welke wel op een andere wijs te recht gebracht konnen werden. En hierom is 't, dat ick 't gebruyck der Zuylen voor d' eene prijs, maer voor d' andere veraght.

Eyndelijck, ten besluyt deeses *Capittels*, soowaerschouw ick u, dat ghy in alle Afrightingen der *Courbettes* de Paerden niet over-yld, noch te veel op legt, om haer niet verdrietigh en onlustigh te maecken; maer laetse soo veel *Courbettes* doen alsse gewillig en met lust doen konnen. En op datse alijt by deese gewilligheyd en lust behouden moghten werden, soowoud' ick, wanneer een Paerd thien *Courbettes* kon maecken, dat ghy 't maer vijf der selver liet verrichten: Indien twintigh of dertigh, maer thien of vijftien; en soo voorts nae *advenant*. Volgende hier in den Regel, die de *Medici* haere *Patienten* plegen te geven, seggende, dat men ophouden moet, als 't eeten alderbest smaect. Want soo ghy de Paerden (gelijck eenige gewoon sijn te doen) in 't begin sonder ophouden woud' aendrijven en verdrietigh maecken, soosoud ghy haer niet alleen de kraghten beneemen, eerse een juyste *Courbet* maecken konnen, maer sy souden oock de moed verliefen, en niets meer met lust verrichten. Waer op dan een Berijder voor alle dingen vlijtigh aght moet neemen.

XVI. HOOFSTUCK.

Van de Courbettes Agroppeti, wanneer een Paerd figh in de selve, met het opwerpen van 't Kruys, achter soo hoogh verheft als voor.

DE *Courbettes Agroppeti*, of met het opwerpen van 't Kruys, waer van ick hier spreken sal, vereyschen een groote *Iustesse* en *Fermesse* beyde des Paerds en des Berijders; want de *Tempo*, die 't Paerd met de Beenen op d' aerde maect, soo

wel als in de hooghte, moeten juyft en gelijk sijn; naementlijck, dat het Paerd voor figh niet hooger als aghter, en aghter sig niet hooger als voor verhef en van der aerden springe, blijvende op deselve niet langer staen met d' aghterste voeten als met de voorste, noch met de voorste,

als

als met d' achterste. Want het Paerd moet niet een juyft en gelijk gewicht komen, gelijk ghy hooren sult. Derhalven vereyscht deese manier van *Courbettes* oock meer *discretie* en geschicktheyd des Berijders, als andere *soorten* der selver. Want eenige Paerden sijn van Natueren so light en geswind in 't Kruys, datse 't selve in 't begin te veel verheffen en opwerpen, komende also achter hooger als voor. Eenige andere, niet soo light en geswind sijnde, doen het tegendeel, en verheffen 't Kruys niet soo hoog als 't voorlijf, bereyckende alsoo 't reghte wit der *Courbettes* niet. Dit maect het onderscheyd tusschen deese en d' andere *Courbettes*, waer van te vooren gesproocken is; en 't selve moet ghy wel in aght neemen; d' eene de groote geswindheyd beneemende, en d' andere daer toe helpende, op datse alsoo met de Borst en 't Kruys in een juyft en gelijk tegen-gewicht op malkander koomen en *respondeeren*.

Derhalven als ghy bevind, dat uw Paerd achter te light en geswind is, *respondeerende* in de *Courbettes* met een harden rugg', meer als behoorlijk is, komende achter hooger als voor, en sich voor gelijk als verliedende, en sich niet in 't reghte gewicht verheffende, 't welck de Paerden van een stercken rugg' en groote geswindheyd gemeenlijk plegen te doen; soo volght d' *ordre*, die ick hier boven beschreven heb, om diergelijcke Paerden voor weer te verheffen, light en geswind te maecten. Doch ten overvloed wil ick noch dit seggen, Dat ghy diergelijcke Paerden in de *Courbettes* de grootste hulp met het ligchaem en de hand souden doen, wanneer ghy de selve voerden, wat te rugg' gesoncken, en te gelijk oock de hand verheven, in den *Tempo*, als het in de *Courbettes* met de voorste beenen d' aerde raecte. Ondertusschen moet ghy met de Beenen stil sitten, sonder 't Paerd eenige Hulpen daer mē te geven, ten waere dan gantsch saghtelijck, soo dat het sulcks by nae niet gevoelde: Maer verheft het voor alleen met de Roede, en (gelijk geseyd is) met de vuyft. Want vermits het Paerd alreeds te vooren achter te light was, en sich te hoogh verhief, soo sou sulcks noch veel meer geschieden, indien ghy 't stercke Hulpen met de Beenen gaest, welcke veroorsaecten, dat sich 't Paerd light en geswind met het Kruys verheft.

't Gebeurd oock dickmael in de *Courbettes Agroppeti*, dat sich het Paerd voor verliest, en niet meer in de reghte *Passaden*, of in 't reghte gewicht met de Borst verheft. Dit werd voornamentlijk veroorsaect, als den Berijder 't Paerd in de *Mensuer* over-yld, of de hand met den Toom in d' *actie* der *Courbettes* door ver-

giffingh laet sincken of te veel toe geeft. Hier door werd het Paerd de behoorlijke stuttingh en aenleuningh des Tooms benoomen, en daerom verliest het oock allenxen 't reghte gewicht der *Courbettes* met de Borst. Als ghy derhalven bemerckt, dat sulcks van deese of diergelijcke oorfaecken voort komt, soo beneerstight u, dat ghy 't Paerd, door de *moderatie* uwer hulpen en gantsche persoon te Paerd (daer sulcke gebreecken voornamentlijk uyt voortkomen) de behoorlijke *Iustesse* weer geeft. Geeft het oock de *Mensuer* langhsaemer als te vooren; en laet het maer drie of vier *Courbettes* op eene tijd, en altijd de laetste voor hooger maecten; soo sult ghy 't door dit middel weer in een reghte *ordre* en gelijk gewicht brengen. Want men vind veel gebreecken, die haren oorsprongh meer van den Berijder als van 't Paerd hebben; en derhalven moeten oock al de *defecten*, die in diergelijcke Lessen moghten voor vallen, meer door een goede *ordre* als door geweld veranderd en *geremedieert* werden.

Wy hebben nu gesproocken van foodaenige Paerden, welcke achter te light en geswind sijn, en sich in de *Courbettes* achter hooger verheffen als voor, en sich alsoo met het Kruys *agroppeeren*, en met een harde rugg' opwerpen; desgelijcks, hoe ghy dit gebreck weer *remedieeren* sult. Nu sullen wy oock spreekken van de Paerden, die het tegendeel doen, en sich achter niet nae behooren, even soo hoogh als voor, verheffen; maer, schoonsē met het opwerpen van 't Kruys *respondeeren*, evenwel niet hoogh genoegh of in 't reghte gewicht koomen, gelijk den aert deeser *Courbettes* vereyscht, en soo 't billijck behoorde te sijn.

Alhoewel nu deese in sterckte en geswindheyd des Rughs d' andere boven-gedaghte niet gelijk sijn, soo konnense evenwel door goede ordentlijke Middelen, door de geduerige vlijt en *discretie* des Berijders, op veelerley wijzen bedwongen en tot de *Iustesse* der *Courbettes Agroppeti* gebracht werden, soo datse 't reghte Wit en Gewicht bereycken. Merckt derhalven: Als ghy diergelijcke Paerden in de *Courbettes* *exerceert*, en gewaer werd, dat het achter niet met sulck een geswindheyd en moedigheid soo hoogh *respondeert*, als voor, soo helpt het met d' *ordinaire* Hulpen der Beenen (waer van ick hier nae in 't breede spreekken sal) dies te stercker; druckende de Beenen of knyen *tempo in tempo*, als ghy de beenen te rugg' treckt, gelijk als 't saemen. Gebruyckt oock, indien 't van noden waere, de Sporen, doch maer eens om de derde, vierde of vijfde *Tempo*, de selve op 't Paerd laetende vallen, met een kley-

met een kleyne *Accent*; evenwel nae de gelegentheydt des Paerds. Daer en boven kond ghy 't selve met de Roede midden op 't Kruys slaen, terwijl ghy 't spitse eynd der selver achterwaerts op u schouder laet vallen. Laet het oock hooren 't gesnor van de Roede in de lucht; spreekt het met de stem behendigh toe, op foodaenigh een wijs als ghy wilt, en houd het tegelyck wat meer in den Toom als anders; doch maer soo veel als 't verdraegen kan: En ghy sult bevinden, dat het Paerd sigh met het Kruys veel beeter, geswinder en moediger sal verheffen. Soõ haest ghy 't nu soo verr' gebracht hebt, dat het eenige *Courbettes* wel en reght op malkander kan maecken, soo woud' ick, dat ghy 't de Hulp der Roede en andere groote bewegende Hulpen allenxen weer ontrockt en' ontwende; want het voeght, mijns oordeels, een Berijder seer qualijck, met soo veel bewegingen der Roede sigh te Paerd te vertoonen.

't Sou oock dies te meer helpen, indien 'er eenen te voet was, die hier in de *Mensuer* had, en 't Paerd *à tempo* met de Roede op 't Kruys sloegh, ghy desgelijcks op de Borst slaende, en voorts andere behoerlijcke Hulpen gebruyckende, waer van nu in 't vervolgh ghesproocken sal werden.

Boven dit alles kon 't Paerd oock geholpen werden met het achter-tuygh, 't selve wat korter, als anders, spannende, nae de gelegentheydt des Paerds, 't welk insonderheyd goede *Effecten* sou veroorsaken, gelijk ghy gewaer soud werden.

Dickmaels gebeurd het, dat eenige Paerden, schoons sigh wel voor met de Borst in 't reghte gewicht verheffen, echter de voorste beenen afwaerts en als uytgestreckt laeten hangen, of d' eene voet meer op d' aerde setten als d' andere, de Knyen niet buygen willende; 't welck dan een Paerd in de *Courbettes* seer versteld maeckt. Sulcks sou wel geholpen kunnen werden, wanneer men 't met de Roede in den reghten *Tempo* op de Knyen sloegh; doch deese tugtigingh alleen is, mijns oordeels, te weynigh, insonderheyd indien 't Paerd in deese gewoonte verouderd was. Ondertusschen wil ick niet loogchenen, dat deese gebreecken, meerendeel voort koomen, vermits het Paerd, om sijn Beenen te verschoonen, deselve niet reght neer setten noch buygen wil.

Dit geschied, wanneer de Paerden, door 't veelvoudigh *travailleeren* der *Courbettes*, de beenen seer doen; 't welck gemeenlijck gebeurd, als se op steene Straeten of harde aerde *gemanieert* werden: Insonderheyd kunnen de volvoetige Paerden sulcks niet verdraegen. In

dit geval soud ghy u te vergeefs bemoeyen, dit gebreck te *remedieeren*; want schoon ghy alle middelen of straffen gebruyckte, soo sou 't Paerd doch niet anders doen, als sijn Beenen verschoonen, hoe seer ghy 't oock slaen moght. Derhalven moetmen, soo dickmael sigh in d' een of d' ander Les een gebreck vertoond, voornaementlijck sien op d' oorsaeck, waer uyt het selve voortkomt, op datmen dies te lighter *remedie* daer voor vinden moght.

Doch soo ghy dit gebreck, en d' oorsaeck daer van niet gewaer kond werden, maer dat het Paerd deese onmanierlijckheyd begingh uyt ongeschicktheyd of een boose gewoonte, en sigh door de straf der Roede niet wou laeten *corrigeeren*, soo wil ick u een andere wegh wijzen, die ick van goed *Effect* bevonden heb; insonderheyd aen sulcke Paerden, die door een lange gewoonte daer in verouderd sijn.

Neemt voor eerst een bysonder daer toe gemaecte en met plancken afgeschootene plaets, al-hoe-wel het oock in de Stal kan geschieden. Keerd dan 't Paerd om, gelijkmen 't anders in den Toom pleegh te stellen, doch met beyde de Teugelen wat aengebonden. Bind dan de voorste Beenen ontrent de Vetlocken t' famen, met het gewoonlijck Spantouw, waer mēē men de Paerden op 't strooy pleegh te spannen. *Solliciteert* en slaet het dan met de Roede op de Borst en Beenen, op dat het sigh voor verheffe en op doe, soo dickmael als ghy wilt. *Continueert* dit eenige daegen nae malkander, soo langh, als ghy oordeeld van node te sijn. Geeft het daer nae op nieuws de gewoonlijcke Les der *Courbettes* ongespannen, soo sult ghy sien, of het Paerd van sijn gewoonte wil af laeten, en of 't deese Straf meer van doen heeft, of niet.

't Sou noch dies te beeter sijn (indien 't Paerd noyt te vooren op 't strooy gespannen was geweest) dat ghy 't eenige daegen te vooren daer op liet spannen, eer ghy de gedaghte straf ter hand naemt, op dat het dit spannen gewoon wierd. En of dit schoon soo terstond niet hielp, soo moet ghy evenwel daerom niet af laeten, maer veel meer in de voorgenoomene Straf voort-vaeren. Doch ick waerschouw uw, dat ghy in 't begin u noyt op 't Paerd set, voor dat het sigh beeter begint te toonen, de straffe kend, en deselve ontsiet; maer dat ghy 't alleen soo aengebonden, daer toe vermaendt. Want vermits eenige Paerden sigh in 't begin ongestuymigh toonen, soo sou den geenē die daer op sit lichtelijck eenige schaede kunnen toe gevoeghd werden. Deese gedaghte Straf sal binnen weynigh daegen, meer vertighten, als of 't Paerd hier over langh geslaegen wierd.

XVII. HOOFSTUUCK.

Van de behoorlijcke Hulpen tot de Passaden en Courbettes.

AL hoe wel ick in de voorgaende *Capittelen* van de *Passaden* en *Courbettes* onderscheydentlijck en by nae o-
 vervloedigh gesproocken heb, soo heb ick echter geen genoegsaem gewagh gemaect, van der selver behoorlijcke Hulpen. Derhalven segg' ick nu, dat ghy tot de *Passaden* en *Courbettes* de beenen niet soo seer (gelijck sommige gewoon sijn) *disgroppeeren* en voorwerpen of bewegen moet, soo dat men u eer voor een Wever of Snijder, als voor een Berijder sou mogen aensien. Want als een Paerd in de *Courbettes* in malkander stack, niet nae behooren *Ribateeren* ofte op de *hanche* *avanceeren* willende, soo kanmen 't selve, sonder sulcke onmanierlijcke bewegingen, geheel wel op een andere wijs te hulp koomen, gelijck te vooren alreeds geseyd is, en nu noch breder geseyd sal werden.

In tegendeel, ghy moet de Beenen vast houden aen de behoorlijcke plaets; deselve voorwaerts strecken, en *à tempo* weer laten vallen; houdende 't ligchaem recht, niet te veel achterwaerts gebogen, of op d' een of d' andere sijde hangende, gelijck eenige onverstandige plegen te doen, welke sich achter uyt strecken, en haer met het ligchaem veel meer als 't Paerd in de *Courbettes* bewegen: Hebbende oock soo veel bedrijs met de roede, en soo veel gefwaey met d' armen, als offe van 't Paerd wouden af stijgen, soo dat ick my daer over schaemen en verwonderen moet. Deese segh ick, sult ghy niet nae volgen, maer in tegendeel recht te Paerd sitten, en by nae onbeweeghlijck met de hulpen; desgelijcks juyft en recht met de beenen aen haer plaets; lettende op de reghte tijd en *Mensuer*, wanneer ghy in de *Courbettes* de Beenen uyt strecken, en daer tegens, wanneer ghy deselve weer by u behouden, en afwaerts [dat is met de Hielen gedraeyt van 't Paerd, ende de reenen der nae toe, op dat de Spoor aen 't Paerd niet soude raecken] aen 't Paerd laten vallen moet, gelijck ghy nu hooren sult. Naementlijck, dat ghy met alle vlijt moet mercken en passen op de twee *Tempo*, die ghy met de Beenen juyft moet maecken.

D' eerste *Tempo* is, wanneer sich 't Paerd in de *Courbettes* voor verheft, dat ghy dan uw Beenen

te gelijck en in den selven *Tempo* met de Knyen dicht aen 't Paerd laet vallen, en dat sulcks geschiede met gelijcke afwaerts en niet met uytwaerts gehoudene beenen, noch met de Spoorren te seer inwaerts, oock niet met gebogene Beenen: Maer ghy sult de selve (gelijck nu al dickmael geseyd is) gelijckelijck afwaerts, en met de hielen wat benedenwaerts gesoncken, aen de Buyck des Paerds onder de Gordel laten vallen, soo dat ghy 't met de Spoorren wel niet raeckt, doch met deselve niet verr' daer van daen sijt, om, indien 't van noden waere, als 't Paerd in de *Courbettes* niet voort wilde, stracks gereed te sijn, om 't selve te *castigeeren*, en alsoo te doen *avanceeren*.

D' andere *Tempo* is, als sich 't Paerd voor weer neer geeft, dat ghy dan de Beenen, maer meest de Hielen (in den *Tempo*, dat het met de voorste voeten op d' aerde valt) weer uyt streckt, en met een kleyne bewegingh voorwaerts werpt ter behoorlijcker plaets, daer ghy de selve anders pleeght te houden. Met deese twee *Tempo*, die 't Paerd in de *Courbettes* met d' achterste en voorste voeten op d' aerde maeckt, moeten de *Tempo* uwer Beenen juyft op malkander gaen, sodanigh (op dat ghy 't selve dies te beter begrijpen mogt) dat, wanneer 't Paerd de *Tempo* met d' achterste voeten op d' aerde maeckt, ghy oock te gelijck de *Tempo* met de Knyen juyft aen de Buyck des Paerds maeckt, en de beenen te rugg' laet vallen. En wanneer 't Paerd de *Tempo* met de voorste voeten op d' aerde maeckt, dat ghy oock te gelijck de *Tempo* maeckt met het uytstrecken der Beenen.

Deese Hulpen moeten 't Paerd in de *Courbettes tempo* in *tempo*, vast en met een seeckere *Mensuer* gegeven werden, sonder groote bewegingh van uw Persoon, soo dat van de Toesienders aen u by nae niet ghemerckt moght werden, op hoedaenigh een wijs ghy uw Paerd helpt. Neemt oock voor alle dingen wel neerstigh in acht, dat ghy in de *Mensuer* met de hulp der Beenen u niet over-yld, maer geeft se wat langhsaem en wel *à tempo*. Want of ghy schoon de *Tempo* met de Beenen d' eenemaal swack, d' andere mael sterck gaest, soo sou sulks maer alleen 't defect maken, dat het Paerd d' eenemaal wijd d' andere mael niet so wijd sou voortsetten. Maer soo ghy de *Tempo* met de Beenen te gefwind en

t'onreghter tijd gaeft, u selven over-ylende, soo souden beyde ghy en 't Paerd uyt de *Mensuer* en uyt de *Courbettes* geraecken.

Derhalven, indien 'er soo veel *Mensuer* in u niet waere, en noch veel minder in uw Paerd, en dat ghy de hulp met de beenen op de gedachte wijs niet verrichten kond (gelijck ick dan eenige gesien heb, die sulcks onmogelijck was te leeren) soo sou veel beeter sijn, met de beenen gantsch stil en vast te sitten, helpende 't Paerd alleen met de Roede, met de vastigheyd uws ligchaems, en met de hand; waerneemende, dat ghy de sterckte uws Rughs, en van uw gantsche persoon te Paerd, wel by malkander houd, op dat ghy 't, indien 't eenige *disordre* beging, met de vastigheyd uws Lijfs *justeeren* moght: Of soo sijn 't Paerd met springen verhiet, dat ghy dan niet op d' eene sijde hinght. Want als ghy tusschen den reghten tijd de beenen liet wapperen, soo sou 't Paerd in verwarringh geraecken, en niet anders meenen, of ghy woud het *castigeeren*. Indien ghy al te veel op d' een of d' andere sijde hanght, soo sult ghy 't Paerd het gewicht beneemen, en 't selve weer uyt de *Courbettes* brengen. Boven dit alles laet ick my beduncken, dat het een Berijder niet wel voeghd, aen openbaere plaetsen, daerhy van veel verstandige oogen gesien werd, een Paerd ('t welck insonderheyd de merckteekenen der Hulpen in de *Courbettes* niet verstaet, en deselve sonder de Hulp der Beenen van selfs niet maecken kan) op sulck een wijs, met het wapperen der Beenen en soo veel beweegingen de ligchaems, te berijden.

't Is wel waer, wanneer een Paerd gevoelijck was, en de Hulp der Beenen alreeds verstonde, dat ghy 't in de *Courbettes*, wanneer ghy de Beenen te rugg' laet vallen, met de Sporen niet roeren of aentasten moet, maer alleen met de Knyen of sijde des vlacken Beens; want soo dickmael ghy 't Paerd in de *Courbettes* met de Sporen aentast, soo sou het den gevatten Adem uyt laeten, en daer door de *Courbettes* moeten *Mutuëren* of veranderen. Niettemin, indien 't Paerd traegh was, beswaerlijck tot de *Courbettes* quam, en sijn allinxen wou verliezen; indien 't met geen behoerlijcke moedigheyd daer toe quam, of in de *Courbettes* bleef steecken, deselve niet voortsetten willende, of niet *respondeerende* op de beweegingh en Hulp der beenen; 't welck een bewijs is, dat het Paerd de reghte teedere gevoelijckheyd, of d' aenleuning der Knyen en Beenen (welcke van de Sporen voort komt) noch niet verstaet, soo mooght ghy 't in dit geval helpen met gelijcke Spoor-slaegen: Doch dat sulcks geschiede met een groote *Mensuer*; of

dat ghy deselve, nae de gevoelijckheyd des Paerds, maer alleen laet aenvallen; somtijds oock d' eene Spoor wat harder als d' andere gebruyckende, nae dat sijn 't Paerd met het Kruys op d' eene of d' andere sijde hanght.

Helpt het desgelijcks met de hand des Tooms, en neemt bysonderlijck in agh, dat ghy deselve, in d' *exercitie* der *Courbettes*, niet al te sacht, oock niet al te stijf houd of aentreckt, maer wel *getempert*, gevende 't Paerd toe met een geswinde hand (doch nae dat het saght of hard van mond is) en weer aentreckende met verwendingh des gedachten hands, maeckende, dat de kleyne vinger, die benedenwaerts staet, sijn wat nae boven, of tegens u aenwende, van *Courbettes* tot *Courbettes*, en sijn neyge (sonder eenige andere bewegingh des hands) even in den *Tempo*, dat het Paerd sijn voor verheft, weer voorwaerts nae den gebogenen Hals des Paerds. Want daer is aen geen dingh meer gelegen als aen de hand.

Als een Paerd de *Courbettes* niet recht en gelijck op malkander maeckt, maer sijn aghter buygen, of met het Kruys *avanceeren* wilde, soo sult ghy 't, met het aenhouden des Beens, of, soo 't van noden waere, met de Spoor der selver sijde in de *Courbettes* *justeeren*; gevende 't selve d' *ordinaire* hulp met de Beenen; de *Tempo*, op de sijde daer 't *Avanceert*, wat stercker als op d' andere sijde. 't Sou oock veel helpen, indien sulcks geschiede aen een Muer, gelijck ick te vooren geseyd heb, neemende de gedachte Muer op de sijde, op welke 't Paerd de *Courbettes* vervalscht.

't Sou oock een goede *gratie* hebben, op de gedachte wijs in de *Courbettes* te *Maniëren*, neemende in de *Courbettes* met de hand der Roede 't uysterste deel des Teugels, en de gedachte hand ontrent twee spannen hoogh van d' andere voerende. Doch gebruyckt ter selver tijd de roede niet, maer verheft, in plaets van de Roede, de reghter hand op en neer, en slingert alsoo aen de Teugels, welke sijn in 't neer-slaen op en van malkander doen, en in 't opheffen der hand sijn toe doen en 't saemen slaen; gevende in 't 't saemen slaen gelijck als een hoogh geluyd van sijn; 't welck het Paerd seer veerdigh en wacker tot de *Courbettes* maeckt. Daer en boven kond ghy oock de behoerlijcke stem gebruycken, en, soo 't nodigh waer, de Roede; deselve achterwaerts op u schouder, en alsoo met het spits op 't Kruys van 't Paerd laetende vallen, gelijck te vooren geseyd is. Dit sal 't Paerd een sonderlinge gelindhheyd geven, en seer behendigh maecken. Dus veel heb ick willen sprecken van de behoerlijcke hulpen tot de *Passaden* en *Courbettes*.

XVIII. HOOFSTUCK.

Van de Courbettes contra tempo, of tegens den tijdt.

DE *Courbettes à contra tempo*, of tegens den tijdt, maecten een groot onderscheyd tusschen de *Courbettes*, die *à tempo* komen, en van welke wy hier boven gesproocken hebben. Want alle andere *Courbettes* (in wat voor een *Air* het oock is, hoogh of laegh) sijn gegrond op de *Mensuer* van twee juyste *Tempo*; te weten, d' eene *Tempo* met de voorste, d' andere met d' achterste voeten op d' aerde; *respondeerende* en volgende op malkander *tempo in tempo*, gelijk ghy gehoord heb. Doch de *Courbettes contra tempo*, van welke ick nu sprecken sal, maecten drie *Tempo*; eene met de voorste en aghterste voeten te gelijk, en d' ander met d' achterste voeten alleen, *respondeerende*, of settende met d' aghterste voeten t' elckens tweemaal behendigh op malkander; eens in den *Tempo* als sikh 't Paerd voor verheft, en d' ander mael stracks daer op, en juyst als 't met de voorste beenen weer neer valt. Dit nu is 't onderscheyd tusschen de *Courbettes à tempo* en *Contra tempo*.

Of nu wel deese soort der *Courbettes contra tempo* in 't gemeen weynigh *geexerceert* werden; evenwel, wijlmen heden daeghs lieden van verscheydene *opinion* vind, d' eene dit, d' andere wat anders behaegende, soo wil ick met weynigh woorden yets sprecken van de behoorlijcke hulpen, en hoe ghy uw Paerd hier toe gewinnen sult.

Merckt derhalven, dat de Paerden, die in den *Contra tempo* sullen *geexerceert* en afgericht werden, voornaementlijck van Natueren licht en geswind op de beenen moeten sijn, om sikh te verheffen, en de *Contra tempo* met d' achterste voeten veerdigh en behendigh op malkander te maecten. Derhalven, als ghy uw Paerd in

de *Courbettes contra tempo* wilt gebruycken, soo moet ghy 't selve d' *ordinaire* hulpen met de beenen *contra tempo* geven; namentlijck: Gelijk ghy te vooren in de *Courbettes à tempo* de beenen voorwaerts geworpen en *gedisgroppeert* hebt; in den *tempo*, dat het Paerd met de voorste beenen op d' aerde geset had, soo moet ghy nu *disgroppeeren* en voorwaerts dringen in den *tempo*, dat het sikh voor verheft en op doet; laetende daer tegens de beenen weer te rugg aen 't Paerd vallen, in den tijdt dat het d' andere *Tempo* met alle vier de voeten te gelijk op d' aerde maect. Op deese wijs sal 't Paerd de *Courbettes contra tempo* recht en wel maecten, t' elckens, nae behooren, met d' achterste voeten twee mael op de voorste *respondeerende*.

Boven dit moet ghy oock 't Paerd de behoorlijcke hulpen met de handr geven, en deselve, als 't Paerd sikh verheft, wat meer aentrecken, om het in de hooghte te behouden, op dat het tot de *Contra tempo* weer de reghte tijdt hebben en neemen kan; 't welck niet sou kunnen geschieden, indien sikh 't Paerd (gelijk in andere *Courbettes*) terstond weer neer deed. Ter deeser oorsaek moetmen oock de *Mensuer* behendiger en geswinder geven, als in d' andere *Courbettes*, anders sou 't sulck een goede *gratie* niet hebben. Ghy moet oock wel neerstigh aght geven, dat het Paerd niet *Mutuëre*, of in de *Courbettes* verwissele, en nu *à tempo*, dan *contra tempo* koom, 't welck de *Manegie* valsch en *imperfect* sou maecten. Ick bevinde, dat alleen sulcke Paerden alderbequaemst daer toe sijn, welke, nevens groote sterckte en geswindheyd, oock gevoellijck en kittelaghtigh sijn. Doch hier by wil ick dit, sonder verder wijdlopigheyd, kortelijck laeten beruften.

XIX. HOOFSTUUCK.

Van de Courbettes à ballatona; wanneer een Paerd met alle vier de voeten te gelijk maer eene tempo op d' Aerde maect: sijn oock van deselve met alle vier de voeten te gelijk weer in de Lught verheft.

DE *Courbettes à ballatada* of *ballatona*, in welke sijn het Paerd met alle vier de voeten te gelijk in de lught verheft, en weer met deselve te gelijk op d'aerde valt, maeckende alsoo niet meer als eene tempo, gelijk een Bal, welke, tegens d'aerde geworpen sijnde, eenige maelen van de selve weer op springht, eer hy geheel neer valt en blijft leggen; waer mēē dan deese *Courbettes* verghelecken, en daerom *ballatona* genoemd werden; sijn een sonderlinge en sierlijke manier van *Courbettes*, alsse geschieden met de behoorlijke *Iustesse*, en in reghte hooghte van der Aerden. Want hoe hooger sy van d'aerde koomen, en hoe meer 't Paerd sijn in de Lught verheft, hoe schooner en perfectter deselve sijn. Hier tegens souden deese *Courbettes* gantsch geen aengenaemheyd hebben, indienze laegh, en niet ten minsten een halve El van d'aerde quaemen. Want het Paerd moet gelijk als een Bal van der aerden op-springhen, alle vier de voeten inwaerts, of nae den Buyck treckende. Maer vermits deese manier van *Courbettes* een groote Natuerlijke *disposiie*, veerdigheyd en geswindheyd des Paerds vereyscht, soo konnen allerley Paerden daer toe niet gebruyckt noch gewend werden, gelijk wel geschieden kan in d' andere *Courbettes* van twee Tempo. Derhalven is 't meest gelegen aen 't verstand des Berijders, dat hy de wijs der *Courbettes* onderscheydentlijk weete 't *exerceeren* nae de gelegentheydt en natuerlijke neygingh van yeder Paerd, gelijk ick nu al dickmael geseyd heb. Want schoon een Paerd van Natueren gantsch wel *gequalificeert* of geaert was, soo moeten echter dese goede *Qualiteyten* en Natuer door de Hulpen, Straffen en 't beleyd der Menschen tot de reghte *perfectie* gebraght werden.

Derhalven, als ghy uw Paerd tot deese manier der *Courbettes* gewennen en africhten wilt (nae dat ghy den aert van 't selve door d' *exercitie* der *Pasaden* hebt leeren kennen, en gewaer sijt geworden, dat het tot deese

Courbettes bequaem en genegen is, hebbende de behoorlijke geswindheyd en sterckte des Rugh) soo sult ghy 't stracks op deese wijs van *Courbettes* setten en gewennen, sonder 't selve 't *exerceeren* in d' andere *Courbettes* van twee Tempo, waer van hier boven gesproocken is; maer geeft het de behoorlijke Hulpen tot *Balletteeren*, naementlijk; Als ghy 't Paerd tot de *Pasaden* vermaent, soo geeft het oock te gelijk, en in den Tempo, dat het sijn voor verheft, de Hulp met de Beenen; niet gelijk te vooren, met *disgroppeeren*, of voorwaerts werpen; maer soodanigh, dat ghy deselve met gelijke Knyen, en, soo 't van noden waere, met gelijke Spooren t' saemen druckt: 't Paerd alsoo maer alleen met veranderingh der Hielen en des vlacken Beens aentastende en tempo in tempo de *Mensuer* gevende.

Dit moet geschieden even dan, als sijn 't Paerd verheft, op dat het sijn niet alleen voor, maer oock te gelijk achter verhief. En deese *ordinaire* Hulpen, met t' saemen-houdingh en druckingh der Beenen, Knyen of Spooren, sult ghy 't Paerd t' elckens geven in den Tempo, dat het sijn weer op d'aerde neer set; helpende 't selve oock te gelijk met de hand des Tooms, terwijl ghy dien in den gedaghten Tempo oock wat meer by en aen u houd, en verheft; soo dat her neersetten des Paerds met alle vier de voeten, en de *Mensuer* uwer Hulpen te ghelijck eenen Tempo sy. *Continueert* alsoo tempo in tempo, van *Courbettes* tot *Courbettes*, en helpt het met de vastigheyd en *Iustesse* uws persoons te Paerd, gelijk oock met de stem en de Roede, tot moedigheyd en veerdigheyd, laetende 't Paerd 't geluyd en 't gehoor of gesnuyf der selver hooren, op soodaenigh een wijs als ghy wilt.

Doch ghy moet aenmercken, dat ghy 't Paerd in 't begin (gelijk als in alle andere *Courbettes*) niet meer als eene, of ten hoogsten twee der selver laet maecken, tot dat ghy 't recht en wel op deese wijs der *Courbettes* gewend

gewend hebt, om, gelijk gefeyd is, een, of ten hoogften twee der felver, juyft te maecten, figh te gelijk met alle vier de voeten verheffende, en defelve in de lught tegens of nae figh toe treckende, gelijk behoorlijk is. Want als 't Paerd een of twee deefer *Courbettes* wel fal kunnen maecten, met behoorlijke *tuftesse*, en van 't begin af tot de reghte manier gewend fal fijn, foo fal 't in defelve maer dies te meer *perfect* werden, en meer moed en genegentheyd daer toe krygen, als of ghy 't in den aenvangh vele der felver, doch sonder luft, deed maecten; gelijk dan eenige de Paerden, door veel vergeeffche Sprongen en *Courbettes*, daer toe plegen te gewinnen, en af te righten. Waer op dan niet anders kan volgen, als dat het Paerd de valsche *Courbettes* foo haest gewoon werd en aenneemt, als de manier der reghte en *perfecte*: Behalven noch, dat men de Paerden door foo veel vergeeffche en valsche *Courbettes* de beenen verderft en moede maect.

Derhalven vermaen ick u, dat ghy 't Paerd in 't begin *justeert* met de behoorlijke Hulpen, en niet met groote onmatige endaeghlijksche oefeningen (al hoe wel defelve oock gheschieden moeten) maer geeft het den reghten aert en de goede *gratie*, door 't selve in 't begin maer eene *Courbet* te laeten maecten, foo langh tot dat het defelve doe, nae den aert en de gerechtigheyd der *Courbettes*. Indien oock 't Paerd in 't begin eenige maelen *manqueerde*, en alle vier de voeten (nae behooren) niet te gelijk verhief, of dat het de beenen niet wel boogh, en gelijk als tegens den Buyck op trock, foo fult ghy 't daerom niet straffen noch slaen: Want het fou een groote dwalingh fijn, 't Paerd om een faeck te straffen, van welke het noch niets weet, en daer in noch niet onderweesen is geworden. Maer beneerstight u veel meer, deefe gebreecken door goede *ordren* te verbeteren; laetende eenen te voet nevens u treden, die hier in ervaren is; en 't Paerd nae fijnen aert ter reghter tijd weet te helpen, met de roede, of ander hier toe bequaeme *Instrumenten*, aen de plaets, daer figh 't *defect* verdoond, en daer 't Paerd figh te veel of te weynigh verheft, gelijk ghy dan, op 't Paerd sittende, defgelijcks moet doen, om 't Paerd meer te helpen en te verheffen aen de plaets, daer figh 't gebreck laet blijcken.

Als dien te voet verftandigh en gefchickt is, om 't Paerd met de roede te kunnen helpen, 't selve yeder *Tempo* onder de vier voeten te gelijk door slaende, foo fal hy meer door fijn hulp en goed verftand te voet verrichten, als ghy te Paerd. Want terwijl hy onder 't Paerd door slaer, met de reghte en juyfte *Mensuer*, foo fal hy alleen de voet treffen, die te langhfaem is, en met d' andere niet gelijk komt.

Indien oock 't Paerd in deefe wijs van *Courbettes* bleef fteecken, figh niet tegelijk in 't *Balletteeren* voort-doende, maer defelve van figh felts *da fermo à fermo*, dat is, op eene plaets wou maecten, foo fult ghy 't (gelijk te voeren) eenige Spoor-flaegen geven, en het stracks op de selve weer tot de *Courbettes* vermaenen; foo fult ghy sien, hoedaenigh figh 't Paerd toonen fal. Hier tegens, indien 't in 't *Balletteeren* van figh felven en te veel voort wou fetten, foo fult ghy 't gewinnen, de *Courbettes* te maecten *da fermo à fermo*. En deefe *principale Confideratie* moet in aght genoomen werden in allerley *foorten* der *Courbettes*, namentlijk, wanneer de Paerden in de selve bleven fteecken, niet konnende noch willende voort-fetten, maer wouden defelve als van haer felven, *da fermo a fermo* op eene plaets maecten, foo fult ghy 't op de gedaghte wijs *casttgeeren*, waer door figh 't Paerd voort-doen of voort-fetten fal. Aen d' andere fide, wanneer 't in de *Courbettes* het tegendeel deed, van figh felts te veel voort en op de hand willende, foo moet ghy 't stracks in 't begin gewinnen, de *Courbettes da fermo à fermo* te maecten. Want elck Paerd, 't welck *geexerceert* werd in de *Courbettes* (of wat den naem van *Courbettes* behoort te hebben) moet beyde kunnen, en yeder der felver doen, wanneer en foo dickmael den Berijder begeerd, en het in 't een of 't ander de behoorlijke *Avifen* en hulpen fal geven; tot welke de Paerden (in allerley *foorten* der *Courbettes*) van 't begin af moeten gewend werden. Want altijd moeten de Paerden meer *geexerceert* werden in 't geen, waer in fy ongefchickt en onbequaem fijn, of haer swaer valt te begripen, als in 't geense van felts willen doen. Derhalven moet een Berijder in alle dingen (gelijk nu al dickmael gefeyd is) meer de gelegentheyd des Paerds, als fijn gewoonte in 't onderwijfen in aght neemen.

XX. HOOFSTUCK.

*Van de Courbettes mez æri, half lughtigh,
of halve Capriolen, of Capriolen sonder slag, en der selver
behoorlijcke Hulpen.*

DE *Courbettes mez æri*, dat is, half lughtigh, of halve *Capriolen*, of, gelijk men se pleegh te noemen, *Capriolen* sonder slag, in welke sich 't Paerd achter, met opwerping van 't Kruys, wat meer verheffen moet als voor, wenckende met d' aghterste voeten; en d' yfers toonende, even als of 't slaen wilde, sijn niet minder eierlijck, en by nae van grooter aensien, als d' andere *Courbettes*, van welke tot noch toe gesprooken is. Alleen de slag maect het onderscheyd tusschen deese wijs van *Courbettes mez æri*, en de *Capriolen*; waerom se dan oock van eenige genoemt werden halve *Capriolen*, of *Capriolen* sonder slag, al hoe wel se van andere oock onder 't getal der *Courbettes Agroppeti* gereeckend werden. Maer vermits de *Courbettes agroppeti* achter en voor gelijk en in een juyst gewicht koomen, gelijk gehoord is, deese in tegendeel, met het opwerpen van 't Kruys achter wat hooger koomen als voor, terwijl se in plaets van de slag maer alleen d' yfers toonen, en sich gelaeten te willen slaen, soo oordeel ick, dat hier in onderscheydt gehouden moet werden.

Als ghy uw Paerd tot deese manier van *Courbettes* gewinnen en africhten wilt, soo moet ghy 't eerst in de *Passaden* wel justeeren, en met de Kop vast maecten, houdende deselve in al sijn doen in een schoone en goede *postuer*, sonder sich daer uyt te laeten bewegen. Oock moet ghy 't de reghte stuttingh en aenleuniugh des Tooms geven, die wat harder sijn moet, terwijl sich 't Paerd meer op de toom leund, als in d' andere *Courbettes*; wegens het hoogh verheffen van 't Kruys, waer in 't Paerd deese stutting van noden heeft, En vermits dese *Courbettes* op de *Mensuer* van twee *Tempo* gefundeert sijn (gelijk te vooren van d' andere *Courbettes* in 't xvi. en xvii. Capittel geseyd is) soo moet ghy oock 't Paerd even deselve *ordinaire* hulpen met de beenen, doch wat harder en stercker, als in d' andere *Courbettes*, geven; laetende niet alleen de beenen en Knyen, maer (soo 't nodigh waere) oock de Spooren in de sijde vallen. Want de Paerden moeten in de *Courbettes agrop-*

peti daer aen gewend werden, datse op alle hulpen der Beenen, of soo dickmael ghy de Spooren met een kleynen *Accent* laet aenvallen, met het opwerpen van 't Kruys *respondeeren*.

Let ondertusschen, indien 't gebeurde, dat sich 't Paerd met het Kruys niet hoogh genoegh, en nabehoren *mez æri* verheffen wilde, soo sult ghy 't de *Tempo* met het aenvallen des Spoors, niet alleen stercker, maer oock meer te rugg' nae de Flancken, of in het dunne van den Buyck des Paerds geven. Want hoe verder ghy 't Paerd de Spooren te rugg' na de Flancken der sijden geeft, hoe hoger het *aggrappeeren* en 't Kruys opwerpen sal. Men kon het oock, indien men begeerde, door dit middel slaende maecten. Maer de Spooren moeten malkander gelijk gegeven werden, d' een niet stercker, noch verder te rugg' als d' ander; ten waere dan, dat sich 't Paerd met het Kruys op d' eene of d' ander sijde wierp. In dit geval moet men de *Tempo* met de Spoor, op de sijde daer 't gebteck is, stercker maecten. En op dat het nu in deese sijne *air* vast en recht bleef, en niet somtijds tegens uwen wil daer in sloegh, soo houd, in den *tempo*, dat ghy de Spooren laet aenvallen, den toom vast en wel aengetrocken; 't welck verhoeden sal, dat her in 't opwerpen van 't Kruys niet staen kan, of ghy schoon de Spooren d' eenemael wat stercker als d' andere mael liet aenvallen, wyl het de Toom en de Kop niet vry heeft, gelijk ghy hier nae verneemen sulr.

Vermits nu deese *Courbettes* wat *gaillarder* en harder, of met een harder rugh koomen, als d' andere, soo vereysshense oock dies te grooter *Iustesse* en vastigheyd van uw persoon te Paerd, sonder welke 't selve tot de *Courbettes agroppeti* niet wel gebraght kan werden. Want bedenckt by u selven, indien ghy in de handlingh te Paerd niet vast en juyst waert (wel seker en vast, sonder wanckelingh en beweegingh des lichaems, sittende) of 't wel mogelijk sou konnen sijn, dat sich 't Paerd, onder sulck een onvastigheyd en quaede beweegingh, sich selfs sou konnen *Iusteeren* en recht maecten. Want als den Berijder 't gewicht en de *Iustesse* des lichaems te Paerd verliest, en sich selven niet *Iustee-*

steeren kan, soo sal hy noch veel minder 't Paerd kunnen *justeeren*, of 't selve de behoorlijcke andere Hulpen geven.

Eyndelijck, ten besluyt van dit *Capittel*, soo segg' ick, dat my deese manier *mez æri*, of halve *Capriolen* sonder slag, best behaeghd. Want sy sijn niet soo schaedelijck en verderflijck voor de beenen des Paerds, als de *Capriolen*

met de slag: Vermits soo wel het slaen, als het neer vallen op d' aerde, de Paerden een groote sterckte des rughs en der beenen beneemt. En daerom sullen oock de Paerden meer betoonen en langer *continueeren* kunnen sonder slag, als in de *Capriolen* met de Slag, waer van in 't vervolgh gesproocken sal werden.

XXI. HOOFSTUCK.

Van de Capriolen en Sprongen, nevens der selver onderscheyd, en behoorlijcke Hulpen.

L hoe wel deese manier van *Maniëren* in de *Capriolen* en *Sprongen* met slaen, de Paerden meer schaedelijck en verderflijck als nut is, evenwel, vermits het betaemd, dat een *Berijder* al de *Manegien* en verscheydene *soorten* der *Courbettes* en *Capriolen* verstaet, en de Paerden niet alleen in eene wijs der *Courbettes* en *Sprongen*, maer 't eene in d' eene, 't andere in d' andere manier der selver behoort te kunnen onderwijfen en *exerceeren*, insonderheyd, daer de Paerden veel, of in eens *Vorsten Stal* sijn, al waer men deselve van verscheydene goede *Qualiteyten* en voortreflijckheden vind, aen welke oock geen kosten gespaerd werden; soo is nodigh, ghelijck de Paerden verscheyden sijn, datse oock verscheydentlijck *geexerceert* werden in de *Manegien*.

Dit nu bestaet in de *discretie* en geschicktheyd des *Berijders*, waer uyt men oock eygentlijck bemercken kan, hoedaenigh hy in sijn *Konst* *gefundeerd* is, soo dat deese wijs van *Maniëren* in de *Capriolen* en *Sprongen* voornaementlijck diend tot eer en *reputatie* der *Picqueurs*, en des geenens dien de Paerden toe behoort, op dat men daer uyt kennen moght de groote sterckte, die 't Paerd aen de toefienders toond, door 't verstand en de goede *Onderwijfingh* des *Berijders*. Anders is deese manier, gelijk wy geseyd hebben, de Paerden meer schaedelijck en verderflijck, als nut. Ter deeser oorsaeck moeten alleen de sulcke daer toe genoomen werden, die men tot geenens anderen arbeid gebruyckt. En vermits deese *Exercitie* des *Springens* van d' *Aenschouwers* met grooter verwonderingh toegesien werdt, als alle andere *soorten* der *Courbettes*, waer van voor heenen gesproocken is, soo wil ick (gelijk ick tot noch toe gedaen heb) oock van deese wijs van *Maniëren* in de *Capriolen* met weynigh woorden

spreecken, toonende 't onderscheyd en de behoorlijcke hulpen der selver, en wat daer ontrent voornaementlijck t' *observeeren* staet, soo veel my bekend en ter hand gekoomen is door d' *ervaerentheyd* en daeghlijcksche *oeffeningh*.

Derhalven, als ghy een Paerd in de *Capriolen* en *Sprongen* wilt *exerceeren* en *afrighen*, soo moet ghy voornaementlijck een *soodaenigh* daer toe verkiesen, 't welck, nevens de groote sterckte des rughs, *geswindheyd*, en andere hier toe noodwendige *Qualiteyten*, oock een goede middelmatige *proportie* heeft, dat is, dat het niet te groot noch te swaer van lijf, noch al te swack is; want het sou niet alleen een groot onverstand, maer oock 't Paerd ten hooghsten schaedelijck en verderflijck sijn, indien ghy hier toe groote, swaere, of vette Paerden verkoort.

D' oorsaeck is klaer: Want bedenckt by u selven, soo 't Paerd groot en swaer van lichaem waere, met wat vooreen groote last het, nae 't voleyndigen des slaghs, op d' aerde, en met de gantsche swaerte des lichaems op de voorste voeten neer sou vallen: 't Welck dan soo wel den rugg' als de beenen niet langh souden kunnen verdraegen. Behalven noch, dat sulcke groote en swaere Paerden, door de bewegingh des Slaghs in de lucht, sijn lichtelijck in 't *Kruys* souden kunnen verrucken, of in 't lichaem seer doen. Ter deeser oorsaeck wil ick, dat men Paerden van een middelmaetige *proportie* en veel meer kleyne als groote, daer toe verkiesen sal.

Het *springende* Paerd moet voor alle dingen wel-*geproportioneerde* en stercke *Beenen* hebben, die *Narveus* of *Senuwaghtigh* sijn. Want ick bevind alleen *soodaenige* Paerden tot het *springen* bequaem en sterck-beenigh, welke korte *Scheen-beenen* stercke breede *Knyeschijven*, en korte *junclures* of t' *saemenvoegselen*

len tusschen het scheen-been of de kooten van de hoef hebben: Desgelijks een gelijcke *proportie* van d' achterste beenen met de voorste; welke niet (gelijk aen eenige Paerden) te lang moeten sijn. Want so d' achterste beenen te lang waren, soo soudense de Paerden in 't slaen grootlijcks verhinderen, wijl het deselve, na de voleynding des Slaghs, niet soo haest weer nae sijn trecken, en tot het neersetten op d' aerde *prepareeren* kan. 't Sou oock, door deese veranderingh, noch veel meer als anders met het gantsche lijf op de voorste beenen moeten vallen: En ick heb *geobserveert*, dat alle Paerden die ick gesien heb, welke hoogh en sierlijk sprongen, en langh daer in *Continueerden*, gesaementlijk lighte en kleyne, of immers Paerden van een middelmarige en goede *proportie* waeren; hebbende, behalven de gedaghte *proportie* der voorste beenen, d' achterste beenen boven de Knyen gelijck buytenwaerts krom gebogen tot boven aen 't dick toe. 't Welck ick aghte, een sonderlingh Teecken van groote sterckte der achterste Beenen te sijn: En ick gelove, dat sulcke sterckte en *proportie* der Beenen en des Rughs meer noodwendigh, bequaem en dienstigh is, als de natuerlijcke genegentheyd tot Springen; al hoe wel het, beyde by malkander koomende, dieste *perfecter* sou sijn. Doch of schoon 't Paerd de Natuerlijcke genegentheyd niet had, maer wel de behoorlijcke sterckte en *proportie*, waer van nu gesproocken is, soo soud' het genoegsaem door de behoorlijcke middelen en hulpen, op veelerley wijsen, gelijck ghy vervolgens hooren sult, daer toe gebraght kunnen werden.

Als ghy uw Paerd tot Springen wilt brengen en gewinnen, soo sult ghy 't te vooren wel light maecten door de *Passaden*, in welke ghy 't selve wat meer en hooger verheffen moet, als anders in de gewoonlijcke *Courbettes* geschied; helpende 't Paerd, dat het in deselve voorwaerts springe, met de borst (in 't gedaghte voorwaerts springen) gelijck als een Boogh maeckende, in 't neer vallen op d' Aerde: Want hier door sal 't gelegentheyd hebben, om op de behoorlijcke hulpen der Beenen en Sporen te slaen. Derhalven, als sijn nu 't Paerd in de *Passaden* verheft, en dat ghy bemerckt, dat het met de Borst den Boogh wil neemen, soo sult ghy in 't den selven *Tempo* tot den slagh helpen, met het 't saemdrucken der Knyen, of, soo 't van noden waere, met gelijcke Spoor-slaegen. Ghy sult het oock te gelijck toe roepen met een aenmoedigende stem, op foodaenigh een wijs als ghy wilt; en ghy sult dan sien, dat het Paerd hier door lichtelijck tot slaen gebraght sal werden. Boven dit moet ghy 't oock de behoorlijcke Hulpen ge-

ven met het ligchaem en de hand des Tooms; laetende den toom, in den *tempo* dat het slaen wil, een weynigh schieten, en den selven, nae de voleyndingh des Slaghs, stracks weer aentreckende, gevende 't Paerd de behoorlijcke stuttingh des selven, eer het op d' aerde valt; want sonder toe-gevingh des Tooms sou 't Paerd niet kunnen slaen, en sonder de behoorlijcke houdingh of stuttingh des Tooms sou 't na de voleyndingh des slaghs met alle geweld en een groote ongeschicktheyd op d' aerde vallen, sijn niet weer *à tempo* verheffen konnende.

Oock moet het Paerd met het ligchaem geholpen werden, 't welck ghy recht over eynd, en in den *Tempo* des slaghs wat te rugg' nae 't Kruys gefoncken moet voeren; op dat ghy uw behoorlijcke sterckte en *Iustesse* te Paerd behoud. Anders sou u 't Paerd in 't slaen in den Sadel oplighen en voorwaerts werpen: Waer door ghy niet alleen uw sterckte, maer oock de tijd verliefen soud, in welke ghy 't Paerd de stuttingh des Tooms moest geven. Gy moet derhalven in deese handelingh voor alle dingen de sterckte en *Iustesse* uws perfoons wel in aght neemen, en vast, sonder wanckelen, in den Sadel sitten, op dat ghy 't reghte gewicht behoud; want anders fout ghy 't Paerd niet wel tot slaen kunnen brengen; indien ghy de sterckte en *Iustesse* uws perfoons quaemt te verliefen, of op d' een of d' ander sijde te wanckelen.

In 't begin sult ghy 't Paerd niet meer als een sprongh op eenmael laeten doen, hoe seer het oock van Natueren daer toe genegen was, om de selve van selfs te maecten. Hier door sal 't Paerd moed neemen, en hoe langer hoe groter *Couragie* daer toe bekoomen. Want als 't Paerd maer alleen eenen sprongh wel sal kunnen maecten, en nae 't voleynden van den selven *gecareseert* en *geassureert* werd, soo sal het daer nae lichtelijck en van selfs meer der selver maecten, soo dickmael ghy 't door de gedaghte hulpen daer van verwittigen sult.

Daer nae, als ghy nu merckt, dat het Paerd gewilligh, en genoegsaem daer toe geschickr is, soo kond ghy 't van dagh tot dagh meer sprongen laeten doen, gevende de gedaghte hulpen met het ligchaem en den Toom; desgelijcks *tempo in tempo* van sprongh tot sprongh gelijcke Spoor-slaegen, slaende 't selve oock met de Roede over uw schouderen op 't Kruys. Doch de Spoor-slaegen, met welke ghy 't Paerd tot slaen vermaend, moeten met groote *Iustesse*, d' eene niet stercker noch verder te rugg' als d' ander, maer gelijck, en even starck gegeven werden. Want soo ghy 't Paerd met d' eene

d' eene Spoor meer of stercker aenhieuwd als met d' andere, soo soude een tegen-effect daer uyt voort koomen, en veroorsaeken, dat het Paerd maer alleen met d' eene voet sou slaen, namentlijk, met de voet der sijde, in welke de Spoor meest sou treffen.

Derhalven, wijl deese manier van *Maniëren* (als 't Paerd niet met beyde de voeten te gelijk sloegh, en met het gantsche lijf niet reght en juyft in eene *linie* bleef, maer sich in 't springen met het lijf kromde, of sich op d' eene sijde uyt de reghte *linie* wierp) een quaed aensien sou hebben, soo moet ghy u beneerstigen, 't Paerd in den reghten *Tempo*, en met gelijcke Spoor-slaegen aen te houwen. *Observeert* oock, als 't Paerd vijf of ses *Capriolen* sou kunnen maeken, dat ghy 't 'er maer drie of vier laet doen: Indien thien of twaelf, maer ses of seven; en soo voorts: Want hier door sult ghy 't by sijn sterckte en goede wil behouden; en ghy sult bevinden, dat het van dagh tot dagh in sijn doen meer *presteeren* sal; tot dat ghy ten laetsten bemerkct, dat het met behoerlijcke sterckte en moedigheyd komt; dan kond ghy 't hoe langer hoe meerder sprongen laten doen, tot dat ghy 't op een tamelijck getal gebraght hebt.

Ick waerschouw u oock, dat ghy de springende Paerden (sonder gewichtighe oorsaeken) niet *exerceeren* moet op harde, steenachtige of oneffene plaetsen, maer daer het weeck, saght en sandigh is, doch niet te diep: Want het eene sou 't Paerd schaedelijck, 't ander verdrietelijck en hinderlijck sijn. De herdigheyt der Aerde sou 't Paerd in 't springen seer doen, veroorsaekende, dat het vertsaeght wierd, en niet geerne sou willen springen. 't Diepe sand sou 't Paerd moede en tot springen onlustigh en verdrietigh maeken. Hierom raed' ick u, dat ghy de springende Paerden voornaementlijk in 't begin *exerceert* op weke plaetsen, of, somen 't soo hebben kan, op beemden of grasaghtige plaetsen, die de Paerden soo veel smerten aen de beenen niet veroorsaeken, als wel een harde Aerde.

Daer sijn eenige Paerden, welke, eenige Sprongen gedaen hebbende, niet meer springen willen. Ick wil geloven, dat sulcks niet uyt ongehoorsaemheyd of weerspannigheyd, maer veel meer daer van daen voort komt, dat het Paerd misschien eens of meer mael hard en qualijck gesprongen heeft, soo dat de beenen hem seer doen; waer door het dan vertsaeghd en vreesaghtigh is geworden, sich ontsiende, meer te springen. Ter deeser oorsaek plegen oock de Paerden sich ten laetsten te weer te stellen, en op veelerley wijs te *defendeeren*. Hier op moet den Berijder met alle vlijt aght nee-

men, laetende 't Paerd een tijd langh niet meet springen, tot dat het de smert ten deelen vergeeten heeft. Evenwel sijn 'er oock eenige Paerden, diemen, wegens haer ongeschicktheyd, door allerley middelen tot slaen veroorsaeken en brengen moet.

Een Paerd kan op veelerley wijsen tot slaen geholpen werden, in de Stal, en buyten de Stal. In de Stal kan dit geschieden, wanneer het met de Roede op 't Kruys geslagen, en met de stem toe geroepen werd, tot dat het met slaen *respondeere*. Doch 't behaeght my veel beeter, de nood sulcks vereyschende, dat ghy 't bind tusschen twee Py-laren of andere Zuylen, met voor-daght daer toe gemaect, van welke hier boven in 't xxv. *Capittel* gesproocken is; en dat ghy eenen te voet *verordonneert*, die 't Paerd *à tempo* met de Roede, of eenigh ander hier toe bequaem *Instrument* op 't Kruys slae; ghy ondertusschen 't selve met gelijcke Spoor-slaegen *à tempo* aenhouwende, en geduerigh met een gewoonlijcke stem toe roepende. Door dit middel sal het Paerd wel haest tot slaen gebraght werden.

Indien 't Paerd traegh waere, 't elckens op de Spoor-slaegen niet slaen noch *respondeeren* willende, soo sult ghy 't deselve niet alleen wat verder te rugg' geven, maer ghy sultse oock behendigh en geswind op malkander *dubbleeren*, en alsoo op eene *tempo* twee mael doen voelen. Dit sal geschieden, soo dickmael sulcks van noden is, en 't sal van den Berijder wel gedaen kunnen werden, wanneer hy (gelijck wy geseyd hebben) de *instesse* en sterckte sijns *persoons* te Paerd heeft, houdende geduerigh een juyft en gelijck gewicht sijns ligchaems; anders sou hy de straf niet ter behoerlijcker tijd kunnen geven.

Indien ghy uw Paerd spoedig en sonder tijd-verlies tot slaen woud brengen, soo berijdt het eenige malen sonder achter-tuygh, tot dat het 't selve eenighsins weer ontwend is geworden. Leght het hem dan daer nae weer op, doch korter en meer aengerogen, als anders gebruycklijck is. Of soo 't *Effect* des sleghten Achter-tuyghs te weynigh waere, soo laet in een kleyn rond plaetje, ontrent een halve Rijcks daelder groot, drie of vier spitse Prickels maeken, wat kleynere als men in d' ys-spooren gewoon iste doen. Bind dit onder 't achter-tuygh, en treckt dan 't selve aen, nae de gelegentheyd des Paerds, niet te kort noch te langh; soo sult ghy sien, dat het Paerd yeder *tempo* van sich selfs, sonder eenige andere vermaeningh slaen sal.

Want soo dickmael 't Paerd sich voor verheft en tot springen op doet, soo dringht het achter-tuygh hard op den rugg' aen, en steeckt het

Paerd met de gedaghte spitsen op 't Kruys, waer door het dan t'elckens van sich selven met groote sterckte en *mensuer* ter reghter tijd slaen sal, *tempo in tempo*, van sprongh tot sprongh. Ick bevinde in 't gebruyck des Achter-tuyghs alleen veel meerder en grooter *Effecten*, als in alle diergelijcke andere Middelen van prickels, Spoor-raederen of spitsen, waer door men een Paerd kan brengen en gewennen tot slaen; doch waer door het d'eenmael te veel, d'andermael te weynigh, somtijds ter reghter, somtijds ter onreghter tijd geholpen werd. Hier tegens, 't gedaghte Achter-tuygh geeft het Paerd de reghte *tempo* altijd selfs, en kan noyt missen, noch te veel noch te weynigh gegeven werden.

Maer ghy moet weten, dat ghy 't gedaghte Achter-tuygh niet dickmael of yeder dagh gebruycken mooght. 't Selve eens gedaen hebbende, soo gebruyckt daer nae weer eenige daegen 't sleghte bloote Achter-tuygh, sonder de Prickels; want ghy sult sien, dat het niet nodigh is, sulcks dagelijcks te doen, maer datmen 't niet meer als alleen twee, drie of ten hooghsten vier mael behoeft te gebruycken. Indien oock 't Paerd door de Spitsen eenighsins gewond wierd, 't welck niet wel anders sijn kan, soo laet het straks, soo haest het in de Stal komt, met Edick, waer in Sout en Peper gedaen is, wasschen; en 't sal wel haest weer geneesen sijn.

Eenige Paerden (insonderheyd de *Colerijcke* en gevoellijcke) schoonsse tot slaen en springen ghewilligh en wel-genegen sijn, vertoornen sich evenwel in haer selven, als se eenige sprongen gedaen hebben; werden ongeduldigh, en werpen sich nu op d'eene, dan op d'andere sijde; willen den tijd en d'*Avisen* des Berijders niet verwaghten; en springen uyt boosheyd, en tegens den wil des *Picqueurs*.

Voor soodaenigh een Paerd sal alderbequaemst sijn, 't selve te berijden aen een seckere plaets, alleen, van andere Paerden afgesonderd, en met een kleyn Hoedje voor d'ooengeblind. Terwijl ghy nu eenige maelen ontrent een Veld weeghs gintsch en herwaerts gereden hebt, soo vermaend het Paerd tot springen, alleen met de stem, en met het t'faemendrucken der Knyen en Beenen (aen welcke Hulpen alle springende Paerden voornaementlijck en aldermeest moeten gewend werden) laetende het dan alsoo den eenen sprongh nae den anderen langhsaem en *à tempo* maecken; want de *Mensuer* in dit *Maniëren* moet niet anders als langhsaem en *à tempo* sijn: Soo sal het Paerd, wijl het geblind is, altijd na de voleyndighingh des sprongs stil sijn, en sal de tijd en *Mensuer* verwaghten, wanneer de Berijder hem d'

Avissen tot springen weer geven sal. Hier in kond ghy *continueeren*, tot dat ghy 't Paerd in sijn doen wel bevesticht, en tot een goede manier van springen gebraght sult hebben. En op deese wijs sult ghy diergelijcke Paerden weer te recht en in goede *ordre* kunnen brengen.

Boven dit staet noch t'*observeeren* 't onderscheyd der *Capriolen* of sprongen, welcke voornaementlijck tot tweederley wijsen gebraght kunnen werden.

D'eene manier is, wanneer 't Paerd in 't Springen voorwaerts komt, en met de Borst gelijk als een Boogh maeckt, en te gelijk in de selve Boogh de slagh doet; Naementlijck: wanneer het Paerd in 't voort springen, en nu alreeds weer in 't neer vallen is; 't welck reghte *Capriolen*, of Bocks sprongen genaemd werden; waer van wy tot noch toe gesproocken hebben. Deese sijn saghst, en beyde voor den Ruyter en 't Paerd bequamer en lighter, als d'andere wijs van *Capriolen*, wanneer sich 't Paerd met alle vier de voeten te gelijk van d'Aerde in de Lught verheft, en te gelijk oock in den selven *tempo* den slagh geeft, sonder voort setten, maer by nae in deselve voetstappen weer neer komt, van daer het sich verheven heeft. Ter deeser oorfaeck werd deese wijs van springen de *Weder-sprongh* genoemt, en van d'andere onderscheyden; sijnde wel van een seer gierlijck aensien, doch seer beswaerlijck en gevaerlijck t'*exerceeren*, beyde voor den Ruyter en voor 't Paerd, wegens 't boven maten hard neer-vallen op d'Aerde, waer door den Berijder sich lichtelijck sou kunnen beschaedigen, en een bteuck bekoomen, insonderheyd als hy niet vast te Paerd sat, en de *Iustesse* sijns Lijs verloor. Even 't selve sou oock de Paerden kunnen geschieden; en ick heb gesien, dat een Paerd, in 't hard neervallen op de voorste beenen, beyde deselve verstuyckte, soo dat het nauwelijcks van de plaets kon gaen, daer na noyt meer bequaem sijnde, om eenigen moeylijcken arbejd te verrichten. En derhalven veraght ick al deese Lessen, welckers *Exercitie* beyde voor den Berijder en voor 't Paerd *periculeus* is.

Indien 't u evenwel behaeghde, uw Paerd op deese wijs des Springens t'*exerceeren*, soo bemerkct, dat ghy in de behoerlijcke Hulpen (om 't Paerd tot 't slaen te helpen) geen ander onderscheyd behoeft te maecken, als alleen in de *Mensuer* en in de tijd: Naementlijck dat ghy de *Mensuer* langhsamer geeft. En gelijk ghy 't Paerd d'*ordinaire* hulpen tot slaen gegeven hebt in den tijd, als het voor alreeds in de hoogte en in 't voorspringen geweest is, so moer ghy nu dese en andere behoerlijke Hulpen tot slaen geven

ven in den selven *tempo*, dat het sig voor verheft, op dat het sich te gelijk in de lucht geef, en in de lucht met de slag als van malkander doe. Geeft het oock den Toom toe, gelijk te voeren, in den *Tempo* dat het slaen sal; en treckt den selven, nae't voleyndigen des Slaghs, met een vaste hand, doch wat meer aen, als te voeren van't ander springen geseyd is gheworden. Want het Paerd (gelijk oock ghy selfs) vereyscht hier in, wegens't harde neer koomen, een meerder houdingh of stuttingh des Tooms.

Neemt oock wel in agh, dat ghy, in den *Tempo* des neersettens, u met het lijf wel recht over eynd en te rugg' houd; desgelijcke wel in de Stegel-repen tred, op dat ghy aen't ligchaem geen schaede ontfangen moght. En om sulcks te vermijden, soo behaeght my beeter, de Paerden t' *Exerceeren* in de Bocks-sprongen, die in den Boogh, en gelijk als in't gewicht koomen.

In dit hoogh springen kunnen de Paerden wederom op tweederley manier *geexerceert* werden; naementlijk, *à tempo*, en dan oock in de *Pas è salto*. D' eerste *à tempo* is, wanneer het Paerd (gelijk in de *Courbettes*) *tempo in tempo*, sprongh in sprongh, op malkander *respondeerd*, veel of weynigh na de gelegentheyd des Paerds.

D' andere in den *Pas è salto*, is wanneer't Paerd t' elckens een of twee schreden maect, als't een sprongh gedaen heeft. Vermits nu voor heenen genoeghsaem gesproocken is van de behoorlijcke Hulpen en andere noodwendige Middelen, waer door de Paerden tot de Sprongen *à tempo* gebraght kunnen werden, soo is nodigh, dat wy nu oock spreekken van den *Pas è salto*. Derhalven dan, een Paerd, t welck den *Pas è salto* doet, sal men hooger leeren springen, als *à tempo*: Want vermits het een *Pas* tusschen beyden maect, soo kan het den *Tempo* dies te stercker, en de sprongh soo veel te hooger neemen; welcke geschiedt, als sich't Paerd (door de vaste hulp des Berijders) met d' achterste voeten op de *Hanchen* set, neygende sich met het Kruys by nae tegens d' aerde, wanneer en terwijl het de *Pas* maect; want hier door heeft het dies te meer sterckte, om hooger te springen.

t Paerd sal geholpen werden met gelijcke Spoor-slaegen, met de Stem, en met de Roede, ter tijd als het slaen sal; en met de *Iustesse* uws ligchaems, met de hand, en't aendrucken der Beenen en Knyen, wanneer't den *Pas* sal maecten, op dat het sich op d' Aerde t' faemen houde. Ondertusschen moet ghy *observeeren*, wanneer uw Paerd niet veel sprongen *à tempo* doen konde, dat ghy't den *pas è salto* laet doen;

in welcke het beeter sal kunnen *continueeren*. Even't selve kond ghy oock doen met de Paerden, welcke sich in de *Capriolen à tempo* eenighsins afgesprongen hebben: Doch als uw Paerd eenighe sprongen in den *pas è salto* gemaect heeft, soo sult ghy't aen't eynd der selver eenige sprongen *tempo in tempo* laeten maecten. En indien't Paerd goede beenen had, soo soud' het een beeter *gratie* hebben, wanneer het deselve deed *dafermo àfermo*.

Ick waerschouw u oock, dat ghy de springende Paerden niet met swaere yfers moet laeten beslaen, insonderheyd achter niet. Dit sou een groot onverstand sijn. Want als d' yfers swaer waeren, soudense niet alleen de Paerden in't springen hinderlijck sijn, maer daer door sou haer oock den Hoorn gebroocken werden, en sy souden den selven met het yfer in't slaen wegh werpen.

Eyndlijck, ten besluyt deeses *Capittels*, wil ick noch ten overvloed seggen, indien ghy een springend Paerd langh denckt te gebruycken, en begeerd, dat het in sijn *Exercitien* der *Manegien* u langh dienen sal, soo raed ick u, dat ghy eenige kruyden (die de leden verstercken, en de vermoeytheyd wegh neemen, als *Byvoet*, *Camillen*, *Agrimonie*, *Geranium*, of *Storkensnaevel*, van yeder voor een stuyver of twee, waer mēē men sich wel behelpen kan) in water laet sieden, en tot op de helft in koocken. Bestrijckt daer mēē't Paerd na den verrigten arbeyd, als't wel verkoeld is, de Borst, de Rugg', t Kruys en de Beenen ontrent een uyr langh. Eyndlijck, leght het Paerd een deel van de kruyden op den Rugg' en t Kruys, onder een Deecken, tot datse koud sijn geworden. Neemtse daer nae weer af, en gebruycktsē op een andere tijd wederom, wanneer't Paerd in't springen *geexerceert* is geworden.

Men sou in plaets van deese kruyden, indien men deselve niet wel bekoomen kon, Hop, of alleen Hoy-saet kunnen neemen, en op de gedachte wijs gebruycken, doch de Kruyden sijn veel kragtiger, en ghy sult daer door een wonderlijcke werckingh aen uwe Paerden gewaer werden. Vermits nu deese *Exercitie* een swaeren arbeyd voor't Paerd is, soo soud' het, sonder deese en andere behoorlijcke koesteringen, niet langh daer in volharden kunnen. Indien my yemand moght tegen werpen, dat men de Paerden niet soo teer en *delicaet* behoord te gewennen; wel aen, ick stel een yeder vry, met sijn Paerd te handelen foodaenigh als hy wil, en heb dit alleen geseyd ten goede van de Paerden, diemen dickmael in't springen *exerceeren*, en langen tijd gebruycken wil.

XXII. HOOFSTUUCK.

Van't Radopiëren in de Courbettes en Sprongen.

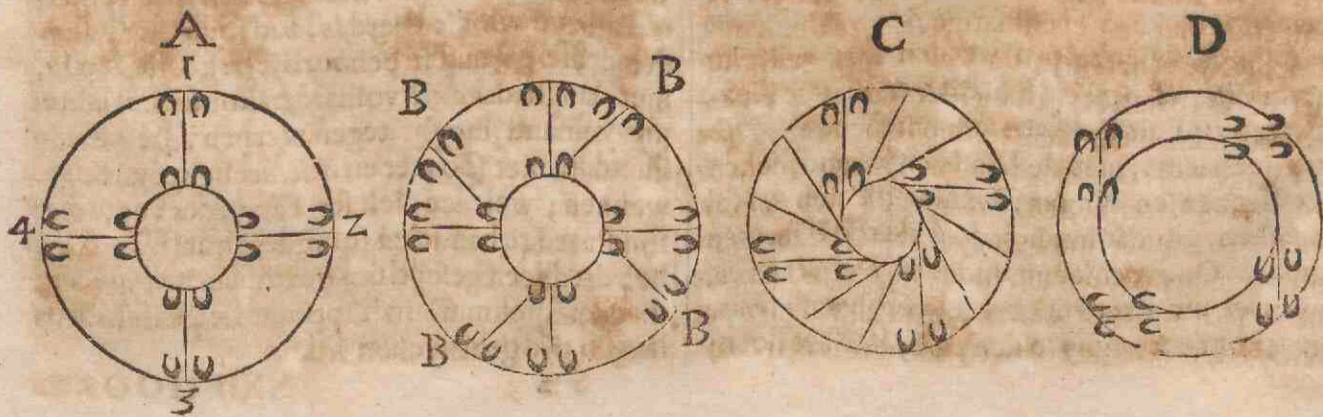
Wanneer ghy nu Paerd op een goede wijs en getal der *Courbettes* sult gebraght hebben, soo dat het deselve gewilligh en met een goede *gratie* maeckt, soo wel in't *Ribateeren* en voort setten, als *da fermo à fermo*, en dat ghy't nu oock in deselve op de *Radopiaten* wilt setten en gewinnen, soo sal noodigh sijn, dat het Paerd te vooren wel *geëxerceert* en gewend is geworden, op de kleyne *proportie* der *Volten* te *passageeren* en te draven, met de behoorlijcke *Iustesse*, nae d' *ordre* en gerechtigheyd des *Pafs* en *Drafs*, diemen op de *Schoolen* pleeght t' *exerceeren*; waer van hier boven in't derde *Capittel*, en voorts aen verscheydene andere plaetsen gesproocken is. Want soo langh als een Paerd niet geoeffend noch geschickt is, om de *Volte* recht en wel te *passageeren* en te draven, soo sal het deselve (gelijck lichtelijck af te meeten is) noch veel minder juyft kunnen maecken in de *Courbettes*, of ander groote bewegingen, die doch behalven dit (insonderheyd in't begin) de Paerden dickmael uyt haer goede *ordre* brengen.

Derhalven als nu't Paerd op de kleyne *proportie* der *Volte* te *passageeren* en te Draven juyft gemaect is, soo neemt den Aenvangh, en deeld de *Volte* in vier deelen of *quarten*, gelijck hier by de Letter A. afgeteeckent staet; en begint de selve op de rechter sijde. Als ghy nu komt tot d' eerste *Quart*, so steld het Paerd regt en midden in de *Volte*, gelijck ghy hier klaerlijk sien kond, en vermaend het tot de *Courbettes*, latende het drie of vier der selver maken, doch *da fermo à fermo*, op deselve *quart*, en verseeckert het t' elckens nae de voleyndingh der *Courbettes* met *Caressen* van de hand op den Hals; *passageerende* alsoo tot

d' andere, en van de tweede tot de derde en vierde *Quart*, vermanende't Paerd op yeder *Quart* met de behoorlijcke *Hulpen* tot de *Courbettes*, op de boven verhaelde wijs, tot dat het alle vier de *Quarten* wel *geobserveert* en gemerckt heeft, op dat het, d' een of d' andere *Quart* bereyckende, sikh gelijck als selfs *presenteere*, en tot de *Courbettes* vermane; 't welck ick geloof, dat het doen sal, als ghy deese *ordre* der vier *Quarten* eenige daegen *gecontinueert* sult hebben.

Doch ick waerschouw u, dat ghy in't *exerceeren* van deese Les der vier *Quarten* wel *observeeren* moet de *Iustesse* en gerechtigheyd der *Volten Radopiaten*, tot welcke deese Les der vier *Quarten* voornaementlijck haer opsight heeft: Naementlijck, dat het Paerd de *Quarten* in de *Courbettes* noyt vervalsche, noch de *Circumferentie* der *Volte* overschrijde, of sikh uyt deselve te rugg' doe, noch sikh met het *Kruys* op d' een of d' ander sijde tegens of van de *Volte* werpe; sikh daer door van de plaets der *Volte* en der selver reghte *Linie* afwendigh maeckende; maer blijve juyft en met het gantsche *Lijf* in de *Courbettes* op de *proportie* der *Quarten*, houdende in de selve de reghte *Linie da fermo à fermo*, gelijck in de *Figuer* by de *Hoef-yfers* te sien is.

Continueert dit van *Quart* tot *Quart*, van d' eenen sijde ter anderer, nae de gelegentheyd des Paerds, tot dat het de *Quarten* en de reghte *Linie* der selver juyft houde, laetende sikh *corrigeren* met de hand en de *Spooren*, als't eenige *disordre* begaet. Dan kond ghy't neemen, eerst van d' eenen *Quart* tot d' ander; daer nae van halve tot halve *Volten*, en eyndelijck van *Volten* tot *Volten*, een, twee of drie mael, nae't gebruyck

bruyck der Schoolen. Doch op deese wijs; namentlijk: Als ghy nu 't Paerd nae de voorrige *ordre* eenige *Courbettes* op d' eerste *Quart* hebt laeten maecten *da fermo à fermo*, en u nu keeren wilt nae d' andere *Quart*, soo sult ghy 't Paerd in de *Courbettes da fermo à fermo* met den Toom helpen, terwijl ghy 't met de verwinghing der Vuyft een *sinta* geeft, wendende 't selve met de Kop en de Borst van d' eerste nae d' andere *Quart*; gelijk tot meerder onderrichtingh, by de Letter B. te sien is. Dit geschied sijnde, soo geeft het Paerd de *Tempo* met het buytenste been wat meer of harder, als met het andere (doch alleen na dat van nooden sal sijn) tot dat ghy komt op de reghte *Linie* der andere *Quart*. Hier sult ghy 't Paerd wederom eenige *Courbettes* met *observatie* der *Linie* laeten maecten, eer ghy 't *pareert* of stil houdt: En soo dickmael als dan het Paerd een *Quart* bereyckt, soo sult gy 't met het kloppen des hands op den Hals wel *Asecureeren*, en laeten staen, tot dat het sijn adem gehaald heeft. Vermaend het dan weer, op de gedaghte wijs, van de tweede tot de derde, van de derde tot de vierde *Quart*, en alsoo voort van halve tot halve en geheele *Volten*, nae 't vermogen en de *dispositie* des Paerds.

Doet even 't selve in 't *Contrarium* op de linker sijde; en let wel, dat de *Volte*, in welcke ghy de vier *Quarten* maect, wat wijder moet sijn als de reghte *Volte*, in welcke de Paerden geheel genoomen werden. Want een Paerd behoort de reghte en enge *proportie* der *Volte* in de *Courbettes* niet gegeven te werden, voor dat het op de *Quarten*, en van d' eene tot d' ander, wel juyft is geworden, de gantsche *Volte* wel maecten konnende.

De gewoonlijke *proportie* der *Radopiaten* in de *Courbettes* sal ontrent van eens Paerds lenghte, of, van 't midden des *Centrums* tot de *Circumferentie* toe, vier voeten breed sijn; doch men maghe wel, nae de gelegentheyd des Paerds, grooter of wijder neemen, waer aen weynigh, en niet soo veel gelegen is, als aen de *Iustesse* der selver; naementlijk, dat het Paerd de *Circumferentie* der *Volten* met de voorste voeten juyft houde van *Courbettes* tot *Courbettes*; volgende met een evenmatige *Iustesse* oock met d' achterste voeten in de *Volte* (gelijk by de Letter C. te sien is): Doch hier staet 't *observeeren*, dat men alleen de Paerden in de *Radopiaten* der enge *proportie* moet neemen, welcke in de hoge *Courbettes*, of de *Courbettes Aggropeti* koomen: Want het sal een beeter *gratie* hebben, als offe wijd genoomen wierden. In regendeel, als het Paerd in de *Courbettes* maer alleen met het Kruys nae d' aerde gebogen, maer met een *Cour-*

bet avanceerde, en niet met de *Croupe* *respondeerde*, maer sleghte en gemeene, of enckele *Courbettes* maecte, soo soud' het geen *gratie*, maer by nae een aensien hebben, gelijk somtijds de Honden op den Aers daer heenen plegen te rijden; wijlmen niet sien kan, of sijn 't Paerd met d' achterste voeten verheft, of dat het stil staet.

Derhalven sou 't veel aensienlijcker sijn, dat ghy sulcke Paerden, die soo laegh en sleepend in de *Courbettes* over d' aerde heenen rijden, gantsch niet tot de *Radopiaten* naemt, maer deselve gewende, de *Volte* met de Borst reght rond en wat wijder te neemen, neygende sijn met het Kruys een weynigh nae de *Volte*, sonder sijn in noch uyt deselve te doen, maer met d' achterste juyft gelijk op de voorste *respondeer*; gelijk ghy, tot meerder onderrichtingh, by de Letter D. sien kond. Dit dunckt my, dat het Paerd in deese wijs van *Courbettes* wel staenlijcker sijn en een schooner Aensien geven sal, als dat men 't in de *Volten Radopiaten* op den Aers rondom deed rijden.

Indien een Paerd hit sijn, gevoellijk en onrustigh was, sijn vertoornende in 't onderwysen van de vier *Quarten* der *Volte*, soo sal noodigh sijn, dat ghy twee *Volten* maect, ontrent dertigh schreeden van malkander, Als dan 't Paerd, uyt toornigheyd, een *disordre* tegens de *Quarten* wou begaen, soo neemt de *Pasfada* nae d' andere *Volte*. Terwijl kond ghy 't Paerd met het *Carefseeren* van de hand op den Hals, en een vriendlijcke stem, weer stillen en te vreden stellen.

Als ghy uw Paerd in de *Capriolen* en *Sprongen Radopieeren* woud, soo moet ghy een gelijkvormige *ordre* met de vier *Quarten* houden, behalven dat ghy de *Volte* wijder neemt, op dat het Paerd behoerlijcke tijd tot springen moght hebben. Helpt het oock, dat het altijd in de *Volte* voorwaerts uyt springe. Oock waerschouw ick u, wanneer ghy de *Volte* in de *Courbettes* begint en voleynd te *Radopieeren*, dat het geschieden moet in 't midden der selve, gelijk in de vier *Quarten*; en dat ghy altijd, wanneer ghy 't Paerd vermaend, eenige *Courbettes* maect *da fermo à fermo*, en als dan de *Volte* neemt. Desgelijcks oock, als ghy de *Volte* voleyndight hebt, of op d' andere sijde *varieeren* wilt, soo sult ghy 't Paerd altijd eenighe *Courbettes* laeten maecten *da fermo à fermo*, en dan stil houden, of de *Volte* nae d' andere sijde neemen, nae dat u gelieven sal; doch nae d' *ordre* der gemeene Schoolen, drie mael op yeder sijde. Geeft dan 't Paerd de behoerlijcke Hulpen, tot moedigheyd en geswinheyd, op dat het frisch en behendig op malkander koom.

Eenige willen, datmen 't Paerd in 't *Radopieeren* tot de *Courbettes* fou helpen met het buytenste Been. Andere willen, dat sulcks geschieden soude met beyde de Beenen. Maer nae myn gevoelen moet geen van beyde deese *Manieren* voor een *Generalen* Regel gehouden werden. In tegendeel, men moet sich (gelijck in alle andere dingen, soo oock hier in) altijd schicken nae den aert en staet, in welke men de Paerden vind; nae datse de *Volte* vervalschen, en alsoo 't een of 't ander Been van noden hebben.

Evenwel behaeghd my beeter, 't Paerd in 't begin wel te verwittigen en te verseeckeren, dat de Hulpen met beyde de beenen te gelijk, doch met het buytenste wat harder en naerder aen 't Paerd, als met het binnenste, gegeven werden. Want de hulp des buytensten Beens *Iusteert* en verseeckert het Paerd om met het Kruys in de *Volte* te blyven; en 't binnenste *Accompagneert* en bekleed het Paerd, dat het te gelijk meede voorwaerts komt; en de *Circumferentie* der *Volte* recht houde.

Doch deese hulpen moeten 't Paerd maer alleen gegeven werden tot onderwijfingh, tot dat het in de *Radopiaten* redelijck geoeffend is geworden. Dan sult ghy 't deese en alle andere bewegende Hulpen allenxen ontrecken en ontwennen, soo veel mogelijck is; brengende 't selve alleen tot het *Radopieeren* van d' eene sijde ter anderer, met aenhouden of aendrukken der Beenen of Knyen: Anders soud' het een quaed Aensien geven, datmen een afgericht Paerd altijd fou berijden met merckelijcke Hulpen der Beenen. D' *ordinaire* Hulpen met de beenen moeten alleen gebruyckt werden tot de Paerden, die de teeken der *Courbettes* noch niet verstaen, en deselve in de *Volte* noch niet maecten konnen.

't Sou een seer goede *gratie* hebben, indien ghy nae de voleyndingh der *Radopiaten*, en terwijl ghy een besluyt maecte met de *Courbettes dafermo àfermo*, 't Paerd, voor 't laetst een *Capriool*, of, soo de sterckte en *dispositie* des Paerds sulcks verdraegen kon, in plaets der *Courbettes* eenige *Capriolen* liet maecten, doch *dafermo àfermo*. Of, indien ghy woud, soo kond ghy 't Paerd in 't *Radopieeren* yeder halve *Volte* tusschen de *Courbettes* een *Capriool* laeten doen. 't Selve kon oock geschieden, indien de kraghten des Paerds sulcks toe lieten, op yeder *Quart*, maeckende alsoo vier Sprongen in yeder *Volte*.

Wat my aengaet, 't behaeghd my, dat men de *Volta Radopiata* besluyte met de *Air*, in welke men heeft aengevangen 't Paerd te *Manieren*; of datmen 't alleen, gelijck geseyd is, aen 't

eynd der *Radopiaten* een hooghe sprongh laet doen. Ondertusschen evenwel, laet ick dit aen een yeders wel gevallen.

Indien oock 't Paerd in de *Courbettes* de *Volte* vervalschen, en sich met de Borst of met het Kruys in of uyt deselve werpen wilde, gelijck hier boven van 't *Radopieeren à terra* geseyd is, soo moetmen sulcks op even deselve wijs, die wy in 't VIII. *Capittel* wijdlopigh beschreven hebben, weer *remedieeren*: Doch dat sulcks geschiede in den *Pas* of *Passageeren*.

De *Repelonen*, of halve *Volten* in de *Courbettes* en Sprongen, sijn niet minder dienstigh en noodwendigh, als de *Repelonen à terra*, waer van voor heenen gesproocken is: Want sy dienen tot *Resolutie* en behendigheyd des Ruyters en des Paerds. Als ghy derhalven uw Paerd in de *Courbettes* en Sprongen tot de *Repelone*, of halve *Volte*, wilt brengen en gewennen, soo is hier in 't voornaemste, 't selve eerst wel gewoon te maken, dat het uyt den *Galop* stracks in de *Courbettes* of *Capriolen* koome, en uyt de selve weer in den *Galop*, soo dickmael en wanneer het u gelieven sal; 't welck geschied door 't *pareeren*: Namentlijck, als 't Paerd *pareert* op de *Hanchen* der aghterste beenen, sig met het Kruys na d' aerde neygende. Terwijl het nu de tweede of derde *falcata* in 't *pareeren* maect, soo sult ghy 't in dien selven *tempo* tot de *Courbettes* of Sprongen vermaenen en verheffen, in wat *Air* ghy 't hebben wilt.

Als nu 't Paerd eenige *Courbettes* gemaect heeft, soo drijft het weer aen tot den *Galop*; en dit moet in 't begin geschieden op den rechten wegh. Wanneer ghy nu 't Paerd hier in bequaem en geschickt bevind, soo maect het de *proportie* der *Repelone*, of halve *Volte*, eenige maelen bekend in de *Pas* en *Draf*, eyndlijck oock in den *Galop*. Als ghy nu komt tot de halve *Volten*, daer ghy *pareert*, soo merckt, dat ghy 't Paerd (gelijck nu geseyd is) in de tweede of derde *Falcate* des *pareerens* tot de *Courbettes* vermaend en verheft, ter rechter sijde, met verwendingh van de hand, gevende 't selve de behoerlijcke Hulpen met de Beenen of Sporen tot de halve *Volten*, gelijck nu dickmael van 't *Radopieeren* der geheele *Volten* verhaeld is. Doch dat de halve *Volte* op drie *Tempo*, of in drie sprongen, die *à tempo* op malkander koomen, geëyndight werde. Dit gedaen sijnde, soo drijft het Paerd weer tot den *Galop* aen, nae d' andere halve *Volte*; en *continueert* alsoo 't getal der halve *Volten* nae de sterckte en *dispositie* des Paerds.

My dunckt oock, dat het *exercitium* eens springenden Paerds niet geheel sonder Nuttigheyd en goede *Operatie* is; insonderheyd als het

op de gedaghtewijs onderwefen is geworden in de *Repelonen* of halve *Volten*, om de felve uyt den *Galop* te maecken met slaen; 't welck op veelerley manieren bequaem, nut en noodwendigh fal fijn tot *defensie* des Ruyters, wegens het slaen; waer meede het springende Paerd figh desgelijks *defendeert*, en fijnen Ruyter in 't omwenden ghelijck als op den rugg' verdedicht, wanneer hy de vryheyd en 't voordeel van fijn reghterhand verlooren had: Desge-

lijcks oock als hy omringht is, foo kan't slaende Paerd hem dienen, om figh ruymte te maecken, en door te breecken. Hoedaenigh een *disordre* diergelijck een slaende en springende Paerd (als het wel geregeerd werd) in een hoop veroorfaecken kan, foo wel onder de Ruytery als onder 't Voetvolck, kunnen de geene getuygen, die in Oorloghs-faecten ervaeren en geoeffent fijn.

XXIII. H O O F T S T U C K.

Hoe fich een Berijder met behoorlijcke Justesse en cierlijck in 't fitten te Paerd fal presenteren.

En Berijder kan figh (mijns oordeels) te Paerd niet *Iusteeren* of cierlijck en welstandigh te Paerd fitten, foo langh het Paerd met Hooft, Hals, Borst en Kruys niet *gejusteert* is, voerende de beenen in een gelijkmatige reghte bewegingh, en gaende vrywilligh, met behoorlijcke *Resolutie* en gefwindheyd ter hand; sonder eenige sonderlinge vermaeningh des Berijders. Want in den tijd dat het Paerd noch jongh en ongeoeffend is, foo fal het yeder oogenblick van noden hebben, te gelijk aen veel verfcheydene plaetsen geholpen te werden, met de hand met de Beenen, en met het ligchaem; 't welck men insonderheyd (nae gelegentheyd, om 't Paerd daer mée te helpen) nu voorwaerts, dan achterwaerts, stracks op d' een of d' ander fide gefoncken moet voeren: Desgelijcks moet oock de hand fomtijds laegh, fomtijds hoogh, nu hard, dan faght; De Beenen nu voor met de Stegel-reep, dan achter met de Hielen of Sporen gebruyckt werden, om 't Paerd daer door tot *Iustesse* te brengen, tot datmen 't in een goede *ordre* gekregen heeft; gelijk in 't eerste deel deefes Boecks breed genoegh verhandeld is.

't Kan derhalven niet wel mogelijk fijn, dat den Berijder, door de verhinderungh van dese en andere veelvoudige *Accidenten* (die figh in 't begin in d' eerste onderwijfingh der jonge Paerden toedragen) met fijn perfoon altijt in een behoorlijcke *postuer* kan blijven, indien hy anders 't Paerd *Iusteeren* en tot alles gefchicktelijck bequaem maecken wil. Doch ondertuffchen wil ick de foodaenige niet verontschuldicht, en noch veel minder gepreefen hebben, die altijt, uyt onverftand of een quaede gewoonte, qua-

lijck te Paerd fitten, met een gebogen ligchaem en ongelijcke fchouderen: Want ick spreek hier maer alleen van de verfcheydene bewegingen des ligchaems, welcke op de Schoolen *per accidens* toe gelaeten werden, om 't Paerd daer door te *Iusteeren*. Ick fegg' noch meer, dat den Berijder in dit gheval, als hy met 't Paerd op de School is, meer op de *Iustesse* en goede *postuer* des Paerds, als op figh felven moet fien. In tegendeel, als hy in de Stad, of op openbaere plaetsen, beyde voor verftandighe en onverftandige rijd, foo moet hy meer aght neemen op de cierlijcke en goede *postuer* van fijn perfoon te Paerd, als op de *Iustesse* des Paerds; waer op hy dan foo nauw niet behoeft te fien, wijl van d' onverftandige hier van op allerley wijs geoordeeld werd, en dat het hem voor een groote onverftandigheyd toe-gereekend kon werden, indien hy op de Straten, of buyten de School, fijn Paerd (noch niet genoeghsaem onderwefen fijnde) Lessen wou geven, die by andere gelegentheyd beeter en gevoeghlijcker gefchieden konden. Doch foo 't Paerd in al fijn doen wel *gejusteert* was, gaende vrywilligh, alleen op een geringe bewegingh des Berijders, foo fal figh den Berijder (indien hy anders de kennis heeft) felfs oock *justeeren*, en met een fchoone *postueren* goede *gratie* voor de toefienders *presenteeren* kunnen. Want Paerd en Man moeten met een ghelijckmatige *Iustesse* 't faemen *congredeeren*, en figh gelijk als vereenigen.

Soo veel nu de *postuer* en *Iustesse* des Berijders betreft, 't is daer mée alleen niet genoegh, dat hy cierlijck en fchoon, maer oock wel vast te Paerd fit, sonder wanckelingh of beweegingh des

des lijfs, hoe hard of hoe valsche het Paerd oock springen moght. Gelijck dan voornaementlijck aen de groote en valsche bewegingen des Paerds de *lustesse* en vastigheyd des Berijders alderbest gekend kan werden. En al hoe wel de bequaemheyd eens goeden Sadel den Berijder een groot voordeel en hulpe geeft, soo komt echter de vastigheyd en 't vast sitten des Paerds enckelijck en alleen van de sterckte sijns eygenen rughs en 't juyste gewicht sijns ligchaems; waer meede hy 't Paerd altijt en in alle handelingen gelijk als bekleeden moet. Want als den Berijder de sterckte des Rughs verliest, buygende sich met deselve aghterwaerts of voorwaerts, soo heeft hy alreeds het gewicht, en te gelijk oock de *lustesse* en vastigheyd verlooren. Derhalven sal van noden sijn, dat den Berijder de sterckte des Rughs en des gantschen Lijfs (soo wel als 't Paerd) by malkander houde.

Een Berijder dan moet sich met het gantsche ligchaem te Paerd *accommodeeren*, gelijk hy op der aerden staet, recht in een reghte *linie*, en met beyde de schouderen te gelijk; doch met de reghter een weynigh meer voorwaerts, als met de lincker. Hier meede moet hy altijt een gelijk gewicht houden, noch voorwaerts, noch achterwaerts, noch op d'eene sijde hangende, maer altijt de reghte *Linie* in agh neemen, nae de Kop des Paerds. De hand met den toom sal hy niet (gelijk te vooren in d'eerste onderwijfingh) hoogh, oock niet laegh (welck eerste alleen diend om de Paerden te verheffen en te verlichten, en 't andere om 't Paerd daer door vast te maecten en te doen *obediëren*, gelijk in 't VII. *Capittel* des eersten Boecks te sien is) maer middelmatigh, en ontrent de hoochte ofte de *distantie* des Sadel-Knoops voeren; 't welck dan het reghte *Temperament* des tooms is, waer door den Ruyter te Paerd een cierlijcke aensienlijckheyd veroorsaect werd. Hy moet d'armen niet verr' (gelijk eenige onverstandige doen) van 't ligchaem uytstrecken, als of hy van 't Paerd wou vliegen; want sulcks sou een groote onvastigheyd en swackte des ligchaems veroorfaken: Maer deselve moeten gelijk en wat dicht by 't ligchaem gehouden werden, op dat hy de sterckte des Lijfs altijt by malkander moght hebben.

De reghterhand sal by de lincker, doch wat hooger gevoerd werden: Maer vermits de reghterhand vry is, soo souse gehouden mogen werden nae eens yeders gelegentheydt. Evenwel soud' het op de gedaghte wijs een veel beter *gratie* hebben; infonderheydt als men de *Manegien* maeckte. De Knyen fullen wel 't saem geslooten, en de Beenen niet te veel voorwaerts van 't

Paerd gestrackt, oock niet te seer gebogen sijn; want in beyde is een groote onverstandigheyd en ongeschicktheyd gelegen. Infonderheyd moeten de Beenen gelijk en recht afwaerts hangen, en met de Knyen aen den Buyck des Paerds gehouden werden, op dat ghy, als 't Paerd met het aghter-lijf *contra stimulum* valsche of krom gebogen wou gaen, ghy sulcks daedlijck aen 't been der selver sijde, daer sich 't gebreck vertoonde, gevoelen moght, om 't selve te verbeeteren.

Met de voeten moet hy recht, en niet verder als met de kleyne Tee in de Stegel-reep staen; houdende de Hielen noch uyt noch inwaerts gebogen, maer recht. De Stegel-reepen fullen oock niet te langh noch te kort sijn. Want indiens te langh waeren, soo sou de Berijder geen sterckte daer in kunnen hebben, om sich daer op te stutten: En indien te kort, soo sou hy sich selven in den Sadel op heffen, als 't Paerd een weynigh *aggroppeerde*. Sy moeten oock malkander juyst gelijk sijn, d'eene niet korter noch langer als d'andere. 'k Weet niet, om welke oorfaeck eenige willen, dat d'eene Stegel-reep langer als d'andere behoorde te sijn. Want bedenckt by u selven, als ghy d'eene Stegel-reep langer had als d'andere, of ghy dan oock niet met het lijf meer op d'eene sijde soud hangen, als op d'andere. Hier door soud ghy in 't *Maniëren* 't ligchaem niet soo juyst voeren en met het selve 't Paerd helpen kunnen, gelijk behoorde, wijl ghy de *lustesse* uws perloons niet kond hebben, welke *gefundeerd* is op de gelijcke Stegel-repen, als op een gelijk gewicht. In tegendeel, als ghy met gelijcke Stegel-repen rijd, soo sult ghy cierlijck, recht en vast in de Sadel kunnen sitten, niet ter eener noch ter anderer sijde hangende; of oock 't Paerd d'*aggroppeerende* sprongen met slaen of sonder slaen deed, soo sult ghy uw sterckte te Paerd altijt beeter gebruycken en vaster sitten kunnen, als of ghy met ongelijcke Stegel-repen reed. Daer en boven, ghy kond de Spoor-slaegen niet soo juyst en gelijk gebruycken, als behoorlijck is. Want het Paerdr gelijcklijck de Sporen gevende, soo sult ghy 't op d'eene sijde hooger als op d'andere slaen, waer uyt ghy lichtelijck kond afneemen, wat voor een *Effect* daer uyt ontstaen sou.

Ick segg' derhalven, niet te weten, waeromdit (naementlijck, sich meer op d'eene Stegel-reep te leggen, als op d'andere) den Ruyter stercket of veerdiger te Paerd sou maecten, wijl een yeder aen sich selven bevind, dat hy, te voet sijnde, stercker en seeckerder met beyde de voeten te gelijk op d'aerde staet, als of hy onge-

ongelijck, en met d' eene voet hoogh, met d' andere laegh stond. Even 't selve gebeurd den Ruyter te Paerd, die met sijn voeten in gelijcke Stegel-repen bevestight is, en met een gelijck gewicht te Paerd sit. Eyndlijck, dit is mijn meeningh, dat sikh den Berijder beneerstigen en gewennen sal, om met gelijcke Stegel-repen en met gelijcke voeten te rijden, met een recht

ligchaem te Paerd sitende, gelijk tot noch toe geseyd is. En ofmen schoon toelaet, dat hy sikh met het ligchaem te Paerd boogh, soo is doch nu al dickmael geseyd geworden, datmen sulks toe geeft op de Schoolen, daermen 't Paerd in de gewoonlijcke Lessen helpt; gelijk in 't eerste deel deefes Boecks aen verscheydene plaetsen gehoord is.

T

XXIV.

XXIV. HOOFSTUCK.

Vande Postuer en Justesse, die't Paerd van Kop en Hals hebben moet.

AL-hoe-wel tot noch toe dickmael en by nae overvloedigh gesproocken is van de *Postuer* en *Iustesse* des Paerds, hoe 't selve van Kop en Hals sal geordonneert en gejusteert werden, soo is echter niet genoeghsaem gewagh gemaect van 't onderscheyd der qualijk-geproportioneerde, en der wel-geproportioneerde Paerden; en hoe eygentlijk te verstaen en t' onderkennen is, dat een Paerd, nae sijn *proportie*, soo wel de reghte *postuer*, als de reghte en juyste vastigheyd des Kops heeft, of niet heeft. Voor heenen is breed genoegh gesproocken, op wat voor een wijs ghy 't Paerd verheffen en oprechten moet, wanneer het met de Kop laegh of nae beneden gingh. Desgelijcks, hoe ghy 't met een gebogene Hals doen *obedieeren* en by-brengen sult, wanneer het hoogh en met een gestrackte Mond gaet. Nu wil ick ten overvloed, gelijk als tot een toegift deeses Boecks, oock eenige meldingh doen van 't overige deel, 't welck oock noodwendigh te weeten staet, namentlijk, hoe ghy eygentlijk kennen sult de reghte *postuer* van een yeder Paerd, en of het met de Kop en de gantsche *proportie* des Lijfs aen de behoorlijcke plaetsen bevestight, en tot *Iustesse* gebraght is, op dat der saecke niet te veel noch te weynigh geschieden moght.

Merckt derhalven, dat de gehoorfaemheyd en *obedientie* des Paerds alleen daer in bestaet, dat het met een gebogene Hals, met veranderingh des Kops en met de Mond nae den Ruyter in *postuer* staet: Doch niet, dat den Hals voor de Sadel, maer boven in 't midden, ontrent een span achter d'ooren, daer den Hals op 't swackste, maer wegens de Kin-keeten sterckst is, geboogen werde; gelijk in deese *Figuer* by de Letter A. te sien is. Want anders, indien het Paerd den Hals voor de Sadel gebogen wierd, soo sou het met de Kop te diep, en met de mond onder de Borst koomen, gelijk men fiet, dat de sulcke plegen te doen, wiens Meesters hier van geen reghte kennis hebben.

Derhalven moet ghy nu *Considereeren* en onderscheyden de goede of quaede *proportie* des Paerds; Naementlijk: Indien 't Paerd van Kopen Hals qualijk *geproportioneerde* waere, en

wegens deese quaede *proportie* de Kop niet nae behooren met gebogenen Hals voeren konde, gelijk d' andere Paerden, die wel *geproportioneerde* en op-gewassen sijn, gelijk ghy in deese voorgaende *Figuer* fiet, soo sal het evenwel (hoe qualijk *geproportioneerde* het oock sijn moght) de Mond niet voor de Kop strecken, maer defelve ten minsten gelijk houden, voerende de Kop en de Mond in een reghte *Linie*, gelijk by de Letter B. afgeteekent staet. Want indien sulcks geschiede, en dat het Paerd de Mond over deese *Linie* voor de Kop streckte, soo sou het met de Kop buyten de behoorlijcke *Postuer*, en te gelijk uyt de ghehoorfaemheyd des Tooms, en onder 't getal van foodaenige Paerden sijn, die in een quaede *postuer*, hoogh en met een gestrackte Mond gaen.

In tegendeel, indien 't Paerd qualijk *geproportioneerde* waere, gaende nae beneden, en dat het wegens de quaede *proportie*, niet soo hoogh als andere opgericht kon werden, welcke wel op-gewassen sijn, soo sal het evenwel, hoe qualijk *geproportioneerde* het oock sijn moght, met de Kop niet soo diep en laegh koomen, dat het met de Mond over de plaets quam, daer den Hals en de Borst t' saemen stooten; gelijk ghy, tot meerder onderrichtingh, by de Letter E. afgeteekent fiet. Doch soo 't geschiede, dat het Paerd deese *Linie* overschreed, komende met de Mond soo diep, soo soud' het desgelijcks uyt de behoorlijcke *postuer* en gehoorfaemheyd des Tooms, en onder 't getal der Paerden te reekenen sijn, die met de Kop laegh en nae beneden gaen. Hier uyt kond ghy nu kennen en ondericheden, hoe veel hier in de qualijk-geproportioneerde Paerden in 't een en in 't ander toe-gegeven magh en moet werden; en waer 't van noden is, 't eene of 't andere deel te helpen, te neemen ofte geven: 't Welck hedensdaeghs van seer weynige verstaen en in aght genoomen werd.

Ick wil oock niet vergeeten te sprecken van de *Iustesse* des Gebits eens Paerds 't welck met het Hoofd *gejusteert* en wel *geordonneert* is: Want deese beyde, moeten met malkander *Congredeeren*, nae de *Postuer* des Paerds ter behoorlijcker plaets wel geordonneert en gericht sijnde,

sijnde, niet te kort noch telangh. Ick segge voor mijn deel, dat ick geen grooter *Effect* der Stangen en der selver gantsche werckinge bevinde, als wanneer deselve, aengetrocken werdende, in haer *postuer* wat te rugg' nae den Ruyter, en met het eynd des Teugel-ringhs haeren *cours* neemen nae de plaets, daer van ick te vooren gesproocken heb, naementlijck, daer de Hals en Borst r'famen komen; gelijk ghy in de *Figuer* by 't puntje in dit tecken $\odot$. sien kond. Waer uyt ghy dan oogenschijnlijk de reghte lenghte der Stangen van een yeder Paerd kond hebben. Want soo verr' als ghy sien sult dat het Paerd met de Mond van de gedaghte plaets der Borst sal gaen (wanneer het in de behoerlijcke *postuer* staet) soo langh of soo kort moeten oock de Stanghen onder uyt van 't Mond-stuck af gemeeten, *geaccomodeert* en gesteld sijn, met een harder of saghter righingh, nae dat de gelegentheyd des Paerds vereyscht; waer van in een bysonder *Tractaet* breeder meldingh geschieden sal. Alleenlijck wil ick nu soo veel van de Stangen spreekken, als hier toe van noden sal sijn. Ick bevinde, datse 't Paerd op deese wijs, als met een volkoomene werckingh, niet alleen in *postuer*, maer oock in de reghte middel-matighe stuttingh des Tooms behouden. Want het Paerd sal dan met de Mond niet laegh, hier tegens oock niet hooger, of voorwaerts gestrackt koomen; noch veel minder de Stangen aen de Borst setten; of met deselve niet de Kop tusschen de Beenen konnen steecken, wijlse van den Ruyter opwaerts getogen, en ghelijck als verheven werden, soo dickmael hy de hand met den Toom aentreckt. 't Paerd sal door dit middel gelijk als gedwongen sijn, de Toom en de hand des Ruyters t' *obedieeren*. 't Welck in 't *Contrarium* niet sou konnen geschieden, wanneer de Stangen, gelijk eenige willen, langh waeren, over en voor de Borst afgingen, en haere righingh gelijk als voorwaerts van de Ruyter naemen.

Dit is een groote en schaedelijcke dwaelingh. Want wanneer de Stangen soo langh sijn, datse over de gedaghte plaets der Borst gaen, en ghy dan den Toom aentreckt, soo sult ghy de Stanghen niet anders, als aen de Borst van 't Paerd trecken, en niet aen de Mond, maer aen de Borst des Paerds houden; gelijk in de Letteren C. en D. te sien is. Soo de Stangen haer righingh van den Ruyter voorwaerts naemen, soo sou niet alleen 't Paerd deselve meer als ghy maghtigh sijn, maer 't sou oock op veelerley wijs groot gevaer konnen veroorsaecken, in t'faemen-rennen, of anders in een *troup* te rijden, want wijl 't Paerd de Stan-

gen soo hoogh voerd, soo sou 't daer mée over al aenstooten, en sich selven verhinderen, versee-ren, of wel geheel over hoop werpen. Eyndlijck, 't sou oock de vastigheydt en reghte stuttingh of aenleuningh des Tooms, desgelijcks de *lustesse* des selven niet konnen hebben. 't Is een klaere saeck, hoe verder de Stangen over en van de Borst en van de hand des Ruyters staen, hoe minder ghy 't Paerd maghtigh kond sijn in eenige voorvallende nood; insonderheyd als het vertoornd wierd.

Ick bekenn' wel, of schoon een Paerd met de Kop (gelijk eenige willen) vry en buyten de *postuer* gaet, dat het echter met de selve vast kan gaen, soo dat het niet schudde, of snacke, of anders gintsch en herwaerts met den Kop *fantaseere*: Doch dit is de reghte vastigheyd niet, gelijk d' *Ignoranten* meenen, en noch veel minder de reghte stuttingh of aenleuningh des Tooms. Want wanneer 't Paerd buyten *postuer* is, soo sal 't sig met deselve vastigheyd over of op den Toom leggen, en gelijk als daer in hangen, insonderheyd, als 't noch daer enboven laegh en nae beneden gingh. Of gingh het uyt de *Postuer* hoogh en met een gestracte Mond, soo soud het daer tegen steecken en gelijk als op den Toom dringen; voornaementlijck als het toornigh wierd. Dit kan dan geen vastigheyd, maer een herdbeckigheyd genoemt werden. En ick segg' wel uytdruckelijck, dat alle herd-mondigheyd der Paerden voornaementlijck voort-komt van de swackheyd des rughs, en van de strackte des ongebogenen Hals, met welke sich het Paerd tegens de hand des Ruyters steeckt en aendringht, en wederstreeft, gelijk ick te vooren in 't eerste deel deeses Boecks aen verscheydene plaetsen aangeweesen heb, 't welck dan soo wel de reghte en middelmatige stuttingh des Tooms als de *lustesse* des Kops onderscheydet: Derhalven kan oock 't Paerd deselve niet gegeven werden, soo langh het buyten *postuer* is; welke 't Paerd niet alleen gierlijcke gebeerden, en in al sijn doen een goede *gratie* geeft, maer oock feer bequaem en ten hooghsten noodwendigh is.

Want eerstelijck, 't Paerd sal sijnen Heer veel meer gehoorsamen moeten, als anders, vermits het met de Kop overwonnen, en de sterckte des Hals (waer meede het [gelijk gefeyd is] de hand des Ruyters weerstreeft) daer door gantsch benomen is. Ten anderen, 't Paerd sal veel sekerder, en met de beenen vryer gaen, wijl 't door de regte middelmatige stuttingh, of de behoerlijcke hulpen des Tooms, gelijk als geleyd werd. Want ick heb te vooren gefeyd, dat de halve beweging van 't Paerd, en d' andere helft van de hulp des Ruyters moet komen. Ten derden, 't Paerd

sal al sijn doen en *Exercitien* volmaeckter en met veel grooter sterckte en geswindheyd ver-righen, oock langer daer in *continueeren* konnen; vermits de gantsche sterckte des Paerds en de gantsche *proportie* des Lijfs met malkander te gelijk vereenicht is; en hier door sal 't in al sijn doen geschickter en behendiger sijn. als of het buyten de *postuer* met een lossen toom, en al-foo met een verlaetene sterckte des rughs gingh. Dat derhalven d' *Ignoranten* swijgen, welke hier van oordeelen, als de blinde van de *colouren*, willende, datmen de Paerden, uyt de *postuer* vry en met een lossen Toom sal berijden.

Al hoe wel oock van d' onverstandige geseyd moght werden, dat het onnodigh is, al deese *regulen* en *ordonnantien* soo nauw, en als op een draed t' onderhouden, of de Paerden soo ey-gentlijk van Kop en Hals te *Iusteren*, te be-dwingen en te gewinnen: Soo segh ick echter daer tegens, vermits de Konst des Rijdens, en noch veel meer 't Rijden in sijn selven, een groote *Iustesse* en volmaecktheyd vereyscht, ge-lijck oock, dat sulcks sierlijk en met een groo-te Aensienlijckheyd geschiede, soo is nodigh, dat niet alleen dit, maer noch veel meer als ick op 't kortste in dit Boek aengewesen heb, vlijtig

geobserveert en nauw in aght genoomen werde. Ick voor mijn persoon beken geerne, indien ick hier of daer over Land of nae de Franckfur-der of Straets-burger Mis wou rijden, dat ick geene van deese *regulen* sou willen aghen of *ob-serveeren*; want 't sou my evenveel gelden, of 't Paerd de Kop boven of onder, voor of aghter droegh, of 't met het Lijf krom of recht gingh, of de Stangen hier of ginder stonden; in-dien ick yeder dagh maer twaelf, derthien of meer Mijlen voortkoomen kon, soo soud' ick beyde de *Iustesse* en *fermesse* geerne laeren vae-ren. Maer vermits de verstandige weeten, dat het *Exercitium* des Rijdens een Konst, jae een Adelijcke en Ridderlijcke Konst is, die Key-sers, Koningen, Vorsten en Heeren, in Oor-loghs en Vreedens-tijden, met groote Eer en *Reputatie* gebruycken, soo is noodwendigh, dat sulcks geschiede met behoorlijcke *Iustesse* en goede *gratie*; soodaenigh *geexerceert* werden-de, dat niet een yeder Boer in 't gemeen sulcks sou kunnen nae doen. Want 't geen een yeder kan, is voor geen Konst te houden. Boven dit al-les dunckt my, als men 't beste kan hebben, dat men 't selve niet behoord af te slaen. 't Is tijds genoegh, 't quaede aen te neemen, als men niet beeters bekoomen kan.

XXV. HOOFSTUCK.

Op welcke wijs d' afgereghete Paerden in hare Or-dre der Manegien, gelijk oock in goede Ge-sondheyd, behouden sullen werden.

 Ls nu den Berijder 't Paerd tot *Obedi-entie*, geswindheyd, en *Iustesse* der *Ma-negien* sal gebraght hebben, soo sal no-digh sijn, 't selve in sulcke *Iustesse* en *ordre* te behouden; doch oock daer nevens her te verschoonen, op dat het niet alleen by de *Iustesse*, maer oock by goede kraghten blijven moght. Derhalven, of wel de Berijder soodaen-nige Paerden in sijn *discipline* en oeffeningh moet behouden, soo moet hy deselve even-wel de gewoonlijcke *Manegien* (in wat *Air* sy oock *geexerceert* en afgericht moghten sijn) niet meer soo dickmael geven; maer 't sal ge-noegh sijn, dat sulcks alle Maend of ses weecken eens geschiede. Niettemin woud' ick, dat ghy 't Paerd yeder weeck sijn Les eens indagh righ maeckte, en deselve gelijk als *repeteerde*, doch alleenlijck in 't *Passageeren* en Draven, op de

Volten en *Radopiaten*, in welke 't Paerd in sijn *Air* is *geexerceert* geworden. Hier door sal 't veel meer in *Iustesse* behouden werden, als of 't in de reghte en volmaeckte *Manegie* geoeffend wierd. In d' overige daegen der weeck kond ghy 't Paerd tot verlustigingh berijden. En hier door sal 't niet alleen in sijn *Iustesse*, maer oock by goede moed en kraghten, en alsoo een lange tijd ten dienste van sijnen Heer blijven.

Men vind veele lieden, welke meenen, hoe langer een Berijder 't Paerd onder handen heeft, hoe 't voor 't selve schadelijcker en verderflijcker sou sijn. Doch dit is in 't eene geval maer een *opinie*; in 't andere evenwel de loutere waerheyd. Ick wil niet ontkennen (want d'ervaerentheyd doet het maer al te seer blijc-ken) datmen hedensdaeghs veel arme Duyvels van Meesters vind, die den Naem eens *Picqueurs*

te vergeefs voeren, en welcke, mijns oordeels, beeter een Stroy-gaffel als een *Cavezon* in de hand sou passen, wijsse niet anders weeten, als de Paerden, stracks in den aenvangh haerer swackheyd en onvolkomene leughd, sonder *observatie* en *ordre*, door overmatigen arbeyd, *Galopeeren*, *Corbetteeren*, *Rennen* en *Springen*, uyt te arbeeyden, af te matten en te plagen, soo datse by nae nergens toe meer te gebruycken sijn, alsse naederhand den behoorlijcken ouderdom tot foodaenigen arbeyd (te weeten van ses of seven laeren) bereyckt hebben.

Dit geschied daer en boven sonder *Fundament*, sonder *Iustesse*, sonder *Fermesse*, en sonder seeckere eygentlijcke oorfaecken: Waer door dan beyde de verstandige en onverstandige, niet sonder reden, de gedaghte *opinie* opvatten en behouden: En 't behaeghd my selfs niet, de Paerden op sulck een wijs af te righten. Ter deeser oorfaeck herhael ick hier weer d' *ordre* der cerster onderwijsingh, in 't eerste deel deeser Boecks voor gesteldt, te weeten, datmen in foodaenigh een onderwijsingh de Paerden moet laten komen tot haer volkomene kraghten en ouderdom, sijnde 't vijfde of sesde Jaer, eermen deselve op de *Manegien* sette. Daer nae woud' ick wel, dat ghy in 't *exerceeren* der *Manegien* niet meer als vier, of ten langhsten ses Maenden toe braght. Soo soud ghy bevinden, dat dan de Paerden meer betoonen en *continueeren*, oock langer by goede kraghten blijven fullen, als of ghy haer soo vroeghaen 't werck stelde. *Observeert* dan voorts d' *ordre*, om 't Paerd by sijn *iustesse* en *practijck* te behouden, gelijk nu geseyd is. 't Is evenwel niet genoegh, de Paerden matighlijck te oeffenen, maer 't is oock nodigh, dat deselve behoorlijck waergenomen worden, om haer by goede gesondheyd te behouden; want een goede Koesteringh werd voor halve Voederingh gereeckend.

Men siet evenwel, dat hedenfdaeghs de neerfligheyd des Gefins, en 't ordentlijck goede opficht over de Paerden by nae over al mercklijck af neemt. Doch dit is niet alleen toe te schrijven de traegheyd en naelaetigheyd der geener, die hier op passen souden, maer veel meer (indien ick 't d'ersde seggen) d' onaghtsaemheyd der Heeren selfs; als sijnde de grootste oorfaeck, die de Dienaers sorgeloos maect. Want als 'er de Heer geen aght op neemt, soo laet de kneght vijf een even geral sijn. Men pleeght te seggen, dat de Voet-stappen, of 't oogh van den Heer de Paerden vet maect. Want als hy selfs 't opficht daer over heeft, soo werdense oock van de Dienaers beeter in aght genoomen. Maer hier van wil ick niet verder *discoureeren*;

want indien ick seyde, dat de Heer het niet aght of verstaet, en dat het de kneght niet geerne doet, soo soud' ick by beyde weynigh danck verdienen. Ick laet derhalven aen een yeders welgevallen, hoe en op wat wijs hy sijn Paerd, nae gelegentheydt, Koesteren en waer neemen wil; alleenlijck segg' ick, hoe dit beeter en ordentlijcker gheschied; hoe hy 't selve dies te langer sal kunnen gebruycken.

't Is derhalven mijn meeningh niet, hier *Regulen* en *Ordren* voor te schrijven, om de Paerden behoorlijck waer te neemen (schoon sulcks wel noodwendigh waere) maer alleenlijck heb ick voorgenoomen, met weynigh woorden aen te wijzen, op wat voor een wijs de Paerden voornaementlijck by langhduerige gesondheyd behouden, en voor alle toevallige kranckheden *gepreserveert* kunnen werden.

De goede oppassingh en ordentlijcke Voederingh behouden wel voornamentlijck de Paerden in een goede gesondheyd, maer evenwel is ten hooghsten noodwendigh, datmen deselve in 't laer eens *Purgeere*; niet door *Apothekarijen*, welcke alleen ter nood (als 't Paerd sieck is) moghten gebruyckt werden; oock niet met Gras, want oude Paerden bekoomen gemeenlijck de Worm daer van; maer alleen met Kruyden, welcke saghtelijck *purgeeren*, en tegelijck oock inwendigh heelen en geneesen. Yeder verstandige weet wel, hoe veel onordeningen en boose *dispositien* een Paerd (in wat voor een *Conditie* het oock gebruyckt werd) binnen een laer tijds begaen en uyt staen moet, 't sy in Drincken, Voederen of overmatigh rijden; waer door 't dan inwendigh ontstoocken, of anders op veelerley wijzen vervuyld en gebreckelijck kon werden. Door dit middel, van *Purgeeren* met Kruyden, kan sulcks ten deelen verhoed werden, dat het quaed niet verder toe neeme. Want 't is altijd beeter, eenige sieckte voor te komen, als deselve te willen verwaghten, en dan eerst te *cureeren*.

Wy sien dagelijcks, dat veele lieden sich in de Lente en Herfst *purgeeren*, en met noodwendige Artzenyen *preserveeren*; niet om datse sieck sijn, maer om niet sieck te mogen werden. Op deselve wijs geloof ick, dat de Paerden, door behoorlijke *remedien*, by gesondheyd behouden, en voor veelerley toevallige kranckheden bewaert kunnen werden. Wijl ick nu, van mijn Jeughd af aen, de groote *Effecten* der Kruyden veelvuldig en oogen-schijnlijck bespeurd heb, welcke mijn Vader, saliger gedaghtenis, beyde voor gesonde en siecke Paerden in 't gemeen veel gebruyckte, en daer door veele der selver by gesondheyd, jae oock by 't leven behouden heeft;

150 Oeffen. en Konst des Rijdens tweede BOECK.

gelijk ick oock selfs in diergelijcke gevallen veele rijcke en voornaeme Liedden daer mēē ge- diend, geraeden en geholpen heb, bevindende daer door 't gebruyck der Kruyden, tot de ge- fondheyd der Paerden, seer nut en ten hoogh- sten dienstigh, soo wil ick soodaenigh een Re- cept, als een sonderlingh *Experiment*, om de Paerden gefond te behouden, ten goede van een yeder, hier neer-stellen en gemeen maecken; en daer mēē dit werck besluyten.

Neemt *Alsem*, *Cardobenedict*, *Cicorey* met de blauwe Bloemen, *Agrimonie*, *Lever-Kruyd*, *Aerd- bessen-Bladeren*, *S. Ians-Kruyd*, *Margarethben Kruyd*, *Tser-Kruyd* *Duyfend gulden-Kruyd* (*Centaurium minus*) *Wel-gemoed* (*Origanum*, of wilde *Mase- leyn*) *Rode Byvoet*, *'t eynvangh*, *Muysen-ooren* (of *Nagel-Kruyd*) *Heydenschwond-Kruyd*, *Peterse- lie*, *Longen-Kruyd*, *Herts-tongen*, *Kers*, *wilde Self*, *Sonnen-gordel*, *Bibenel*, *bruyne Bethonie*, *Alants- wortel*, en *gesneden Soet-hout*. Deese Kruyden (van elks ontrent voor een halve stuyv.) salmen doen in een Kuyp of rob vol Water; en daer by drie of vier Handen vol *Geneverbessen*; in een

Sackje gedaen; oock drie of vier Handen vol *Sout* op de Kruyden stroyen, en daer onder roe- ren. Daer nae sal men 't wel toegedeckt een dagh en een Naght langh laeten staen, laetende daer van 't Paerd veerthien daegen langh dae- gelijcks drincken; doch ghy moet yeder dagh weer soo veel water daer op gieten, als ghy daer van genoomen hebt. **NOTA.** Indien 'er veel Paerden waeren, soo kanmen noch een of twee- mael soo veel Kruyden neemen, nae dat van no- den sal sijn. Doch voor dit boven staende geld sal voor twaelf of veerthien Paerden genoegh sijn.

De beste tijd, wannermen dit in 't werck moet stellen, is, als de Kruyden haer beste kraght hebben; 't welck in onse Landen ontrent *May- tijd* of halve *Junij* is. Deese Kruyden fullen de Paerden, die daer van drincken, verkoelen, versiffen, en inwendighsuyveren, soo datse dan dies te beeter fullen gedyen en toe neemen. Insonderheyd als men haer Voeder geduerigh met dit Water besprenght en voghtigh maeckt.

B E S L U Y T.

Eyndelijck, wijl 'er niets gedaen, gesproocken noch geschreven kan werden, 't welck niet beter had kunnen gedaen, gesproocken of geschreven sijn, soo gelieve oock den goedwilli- gen Leeser niet te dencken, dat ick dit regenwoordige werck geschreven heb, als of 'er niet meer en beeter van had kunnen geschreven werden. Ick weet seer wel, dat men 't geen ick gedaen heb, veel clierlijcker, beeter en volmaeckter had kunnen doen. Doch ick heb voor deese tijd niet an- ders willen schrijven, als alleen van 't geen my door eygene oeffeningh en ervaerentheyd bekend is: Biddende den gunstigen Leeser, sulcks in 't goede te willen aenneemen. vermits ick dit Boeck niet uyt geef, om daer door eer of voordeel te bekoomen, maer alleen ten goede der soo- danige, die lust tot dese Konst hebben, en geerne 't rechte *Fundament* ende beste *ordre* daer van weeten wilden: Op datse deselve hier in leesen moghten: Doch 't leesen is niet ghenoech, sonder dat het *gepractiseert* en by der hand genoomen werde. 't Leesen is haest gedaen, doch de handelingh en werckingh bekomt- men soo haest niet; wijl alleen d' oeffeningh de volmaecktheyd van alle dingen moet geven. In alles onderwerp ick my 't Oordeel van de geene, die in deese Konst meer verstan- digh sijn, my beveelende in der selver goede gunst, en alsoo dit *Traetaet* eyndigende.

